

БЭХТИЈАР ВАЊАБЗАДЭ

БӘХТИҶАР ВА ҲАБЗА ДӘ

Ц/6
В 2

184088/

СЕЧИЛМИШ ЭСЭРЛӘРИ
ИКИ ЧИЛДДӘ

Икинчи чилд
1966—1981

Азербайджанская
Республика
Библиотека
им. Ш. Ахундова

БАКОВ ГАЗЫЧЫ 1984

С/Аз/2
В 15

Бәхтијар Ваһабзаде

В 15 Сечилмиш әсәрләри, 2 чилдә, 2-чи чилд. Б.,
Язычы, 1984 — 458 с.

Бәхтијар Ваһабзадәнин «Сечилмиш әсәрләри»нин иккинчи чилдинә сон ил-
ләрдә языб-јаратдыгы шеърлар вә «Ленинлә сөһбәт», «Дөрд жүз он алты»,
«Тәзәдлар», «Гирмәт», «Атылмышлар» поэмалары дахил едиламышдир.

В 4702060200—160 15—84
М-656-84

С/Аз/2

Вәтәндаш

ВӨТӨН ВАР

Һардајса бу дәмдә
Дәрјада батан вар.
Вардырса көмәксиз,
Фәрјада чатан вар.
Дүнјада аландан
Әввәлчә сатан вар.

Атәш өз-өзүндән
Бирдән-бирә јанмыр.
Бир шеј бу чаһанда
Изсиз вә сәбәбсиз
Биһудә јаранмыр.
Вардырса јаранмыш,
Мүтләг јарадан вар.
Варсанса...

өзүндән
Әввәлчә атан вар.

Дүнја гуру бир сәс,
Гәм чәкмәјә дәјмәз;
Јүз-јүз итән олсун,
Мин-мин дә битән вар.
Шүкр ејлијәлим ки,
Бизләрдән һәм әввәл,
Һәм сонра Вәтән вар.

1980.

ВЭТЭНДАШ

Вэтэндаш!
Нэ көзэл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — бир Вэтәнин өвладыҗыг биз.
Анамыз ејнидир,
Гардашыг демәк.
Мән сәнә архајам,
Сән мәнә көмәк.

Вэтэндаш!
Нэ көзэл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — ики чанда бир үрәјик биз.
Күчсүзүк,
бир һечик сән дә, мән дә — тәк.
Вэтәнә күвәниб олдуг Вэтэндаш.
Мәним үрәјими ганатсын кәрәк
Сәнин дырнағына дәјән чыртма даш.

Вэтэндаш!
Нэ көзэл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — бир иглимдә бөјүмүшүк биз.
Сәни дә,
Мәни дә бөјүдән Вэтән,
Сәнә дә анадыр,
Мәнә дә ана.
Сән дә чавабдеһсэн,
Мән дә һәр заман
Ваһид анамызын хошбахтлығына.

Вэтэндаш!
Нэ, көзэл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — бир гајнагдан су ичмишик биз.
О су гәлбимиздә чошду, гајнады,
Ејни бир ад илә танытды бизи.

Вэтәнин үнваны,
Вэтәнин ады
Бизә хатырлатды вәзифәмизи!

Вэтэндаш!
Нэ көзэл сәсләнир бу сөз.
Вэтән әбәдидир,
Кедәријик биз.
Инсан гүдрәтлидир өз вэтәниндә.
Билирик, дүнјаја биз нијә кәлдик.
О бизи јарадан,
Биз она бәндә.
Јарадан уғрунда өлмәјә кәлдик.

1980.

АЗƏРБАЈЧАН ОҒЛУЈАМ

Азəрбајчан оғлујам,
Оду аллаһ санмышам.
Анам, торпаг,
Атам од,
Мэн оддан јаранмышам:

Од кими истиганлы,
Селтəк дəлиганлыјам.
Һəјат гəдэр гəдимəm,
Торпаг гəдэр шанлыјам.

Од кими јандыранам,
Су кими сəндүрənəm.
Мəни јандырсалар да,
Суда батырсалар да,
Јенə мənəm,
мэн мənəm!

Көкүм үстə битмишəм,
Шəһрəтим вар,
Шаным вар.
Мəним кəлəчəклə да,
Өз əһди-пəјманым вар.

Азəрбајчан оғлујам,
Ат белиндə доғулдум;
Заманын газанында
Нечə дəфə дағ олдум.

Мəним дамарларымда
Кур селлэр чағламышдыр.
Анам, чəнкилэр үстə
Мəни гундағламышдыр.

Азəрбајчан оғлујам,
Мин илдир,
өз адымын
Кешијиндə дурмушам.
Силаһым олмајанда
Нифрəтими барыттəк
Гəлбимə долдурмушам...

Һүнэр кəстəрмəјинчə
Адсыз јашамышам мən.
Дəдəм Горгуд
ад верди
Мənə өз һүнəримдэн.

Јолума нур чилəјэн,
Голума гүввəт верən
Ешгим,
устадым олду;
Адым доғду һүнəрдэн,
Һүнəрим, адым олду.

Азəрбајчан оғлујам,
Јашым адымдан гəдим.
Һеч кəсин тојуғуна
Өмрүмдə «киш» дəмəдим.

Кимсəнин торпағында
Көзүм јох;
билсин алəm,
Торпағымдан бир чэрək
Кимсəјə дə вермəрəm.

* * *

Мən бир гəдим маһныјам
Халларым əлван-əлван.
Мусигим — Гарабағдыр,
Сөзлəримсə — Нахчыван.
Бу торпагда јаранмыш
Короғлунун чəнкиси,
Гыратын үзəнкиси!

Өзүмә вурулмадым,
Севинч дә көрмүшәм мән,
Ситәм дә,
Дәрд дә,
Гәм дә...
Сабирин көз жашыјла
Өзүмә күлмүшәм дә.
Чәнлибелдән дүшәли;
Чыгырлары дагыдыб,
Кениш јоллар салмышам,
Чәнлибелдән дә уча
Дағлара учалмышам.

* * *

Учалсам да күнбәкүн,
Дүнәнки сон зирвәмә
Бу күн јенә «аз» дедим.
Тарихин көлкәсиндә
Далдаланан бир елик
Сабаһы олмаз дедим!..

* * *

Нејләјәк ки...
заманын
Уғурсуз јолларында
Икијә бөлүнмүшәм.
Ики башлы, бир гәбли
Бир бәдәнә дөнмүшәм.

* * *

Һә i Тәбриз, һәм Бакыдыр
Мәккәм, Мәдинәм мәним.
Паспортсуз јашар бу күн
Ики вәтәни олан
Азәроғлум, Гафарым,
Әлим, Мәдинәм мәним.

* * *

Балаш, биз икимиз дә
Бир ананын оғлујуг,
Биз ки, Азәроғлујуг.
Һәр икимиз әзәлдән
Бир мәсләкин гулујуг.

* * *

Елимиз дә бир бизим,
Дилимиз дә бир бизим.
Вәтәнимиз бир бизим,
Дүнәнимиз бир бизим.
Олмушуг бир вәтәндә
Биз бу күн башга-башга.
Бизим талеләримиз
Бәс нечүн башга-башга?

* * *

Өз мәсләким, өз ешгим
Даим мәнән өндәдир
Азәрбајчан бајрағы
Башымын үстүндәдир!..

Әгидәмин, ешгимин,
Ганымын рәнки бајраг,
Бүтүн арзуларымын,
Гызыл чәләнки бајраг.
Һәр шејдән бу дүнјада
Шәрәф уча,
Шан уча.
Заманын јолларында
Мән ки, сәни тутмушам,
Даим башымдан уча!

1966.

СЕВДИМ, БИЛДИМ КИ...

Журдум, Вэтэним, шөһрәтим, андым!
Бир вахт ки, сәнин ешгинә жандым,
Билдим, мән әсил инсанам, инсан!
Билдим ки, нәдир
истәжим, арзум бу чаһандан!

Севдим сәни,
һәм нәш'әни,

һәм дәрә-гәми тапдым!

Севдим сәни, мән гилләми тапдым!

Севдим сәни, билдим ки, мәним
өз сифәтим вар.

Билдим огулам;

өз аһам, өз мәмләкәтим вар!

Билдим ки, Вэтән һаминә өлмүш

Тәк-тәк доғуланлар һижә мин-мин.

Билдим ки, нәдир мәҗәси һәр гүдрәтин, әзмин!

Билдим ки,

Нечин геҗрәти жоһлар сәни данмыш...

Билдим ки, вэтән һаминә өлмәк дә аһанмыш!

Билдим, сәнин ешгинлә өҗүнмәк вә өҗүлмәк
нә демәкдир?

Билдим,

Сәнин уғрунда да өлмәк нә демәкдир!

Халг севди мәни,

Еҗ мәним өз шөһрәтим, андым,

Севдим вә севилдим!

Бу бөҗүк севкини жалһыз

Һәр күн даһа чоһ

мән сәни севмәклә газандым!

МӘНӘ НӘ ВАР?

«Биздә бу соҗуг һанлары неҗләрдин, илаһи?..»

М. Ә. Сабир

«Мәнә нә вар?!» дедин,

Дүзмү дедин сән?

Бирләшир аһырда ән узун јоллар.

Кәһара чәкилмә,

бил ки, бу күндән

Бу күн мәнә варса, саһаһ сәнә вар.

Дашгын бөҗрү үстә јыхса бир дағы,

Јанындакы дағ да әжиләчәкдир.

Бу күн јеҗилирсә биринин һаггы,

Саһаһ да сәһинки јеҗиләчәкдир.

Буздан соҗуг олар иһанын ганы,

Иһансан!

О исти ганын бәс һаны?

Де көрәк сән нечә баһа билирсән

Көзүнүн өнүндә тапданан һагга?

Нәдән алышмајыр бәдәһин, нәдән,

Һагһыз мәш'әл тутуб о јанан һагга?

Нечә инсан деҗим, нечә, мән сәнә,

Тоҗ овлад демәсин бу Вэтән сәнә!..

Әкәр аһамсанса... Сев аһамлары,

Демә, бу, достумдур, о, дүшмәһимдир;

Демә әзизимдир ев аһамлары,

Де, мән бу халгыһам, халг да мәһимдир.

Демә, даш јајыныб гардаша дәјди,
Мән елә билдим ки, даш даша дәјди,
Јурдун о башында јыхылан кәсин
Ағрысы гәлбиндә кәрәк көјнәсин!

Ән бөјүк дәрјанын бирдир саһили,
Ону һәр тәрәфдән дөјәр далғалар.
Бир бөјүк Вәтәни, бир бөјүк ели
Тар-мар ејләјәр «мәнә нә вар»лар.

Ағачлар гатарла чәркәләнибдир,
Онлар бир-бириндән чох узагададыр.
Будаглар, јарпаглар көрүшмәсә дә,
Көкләри бир јердә,
бир торпагададыр!

1967.

НЕС

Асија вә Африка јазычыларының
Дашкәнд мүшавирәсиндән тәәссүрат.

Бир салонда ики гит'ә,
Һәр гит'әдә нечә милләт...
Һәр нәтигин чијинләри архасында
бир мәмләкәт

Дајаныбдыр...
Ојаныбдыр
Јухусундан
Африканын, Асијанын
гаралары,

Јаралары
Көз бағлајыр.
Вараглајыр өтәнләри
Һәр данышан өз дилиндә...
Мәнзилиндә мәһбус олан

Бу дүнәнин мәһкумлары
данышырлар
инди уча бир күрсүдән,

Јох һүркүдән,
Јох горхудан
бу дүнәнки мәзлумлары,
Дили бағлы, голу бағлы мәһкумлары.
Дилләр әлван,
Мәтләб ејни...

Дәрдләр, гәмләр бир оlanda
сөз бир олар.
Дүнјанын бу башы илә
О башы һәмфикир олар.
Данышанлар, ејни сөзү
тәкрар едир дөнә-дөнә.

Дилләрини билмәсәм дә

Азербайджанская
Республика
Библиотека
им. М. Ф. Ахундова

Үччә кәлмә бәсди мәнә:

«Империя»

«Колония»

«Нео. нео!»

Нәдир нео?

Көһнә тәлә,

Тәзә һижлә!

Бу неолар — сөзү кизли, гәсди дәрин.

Ојун ачды башларына

Сөзүн һәрфи мә'насында

баша дүшән милләтләрин.

Бу неолар —

бу тәләләр,

бу һижләләр

мин-мин олур.

Тәзә-тәзә һижләрдән

баш ачмаг да чәтин олур.

Һагла һаһаг гарышыбдыр бир-биринә —

Кәл баш чыхарт

неоларын үстү бәзәк, алты тәзәк

Мин чүр фитнә-фәсадындан,

Һагг, боғулур һагг адындан.

Өз һаггыны тәзә-тәзә баша дүшән

милләт,

ушаг мисаллыдыр.

Сијасәтдән хәбәри јох,

мин арзулу, хәјаллыдыр,

Һәлә дүнја сәһнәсиндә

о, тапмајыб өз јерини.

Ғамашдырыр парылтылар

һәлә онун көзләрини.

Көрпә ушаг һардан билә

Она јахын көрүнәнин

Чох-чох узаг мә'насыны?

Һардан билә

Ғаранын ағ мә'насыны?

Көһнә, гәдим һижләләри нечә кәрә

Тәзә-тәзә бојаларла

Једирдирләр сөзү ачыг,

көзү бағлы милләтләрә.

О данышан нәтигә бах!

Неолардан фәрјад чәкир,

Бүтүн тәзә һижләләри, кәләкләри

сајыр бир-бир,

Дејир: — Бәсдир бу алданыш.

Артыг бүтүн бу неолар бизә таныш!

Бу неолар — үстүмүздә гылынч кими
әсир бизим.

Сачымызы сығаллаја-сығаллаја

Башымызы кәсир бизим.

Сизин кими бир инсаныг.

Биз нә дашыг,

нә дәмирик,

Јетәр, артыг биз һеч кәсә

Јамаг олмаг истәмирик!

Јаман дәррдир,

Өзкәсинә јамаг олмаг!

Јаман дәррдир,

Азадлығын һәсрәтинә

дамаг олмаг.

Јаман дәррдир,

Көзүн ола,

амма көрә билмәјәсэн.

Јаман дәррдир,

әлин ола

Евиндәки зир-зибили

Сән сүпүрә билмәјәсэн.

Јаман дәррдир,

Дилин ола,

нә данышыб, нә динасән.

Јаман дәррдир,

Ағлын ола,

өзкәсинин ағлы илә

дүшүнәсэн...

Јох, заманын өз сөзү вар,

Һәр кечәнин күндүзү вар.

Әјриләр дә дүз көрүнүр

Сијасәтин ајнасында.

Бу нә сирдир?

Ајнанын ки, бир үзү вар.

Киприн ики вәтәндашы

Јан-јанашы

әјләшибдир бу салонда.

О да инсан,

Бу да инсан...

Ејни дәрди
о да чәкир, бу да чәкир.
Һәр икиси суја гачыр,
Амма көзә көрүнмәјән сирр, онлары
Ода чәкир, ода чәкир.
Түрк јунана дејир: — Кипр
Һәм мәнимдир, һәм сәниндир.
Сәнин мәнә,
Мәним сәнә
Атдығымыз күлләләрсә
өзкәниндир.
«Ајыр-бујур» — сijasәти
Јурдумузда од галады.
Биз бир јана,
Ејни дили,
Ејни дини
нечә јерә парчалады.
Сән дә гузу,
Мән дә гузу,
Кәл горујаг чанавардан өзүмүзү!
Кәл горхмајаг
Нә сән мәндән,
Нә мән сәндән.
Кәл биз горхаг
чанаварын мә'дәсиндән.
О мә'дәдә һәзм олунур
Нечә-нечә сәнин кими, мәним кими
балачалар.
Кичик-кичик тәпәләрдән
дағ учалар.
Биз ворушуб
Чијнимизин үзәриндә
учалдырыг империјаны...
Бөјүкләрин гидасыдыр
кичикләрин гызыл ганы.
Кәл анлајаг бу һаггы биз:
Бир тылынчла,
Бир гәләмлә
Јазылыбдыр тарихимиз.
Бизим ашыг
Сизин елдән илһам алыб,
Сизин ағач,
Бизим баға көлкә салыб.

Өкүзүмүз олмајанда
Сәнин бабан,
Бизә вериб өкүзүнү.
Бабаһ өлүм јатағында
Пир бабаны чағыртдырыб
Она дејиб сон сөзүнү.
Ахы бизим
Дәдәмиз дә,
бабаһыз да
гардаш олуб.
Мәкәр инди
бу гардашлыг,
бу јолдашлыг
унудулуб?..
Даһа бәсдир,
Кәл, гардашыһ, верәк бу күн әл-әлә биз,
Салаг гурдун јуvasына вәлвәлә биз!

Нечә дилдә данышан бу адамларын,
үрәји бир,
сөзү бирдир.
Сijasәтин ајнасында
Әјриләр дүз көрүнсә дә,
Ајнаһын ки, үзү бирдир!

Дилләр әлван,
Мәтләб ејни,
Дәрдләр, гәмләр бир оlanda
Сөз бир олар.
Дүнјанын бу башы илә
О башы һәмфикир олар.

Дашкәнд — Баһы, 1968.

ШӘКИ

«Өзүнүз шәкили олдуғунуз һалда нијә
Шәкијә бир ше'р һәср етмәмисиниз?»

Бир мәктүбдән.

Бир нәғмә гошмадым һәлә мән сәнә,
Дағлар буну мәнә кәсир санмасын.
Мән дедим, вурғунам Азәрбајчана,
Дејирәм, һеч заман хырдаланмасын
Көнлүмдән учалан бу аваз, бу сәс:
Бөјүкдүр, учадыр мәсләким мәним.
Бала анасына «севирәм» демәз,
Мән дә демәмишәм, а Шәким, мәним!

Мән сәнә борчлујам өз балан кими.
Чох да ки, ше'римдә көрүнмүр адын.
Мәним охудуғум нәғмәләрим,и,
Мәним гулағыма сән пычылдадын.

Ше'римин мајасы — бу гајнар нәфәс, —
Сәнин өз чичәјин, сәнин өз барын,
Ше'римдә дил ачыб данышмырмы бәс,
Сәнин булагларын, көј чинарларын?
Мән һәм бакылыјам, һәм ләнкәрәнлы,
Кәнчәли, губалы, һәм нахчыванлы.
Шәкили,

ширванлы,

гарабағлыјам.

Бүтөв Вәтәнимә, бүтөв бағлыјам.
Мән сәнин гојнунда кәлдим чаһана,
Өзүн бәхш еләдин Азәрбајчана.
Ичиб марал көзлү чешмәләриндән,
Елимә, обама мән ворулмушам.
Бир елдә доғулуб,

хошбәхтәм ки, мән

Бөјүк бир Вәтәнә оғул олмушам.

1971.

ДАН ЈЕРИ

Сон заманлар АБШ-да «Башга чүр
дүшүнәнләрин» ады «гара сијаһыја»
дүшүр. Бу сијаһыја дүшәнләрдән би-
ри дә мәшһур физик «Халғлар ара-
сында сүлһү мөһкәмләтмәк үчүн» беј-
нәлхалғ Ленин вә Нобел мұкафатла-
ры лауреаты Ләјнус Полингдир.

(газетлардән)

— Мәним фикрим,
сәнин фикрин,
онун фикри...

Бу нә демәк?

Бир өлкәнин милјон-милјон вәтәндашы
Башга-башга дүшүнәрсә,
Бәс һөкүмәт нәјә кәрәк?
Биз һамымыз бир фикирин
бир сәсијик.

Ләјнус деди: — Јох, јох, мәкәр
Биз һамымыз бирчә рәнкли
Инкубатор чүчәсијик?
Јохму мәним өз варлығым,
өз нәфәсим?

Ахы нечин боғулмалы
мәним сөзүм,
мәним сәсим?!

Сусдурдулар дәрһал ону —
«Һагг» адындан һагг оғлуну.
Мүдһиш гара сијаһыја
артырылды бир нәфәр дә.
Адлар дејил,

дүшүнчәләр
јаныб сусду,
Сусуб јанды о дәфтердә.

Һөкүмәтләр чәркәсиндә
Өз јерин вар:
Һидрокенин, атомун вар.
Танкларын вар, топларын вар,
Нәләрин вар,
Нәләрин вар!
Гүдрәтини, гүввәтини
Ағыр-ағыр силаһлара сән вермисән,
Бәс еләјсә, нијә горхдун?
Горхун нәдир — билирмисән?
Үрәјинин ортасындан
Бир сәс деди: — һагга сығын!
Сәнин горхун — һагсызлығын!
Атомунла, ракетинла
Сән елә зәни еләмә ки,
Һакимисән јерин,

көјүн.

Бош һавадыр сәсин, күјүн.
Силаһлара архаланан сәнин күчүн —
зәифлијин,

ачизлијин,
күчсүзлүјүн!

Һаггын узун ипинә бах, о јумагда
әмәлләрин
дүјүн-дүјүн...

Һеч хәбәрин јох өзүндән.
Јарпаглары сол тәрәфә әјән күләк
« сагдан әсир.

Ону солдан ахтарма сән.
Орда-бурда сән өзүнү чох өјүрсән.
Әстиндәсә,

Сән горхундан учупурсан,
үшүјүрсән.

Горхмадығын бир мәмләкәт,
де, вармы һеч?

Белә ганлы силаһлары олан өлкә
горхармы һеч?

Сән горхурсан дүнән, бу күн.
Мин һидрокен бомбасындан

горхулудур сәнин үчүн
ганан бир баш,

јанан үрәк!

Сән атомдан горхмамасын

Бир фикирдән, дүшүнчәдән
горхдуғунтәк!

Бојалары һәгигәтдән,
Һәгигәти рәзаләтдән,
Өз көзүлә көрдүјүнү бош һағылдан
Сечә билән

бир ағылдан
нијә горхдун?

— Билирәм мән!

Әкәр о, бир бөһтанчыса,
јаланчыса,

Нијә онун дедијини
Мәмләкәтдән кизләдирсән?

Нијә ону һәбс едирсән?

Милјон-милјон гошунун вар,
О исә тәк.

Нијә горхдун?

Тәкбашына Лајнүс сәнә нејләјәчәк?
Гананларын,

Һагг одуна јананларын
Сијаһысы — «Гара дәфтәр» —
Додаглары гыфыл вурар,
Ағызлары килидләјәр.

Башларыны јерә дикиб
Гојун кими отлајанлар —
Әсарәти һүрр сәјанлар,
Бу Вәтәнин һәр не'мәти сизә еһсан!

Еј Вәтәнчүн алышанлар,
Сусмајанлар, данышанлар,
Гисмәтиниз өлүм, зиндан!

Атомун вар, ракетин вар.
Сән горхурсан.

Бу горхунун ағырлығы
Сәнин һагсыз ишләринин
Чәкисидир,

дәјәридир.

Үфүгдәки ал рәнкә бах,
Дан јеридир,
Дан јеридир!

1972.

ГАРА ГУТУ

Америка журналисти Девид Рорвик
«Дунан дэјанэк, бу күн гара гуту»
магаласиндэ көстөрир ки, Америка —
да адамлары мут'и робота чевирмэк
үчүн һәр васитәјә эл атырлар. Мәр-
кәзи Кәшфијат Идарәси адамларын
данышығыны јазмаг үчүн «гара гуту»-
лардан истифадә едир.

«Лит. газета», 1975, 8 январ.

Рорвик дејир:

Өтүб кечди дэјәнәкләр зәманәси.

Кәлиб чатды,

Додагларда, гулагларда

Дөјәнәкләр зәманәси.

Ејни сөзләр додагларда чадар олду,

Гулагларда габар олду.

Дедиләр ки, бир меһраба эл ачмалы,

Бир чығырла даг ашмалы,

Ејни сөзү ешитмәли.

Ејни сөзү данышмалы!

Ејни сөзләр гулаглары дөјөчләди,

Өтүб кечди дэјәнәкләр зәманәси,

Кәлиб чатды дөјәнәкләр зәманәси.

Гулағымыз јағыр олду.

Өтән күнләр бу күнләрдән фағыр олду.

Дөјәнәкләр дэјәнәкдән ағыр олду.

Күчәләрдә,

Мәнзилләрдә,

Отелләрдә — гара гуту

Фикирләрин,

Арзуларын — дар табуту!

Ора кетмә, керижә дөн — гара гуту!

Кибрит бөјдә магнитафон — гара гуту!

Өз доғмача мәнзилиндә

Үрәјини данышдырма сән дилиндә!

Сијасәтләр пилләсилә

Рәјасәтә галханларын

Чиркабына булашарсан,

Өз дилиндән долашарсан!

Һәр шәһәрдә, һәр отагда

О бучагда, бу бучагда

Изләр сәни гара гуту.

Һәгигәтдән, әдаләтдән

Көзләр сәни гара гуту.

Фикирләрин, арзуларын дар табуту!

Сәнин һагғын — гутулардыр.

Һагг өнүндә әјил,

Әјил!

Тәк өзүнмү? Хејр, хејр!

Бөјиндәки фикирләр дә

Гәлбиндәки дујғулар да

Сәнин дејил,

Сәнин дејил!

Басды бүтүн мәмләкәти

Гутуларын ваһимәси.

Үрәкләрдә доғулмамыш,

Тез боғулду

Фикирләрин чаға сәси.

Фикирләри күлләләјиб

Хәјаллары өлдүрдүләр,

Төкүлмәди анчаг ганы.

Дүшүнәнин јанан гәлби —

Фикирләрин гәбристаны!

Бир үрәкдә јүз-јүз гәбир!

Кимә верәк башсағлығы?

Өләнләрин саһиби јох!

Биз ишыглы фикирлиләр,

Бир фикирсиз, әгидәсиз

гулбечәјә гул олмушуг!

Ајаглара јол олмушуг.

Бахык бизә, көрүн бизи,

Нә күндәјик.

Һеч билмирик нә мәсләкдә,

Нә диндәјик.

Биз һағымыз

Кибрит бөјдә

Гутуларын ичиндәјик!

1975.

КҮЛӘК — ОТ

«Һәкмдар күләжә, халг ота бәнзәр.
Күләк һара әсәә от о тәрәфә башыны
әжәр».

Конфусија

«Һәким — дәли бир күләжә,
Халгса — онун габагында
Тир-тир әсән ота бәнзәр.
Һансы јана күләк әсәә,
О тәрәфә от, баш әжәр».
Конфусјанын бу еһкамы
Әсрләрлә олду бүтүн һәкимләрин
илк һәкими.
Доландырды өз башына
мәмләкәти мәнвәр кими.
Кәлама бах!
Јүз-јүз илләр
Бир өлкәнин бајрагында
далғаланды,
Күләк әсди сәмум кими,
Ағызлара даш тыханды,
Бејинләрдә фикир донду,
Үрәк јанды.
Кәлам дөнүб
Һәкимләрин әлләриндә
мәш'әл олду.
Ағызларда мәсәл олду.
Көзәл чиркин дамғасыјла
дамғаланды,
Чиркин дөнүб көзәл олду.
Јерин бағры чадар-чадар.
Ахмазларда донуб галды,
сүзүлмәди һәгигәтин бир дамчысы.

Јалан — дөвләт машынынын сүканчысы!
Кәлама бах!
Еһкама бах!

Һагсызлыгы
Јүз-јүз илләр сығышмады
Јерә, көјә.

Нә дејәсән
Бу сөздәки дырнаг ичи
«бөјүклүјә»,
«мүдрүклүјә»?

Күләк әсди
Кәһ имандан, кәһ күмандан,
Кәһ о јандан, кәһ бу јандан
Отлар әјди башларыны
Өз ичиндән јана-јана,
Кәһ о јана, кәһ бу јана.

Күләк әсди...
От әјилди...

Күләк әсди,
елә билди,
Гүдрәтини бир сәчдәдир бу әјилмә!
Залым күләк,
Зүлмә олан әјилмәни сәчдә билмә!
Горхудардыр

Бу гитрәмә,
бу әјилмә!
Өзкәсини горху илә горхударын
өзү горхур

Инанмырсан?
Ач гәлбини сән ондан сор!
Бу горхунун габагында
Сән өзүн дә
Горхуздуғун от кимисән.
Сән горхујла горунмаздын.
Бу горхунун дәһшәтини
Билмәсәјдин от кими сән.
Анчаг буну билмәлисән.
Мәһәббәтә һәрмәт олар,
Горхујаса нифрәт олар.
Нифрәт сызар дамчы-дамчы,
Нәһәјәтдә дағ дағылар,
Даш — ојулар.

Залым күлөк,
Унутма ки кечи-тези суја дөнүр
Нә'рилдәјән,
Курулдајән,
Шимшәк олуб чахан булуд.
Әкәр сагдан әсирсәнсә,
Саға дејил,

Сол тәрәфә әјилир от,
Бу тәрәфә әјилмәнин сирри нәдир
Бу һөрмәтә әјилмә јох,
Бу јалана дал чевирмә
һәгигәтә әјилмәдир!

1976.

СӘҺӘНДӘ МӘКТУБ

Сәһәнд, сөзләриндән одлар төкүлдү,
Охудуг ше'рини көз јашларыјла.
Ата малы кими јарыја бөлдү,
Гардаш ејни дәрди гардашларыјла.

Јаздын, ејни дәрди јашајаг баһәм,
Гардаш гардашыјла һәмфикир олар.
Сәнин дүшүнчәнди мәним дүшүнчәм,
Дәрдләр бир оlanda фикир бир олар.

О ачы фәрјадлар, ширин нәфәсләр
Мәним дә көнлүмүн аһы, нәләси!
Гардашым, Тәбриздән кәлән бу сәсләр
Бакынын сәсидир, Бакынын сәси!

Дејирсән, јарыја бөлүнәнләрин,
Дәрдини дүнјада бир билмәјән јох.
Биз дә бөлүнмүшүк,
анчаг бу дәрди,
Уча күрсүләрдән һеч бир дејән јох.

Јыхылар кәнардан итәләнәнләр.
Тәканы јарадаг өзүмүз кәрәк.
Јенә дә «оларыг һәмән хак!..»

Әкәр,
Биз өз ичимиздән итәләнмәсәк.

Хырда тәпәләри селләр ојанда,
Әсәр бу һәмләјә дағлар да зағ-зағ.

¹ Иран шаири Сә'динин «Һәмән хакәм ки, һәстәм». (Һәмән торпа-
гам ки, варам) мисрасына ишарәдир.

Биз өз дәрдимизә агламајанда,
Бизим јеримизә ким аглајачаг?

Күнаһкар тутмајаг бурда һеч кәси,
Дәрилиб ајрылдыг биз гонча-гонча.
Ана да сүд вермир,

чијәрпарәси
Наләләр гопарыб агламајынча.

Дејирсән, салама чаваб алмадын,
Булуд тоггушмаса булуда нејләр?
Мәним өз адымдыр сәнин өз адын,
Оду су кечирәр, од ода нејләр?

Мән дизимә дөјүб зар-зар ағладым,
Чөлләр көз јашымдан көлмә-көлмәди.
Гранит дағлары дәлән фәрјадым,
Тәк Араз чајыны аша билмәди.

Јүз ил, јүз әлли ил ағладыг әбәс,
Анчаг әримәди синә дағлары.
Гардаш, билмәдик ки, көз јашы дәлмәз,
Арзунун өнүндә дуран дағлары...

Дүнјада һәр шејин бүтөвү көзәл,
Јарымчыг сәадәт дүшмәнин олсун.
Мәнә гәм версән дә јары бөлмә кәл,
Севинч верирсәнсә... гој јәгин олсун.

Һамлет доғру дејиб: «Ја өл, ја да ол!»
Еј!.. Јары чанында демә ки, варсан.
Гәмин дә тамыны истәјән оғул,
Бәс јары вәтәндә нечә јашарсан?

Һаны?..

Сормадылар —

бәс јары чанын?

Нижә учалтмырсан үсјан сәсини?
Һалә көрмәмишик,

Азәрбајчанын

Бир јердә, биз бүтөв хәритәсини...

1968.

СӘҺӘНД ГАРДАШЫМЫЗА!

Ахды көзләримдән сел кизли-кизли.

Б. Азароглу

Сәһәнд! Мейрабымыз ана Вәтәндир,
Мейрабын башына дөн, ашкар-ашкар.
Арзу чәләнкими дан шәфәгиндән
Һөрүрәм, гардашым, мән ашкар-ашкар.

Дејирләр: Сәбр един, сусун, көзләјин.
Нечә ғышғырмајым, нечә, бир дејин?
Сыхыр бәдәними бу кор фәләјин
Әјнимә бичдији дон ашкар-ашкар.

Мәни горхутмајыр гара кечәләр,
Зүлмәтин тәшвиши һәдәрдир, һәдәр.
Кечәнин бағрындан доғулур сәһәр,
Гызарыр үфүгдә дан ашкар-ашкар.

Баба көлкәсинә далдаланмајаг,
Күл олуб күл үстә биз галанмајаг.
Чиллә гушу кими кизли јанмајаг,
Одундан од алым, јан ашкар-ашкар.

Һағгымы тапдајан мәни нә анлар?
Һағгымдан данышыр һағгы дананлар.
Белә дә дәрд олар, сиз еј гананлар,
Ағла кизли-кизли, ган ашкар-ашкар?

Кәндә сәс дүшмәсә итләр һүрүшмәз,
Көнүл истәмәсә әлләр көрүшмәз.
Бир аддым габаға ишығы дүшмәз,
Ичиндән јанмаса чан ашкар-ашкар.

Умур сәһәрини о јазыг Вәтән
Бизим гәлбимизин өз атәшиндән.
Белә кәлишини истәмирәм мән,
Кәләсән, кедәсән сән, ашкар-ашкар.

1971.

ВУСАЛДА НИЧРАН

Мәни көрән кими сән һөнкүрэрәк
Ачдын голларыны...

Гучаглашдыг биз.

Бу күн гучаглашан голларымызтәк,
Нә вахт бирләшәчәк бәс Вәтәнимиз?

Көрүшдүк, гардашым, илк дәфә биз дә
Ағладыг һәм ашкар, һәм хысын-хысын
Сәни көрәмәишдән
үрәжимиздә

Сәһәнд дагы кими сән учалырдын.
О гәдәр узағыг, бу гәдәр јахын.

Көрүшдүк...

Һәсрәтә сонму гојулду?

Ах!.. Јүз әлли иллик узун ничранын
Вүсалы, а гардаш, күн јарым олду.

Динләдик сәсини өз көнлүмүзүн,
Сүкутта бу дәрди бөлдүк, севиндик.
Севинчин ичиндә ағладыг о күн,
Ағлаја-ағлаја күлдүк, севиндик,

Анабир, атабир гардаш!.. Дәрдә бах,
Өз һалал евиндә бир күнлүк гонаг!..
Биз елә бахырдыг сәнә, елә бил,
Бахырыг мин иллик һәсрәтимизә.
Елә бил доғмача елимдән дејил,
Өзкә планетдән көлмисән бизә,

Елә бахырам ки, чөһрән бүсбүтүн
Күзкүтәк әкс едиб көнлүмә дүшсүн!
Үзүнүн хәтләри — о гаш, көз, тамам
Өзүмә бәнзәјир... лап доғмасан сән.

Үзүндә кәздикчә көзүм,

санырам

Кечирәм Тәбризин күчәләриндән...
Худујла'әјләшиб о күн дизбәдиз.
Вахты, саатлары дәјишдирдиниз.
Сән она гајытдын, о сәнә, гардаш,
Көз јашы сәпилди масанын үстә.
Дејирәм, бу дәмдә нә олаңды каш,
Заман да донајды бу анын үстә.

Сән аз данышдын,

Диниб алышдын,

Дедин: — Нејләјим

Бүтөвлүјүмә

Гыјырлар мәним.

Өзүмү парча,

Дилими ләһчә

Сајырлар мәним.

Ағлајар бу дәрдә лағ да, өрүш дә.

Тапылар јенә дә ғынајан бизи.

Даһа ајдын көрдүк биз бу көрүшдә
Амансыз, күмансыз ничранымызы.

Хәнчәрим бир јана, пас атыб ғыны.
Һарај бу һалыма, һарај, һај-һарај!
Валлаһ, көрүшүндә ајрылығыны
Көрән бәдбәхтләрин һалына вај-вај!

Мәни көрән кими сән һөнкүрэрәк
Ачдын голларыны...

Гучаглашдыг биз.

Бу күн гучаглашан голларымызтәк
Нә вахт бирләшәчәк бәс Вәтәнимиз?

1970.

Худу Мәммәдов

ЕЈНИ ЈАШДАЈЫГ

1981-чи ил январын 23-дә устад Шәһријарла телефон сөһбәтибиз мумасибәтилә.

Телефон телләри, сизә бу ахшам
Һәсрәтин нә бојда еһтијачы вар.
Хәттин бу башында мән дајанмышам,
Хәттин о башында устад Шәһријар.

Дилим габар-габар,
Үрәјим көз-көз.
Вүсала

әсрлик һәсрәтдән ачам.
Сәсими апарын Шәһријара сиз,
Телефон телләри, сизә мөһтачам.

Үзүнү көрмәдим һәлә бирчә ан,
Нискилә дөндәрди бу нискил бизи.
Анчаг әлли илин дост-танышындан
Јахшы таныјырыг бир-биримизи.

Һәсрәт көзләримдә һәсрәт көзләрин,
Һәсрәтин зүлмүндән каса долубдур.
Дәрдләрдән сөз ачан дәрдли сөзләрин
Бу күн дәрдимизә дәрман олубдур.

Чох учдуг ардынча фикрин, хәјалын,
Инди дә әмәлин заманы кәлмиш.
Ваһид бир торпаға һаггы оланын
Түк кими бир телә куманы кәлмиш.

Өзүм тел олајдым, ачајдым танад,
Сәнинлә дурајдым үзбәүз инди.

Өзүмүз көрүшә билмәдик, устад,
Сәсимиз көрүшдү...

гәлбимиз динди.

Мәндән хәбәр алдын: — Нечә јашын вар?
Јашымы сөјләдим,

Дедин: — Мин алгыш!

Дедим: — Нәјә алгыш, устад Шәһријар?
Дедин ки, чавансан, сән мәнә бахмыш.
Арзум көјәрмәди, кечибдир јашым,
О көзәл күнләри сән көр, гардашым.

Доғрудур, бир дејил бизим јашымыз,
Анчаг јаша вурма өтән илләри.
Ејни ағрыларла јашамышыг биз,
Ајрылыг дәрдини о вахтдан бәри.

Дәрдимин јашыдыр мәним өз јашым,
Биз бир арзудајыг, бир тәлашдајыг.
Сәнин көз јашындыр мәним көз јашым,
Дәрдимиз бирдирсә ејни јашдајыг.

Бирликдән савајы бир гәсдимиз јох,
Бизим о күнләрә өз һаггымыз вар.
Бир бөјүк торпағын ики оғлујуг,
Орда Шәһријарам, бурда Бәхтијар.

Биз өз һаггымызы әкәр ганмасаг,
Кимдир сән мәнзили бизә көстәрән?
Дедијин күнләрә ганадланмасаг,
Нәдән илһам алыб јазардыг көрән?

Заманын гәрибә ојунлары вар,
Дүнән дағ дедијин учулур бу күн.
«Мәнәм, мәнәм!» дејән империялар,
Дүнәнки гулуна гул олур бу күн.

Ким дејә биләрди одсуз јаш ағач,
Тутушуб јаначаг күлүн ичиндә —
Мин ил гүрүр илә башда кәзән тач,
Ајаға дүшәчәк бир күн ичиндә?

Зүлм дә, залым да чәкилир дара,
Дүнјада һәр дәрдә әнчам чәкилмиш.

Вахт өзү дөндәбир мыхы мисмара,
Вахтын јаздығыны ким поза билмиш:

Дәрс вармы тарихин дәрсиндән артыг
Бизи тапдадылар, јенә чүчәрдик.
Әкәр өзүмүзә инанмасајдыг,
Учрум дәрәләрдән нечә кечәрдик?

Инамдыр јашадан бизи, еј уstad,
О бизи јашатды, биз дә арзуну.
Инам өлмәјибсә гуртармыр һәјат,
Һәјатын сонудур инамын сону.

1981.

НӘ ОНДАНСАН, НӘ БУНДАН

«Сиздәнәм, јә'ни азербайҗанлыјам.
Амма ана дилими билмирәм. Дилими
өјрәнмәк үчүн мәнә дәрслик көндә-
рин».

*Чәнуби Азербайҗандан кәлән бир
мәктубдан.*

Јад дилдә мәктуб јазыб гардаш, өз гардашына,
Бу мәктубу охујан нә күл төксүн башына?!
Һөкмүнә бах һәсрәтин,
Һөкмүнә бах зилләтин!
Бәс анасы јох имиш бу заваллы милләтин —
Бир әмчәкдән сүд әмән әкиз өвладларына
өз дилини өјрәдә?
Бир јувадан учуруб, бу учушу сејр едә?

Мәктубуну охудум, јазырсан ки: «Сиздәнәм,
Анчаг мән өз дилими билмирәм,
билмирәмсә,
Нечә дејим мән, мәнә?»

Чох көзәл е'тирафдыр!
Сәһвини анлајаны дүз олмазды данламаг,
Күнаһыны азалдыр, күнаһыны анламаг!
Бу јарадыр,
Бу јердә јарыланыр бу јара.
Нә дејәк, нә ад верәк
Дилини билмәмәклә өјүнән наданлара?
Һағлысан...

Биздән олуб,
еј бизлијиндән дөнән,
Сәни мән бағышларам, бағышлармы бәс Вәтән?
Билмир әнсә дилини, сән Вәтәнин үзүнә
истәмәдән ағ одун.
сән өзүнә бир өкеј, өзкәјә јамаг олдун.

Бу халынла
сүнбәя

нә тохмаг.

нә дә гардаш.

түфәнкә чахмаг олдун.

Сән чыхмаг истәсэн дә өзкәнин әфсунундан,
Нә ондәсан, нә бундан!

Билсән дә јад дилини лап јадын өзү кими,
Сәни доғма билдими?
Билмәјиб, билмәјечәк!
Она «чан гурбан» десән,
о, һаггыны јејечәк.

Үрәк гыздырмајачаг сәнә «өзкәсэн» — дејә,
Сәнин өзүнүнкү дә сатылмыш биләчәкдир
гардашыны өзкәјә.

Јазырсан: «Дәјишмишәм,
Башга көзлә бахырам инди бүтүн һәр шејә.
Мәнә дәрслик көндәрин дилими өјрәнмәјә».
Дәрслик?
Бу нә демәкдир?

Китаблардан нә сәмәр?

Ахы ана дилини анадан өјрәнәрләр.
Анан буну етмәди,
О сәнә өјрәтмәди

Анасынын дилини.

Анан сәнә өјрәтди ағасынын дилини.
Өз доғма өвладына доғма ана дилини
Өјрәтмәјән аналар,
Бәс ана адланмаға сизин һаггынызмы вар?
Дилинизи даныркән.

өзүнүзү дандыныз!

Анчаг бу алчаглығы сиз учалыг сандыныз.
Еј көкүндән ајрылыб өз-өзүндән гачаглар,
Әмин олун,

сизи дә бир заман даначаглар!

Инсан вә Заман

ЭКРАНДА КӨРҮШ

Оғул шәһәрдәдир,
Анаса кәнддә,
Көрүшә билмирләр бир мәмләкәтдә.

Екранын өнүндә отуруб ана
Фәхрлә,
Гүрурла бахыр оғлуна.

Оғул ше'р охујур: «Ај анам, сәнә
Чанымы версәм дә бу аздыр јенә...»

Оғул ше'р охујур,
Ана динләјир.
«Балам бир балача сыныхыб» — дејир.

Шәки, 1966.

ГОРХУ

Мәним сол әлимдә жаныг јери вар,
О, мәнә төһфәдир көрпәлијимдән.
Одун, одлуғундан хәбәрсиз вахтлар,
Әлими мангалда јандырмышам мән.

Мәнә «чыз» — дедиләр,
Анчаг горхмадым,
Әлими јандырыб таныдым оду.
Мәним һәјат илә илк танышлығым,
Оддан башлады...

Охшады көзүмү һәлә ушагкән
Очағын ал-әлван алову, көзү.
Дүнјаја кәләли, билмирәм нәдән,
Нәјә вурулдугса јандырды бизи...

Мән оддан горхмадым јанана гәдәр;
Мән горху билмәдим ганана гәдәр.
Елә ки, јандым,
Одла ојнамагдан горхдум, дајандым.
Башланды горху —
Башланды еһтијат —
Башланды һәјат...

Шәки, 1966.

АНАМ ТӘЗӘДӘН БӨЈҮЈҮР

Гызым Күлзара

Анам өз адыны гызыма верди.
Анам, нәвәсини чох истәјирди.
Көрпә нәвәсини гојуб јериндә,
Анам архајынча дүнјадан кетди.
Гызымнын гыјгачы нәзәрләриндә
Анамы көрүрәм, анамы инди.

Нәвә нәнәсинә охшајыр ејнән,
Бөјүјүр, учалыр илбәил гызым.
Тәзәдән бөјүјүр, анам тәзәдән,
Анамын өзүдүр елә бил гызым.

Һәјат өз гәрибә сирләриндән
Бизә әлван-әлван мө'чүз көстәрир.
Гызымы адыјла чағырмырам мән,
«Ај анам» дејирәм, о да һај верир.

О мәним анамдыр, о мәним анам,
Анчаг бир фәрги вар, буну данмырам:
Бир вахт анам мәнә чан-чан дејәрди,
Инди мән «анама» чан-чан дејирәм.
Бир вахт анам мәни чох истәјәрди,
Инди мән «анамы» чох истәјирәм.

1966.

АНТЕННА

Биналарын дамында
Антенна дирэклери...
Дамир,
Полад чубуглар,
Бир дам үстә көјәриб,
Чаһаны гуаглајан
Нәһәнкганад чубуглар.
Күнүн көзү чубуглар.
Идракын тәнтәнәси,
Бәзәји,
Сүсү чубуглар.
Шәһәрләрден-шәһәрә
Сәс көрпүсү чубуглар.

Гутуларда јашајан
Инсанын,
Көр-көтүр дүнјабындан
Һәр ан,
Һәр күн бир тәзә
Пај көтүрмәк арзусу,
Һәр шеји билмәк,

дујмаг.

көрмәк арзусу!

Бејин гутуларында
Чох дарыхмыш бу арзу.
Артыг
Бир нештәр кими
Биналарын дамыны
Јарыб чыхмыш

бу арзу!

Әсрин,
Күнүн башында
Көзәрир тачлар кими.
Гышда јарпагларыны

Төкән ағачлар кими
Титрәјир,
Рузкармыдыр
Ону белә титрәдән?..
Хејр!
Инанмырам мән!
Әсрин әсәбләридир
Ону белә титрәдән!

Ах! Бу дамир ағачлар —
Һәндәси үчбучаглар
Дүнјанын о башыны
Чәкиб евләрә бағлар...
Чарәјан телләритәк
Инсан әсәбләринин
Һеј көрилмәк арзусу...
Һәр шеји көзләрилә
Көрмәк,
Гулагларыјла
ешитмәк
Әглијлә
билмәк арзусу!

Сылдырым дағларла биз,
Дүнјанын о башыны
Ешидирик, көрүрүк
Бу дамир көзләрлә биз,
Полад гулагларла биз...
Анчаг...

јенә дә анчаг

Бәс дејил бунлар бизә.
Көнлүмүзүн мин сөзү,
Мин суалы вар бизә!
Бә'зән дуја билмирик
Бизимлә илләр боју
Бир бинада јашајан,
Ејни дәрди дашыјан
Гоншумузу
Үрәјиндән кечәни.
Бурда кими гынајаг?
Ону,

Мәни
 Жа сәни?..
 Бизә елә кәлир ки,
 Ағлымыз дәриндәдир,
 Ниссилизә дајазда...
 Билмәкдән безмәдикми?
 Кәлин, дујаг бир аз да..
 Бал кими рө'јалара
 Ујаг, ујаг бир аз да.
 Гәлбимизин башына
 Дәмирдән јох.

Дујғумузун телиндән
Бир антенна гојаг биз.
Узаглары билирик,
Јахынлары дујаг биз!

1967.

МУСАФИР

Пәнчәрәмин габағындан
Кечәләр гатар кечир.
Һәр гатарда
Нечә вүсал,
Нечә интизар кечир.

Бири тоја,
Бири јаса кедэнлэр,
Бири кефэ,
Бири ишэ кедэнлэр,
Бир гатарда мүсафир.

Учуран да,
 Гуран да
Бир дүнјада мұсафир.
Лыхылан да,
 Вуран да
Бир дүнјада мұсафир.

Жаранандан бу күнөдөк
 Гоша узансалар да,
 Неч бир заман көрүшмөйөн
 Бу дөмүр релслэр кими,
 Үрөймдөн
 Бир-бирилэ барышмајан
 Нечэ дујгулар кечир.
 Пәнчэрэмин габагындан
 Кечэлэр гатар кечир.

1967.

БУЛУДЛАР НЭ ЈАМАН КӨЗЭЛ ОЛУРМУШ

Достум М. Худу үчүн

Комамыз мешәнин галын јериндә,
Дағда саламларды һәр күнү бабам.
Одун дашымады,

Саксэн ил, өмрүнүн нэр бир анында
Гами шербэт кими ичэрди бабам.
Өмрүн тарласына гэм котанында
Һәмишә күл әкди, вәј дәрди бабам.

Анчаг дарылмады, чалышды јенэ,
Дәрди табаклады, гәми үјүтдү.
Гатлашыб дүнјанын һәр мөһнәтинә
Једди лај диварлы оғул бөјүтдү.

Деди, шәрәфидир һәр кәсин ады —
 Јаша күлә-күлә, өл күлә-күлә.
 Једди тәрланына о, әл ачмады,
 Өлүнчә јашады өз әмәјилә.

Динмэчэ долашды бир күн о, кэнди,
Кэлиб жатагына кирди накаһан.
Өмүрүндө бир дөфө о, хэстэлэнди,
Һәмэн азарла да көчдү дүнјадан.

Јатды үзү үстө, јатды ики ај,
Динмәди,

нәјисә

анды вә јанды.

Нәһајәт, чөлләрә дүшдү һај-һарај,
Баһарын сәсинә киши ојанды.

Деди, чөлдә салын јерими, чөлдә,
Сон дәфә сејр едим чөлү-чәмәни.
Көр нә јаман јердә кәлди әчәл дә,
Архасы үстүнә чевирин мәни.

Јерини салдылар қөј чәмән үстә,
Узанды,
дәриндән көкс өтүрәрәк.
Көјдә ағ булудлар дәстәбәдәстә,
Јердә бадә тутан күл, ләчәк-ләчәк.

Үфүгдә јанырды булудлар пар-пар,
О бахды көјләрә... ахшам чағында.
— Мән инди көрүрәм, — деди, — булудлар
Нә көзәл олурмуш көјүн тағында.

Бабам нијә бахды көјә сон кәрә?
Кетди дамағында дүнјанын дады.
Сәксән ил јашады,
анчаг көјләрә
Дојунча бахмаға мачал тапмады.

1968.

* * *

Дағ селијәм,
Будаг-будаг голларым вар,
Әјри-үјрү јолларым вар.
Мән чылғынам

мән дәлијәм.

Әввәлчәдән биләммәдим —
Һансы дағдан енмәлијәм,
Һансы дүздәм кечмәлијәм.

Мән машынам,
мән машынам,
Каһ бу даға дырмашырам,
Каһ о даға дырмашырам...

Каһ әјилдим,
каһ бурулдум;
Дәрәләрдә, тәпәләрдә
лап јорулдум.

Даға дәјдим,
даша дәјдим.

Трамвајтәк
Һәлә јола чыхмамышдан
Өз јолуму каш биләјдим...

Налчик, 1968.

БАШ

Америка алыми Р. Уайт мејмунун беј-
нини бэдэндән ајры узун мүддәт ја-
шада билир. Бу мәсәлә илә әләгәдар
бејнини көчүрүлмәси проблеми үзрә
дүнја философлары арасында бөјүк
мүбәһисәләр кедир.

Гәрибә аләмдир...

зәманәмиздә

Идрак, тәбиәтлә јарыша кирмиш...

Бөјрәк дә,

үрәк дә,

гулаг дә,

көз дә

Бэдэндән бәдәнә көчүрүләрмиш...

Бир машин саһибі кәрәк оlanda

Сынан һиссәләри алыр дүкандан.

Дејирәм, инсанын эзалары да

Аптеқдә сатылды бәлкә бир заман.

Азмыдыр инсанын мәкәр дәрд-сәри?

Бу да бәшәр үчүн тәзә тәһлүкә!

Һазыр фикирләри, дүшүнчәләри

Башлара долдуруб сатдылар бәлкә?

Бөјрәји, үрәји дәјишмәк асан.

Бәс башы?

Бу јердә бир гәдәр дајан!

Һәр шеји дәјишир ахы

баш,

бејин!

Баш өзү, башлары нечә дәјишсин?

Инсанын адына, шәрәф-шанына,

Дејирәм кәлмәзми бундан бир ләкә?

Бир надан күвәниб өз имканына

Даһинин башына көз дикди бәлкә?

Еј һәким, күчүнә инансан да сән,

Бу јүкү бојнуна һеч көтүрмә, кәл.

Ајырыб инсаны өз аләминдән,

Ана тәбиәтлә бәһсә кирмә, кәл!

Һәким, тәбиәти, кәл, һәким сајаг,
Һифз едәк бир сәсин јүз аһәнкини;
Күчүмүз чатса да

кәрәк позмајаг

Бә'зән тәбиәтин өз аһәнкини.

Даһинин бејнинә ган сызды бирдән,

Чаһил дә гәзәја дүшдү һәммин күн.

Чаһилин башыны өз бәдәниндән

Ајырдыг, даһини јашатмаг үчүн!

Нә дејәк?

Ким өлдү?

Даһи, ја чаһил?

Һансына јас тутсун гоһум, гардашы?

Дирилән ким олдү?

Бу ки, сирр дејил,

Даһинин бәдәни, чаһилин башы.

Даһи јашајамаг бир надан кими...

Кими алдадырыг бурда, биз кими?

Чаһилин башыјла, дүшүнчәсијлә
Јашајан о даһи, јенә даһими?

Һаны о әввәлки әгидә, мәсләк?
Әкәр фикри јохса, өзү сағмыдыр?
Јашамаг хәтринә фикри дәјишмәк —
Мәсләки дәјишмәк јашамагмыдыр?..

1968.

МӘНИМ АНАМ

Савадсыздыр,
Адыны да јаза билмир
Мәним анам...
Анчаг мәнә,

Сај өјрәдиб,
Ај өјрәдиб,
Ил өјрәдиб;

Ән вачиби:
Дил өјрәдиб
Мәним анам...
Бу дил илә танымышам,
Һәм севинчи,
Һәм дә гәми...
Бу дил илә јаратмышам
Һәр ше'рими,
Һәр нәғмәми.
Јох, мән һечәм,

Мән јаланам,
Китаб-китаб сөзләримин
Мүәллифи — мәним анам!..

1968.

ИДМАН ЖАРЫШЫ

Чөрөк јејә-јејә, нәрд вура-вура,
Бахырыг һәр ахшам телевизора.

Екранда көрүрүк:

дәстәбәдәстә

Адамлар гырылыр...

Јенә өлүм, ган...

Бомбалар төкүлүр шәһәрләр үстә,

Өлән дә инсандыр, бахан да инсан.

Аналар, көрпәләр аглашыр зар-зар,

Дәрәләр, тәпәләр бәләнир гана.

Елә бил узанан одлар, аловлар

Ғәһгәһә чәкәрәк күлүр инсана.

Од-алов сүрүнүр шәһәрдә дил-дил,

Учур уча евләр, балача дамлар.

Елә бил экранда гырғына дејил,

Идман жарышына бахыр адамлар.

Чөрөк јејә-јејә,

нәрд вура-вура,

Бахырыг һәр ахшам телевизора...

1968.

МЕШИН ГАПЫЛАР

Көзләмә отағында

Саатларла

көзләрин

Лал гапыја дикиләр.

Мәним нә чәкдијими

Гапылар архасында

Мүркү дөјәнләр биләр.

Үрәјиндә бөјүјүр,

Додағында кичилир

Сөзүн дә,

Суалын да.

Ах!.. Бизим өмрүмүзүн

Көрән нечә парчасы

Әријиб күлә дөнмүш

Гапыларын далында?..

Гапылар архасында

Биз нә гәдәр дурмушуг.

Нечә көзәл арзуну

Сигар түстүләрилә

Һаваја совурмушуг.

Ах, сәрт үзлү гапылар

Икиүзлү гапылар

Талеләр һәлл олунур

Гапынын о үзүндә.

Адамлар бојнубүкүк

Әјләшиб мат-мәәттәл

Гапынын бу үзүндә.

Диндирсән кәләр дилә

Гапыларын ағзына

Сәпилән тозлар белә.
Онлар тоз дејил, анчаг
Гапылара тохунуб
Ајагларын алтына
Төкүлән арзулардыр.
Үрәкләрдә доғулуб,
Бирчә «јох» кәлмәсилә
Јох олан арзулардыр.

Ах!.. бу бир кәлмә «јох»ун
Архасында нәләр вар,
Нечә әјилмәләр вар.
О, «јох!» дејир,
Бу јохдан
О өзү дә хошланыр.
Дејирәм ки,
Јалтаглыг да,
горхаглыг да
Елә бурдан башланыр.

Сиз, еј мешин гапылар,
Сиз, еј мешин гапылар,
Сизин үзүнүз сојуг;
Сиздән үмидлә кириб,
Үмидсиз чыхан да чох.

Сизи тәпикләрилә
Вуруб ачан гапылар,
Сиз, еј бағлы гапылар,
Гашгабағлы гапылар!

Тәәссүф беләләри
Арамызда һәлә вар.

1966.

СИГНАЛЛАР

Достум Р. Нурәддин үчүн

Узаг улдузларын сакинләринә
Јохса бизим-кими дүнја дар кәлир?
О бири дүнјадан далбадал јенә
Бизим дүнјамызга сигналлар кәлир.

Улдузлар инсана нә дејир көрән?
Бу сәсләр саламмы,
Јохса һәдәми?
Бизә узаглардан сигналлар верән.
Әчаиб мәхлугму?
Инсанмы?

Нәми?

Һәлә дүнјасына гапылыб инсан,
Дүнја вәзниндәдир диләјимиз дә.
Алимләр дүшүнүр:
варлығымыздан
Хәбәр көндәрәкми онлара биз дә?

Бәлкә дә... Күлүрләр бизә узагдан,
Јә'ни биз онлардан керіјик белә?
Онлара баханда,
бәлкә дә инсан
Ушаглыг дөврүнү јашајыр һәлә?..

Тәһлүкә көзләјир бәлкә дүнјаны?
Бәлкә...
һәдәләјир бу сәсләр бизи?

Бәлкә...

О дүнјанын гадир инсаны
Өјрәнмәк истәјир гүдрәтимизи?..

Әкәр бу тәһлүкә баш версә бир күн,
Иглимдән-иглимә сәс дүшәчәкдир;
Дүнјаны бәладан горумаг үчүн
Бәшәр јер үзүндә бирләшәчәкдир!

Көкү кәсиләчәк нифрәтин, кинин,
Лоғманлар олачаг онда һөкмран.
Һамы бир ағыздан дејәчәк јәгин:
Јашасын дүнјамыз, јашасын инсан!

1968.

ЕЛМ — ӘХЛАГ

«Тәбиәт үзәриндәки гәләбәләримиз-
лә чох да өјүнмәјәк. Һәр бир белә
гәләбә үчүн тәбиәт биздән интигам
алыр».

Ф. Енселс.

Чүрбәчүр адларла адландырмышыг
Өтән һәр әјјамы,
Өтән һәр әсри.
Көһнә һүдудлары чохдан гырмышыг;
Әсримиз елм әсри,
Кәшфләр әсри!

Һүдудлар ичиндә өзүнү данды,
Елм — јүз илләрлә јатды бешикдә.
Елм — ајаг ачыб доланыр инди
һавада, торпагда, евдә, ешикдә!..
Дағларын чәмәни, бағларын бары
Чатышмыр,
Кимјәјә мејдан вермишик.
Ипәк чораблары, јун палтарлары
Синтетик шејләрә дәјишдирмишик.

Бәлкә торпағын да, бәлкә јерин дә
Ғалмајыб әввәлки күчү, гүввәти?
Елә бил, елә бил мејвәләрин дә
Дәјишиб әввәлки дады, ләззәти.

Тәбии не'мәлләр чатышмыр нәдир?
Тәбиәт зәнжиндир, о, јохсул дејил;
Тәбиәт инсана сәхавәтлидир,
Анчаг гул дејил.

О ки, өз варыны инсана вермиш,
Она гәсд еләмәк чинајәт олар.
Бу күн тәбиәтлә јарыша кирмиш
Кимјәви заводлар, лабораторијалар.

Елм һөкм еләјир инди һәр јерә,
Зүлмәтин бағрына ишыг нәгш едир.
Сонсуз гадынлар,
Ја әрсизләрә
Намә'лум кишидән өвләд бәхш едир.

Елм, өзүнәми јохса... күвәнди?
Ахы, бу гүдрәти биз вердик она.
Әглин јаратдығы елмләр инди
Дүшүбдүр халиглик иддиасына...

Ијнәјлә, дәрманла доғулан кәсин,
Анасы мә'лумдур,
Атасыјса јад.
Атаны... өвләдын әслини јәгин,
Нә ана биләчәк, нә дә ки, өвләд.

Фәрари олмурму бәс әсил ата?
Бәс сахта атанын нәдир күнаһы?
Ушаг анасына доғма олса да,
Гондарма атаја өкејдир, ахы.

Даһа бир чинајәт, даһа бир хата!
Бу да бәшәр үчүн бөјүк бир ләкә —
Доғма өвләдындан хәбәрсиз ата
Бир вахт өз гызына әр олду бәлкә?

Сәни данламырмы ичиндә бир сәс —
Демирми, ај һәким, чәһдин наһагдыр?
Өвләд өз көкүнү танымырса бәс,
Де, һансы көк үстә бој атачагдыр?

Көкүнү билмәјән өзүнү билмәз.
Бизә нә кәтирир бу нијјәт, һәким?
Онда бир-биринә гарышмазмы бәс

Фәрдијјәт,
шәхсијјәт,
миллијјәт,
һәким?

Бу нәдир?
Керими галмышам јохса?
Мән ки, күвәнмишәм һәр заман елмә.
Әхлага, гајдаја тохунандаса
Мән үсјан едирәм, мән үсјан, елмә...

Тәбиәт һәмишә тәзәдир, тәзә,
Биз үз чевирмәјәк бу тәзәликдән.
Елм әхлаг илә дуруб үз-үзә,
Инди биз һансына һагг верәк көрән?

Ахы, бу тәдбирләр бизи чашдырыр.
Кәлин уча тутаг әгидәмизи.
Һәким, тәбиәтдән узаглашдырыр
Гондарма давалар, дәрманлар бизи.

Бир шеј ки, сахтадыр, ондан нә фајда—
Сахтанын нә јөнү, нә е'тибары;
Әјнимиз, башымыз кимјалашса да,
Мајамыз, көкүмүз саф галсын бары.

Анадыр, демәли күчлүдүр торпаг,
Ондадыр әлачы, ахы, һәр шејин.
Кәлин, тәбиәтин өзүндән алаг
Дава-дәрманыны һәр шикәстлијин.

1969.

ШАИРЛЭР

Шаирэ һејкэллэр гојулан заман,
Дејирлэр, она бах, нэ бэхтэвэрмиш.
Анчаг демирлэр ки, мэн јашајыркэн,
О өз снәсини масаја кәрмиш.

О кечиб чанындан өмрө гыјанда
Сәнин нәш'әлерин ашыб-дашырды.
О ки јашамырды, сән јашајанда,
Сәнин јеринә дә о алышырды.

Дәрјанын дибиндән чыхмамыш һәлә
Танымаг олмајыр мәрчаны, дүррү.
Сән һәсәд апарма о даш һејкәлә
Өмүрдән сонрадыр онларын өмрү.

Шаирлэр, шаирлэр, бирчә сөз үстә
Сүбһәдәк јахдыныз үрәјинизи.
Сизи көрмәдилэр һеч вахт диз үстә —
Гәрибә јарадыб тәбиәт сизи!

Һамыдан кеч јатыб, галхдыныз еркән,
Ағарды дан јери көзләриниздә.
Мин әзаб чәкдиниз сиз јашајыркән
Өлүб јашадыныз сөзләриниздә.

Замандан-замана мәсләкинизи
Кечириб јашатды нәғмәләриниз;
Ади бир ушаг да алдадар, сизи —
Хәјал дүнјасында јашатдыныз сиз.

Бир кам алмадыныз сиз ки, дојулча,
Сизә хошбәхт дејән танымыр сизи.

Һеч кәс чәкә билмәз өмрү бојулча
Сизин бирчә күндә чәкдијинизи.

Дүнјанын әлиндән дад чәкән заман
Хәјал көлкәсиндә далдаландыныз.
Шаһларын, чарларын сарајларындан
Алчаг дахмалары уча сандыныз.

Өлүмдән, сүркүндән горхмајыб әсла
Јаныб өзүнүзү ода атдыныз.
Үрәк ганынызла, амалынызла
Зинданлар күнчүндә сөз јаратдыныз.

Тә'гиблә кәлдиниз даим дөш-дөшә
Јолунуз һагг јолу, һәгигәт јолу.
Бу да гәрибәдир,
Сизин һәмишә
Чибиниз бош олду, гәлбиниз долу.

Бүтүн дөврләрдә, һәр вахт, һәр заман
Өтүб һагг нәғмәси, һагг олдуруз сиз.
Јашамаг наминә кечмәјиб һагдан,
«Әнәлһәгг» сөјләјиб сојулдуруз сиз.

Лағ едиб күләндә һагга јаланлар,
Сиз дә зәманәјә, дөврә күлдүнүз.
Каһ кизли, хәлвәти, каһ ачыг-ашкар,
Каһ да дуелләрдә өлдүрүлдүнүз.

Дүнјаны кәздиниз сиз ојмаг-ојмаг,
Фәрәһин ичиндә гәм көрдүнүз сиз.
Ади бир милчәјә гыјмајыб, анчаг
Бә'зән өзүнүзү өлдүрдүнүз сиз.

Сизиндир дүнјанын синә дағлары,
Бу дағлар ичиндә кама чатдыныз.
Сиз һеј јана-јана, гаранлыглары
Көнүл одурузла ишыглатдыныз.

Залим зүлмүндә дә нашыдыр, нашы,
Ахы, әзабдан да зөрг алдыныз сиз.
Залимләр, чаһилләр һәр аддымбашы
Сизи алчалтдыгча, учалдыныз сиз.

Санмајын өзүмү санырам јегин
Белә шаирләрин чәркәсиндә...

Јох!

Ахы, мәним кими шаирчикләрин
Илһамы аз олур, иддиасы чох!

Шаир — фикирләрин чырпынан сели,
Шаир — һәгигәтин мүғәннисидир.
Шаир — тәбиәтин данышан дили,
Шаир — чәмијјәтин үсјан сәсидир.
Шаир — зәманәнин, әсрин вичданы,
Шаир — тарихләрин шәрәфи, шаны.
Шаир — бу дүнјаја заманын сөзү,
Шаир — һәгигәтин, һаггын күзкүсү!

Бүтүн милләтләри сиз анларсыныз —
Севән дә сизсиниз гәлбән онлары.
Вәтәнә кәлинчә, мәчнунларсыныз —
Вәтән мәчнунлары, ел мәчнунлары!

Мәчнунлуғ көзәлдир!

«Бу нәдир?» — дејә,

Һәр чаһил анламаз бу үлвијјәти.
Јазыг о кәсә ки,

јохдур бир шејә

Нә сонсуз нифрәти, нә мәһәббәти!

Јохдур беләсинин мәсләки, јолу,
Гәлби,

Еһтијатдан чилик-чиликдир.

Дүшмәнин нифрәти дејил горхулу,
Достун сојуглуғу дүшмәнчиликдир.

Бә'зән јыхылдыныз.

Анчаг чәликдән,

Көмәк уммадыныз ағыр күндә дә.

Һәмишә гачдыныз биканәликдән,

Үрәклә өлдүнүз сиз өләндә дә.

1969.

БАБАМЫН КОМАСЫ

«Коллу Коха» мұәллифи

Иса Нүсәјнова

Ај мәним илк бешијим,
Илк нәфәсим, илк сөзүм,
Илк кечәм,
Илк күндүзүм.

Көнлүмүн бу һәјатла

Илк бөјүк гафијәси —

Ај бабамын дәјәси!..

Сәндән әлим чыхалы,
Истәмишәм һәмишә
Сәни дујғуларымын
Бәстәсиндә кизләјим.
Сән еј мәним ән үлви
Сафлығым, тәмизлијим!
Мәним дујғуларымын
Ән нәғмәли, ән һәзин
Пәрдәсиндә дурмусан.
Тоз кими сәпәләнмиш
Көврәк хатирәләрдән
Бир ашијан гурмусан.
Сән ше'римин илк сөзү,
Илһамымын мајасы,
Бабамын бели кими
Даш-дивары әјилмиш
Ај атамын комасы!..
Учуг барыларында
Кәрпичләрин гүм кими.
Көјәрән вәһши күлләр
Чығыран арзум кими...
Нечә белини бүкдү,

Очағыны гаралтды
Амансыз заман сәнин.
Једди оғул чыхарды
Бир вахт гапындан сәнин.
Әжилсән дә

дурусан

Јенә дә өз јериндә.
Учанлар гајытмады,
Ај бабамын комасы,
Әлин бизә чатмады.
Сәнә салам верән јох.
Нә кәлән, нә кедән вар.
Инди учуг гапыны
Тагылдадар јағышлар.
Шәһәрләрә учалы
Бәјәнмәдик биз сәни.
Гөјмушуг јалғыз сәни,
Ај бабамын комасы —
Мәним илк нағылларым,
Мешәләрдә гуртаран,
Ај мәним илк јолларым,
Көлкәси бәнөвшәли,
Ај бөјүрткән колларым,
Һәр дәрәдән, тәпәдән
Мәним дәстә тутдуғум
Ал-әлван чичәкләрим,
Лампанын дөврәсинә
Дөнән кәпәнәкләрим,
Һардасыныз,

Сиз һарда?

Үрәјимә көчдүнүз,
Сиз инди јашарсыныз
Чығыран дујғуларда...
Ај рәфләри касалы,
Ај тахчалы, бохчалы,
Ај бағлы,
Ај бағчалы,
Гоша пәнчәрәләрдә
Пәрдәләри сачағлы
Бухарылы,
Очағлы,
Алача комам мәним,

Балача комам мәним,
Тәмйз дујғуларыјла
Үрәјими, һиссими
Күндә бир бој учалдан
Ај уча комам мәним.

Сән вермисән,
Сән дедим
Бу өмүр јолларымда,
Ағыр дујғуларымдан
Дашыдығым јүкү сән.
Бешинчи мәртәбәдә
Јашасам да инди мән,
Евимин дә көкүсән;
Ше'римин дә көкүсән!..

1970.

ГӘРИБӘДИР

Араз ахыр, фәрјад едир,
Күрә бахмыш балачадыр.
Амма јаман һарајлыдыр,
һәширлидир.
Араз ахыр чоша-чоша,
даша-даша.
Гаггылдаша-гаггылдаша;
Синә кәрир каһ бу даша,
каһ о даша.

Араз ахыр...
Нәрилдәјә-нәрилдәјә,
«Мән дә варам, варам!» — дејә
Араз ахыр,
Күрә чатыр,
Бирләширләр.
Бурда итир онун ады.
Бундан сонра ахан чаја
Күр дедиләр,
Араз дејән һеч олмады.
Гәрибәдир,
Гәрибәдир!

1970.

ЈАЗЫҒЫМ КӘЛИР

(Ижасыз мәктуб јазанлара)

Нә гәдәр мискинсән, заваллысан сән,
Валлаһ, мәним сәнә јазығым кәлир.
Мәни алчалтмагда учалыг уман
Гүдрәтсиз дүшмәнә јазығым кәлир.

Јыхыб өзкәсини, мәгсәдә чатмаг!..
Нечин?

— Дүзлүк үчүн!

— Бу дүзлүјүндүр?

Бары буну анла, сатмаг, шәр атмаг,
Сәнин күчүн дејил, күчсүзлүјүндүр.

Јох! Сән тәк дејилсән, мән нечәсиндә
Ишығын үстүнә һүчүмү көрдүм.
Сәнин нифрәтинин дәрәчәсиндә
Мән өз гүдрәтим, күчүмү көрдүм.

Мәним кәрәјимдир гүссә дә, гәм дә...
Горхмурам, илһамым гәмдән сүд әммиш.
Һәр јени зәфәрим, һәр гәләбәмдә
Мән сәни нечә јол өлдүрүрәммиш...

Бу күн дејилсә дә бир сабаһ јәгин,
Мәһв едәр бу нифрәт, бу ачыг сәни.
Јыхылсам,
Де, нәјин артачаг сәнин —
Көстәр газанчыны, сонра јых мәни.

Севким, мәһәббәтим учалдыр мәни.
Кәрәк нә верәчәк гәзәб, кин сәнә.

Сәсләрин, сөzlәрин әлванлыгындан?
Нијә мәфтун олаг бир көзәллијә?
Мин-мин көзәлликлә долукән чаһан...

Хорузун бир сәси, бир нәғмәси вар,
Банлар,
Чыр сәсијлә гулаг дырмалар.
Нечә зәнкүләли, нечә нәғмәли,
Бүлбүл чәһ-чәһинә ел һејран галар.

Дүзү беләсијлә данышмаг чәтин.
Әснәдим.
Адамын јухусу кәлир.
Өзү музејләрин експонаты,
Сөзүндән, нафталин гохусу кәлир.

Тарих музејиндә шүшә долаблар,
Долаблар ичиндә
о сахсы габлар
Музејдә көзәлдир...
гүррәләнирсән.

Анчаг дүзү будур, сән һеч онлары
Әлинә алмазсан дүкандә көрсән.
Сәнин фикрин көһнә, үрәјин сојуг.
Јох-јох!
Заманда јох,
Күнаһ сәндәдир.

Сахсынын гижмәти, бу күнүндә јох,
Дүнәндән данышан дүнәниндәдир.

Онлар чох көзәлдир,
Анчаг бу күнүн.
Чини габларыјла јарыша билмәз.
Фикри, сәнин кими дүнәндә галмыш,
Бу күнлә, сабаһла барыша билмәз.

1971.

ЈАШДАН КИЈЕЈЛИЈӘМ

Мән он беш јашымда-ијirmi јашымда
Елә билирдим ки, гырх гочалыгдыр.
Әллијә чатырам,
анчаг, башымда
Ушаглыг һавасы һәлә галыбдыр.

Елә бил дүнәндир, чијнимдә чанта
Горға јејә-јејә дәрсә кетдијим.
Елә бил дүнәндир, о гамыш атда
Нәзил гамчы вуруб «ат» сәјиртдијим.

Һисс едә билмирәм јашымы нејлим,
Үрәк о үрәкдир, һәвәс о һәвәс...
Кәһ арана дүшүр, кәһ даға мејлим,
Нәдир көнлүмдәки бу дүјгулар бәс?

Елә бил дүнәнин ушағыјам мән,
Бу ешгә, һәвәсә бә'зән күлүрәм.
Анчаг гынамырам өзүмү бә'зән,
Ахы нә јатдым ки, нә јуху көрәм?

Кәнчликдән әлимиз үзүлән кими,
Дүнјадан дөрд әллә јапышырыг биз.
Јашымыз өтдүкчә,

ағачлар кими
Дәринә ишләјир ришәләримиз.

Одур бах... һәјәтдә гопуб вәлвәлә,
Ушаглар ојнашыр, дырмашыр дама.
Мән дә онлар илә тутуб әл-әлә,
Гачмаг истәјирәм ушаглыгыма.

Истэрэм «кизләнпач» оҗнајым јенә,
Башыма көтүрүб чөлү-чәмәни.
Елә кизләним ки, дүшүб изимә
Һеч тапа билмәсин гочалыг мәни.

Анчаг јаш өзүнү көстәрир һәрден,
Үрәкдә чох кизли дөјүнтүләр вар.
Күчәдә, бајырда төвшүјәндә мән
Санырам, јохушду, дашды күнаһкар.

Јолда балалардан дала галанда
Һејләсин бу јохуш, бу даш, билмирәм
Анчаг көзәллијә һејран оlanda,
Өзүмү оғлумла һәмјаш билирәм.

1971.

БАБАМ, АТАМ, МӘН

Бабам һәјатында јалныз бир кәрә
Фајтонла Шәкидән Ағдаша кетмиш.
О бахыб узанан дар дәликләрә,
тәәччүб етмиш.

— Бу јерләр һамысы падшаһындыр? —
Дејә фајтончудан о хәбәр алмыш.
Бәлкә дә дүнјаја

о мискин, фағыр
Бабадын вердији бу, илк суалмыш.
Бир дүнја билирди Шәкини бабам,
бу јаша гәдәр.

Онун көзләриндә дүнја бу күндән
Бөјүдү, узанды Ағдаша гәдәр.

Сәксән верст дағ јолу! Зарафат дејил,
Ән узун, ән бөјүк јолду бабамчын.
Шәкидән Ағдаша узанан бу јол,
Бөјүклүк өлчүсү олду бабамчын.

Атадын гәрибә адәти варды:
Мәни голларында атыб-тутарды.
Һәм дә сорушарды: — Де, көрәк мәни,
Нә бојда севирсән?
Дејәрдим: — Сәни
Лап бу дүнја бојда истәјирәм мән.
Севкимин бөјүклүк дәрәчәсиндән
Атам хошланарды.

О, узун-узун
Бу сөзө күләрди...

Ахы, атамчын

Дүнја, бөжүклүжүн сон өлчүсүйдү.
Атамын дүнјасы, дүнја өзүйдү.

Мәнимчүн?

(Горхурам хәјалым аза).

Космосдан бахырам мән дүнјамыза.
Дејирәм: — Нә гәдәр кичикмиш чаһан,
Ахы, мәним дүнјам, чыхыб дүнјадан.

1971.

* * *

Чаванлыгда —

Әлләр узун, дилләр ғыса.

Гочалыгда —

Дилләр узун, әлләр ғыса.

Чаванлыгда —

Күнләр ғыса, илләр узун.

Гочалыгда —

Күнләр узун, илләр ғыса.

1973.

ТӘРКИ-СИЛАҢ

Уча-уча күрсүлөрдөн ғышгырырлар:

— Јох, јох, кәрәк

Чешид-чешид бомбалары

Ағыр-ағыр силаһлары

мәһв еләјәк!

Океанын о тајындан

бу тајындан

бағырырлар:

— Бирчә түкдән асылдыр

Кәләчаји әсримизин!

Һидрокенин һәдәфиндә

Бир сыфыра дөнүб итәр

Бизим,

Сизин!

Бу ајагда кимә пәнаһ

апарылсын, нәјә пәнаһ?

— Тәрки-силаһ,

— Тәрки-силаһ!

Сөз јахшыдыр, әмәл һаны?

Һансы сөzlә јујулубдур үрәк ғаны?

Сөз, сијасәт пәрдәсинә бүрүнәндә,

Щејтан, мәләк сифәтиндә көрүнәндә,

Чиркин дөнүб көјчәк олур,

Јалан дөнүб керчәк олур.

Кәлин атағ

Көкү ғәлбә бағланмајан

Үстү бәзәк,

Алты тәзәк

бу сөzlәри.

Бомбаларын зүлмәтиндә боғмамағчын
күндүzlәри

Силаһлардан өнчә кәрәк,

Үрәкләрдә, бејинләрдә

јува салан

Хәбис-хәбис фикирләри

Пахыллығы,

Күдурәти, мәнәмлији,

Мәһв еләјәк,

Мәһв еләјәк!

1973.

ШАИРЛЭРИ ӨЛДҮРҮРЛЭР

*Мүстәбидләр баша дүшмүр шаир-
лэри. О заман ки, баша дүшүр, фәр-
ман верир өлүмүнә.*

А. Вознесенски.

Өлдүрдүләр Неруданы.
Өлдүрдүләр өмрү боју
Гәм чәкәни, дәрд уданы,
Өлдүрдүләр азадлығын нәғмәсинә
Нәғмәсилә саз тутаны...
Өлдүрүрләр шаирлэри
Кимисини бирдән-бирә
Бычаг илә,
Күллә илә.
Кимисини
Үрәжинә јеридәрәк сөз зәһәри
килә-килә...

Өлдүрүрләр,
Һәдә илә,
Горху илә,
Тәһдид илә...
Өлдүрүрләр шаирлэри,
гана-гана,
Билә-билә.
Шаирлэрин диллэрини бағлајанда
Өлдүрүрләр онлары өз әлләрилә...
Үрәјини дәлиб чыхан
фикирлэри демәк үчүн,
Шаир дөзәр һәр зүлүмә.
Додағыны килидләмәк

Шаир үчүн бәрабәрди
мин өлүмә!
Өлдүрүрләр шаирлэри —
Өлдүрүрләр, хәјаллары,
фикирлэри...

Јох-јох!
Фикир өлә билмәз.
О, шаирин өзүндә јох,
сөзүндәдир.
Әдаләтлә чилаланан,
Һәгигәтдән гүввәт алан
Гадир сөзүн габағында
Күллә нәдир,
атом нәдир?..

О дејәчәк өз сөзүнү.
Гајнајачаг, о, дашачаг,
о, чошачаг.

Сөз — һәмишә
Әдаләтин дүшмәнилә
вурушачаг!
Сөз — јерләрдә сүрүнмәмиш,
Додагларда чичәк ачмыш.
Доғру сөзүн габағында
Јалан сөзүн рәнки гачмыш.
Сөз — нәбзидир,
һагг сәсидир зәманәнин,
Ајнасыдыр зәманәнин.

Еј мүстәбид, дүнәнә јох,
бу күнә бах!
Сән ајнаны сындырмамыш
О ајнада
Өз ејбәчәр үзүнә бах!
Јаланларын бојасыјла
бәзәсэн дә үзүнү сән,

О ајнада көрәчәксән
дүзүнү сән!
Јахшы көрүр
Шаирлэрин ити көзү
Јалан әнлик-киршанынын
Далындакы мурдар үзү!
Һагла-һагаг,
үзләшдији күндән бәри,
Өлдүрүрләр шаирлэри...

Нагг истәмәк,
Дүз данышмаг
 һәлә галсын бир тәрәфә,
Көз јашы да,
 һычгырыг да
 Јасаг олан бир өлкәдә
Гаты зүлмәт ишыгыгда,
 нур, көлкәдә...
Буна дөзмәк?
Нечә дөзмәк?
Хунта гејри-ганунидир.
Әхлагсызын төрәмәси
 биңә дөзмәк,
 Нечә дөзмәк?

1973.

КӨЛКӘЛӘР

Дипломатлар гышгырырлар:
Агызларда ширин-ширин кәлмәләр,
Дедикләри јаланларын
 Јахасыны дүјмәләр.
Көрүнмәсин үрәкдәки
 гара-гара көлкәләр.
О көлкәләр, о көлкәләр
О заман ки, үзә чыхар,
Көјдән јерә од әләр,
Виран галар өлкәләр...
 Јаныр Мисир,
 Јаныр Шам.
Од әләнир торпагына, дашына
О дүнәнки бәрбәзәкли кәлмәләр,
Ода дөнүб јагыр бу күн
 Бир милләтин башына...
Будур, будур үрәкләрдә јуваланан
 көлкәләрин бәһрәси.
Атәш сәси, аһ сәси!
Тәзә-тәзә силаһларын
 Базарыдыр көлкәләр.
Ишыгларын мазарыдыр көлкәләр.
Көлкәјә бах.
Әлләриндә од тутуб, од дашы јыр,
Көлкә кими доғулса да
 ишыг кими јашајыр.

1973.

КҮН ВАР, МИН АЈА ДӘЈӘР...

Әзизим мин аја дәјәр,
Гашым мин аја дәјәр.
Ил вар, бир күнә дәмәз,
Күн вар, мин аја дәјәр.

Он өмрә, жүз өмрә дәјишмәрәм һеч
Дәринә бој верән ғыса бир өмрү.
Вахт мәним гәлбимдән кәлиб кечмәмиш,
Билинмир дәјәри, билинмир өмрү.
Буну ким билмир ки, ағырлығындан
Мүддәтә сығышмыр һичранын өмрү.
Заманла өлчсәк дә

Ахы чох заман,
Заманла дүз кәлмир заманын өмрү.

Ким дејир, күн өмрү күнә бәрәбәр?
Ким дејир, һәфтә дә елә һәфтәдир.
Ким дејир, күнәшин доғушу — Сәһәр,
Кечәнин өмрүнә сондур, нөгтәдир?

Кечә... Заман кәзир о ев, каһ бу ев.
Бир дамын алтында ики гоншу ев,
Бириндә ананын ахшамдан бәри,
Јоллара сәпилиб дүшүнчәләри.
Оғлуну кәзләјир...

Бәлкә...

Бәлкәләр...

Елә инди кәләр, бир аздан кәләр...
Диксинир һәр сәсә, һәр һәниртијә
Будагдан-будаға гонур хәјалы.
Бәлкә дә... башында гәза вар — дејә,
Дүшүнүр...
Елә бил донур хәјалы.

— Мән нә данышырам, дилим гурусун,
Дүшүнүр, дүшүнүр о, узун-узун.
Хәјалы каһ дағда, каһ да аранда,
Көзләри саатда, фикри күманда.
Елә бил бу кечә дағ чәкиб күнә,
Күндүзүн өмрүнү гатыб өмрүнә.
Ана күнаһкармы саныр кечәни,
Данлајыр сәһәри, даныр кечәни.
— Сәһәр, ачылмыр ки, бир нештәр тәки,
Ишыг гаранлығын бағрыны јарсын.
Сәһәр ачылмыр ки,

Үрәјимдәки

Гара фикирләри јујуб апарсын.

Гоншу отагдаса ики севкили,
Үзүр бир арзунун сәрчешмәсиндә,
Нечә һәсрәт или, нечә гәм или,
Итир ики гәлбин бирләшмәсиндә.
Ширин е'тирафлар...
Хош пычылтылар...
Сүкутун бағрыны сөкүр кизличә.
Ики һәсрәт гәлбин говушмасына
Үнван олдуғуна өјүнүр кечә.
Ачыг пәнчәрәдән бојланыр чөлә.
Дејир — Ајрылығын вәдәси чатды,
Сәһәр нә тез кәлди, бизи ојатды...
Бир евдә интизар, күнүл мөһнәти,
Вахтын ајағына даш бағлајыбдыр.
О бири евдәсә вәслин ләззәти,
Вахтын өзүнү дә ајаглајыбдыр.

Гој заман өлчүсү заманын олсун,
Бу өлчү дүз кәлмир истәјимизә.
Күн вар ки, илдән дә узундур, узун,
Ил вар ки, күндән дә ғысадыр бизә.

ТРАМВАЈ

Атылыб дүшүрдүк шадлыгымыздан
Бакыда илк дөфө трамвај јолу
Чәкилән заман.

Маһны охујардыг күчәләрде биз:
«Бакыја гырмызы трамвај кәлир».
Јашлылар дејәрди: — Көр шәһәримиз.
Нечә кәзәлләшир, нечә жүксәлир.

Јашлылар кетдиләр...

Гочалырам мән.

Башга бир мәгама чатды әсримиз.
Заман-трамвајы говду шәһәрдән.
Бу күнсә... буна да севинирик биз.

Бу ики севинчин арасындакы
Јолларда дәјишдик:
һәм биз,
һәм Бакы.

1974.

КҮНДӘЛИК

Күндәлик јазырам кәнчликдән бәри,
Китаблар бағланыб әмәлләримдән.
Тәзәдән дирилдиб өлән күнләри,
Вараглар үстүндә јашадырам мән.

Күндәлик јазырам!

Күндәлик нәдир?

Өлән күнләримин гәбристанлығы!
Бә'зән бир өмүрдән бизә әзиздир
Узун бир өмүрүн бирчә анлығы.

Өтәнләр ачыдыр, өтәнләр ширин,
Күн кечир,

Из галыр вараглар үстә.
Алышыб јандығым һиссләримин
Күлүдүр гаралыр вараглар үстә.

Күндәлик — јасларын, тој-дүјүнләрин
Һәлә гулағымда чырпынан сәси.
Сөзләрдә дил ачыб динир күнләрин
Ачы һөнкүртүсү, ширин нәғмәси.

Күндәлик јазырам...

Хејирим, шәрим.

Сөзләрин кими, шах кими утанчаг.
Һеч кәсә даныша билмәдикләрим
Онун синәсинә јазылыр анчаг.
Бирчә әмәлимә чәкмирәм хына,
Сүрмә көтүрмәјир керчәјин көзү;
Јалан данышсаг да башгаларына
Алдатмаг чәтиндир өз-өзүмүзү.

Оланы жазырам олдугутэк мән.
Бу күнүм

Дүнәндән

Мәкәр бөжүкмү?

Гәләмим аҗырыр мәни өзүмдән,
Охујур дүнәнә иттиһам һөкмү.

Өтән күнләrimi вараглајырам,
Һәр сәтрин үстүндә үрәк дөјүнмүш.
Бешинчи варагда шүбһәләндијим,
Онунчу варагда инама дөнмүш.

Сонрадан ачылыр шүбһәләр, сирләр,
Сандыг күндәлијим — сәрвәтим, варым.
Өмрүмүн јоллары — ачы сәтирләр,
Өзүмүн өзүмә истәһзаларым!

Бә'зән арзуларым тохунур даша,
Бә'зән керчәк олур илк күманларым.
Јатыр күндәликдә, јатыр баш-баша
Ачы саатларым, ширин аңларым.

Күндәлик!

Чаланыр бири-биријә —
Камал зирвәсинә галхан пилләләр.
Бә'зи сәһифәләр — өзкә әлилә
Үзүмә чәкилән гызыл силләләр.

Күндәлик жазырам. Ибрәт көтүрүм
Өзүмдән...

Инаныб өләчәјимә.
Ајаг изләrimи дејирәм, көрүм
Кечмишим јөн олсун кәләчәјимә.

Өмүр бир јолдур ки, апарыр бизи,
Нә јола бахырыг, нә јолда изә.
Елә ки, жазырыг әмәлимизи,
Ајаг изләrimиз көрүнүр бизә.
Һәјатда адичә вәтәндашам мән,
Һакимә дөнүрәм маса башында.
Бә'зән кичилирәм хәчәләтимдән,
Маса башындакы сөз савашында.

Бә'зән дә жаздығым хош әмәлимдән
Өзүм дә бөјүјүб учалырам мән.
Дејирәм, јахшылыг әләми сарсын,
Үз-үзә дајансын хејирим, шәрим.
Елә јашајым ки,
Һәсәд апарсын
Өлән күнләrimә галан күнләrim.

1975

КИЧИКМИ, БӨЛҮКМҮ

Санырдыг дүнјаны учсуз-бучагсыз,
Дағылды о көһнә тәсәввүр, күман.
Доландыг башына бир саата биз,
Көр нечә кичикмиш анамыз чаһан.

Дүнјаны јенидән бөлүшмәк үчүн
Ган төкдү краллар, шаһлар һәр заман.
Демә бир бомбајла дағытмаг мүмкүн,
Көр нечә кичикмиш анамыз чаһан!

Бирчә дәгигәјә хәбәр тутуруг
Әрзин каһ о башы, каһ бу башындан.
Мин илләр јашадыг, садәләвһ олдуг,
Көр нечә кичикмиш анамыз чаһан!

Онсуз истәјини боға билмәди,
Арзу бөјүдүкчә бөјүдү инсан.
Гананлар дүнјаја сыға билмәди,
Көр нечә бөјүкмүш анамыз чаһан!

1977.

ЈАХЫН УЗАГ ОЛДУ

Ојнама гаршымда «мәдәнијјәти»,
Чөлүн бир сөз дејир, ичин ајры сөз.
Заһирдә ахтарма сән ләјагәти,
Дивар тез учулар ахы тәмәлсиз.

Әјниндә дублјонка, голунда «сејко»,
Әлиндә дипломат, көзүндә чешмәк.
Мәдәнијјәт олду, нәчиблик олду,
Сәнин дүшүнчәнлә бу бәзәк-дүзәк.

Сифәтин дәјишир сәнин анбаан,
Мин дона кирирсән бир күн ичиндә.
Адыны јазмағы билмәјән бабан
Әсил мәдәнијди күркүн ичиндә.

Күркүмүз доланды бүтүн дүнјаны,
Олду дублјонка...

Вәтәнә дөндү.
Күркә күлдүјүмүз заманлар һаны?
Адыны дәјишди, көзәл көрүндү?

Бабан сәнин кими дилиндә дејил,
Гәлбиндә јашатды ешги, нијјәти.
Бабан сәнин кими чөлүндә дејил,
Ичиндә дашыды мәдәнијјәти.

Јахын узаг олду,
Узаглар јахын.
Өзкәнин «кәшфини» тез ганан олдун.
Күрк кими мәғзини сахлајанларын,
Дәјишән адына алданан олдун.

Дэблэр кэлиб кедир, дэжишир тез-тез,
Һәр фәсил дэжишән һавалар кими.
Ичи зәнкин олан әлләр, дэжишмәз,
Чөлдәки һаваја бирчә гәсдини.

Бөјүклүк адына дэбләрә гуллуғ
Бәнзәр сөз гомуна... О — мәтләб дејил.
Амма хејирхәһлығ, мәрдлик, јахшылығ
Мәтләбдир, әмәлдир, ишдир, дэб дејил.

Гәрбин сәс-күјүнә суланыр ағзын,
Ону да дујмурсан...
Көрүрәм сәни.
Гәрби дә дујардын,
Әкәр дујсајдын,
«Јахан дүјмәлә»ни, «Узундәрә» ни.

Дэбләрин өнүндә дејил, ај бала,
Сән фикир өнүндә сәчдә гыл, диз чөк.
Гуллуғ ет бир фикрә, тәк бир амала,
Будур мәдәнијјәт, будур бөјүклүк!

Елтондан, Демисдән данышдын мәнә,
Көрдүм, дэдәнә дә билијин јетәр.
Билмәк мәдәнијјәт дејилдир һәлә,
Мәнә затындакы ағлыны көстәр!

Чохдакы чөлүмүз ичдән өндәдир,
Сон зәфәр, ирәли кечмәкдә дејил.
Инсанлығ инсанын әмәлиндәдир.
Тахдығын «фирменни» чешмәкдә дејил.

Рәнкилә дүнјанын өз аһәнкини
Қим дэјишә билмиш?

Рәнк елә рәнкдир!
Әсил мәдәнијјәт ичин рәнкини
Чөлүн бојасыла кизләмәмәкдир.

Дүнјада ән бөјүк бир сәадәтдир,
Тамаһа көз јумуб, нәфси өлдүрмәк.
Бөјүк нәчибликдир, мәдәнијјәтдир,
Борчуну һаггындан ирәли көрмәк.

1980.

ОҒУЛ ТОЈУ

1

Бу күн,
Мәним балам,
Тојундур сәнин.
Бир бој да учалды арзумун боју.
Тој тојун ардыдыр,
ата-ананын
Тојундан төрәјир баланын тоју.

Арзудан дон бичдик өтән илләрә,
Ачылы, ширили күнләр көрмүшүк.
Сәнин севинчиндән бу күн жүз кәрә
Атанын, ананын севинчи бөјүк!..

Сәнин тој севинчин өзүн үчүнсә,
Бизим севинчимиз сәнин үчүндүр.
Сәнин өз тојундур...

амма мәнимсә
Өмүрлүк арзумун тоју бу күндүр.

Мәним нәјим варса галды дүнәндә,
Сәнин көрәчәјин һәлә өндәдир.
Сәнин сәадәтин — кәләчәјиндә,
Мәним сәадәтим — бах, бу күндәдир!

Арзуну, истәји дәјишир заман,
Рәнжини, әтрини дәјишир бир-бир.
Бу сәнин тојундур...

Амма бу тојдан
Мәним дә тојумун авазы кәлир.

— Дајан кешијиндә сојадымызын —
Бир вахт буну мәнә өз атам деди.
Бу күн улу-улу әчдадымызын
Бәлкә мөзарында торпаг итрәди.

Тојун әјан олду онлара һагдан,
Дујғуну өзүндән өндә көр, оғлум.
Хејир-дуа верир сәнә бајагдан,
Маһнылар — әчдадын руһудур, оғлум.

Бу бир силсиләдир... Нә әввәл, нә сон...
Ај оғул, һәләлик сонунчу сәнсэн.
Алтајдан баш алан бу узун јолун
Бир учу әчдаддыр, бир учу сәнсэн.

Улу бабаларын руһу шад олсун,
Сөнмәсин бинәдән јанан һәр очаг.
Бабам очағындан ајрылыр бу күн
Тәзә бир јурд-јува,
Тәзә бир очаг.

2

Кәлишин мүбарәк, хош кәлдин, кәлин,
Јурдумда јурдчу ол,
Сән ағбирчәк ол.
Бизи севиндирсин, ешгин, әмәлин,
Вәфада, дөзүмдә Банучичәк ол!

Баламын сечдији, бу күндән белә
Бурда өмрүн боју јашајачагсан.
Баламын адыны баламла биркә
Өз сојадын кими дашыјачагсан.

Сән дә будағысан улу бир көкүн,
Башга бир будагла бирләшдин бу күн.
Бир истилик кәтир, һәрарәт кәтир
Чыхдығын очагдан, — көкүндән, гызым.
Мән өз очағымы әманәт кими
Сәнә тапшырырам бу күндән, гызым.

Бу исти очагы бабам галады,
Бу исти очага нэнәм анд ичди.
Адына гошулду оғлумун ады,
Үнваның дәјишди, адын дәјишди.

Хејир-дуа верәк биз бу бирлијә
Бирләшән очаглар һәмишә јансын.
Бу ики будагдан баш алыб көјә
Кәләчәк күнләрә зоғлар узансын.

Узансын силсиләм бир зәнчир тәки,
Балама бир бала јар олур бу күн.
Нечә севинмәјим?

Мәндән сонракы
Нәслимин тәмәли гурулур бу күн.
Достлар, севинчимә ортаг олун сиз,
Даим пәһрәләнсин, артсын нәслимиз.

1981.

Нәсәнсә өзүн ол

ТЭЈЖАРЭЛЭР

Исмајил Шыхлыжа

Јердән алыб өз күчүнү
Галхар көжә тэјжарэләр,
Мәһәл гојмаз

нә јағыша,
нә күләжә
тэјжарэләр.

Учушу да әзәмәтли,
Дурушу да әзәмәтли...
Ашыб-дашар

тэјжарэләр.

Јердә дејил,
Көјдә јашар

тэјжарэләр.

Сәрнишинә
Вугарындан — вугар верир
тэјжарэләр

Күнләрин јох,
Саатларын аз өмрүндә
Гүтбләри бирләшдирир
тэјжарэләр.

Кечә кедир,
Күндүз кедир
тэјжарэләр.

Мәгсәдинә,
Мәнзилинә дүмдүз кедир
тэјжарэләр.

Ениш билмәз,
Јохуш билмәз,
Долај билмәз

тэјжарэләр.

Нә бурулмаз,
Нә әжилмәз
 тәҗҗарәләр.
Ичәридән алышмаса
 бу сүр'әтлә,
 бу чүр'әтлә
Кедә билмәз
 тәҗҗарәләр.
Өзү кими
Өлүмү дә мәрданәдир.
Мәнзилинә уча-уча,
 гача-гача
Өз ичиндән тез үзүләр
 тәҗҗарәләр.
Јаваш-јаваш өлә билмәз,
Өләндә дә бирдән өләр
 тәҗҗарәләр.

1966.

ГЫЗ ГАЛАСЫ

Сократа

Гыз галасы һеј дәннзә бојланар,
Кәмиләрдә
 Јолчулары бәлкә өтүрмәк үчүн.
Јох! Бәлкә дә
Зирвәсиндән учурдуғу Дурнаны, көрмәк үчүн...
Пычылдашан ләпәләрин
нәғмәси, сөзү
 аһу-зар олду.
Саһилләрә чарпан сулар,
Накәм ешгин көз јашы...
Ана Хәзәр
Дурнаја мәзар олду,
Гыз галасы баш дашы...

1966.

ТАКЭРЛЭР ҮСТҮНДЭ

Такэрлэр үстүндэ сэфэрдэжэм мэн,
Бир анын ичиндэ жүз жердэжэм мэн.
Фырланыб дөндүкчэ резин такэрлэр,
Дэжишир обалар, дэжишир жерлэр.

Көзүмүн өнүндэ ахы дэмбэдэм
Дэжишир алэм...
Дэжиширэм мэн.
Һәр ан тэзэләнән лөвһэлэрлэ бир
Көнүл тэзэләнир,
руһ тэзэләнир...

Сэфэрэ чыханда...
кечдијим јолтэк,
Узаныр,
бөјүүр,

учалырам мэн.
Сэфэрэ чыханда чыхырам демэк,
Вахтын саат бојлу чәрчивәсиндән.

Сэфэрэ чыханда... Дәрлдән, гәјгыдан
Чыхыб

илкимизә дөнүрүк јенә.
Елә бил бизимчүн дајаныр заман,
Такэрлэр фырланыр онун јеринә...

1966.

НӘСӘНСӘ ӨЗҮН ОЛ

Сиз еј, биздән сонра ше'рә кәләнләр,
Бу чәтин јолларда уғурлар сизә!
Ешгиниз — кәләчәк,

јашыңыз + сәһәр
Гәлбиниз ишыглы, фикриниз тәзә!
Мәрд олун!
Мејданда дурун мәрд кими,
Ујмајын өтәри шөһрәтә, ада.
Бизим ше'римизин дүнәни кими,
Бөјүкдүр, шанлыдыр истигбалы да!

Зөвләр, дүјгулар дэжишир һәр ан,
Кәлдикчә, кетдикчә нәсилләр бир-бир.
Әзәлдән беләдир, өвладларындан
Аталар һәмишә килејләнибдир:

«Ај һазарат, бир зәманә кәлибдир,
Ала гарға шух тәрланы бәјәнмәз.
Оғулар атаны, гызлар ананы,
Кәлинләр дә гәјнананы бәјәнмәз...»

Атамыз дејәрди буну бир заман,
Ијди биз дејирик өвладымыза:
— Оғул о кәсдир ки, көһнә китабдан
Бу көһнә јазыны, бу фәрги поза!

Ата о кәсди ки, дајаныб өндә
Өвладың һиссилә јашаја билсин.
Өвлад о кәсдир ки, чијинләриндә
Атаның дәрдини дашыја билсин.

Сиз еј, биздән сонра ше'рә кәләнләр,
Бу чәтин јолларда уғурлар сизә;

108

МИЗ АРХАСЫНДА

Күндүзлөр кәзирәм бүтүн шәһәри,
Ахшамлар гонурам өз будағыма.
Ахшамлар хәјалым кәзир һәр јери,
Дүнјаны сығдырыб дар отағыма.

Маса архасында мән сөз ордуму
Чәкирәм үстүнә һәр гаранлығын.
Мән бүтүн дүнјаны,
Мән өз јурдуму
Мизимин үстүндә көрүрәм ајдын.

Маса архасында... элимдә гәләм
Кәзирәм дүнјаны мән гарыш-гарыш;
Мәним хәјалымын, дејирәм, бу дәм
Ајағы дәјмәјән бир јер галмамыш.

Маса архасында көнлүм бигәрар —
Јолум нечә кәнддән, шәһәрдән дүшүр.
Вјетнама јаған ағыр бомбалар
Елә билирәм ки, евимә дүшүр.

Күчлүјәм! — демәли, мән һаггам, дејә,
Зүлм, һагг палтары кејинир бу күн.
Мәним мисраларым дөнүр күлләјә,
Евини тутанда күчлү күчүсүзүн.

Синада јандырыр күн көјү, јери,
Јенә дә әрәбин вәтәни дарда.
«Су» дејиб јананда әрәб әскәри
Мәним додагларым чатлајыр бурда.

Маса архасында өз үрәјими
Мәш'әлә дөндәриб јандырырам мән;

Дүнјанын дәрдрәри, мүрәккәб кими
Ахыр гәләмимдән, ахыр сүбһәчән.

Үрәјим илһамла, сөзлә доланда
Һәр сәтрим көнлүмдән од алыр мәним.
Дујан бир үрәкдә тел гырыланда,
Ше'римин вәзни дә гырылыр мәним.

Маса архасында... торпағын, јерин
Исти нәфәсијәм, зәриф әтријәм.
Мән һаванын дејил, һадисәләрин
Көнүл дүнјасынын барометријәм.

Гошурам ардынча хош хәјалларын,
Јер мәним, көј мәним, асиман мәним.
Гәлбимдән мин гәлбә кедән јолларын
Әввәли башланыр масамдан мәним.

Елә ки, галхырам маса далындан,
Хәјалым кичилир, фикрим кәрилмир.
Бајаг отағыма сығышан чаһан
Инди неч өзүнә сығыша билмир.

Бајаг өз чаныма, ганыма гыјдым,
Билмирдим вахт кечир, јатасыјам мән;
Бајаг бир дүнјанын вәтәндашыјдым,
Инди өвладымын атасыјам мән.

Охујун көнлүмү ше'рләримдән,
Көнүл кизләнмәсин сөз архасында;
Дүнјанын ән көзәл адамыјам мән
Илһам аләминдә, миз архасында.

1967.

Мән олдуғум кимијәм,
Сән белә дәр көр мәни;
Вур мәни,
Өлдүр мәни!
Һәр сөзүнә, әмринә,
Гул олуб

 әжилмәрәм!
Сүмүјүмә дүшмәјән,
Сән чалдығын һаваја
Мән,
 ојнаја билмәрәм!

1967

* * *

Јолуну ахтаран сел кимијәм мән,
Һәлә бишмәмишәм, һәлә чијәм мән.
Шаир мән дејиләм, халғымдыр, онун
Камала долмамыш катибијәм мән.

1968.

АЛ КҮНӘШИН САҒЛЫҒЫНА

— А оғул, бадәләри чатдадан, сын-
дыран јаландыр, шүшәнин нә кү-
наһы?

— Һансы јалан?

— О јалан ки, һәр отуранда бадә-
ләрә дејирсиниз. Она һеч полад да
дөзмәз.

Мир Чәләл

Мәчлис ашыр, мәчлис дашыр,
Думанланыр јенә башлар.
Бир-биринин шәрәфинә
Сағлыг дејир дост-танышлар.
Гәдәһләри бошалдырлар, долдурурлар,
Бу дүнјаны каһ учурур, каһ гурурлар.
Бадә галхыр ән әввәлчә
Сағлығына сәдрләрин, мүдирләрин...
Тост дејилир дадлы-дадлы, ширин-ширин:

— Јалһыз онун үрәјилә

вурур бизим үрәјимиз,

Гәдәһләрин ичиндәки

ачы тәмли арағы биз

Ичәк ширин достумузун
Ширин чаны сағлығына,
Узун өмүр арзулајаг кәлин она.

Мәчлис буна әл дә чалыр —

Јалан сөзләр, сахта сөзләр

Ашағыдан ганадланыб

Јухарыја көрпү салыр.

Мәчлис јалан, сөзләр јалан.

Бурда јаман алвер кедир,

Ону сатан, бири алан.

— Мән ичмәрәм,

Јох! Ичмәрәм һәр бир кәсин сағлығына,

Мән ичирәм бу бадәни

көзәл инсан, көзәл алим

филанкәсин сағлығына!..

... Көзәл инсан! —

Көзәл сөздүр!

Көрән анчаг бу көзәллик

Әмәлләрдә сынандымы?

Көрән буну дејән өзү

өз сөзүнә инандымы?

Әввәл бунун, сонра онун

сағлығына ичәк дејә.

Вичдандан сөз ачдығымыз мәчлисдә дә

Биз бөлүрүк адамлары дәрәчәјә!

Мәчлис — базар,

Рүтбә — дәјәр.

Бәс инсанлыг јохму мәкәр?

Кәлин, достлар, мәчлисләрдә

Маһны дејәк, рәгс еләјәк!

Тутулмасын, гој ачылсын үрәјимиз,

Сағлыгсыз да онда сағлам оларыг биз!

Кәлин, достлар, маһны дејәк

Алһымызын ачыглығы,

Үзүмүзүн ағлығына,

Сағлыг демәк вачиб исә

Онда дејәк;

— Бизә даим тәмәннасыз ишыг верән

Ал күнәшин сағлығына!

1965.

ИКИ КОР

Бир кор таныырам, көзү корса да,
өзү кор дежил.

Бә'зән гәм одунда говрулурса да,
Ағлына, һиссинә о нанкор дежил.
Кечәли-күндүзлү жазыр, охујур,
Ағлынын көзүлә о көрүр, дујур.

Анчаг... бири дә вар... кор дежилсә дә,
көзү көрмәјир.

Досту көз өнүндә өлдүрүлсә дә,
көрмәдим дејир...

Јахшыја ортагдыр, јаманы көрмүр,
О, саата бахыр, заманы көрмүр,
Фикрини, һиссини учадан демәз,
Бә'зән көрдүјүнү көрмәк истәмәз.

Көзләри көрмәјән кор дејил һалә,
Көрмәк истәмәјән кордур, дејәрдим,
Белә мүгәвваја, белә чаһилә
Һәјатын өзү дә кордур дејәрдим.

1968.

ГАФИЈӘЛӘР

Истәмирәм сәсдән доған гафијәни,
Дүшүндүрүр мә'на мәни, һикмәт мәни.
Гафијәдир

Ики симин бир көк үстә титрәмәси.

Гафијәдир

Күл нәфәси, бүлбүл сәси.

Гафијәдир

көј илә јер.

Гафијәдир

севинч-кәдәр.

Гафијәдир ениш-јохуш,

ахшам-сәһәр,

тәзә-бојат.

Ән мүгәјјәд гафијәдир:

өлүм-һәјат!

1969.

БЕШИК

Достум М. Зејнал муаллим

Кэндинэ кетмишдим,
Кэздим, һәр јери —
Тэзэ күчэләри, тэзэ евләри...
Һәр көһнә очагда, тэзэ бир очаг...
Руһум тэзэләнди, фикрим учалды.
Тэзәлик көзәлдир, көзләрим анчаг,
О көһнә јүрүкдә, бешикдә галды...

Бешик... нишанәдир ушаглығымдан.
Көнлүмдә, аһ, нәләр, нәләр ојатды.
Бу тахта бешикдә ахы, бир заман
Анам да, атам да, бабам да јатды!..
Бешик илк мәнзилим, илк јувам мәним,
Лајлалар дүнјасы илк дүнјам мәним.

Бабамтәк, атамтәк, дүнјаја мән дә
Ачдым көзләrimi тахта бешикдә.
Анам бешијими тәрпәтмәјәндә,
Биләрдим, кешикчим јатыб кешикдә.

Гојмаздым анамы ала динчини,
Дојмаздым анамын күл нәфәсиндән.
Дадардым дүнјанын илк севинчини
Бешикдән асылан «шах-шахларла» мән.

Елә билирдим ки, доланыр дүнја,
Мәним бешијимин башына анчаг,
Мәним дүнјам иди ушаглығымда
Бир анам, бир бешик, бир дә о шах-шах!..

Гара көзмунчуғу сол биләјимдә,
Бешијин үстүндә үзәррик, Гур'ан.
Анам горујарды мәни бунларла
Дүнјанын һәр чүрә бәлаларындан.

Бизим ала-бәзәк бу бешикләрдә
Үмидләр, арзулар, диләкләр јатыб.
Ғылынч чәкмәк үчүн әләмә, дәрдә,
Сабирләр, нәбијәр, бабәкләр јатыб.

Инсанын инсана мәнәббәтини,
Еј бешик,
Илк дәфә биз сәндә дүјдүг.
Дүнјанын зөвгүнү, сәадәтини
Ананын о илыг сүдүндә дүјдүг:

Лајлај дедим јатасан,
Ғызыл күлә батасан,
Ғызыл күлләр ичиндә
Ширин јуху тапасан.

Һопду руһумуза бајатылардан
Нәғмәјә бәнзәјән ләһчәләrimиз.
Даддыг дилимизин ширинлијини
Һәлә бәләкдәјкән бу бешикдә биз.

Бешијин үстүнә сәпилди дән-дән,
Ғајнар чешмәләрин зүмзүмәләри.
Алды өз көкүнү бешијимиздән
Үзејир нәғмәси, Фүзули ше'ри.

Лајланын һәр халы бир үмид, күман,
Онун аһәнкинә Ғајнады Ғаным.
Анамын јаныглы лајлаларындан
Сүзүлдү руһума Азәрбајчаным.

Јохсул бабаларын гаранлыг дамы
Күлдү көрпәләрин күлүшләриндә.
Атдыг дүнјамыза биз илк аддымы
Тахта бешикләрин һәндәвәриндә.

Дүшдүк архасынча хош хәјалларын,
Арзулар ајырды бизи дө биздән.
Узаг сәфәрләрин, бөјүк јолларын
Әввәли башланды бешијимиздән.

Чыхды гаршымыза каһ дағ, каһ дәрә,
Һәјат көзүмүздә бир суал олду.
Бир бешијә сыған нәсимиләрә,
Сонра чаһан өзү дарыстал олду.

Бизим аналарын лајлаларындан
Ахды руһумуза Вәтәнин өзү.
Бешик көкүмүздүр... учалыб ордан,
Таныдаг дүнјаја өз көкүмүзү!..

1969.

ЕҢТИЈАТ

Чәсурларын дәлиганлыгына
шәрәф нәғмәси охујуруг.

М. Горки

Еһтијат сөзүндән еһтијатлыјам,
Еһтијат — һәр јердә еһтијам олмур.
Һәр сөздән өзүнү горујан илһам
Ајагда сүрүнүр, башда тач олмур.

Еһтијат күдәндә јаздым көнүлсүз,
Еләси гәлбләрә чәтин јол тапыр.
Үрәклә, чүр'әтлә дедијим һәр сөз
Һәлә горхагла да асан дил тапыр.

Сәнәтин, илһамын, ешгин кур сәси,
Горхаг үрәкләрдән нијә кен дүшүр?
Еһтијат күдәндә, сөзүн күлләси
Һәмишә һәдәфдән дидәркин дүшүр.

Еһтијат күдәнләр, аста кедәнләр,
Һеч сизи көрмәдим мәнзил башында.
Еј фикрин өнүнә даш килләдәнләр,
Әлибош галдыныз сиз ил башында.

Јолу кедә-кедә аддым сајанлар,
Јолунуз јарыда нијә сәһв олур?
Анчаг чәсарәтлә аддымлајанлар
Ја һәр шәји алып, ја да мәһв олур.
Еһтијат — биртәһәр баш доландырмаг,
Чәсарәт — ја һәјат, ја өлүм анчаг!

Еһтијат веркүлдүр, нөгтә дејил, јох!
Еһтијат чалардыр, рәнк ола билмәз!
Дејирәм, дүнјада бир гәһрәманлыг
Көлә еһтијатдан доғула билмәз.

Горхур чәсарәтдән горху да шәксиз.
Онун өвладыдыр икидлик, һүнәр.
Ахы чәсарәтсиз, ахы үрәксиз
Гапыны дөјмәмиш һәлә бир зәфәр.

Чәсарәт чәтиндир, еһтијат асан,
Горхудар алчалдан, ахы һәр кәси.
Чүр'әтдән горхмајаг, горхаг горхудан,
Горху — итаәтин дајаг нөгтәси!

Доландым — јүз өлчүб, бир бичәндә мән,
Јашаја билмәдим бирчә ан, анчаг.
Мән зијан чәкмәдим чәсарәтимдән,
Горхудан горхурам, горхудан анчаг!

1970.

ГАТАРЛАРДА КЕЧӨЛӨР

Һәсрәтини ичиндә боған гәрибләр кими
Јаман һүзнлү олур вағзалларда кечәләр.
Сәбәби билинмәјән думанлы кәдәр кими
Гәриблик, кимсәсизлик вағзалларда кечәләр.

Бурда һәјат елә бил
Дүшүнүр дәрин-дәрин.
Вағзаллар саһилидир шәһәр дәнизләринин.
Шәһәр бурда гуртарыр,
Шәһәр бурдан башланыр.
Кәдәр бурда гуртарыр,
Кәдәр бурдан башланыр...
Узагдакы гатарын әсрарәнкиз фит сәси
Ајрылығын,

Һәсрәтин

гәм чиләјән нәғмәси!

Өзкә дүнјадан кәлир елә бил ки гатарлар,
Бизә таныш олмајан көһнә сәрнишинләри,
Кечиб кәнддән, шәһәрдән сон мәгсәдә чатарлар.

Нәдир көрән, гатарын сон мәнзили, сон јолу?
Орда, бурда кечәләр...
Вағзалдакы јолчулар, јухулу көзләрилә
Сајыб дәгигәләри,
Рәгәмләри һөччәләр.
Һәр кәс өз гатарыны — тәләјини көзләјиб,
Вағзалларда кечәләр.
Көзүмүздә арзумуз, көнлүмүздә камымыз,
Өмүр гатарларында јол кедирик һамымыз.
Өнүмүзә каһ јашыл,
Каһ да ал ишыг чыхыр.
Бу долајлы јоллардан
Кими јухулу чыхыр,
Кими дә ајыг чыхыр.

Учур, талелэр учур,
Гатарда...

Сэрнишинлэр
Талелэрдэн хэбэрсиз
Эjlэшиб өз jериндэ...
Кими дүшүр,
Ады да, үнваны да билинэн
Паjтахт шәһэрләриндэ,

Кими дүшүр,
Танынмаз жарымдажаначагда.
Кимини күл-чичәклә
Һәлә гаршылајан вар.
Киминин нә кетдији,
Нә кәлдији дујулар.
Јол кедирик гатарда,
Гатарлар гатар-гатар.
Кими өз арзусуна
Тамам чатар,
Там чатар.
Кими жарымчыг чатар...
Јата билмәз,
Әснәјәр вағзалларда кечәләр.
Өмүрләр, мәнзилини көзләјән јолчу кими
Гатарларда кечәләр.

1971.

ҺЕЈРӘТ

«Һејрәт еј бүт!» — деди, дүнјаја гәләм.
Аләми бир сејрим, јүз һејрәтимдир.
Мән һејран олмасам јаза билмәрәм,
Мәним нәғмәләрим — өз һејрәтимдир.

Бә'зән дејирләр ки, дәјишиб заман,
Һәр шеј адиләшиб...
Нә севинч, нә гәм!
Елә бир мө'чүзә тапылмаз,
инсан

Она һејрәтләнә...
Һејрәтләнмирәм!
Әкәр беләдирсә, күсмә замандан,
Гәлбинә јахшы бах!
Гәлбин чох сојуг!
Һејрәт гуртарыбса,
Демәк, чаһандан
Көзәллик көчүбдүр, хәбәримиз јох!..

Көрә билмирсәнсә көзәлликләри,
Бу әләм сәнинчүн күнаһкар олур?
Көзү буз бағлајан булаглар кими,
Сојуг адамын да гәлби кор олур.

Көjlәр дамар-дамар,
Јер лағым-лағым...
Бу һејрәт, бу суал диндириб мәни.
Һәлә көрпәликдән бу һејранлығым
Суал көһләнинә миндириб мәни.

Мән өз һејрәтимин чәмәнлијиндән,
Чаваблар ахтарыб суаллар дәрдим.

Һејран галмасајдым бу дүнјаја мән,
Һејрәтсиз һалыма һејрәтләнәрдим.

Һејранам ачылыб һеј вараг-вараг
Сачылан ләчәјин мин-мин рәнкинә.
Сиз дејин, мүмкүнмү һејран галмамаг,
Аһәнксиз дүнјанын өз аһәнкинә?

Һансыны сөjlәјим?
Һансыны сајым?
Дүнја башдан-баша мин сирр, мө'чүзә.
Сиз дејин, мән нечә һејран галмајым,
Јериндә дејилән көзәл бир сөзә?..

Һејранам һәмишә јанан көнлүмә,
Алову ше'римдир, күлү көрүнмүр,
Һејранам тохума, һејранам тума,
Ичини көрүрәм, чөлү көрүнмүр.

Отун пычылтысы, күләјин әтри,
Торпағын нәфәси — һејрәт һидасы!
Бүлбүлүн чәһ-чәһи, чичәјин әтри,
Сујун зүмзүмәси — һејрәт һидасы!
Һејрандыр!

Будаглар јарпаға һејран,
Торпаг даша һејран,
Даш даға һејран,
Сел дәнизә һејран,
Су чөлә һејран,
Чөл чәмәнә һејран,
Күл күлә һејран!
Өзүнә һејранкән бу чансыз аләм,
Еј инсан!
Демә ки, һејрәтләнмирәм!

Һәмишә горхмушам бикәнәликдән,
Јаша һејран-һејран, өл һејран-һејран!
Мәни сојуг-сојуг диндиричә сән,
«Чан» дејиб чанымы ал һејран-һејран!

Сән оду, атәши өзкәдән умма!
Аләм, тутмајыбса көз үрәјиндә.
Бәсирәт көзүнү ач бу дүнјаја —
Ахтар һејрәти дә өз үрәјиндә.

Һејрәтим јашајыр дәрди-сәримдә.
Өлсәм...
көзләrimi гапамајын сиз.
Бахын көзләrimә!

Бәбәкләrimдә
Бир һејрәт ишығы көрәчәксиниз.

1971

СӘҢВЛӘРИМ СӘҢВЛӘРИМ

Шүбһәләрим, күманларым,
Сәһвләрим, нөгсанларым,
Фәрјадларым, ғәзабларым, аманларым!
Мән гачдыгча әлиниздән,
Әмәлимә

Җағыш кими җағырсыңыз.

Нејләјим ки,
Сиз өзүмдән ағырсыңыз.
Салыб мәни ғәзаблара,
Мәнә кендән бахырсыңыз
бир җад кими.

Мән кизләдә билмәмишәм өмрүм боју
Додағымын архасында
үрәјими...

О алышыб,
О данышыб.
Җанымда дост олмајанда
Данышмышам өзбашыма.
Үрәјимин пычылтысы
Дәјиб мәним өз башыма
Тохмаг кими...
Нә севкими кизләтмишәм,
Нә кинјими...

Әзаб вериб күнләр мәнә,
ајлар мәнә.

Адам вар ки, өмрү боју
Додаглары тәбәссүмлү.
Тәбәссүмү.

Бир пәј кими пәјлар сәнә
пәјлар она.

пәјлар — мәнә...

Дили илә үрәјинин арасында
Җүз-җүз иллик јоллар дурур.
Додағында күлләр ачыб,

Үрәјиндә коллар дурур.
Һәр сөзүнүн әввәли «чан», ахыры «чан»,
Белә јашар ахырачан.
Үрәји буз.
Сөзү исти,

өзү илыг.

Чәкмәмишдир өмрү боју
Бирчә дәфә пешманчылыг.
Билмәмишәм,

Нә гәдәрмиш,
Бирчә ғырыг нөгсанымы
шиширдәним,

Бир дәрјача кәдәримдир,
Бир дамлача сәһвим мәним.
Башгалары кечәр бәлкә тәгсиримдән
«Күнаһкарам, кеч!» — сөзүмә.

Бағышлаја билмәмишәм
Өз сәһвими мән өзүмә.

Сәһвләрим боғазымдан бәрк јапышыб
Јухуму да дара чәкир.
Вичданымы ора чәкир, бура чәкир.

Үрәјимдә вуруш кедир,
Мән киминлә вурушурам,
Һеч билмирәм.
Јыхылырам, әјилмирәм.
Һеч билмирәм бу вурушун ады нәдир,
гәсди нәдир?

Җәрибәдир,
җәрибәдир!

Сәһвләрим — алнымдакы ғырышларым,
Җәлбимдәки вурушларым.
Әзабларда мән өзүмәм,
Мән көнлүмүн өз сәсијәм.
Раһатлыгда өзкәсијәм...

Сәһвләрим — үрәјимин дилимдәки
Һәм севкиси,
Һәм нифрәти.

Сәһвләрим — дост данлағы,
јад төһмәти.

Сәһвләрим! Сиз мәнсиниз,
Мән дә сизәм!
Мән сәһвимдә сәһвисизәм!

ИМКАН — АРЗУ

Имкан күлдү арзуја,
Деди: — Эмэл, иш мәним,
Бош-бош хәјаллар сәнин.
Елә башындан бөјүк
Данышмағын вар сәнин.
Мән сәнин сәрһәдинәм,
Сән гајнаја биләрсән,
Һөкмүн варса, даш көрүм.
Һүдудуму,
Һәддими
Дилдә аша биләрсән,
Эмәлиндә аш көрүм.
Арзу деди имкана:
— Сән кичиксән, мән бөјүк.
Данышмајым, нејләјим
Бәс мән башымдан бөјүк?
Бир баша ки, сығышыр,
Бу кайнат,
бу аләм,
Мән, башымын ичиндә
Дустаг ола билмәрәм.

1971.

ФИКИР

Фикир бизи ора чәкир,
бура чәкир.
Һәр әмәлин башланғычы,
Һәр бир јолун илки — фикир.
Дәрзи үчүн, ме'мар үчүн
Өлчү фикир, бичи фикир.
Һәр мәгсәдин чөлү сөздүр,
ичи фикир.

Даш торпағы гајалардан,
Дам дирәји мешәләрдән
О кәтириб ев дә тикир.
Гатарлары дүзәнләрдә,
Кәмиләри дәнннзләрдә
Сүздүрән дә
фикир, фикир.
Ај да, күн дә
фикир, фикир,
Аловунда көрмәсәк дә
Тонгал кими о, алышыр,
Сүкутда да о, данышыр.

Тәбиәтин өзү фикир,
сөзү фикир.
О дүшүнүр,
О дүшүнүр.
Көјләрдәки улдузлар да фикирләрдир,
Догур, батыр,
Јаныр, сөнүр.
Торпаг үстә сәпдијимиз
Тум да фикир,
Дән дә фикир,
Сән дә фикир,
Мән дә фикир.
Јер-көј фикир,
Һәр шеј фикир.

1971.

ЖОЛ — ДАҒ

Аддымлаја-аддымлаја мән, илләри,
Жол кедирәм.

Доғулдуғум күндән бәри.

Жол кедирәм.
Пиллэләрим илләр мәним, ајлар мәним.
Өз мәсләким, дүз мәсләким,
Үрәјими

зирвәләрә һајлар мәним...

Жол кедирәм,

билмәсәм дә

Ғаршыдакы аддымларын сајыны мән.
Аддымларым гүввәт алып,
Хәјалымда күлүмсәјән сон пилләдән.
Мәним јолум — бир мәсләкин дүз јолудур.
Мәним јолум — өз фикримин өз јолудур.
Мин һиссим вар,
Мин арзум вар.

Јолум бирдир,

јолум һағдыр.

Мәним јолум дағлар ашыб
Зирвәләрә чатачағдыр.
Бир ора бах,
Зирвәсинә јол вар дағын.
Дағ нә гәдәр уча олса
Жол үстүндән ашар дағын!
Жол учадыр зирвәдән дә...
Јорулармы

Өз јолуну дүз кедән дә?

Еј јолуну, мәсләкини

Тез-тез һава бүросуна киров верән, —

Иғлим үчүн дәјишдирән,
Доғрудан да чох зирәксән,

чих гочагсан.

Ону бил ки,
Јары јолда галачагсан...
Јолу ота дәјишдирән

чығырларда итәр, батар.

Зирвәләрин мин әтирли чичәјинә јетишмәмиш

Јончалыгда әл-гол атар...

Жол габаға, јол зирвәјә!

Бу јоллары јағыш дөјә, боран дөјә...

Бу јолларда дүз јол кедән

Әјилмәјә!..

Әјилмәјә!..

Сон зирвәјә кәлиб чата!..

Алгыш дедим бу өмүрә,

бу һәјата!..

Бир ора бах!

Зирвәсинә јол вар дағын.

Дағ нә гәдәр уча олса

Жол, үстүндән ашар дағын!

1971.

ИКИ ЖОЛЧУ

Бахдыг биз һәмишә габаға, өнә.
Божланды сабаһа бу күндән илләр.
Бир нәфәр вармы ки, сөjlәсин мәнә,
Нечә кәлиб кечди өмүрдән илләр?

Јајын бүркүсүндә, ғышын ғырында,
Һамынын ғысмәти бир олмур јәгин.
Өмрүн әјри-үјрү долајларында
Кими пијададыр, кими сәрнишин.

Пијада кечмишәм мән бу јоллары,
Көмәји уммушам ајагларымдан.
Ғәлбимин одујла шахтаны, ґары
Эритдим, өмрүмүн илк чағларындан.

Јанымдан машынлар, ғатарлар өтүб,
Мәнә әл едибләр пәнчәрәләрдән.
Онларын башындан јағыш, ғар өтүб,
Көјләрин алтында исланмышам мән.

Сәрнишин јол кетди, јолдан хәбәрсиз,
Билмәди бу јолда кәлә-көтүр вар.
Анчағ пијаданын, хәбәр-әтәрсиз
Алнында из ачды кетдији јоллар.

Јол өзү апарды сәрнишинләри,
Јолда нә из ғалды, нә дә тоз олду.
Анчағ пијадалар көрдү дүнјаны,
Сәрнишин дүнјадан хәбәрсиз олду.

Сүр'әти нә гәдәр јејин олса да
Сәрнишин мәнзилә долама чатды.
Дағларын башындан ашды пијада
Јолу кәсә кетди, јолу ғысалтды.

Јолу өзү ачан зирвәдән кечәр,
Јолу јолла кедән дағдан кен кечәр.

Говушур ај аја, долур ил илә,
Мәтләби ејнидир бу јарышын да.
Ғәрибә дүнјадыр,

сәрнишин илә
Пијада көрүшүр мәнзил башында.

Өмүр јолларында «раһат» кедәнләр —
Зирвәләр башына учала билмәз,
Тәкәрләр үстүндә дијирләнәнләр,
Чатдығы мәнзилдә бәнд ала билмәз.

Бири тәкәр үстә кәтирилдисә,
Бирини кәтирән ајаглар олду.
Бири бу мәнзилдә кирәдар исә,
Бири бу мәнзилдә саһибкар олду.

1972.

АХТАРЫШЛАРЫМ

Дүнјадан од алыр арзу да, кам да,
Көнлүмүн ичиндә нечә кизләним?
Көзүм дә, көнлүм дә, гулагларым да
Кечәли, күндүзлү ахтарыр мәним...

Нә кечә таныјыр, нә күндүз көнүл
Ахтарыр,
ахтарыр...

«Јетәр!» — дејәммир.
Тапдығы инчини дојумсуз көнүл,
Бу күн бәјәнсә дә, сабаһ бәјәнмир.

Тапдым, ушаг кими севинирәм мән.
Өзүм вурлурам сәтирләримә.
Сонра көрүрәм ки,

тапдыгларымын,
һеч бири көнлүмчә дејилмиш демә!

Истәрәм, һәмишә ашыб-дашам мән,
Кечәли-күндүзлү ахтарышымдан
Тапдығым ләззәти

тапдыгларымда
тапмамышам мән.

Кәзиб ахтарырам,
Көрдүкләрим чох.

Мин ше'р кизләниб һәр гарышымда.
Јох-јох!

Көзәллији тапдығымда јох,
Тапмышам әбәди ахтарышымда.

1972.

ГАРАНЛЫГ

Јолуму аздадым,
фәһмимдә тапдым,
Чөкәндә чығыра,
изә гаранлыг.

Јананда идракын кур чыраглары,
Ән парлаг ишыгдыр бизә гаранлыг.
Улдузлардан өтән о сонсузлуғу
Сығдырыр икичә көзә гаранлыг.

Шаки, 1973.

ЈАШЫДЛАРЫМ

Јашыдларым,
Дағлар башы күмүшүдү,
Күлөк эсди,

Күл үшүдү.
Гапымызы дөјөн рүзкар,
Тәбәтин истензалы күлүшүдү...

О саралан жарпаға бах,
көј ота бах!

Башымызда чарпазлашан
булуда бах!

Чағылдајан дәрәләрдә
сүкута бах!

Күнүмүзү күнүмүздән
борч алырыг.

Бојнумуза алмасаг да,
Јаваш-јаваш гочалырыг.

Јашыдларым,
Заман боју сәфәрдејик.
Бизә ушаг дејәрдиләр,
Сонра чаван...

Инди нәјик?
Көрдүнүзмү һәм од тутан, һәм су тутан
бир әлиндә?

О ки, бизик...

Дајанмышыг,
Чаванлығын ахырында,
Гочалығын әввәлиндә...
Үзүмүзә, көзүмүзә
Гар да јағыр

дәнә-дәнә,
бирәм-бирәм.

Бә'зән олур,
мәчлисләрдә

Мән өзүмдән јашлысыны көрәммирәм.
Бу дүнјаја вердијим аз,
Алдығыма утанырам.

Мәндән чаван адамларын

Өлдүјүнү ешидәндә

Галдығыма утанырам...

Заман кечир,

Јаман кечир!..

Танышларын, һәм јашларын

Адлары да

көһнә телефон дәфтәриндән

Дүшүр бир-бир,

гараланыр.

Һәр чызыгда

үрәк бир јол јараланыр.

Дәфтәримдә

тәзә-тәзә танышларын

үнванлары сыраланыр.

Өз һөкмүнү заман верир.

Јашыдларым чағырарды

Бир вахт мәни тојларына,

евләнерди...

Инди онлар гыз көчүрүр,

Инди онлар евләндирир.

Јашыдларым,

аталары, аналары

јола салдыг,

Јетим галдыг.

Балалара

Аталарын, аналарын

Адларыны гоја-гоја

Биз кечмишлә кәләчәјин арасында
көпү салдыг.

Аталара олан севки

Балалара кечди... севдик,

һәм севилдик.

Баламызы

ата билдик,

ана билдик.

Чаван икән өмүр үчүн

Мән алтмышы чох санмышам.

Һәр сааты тәлатүмлә өтүб кечән
о чағлары...
Балаларын севкисинә пәйланырыг.
Каһ да олур,

һәсрәт илә
Дурдугумуз бу зирвәдән
Енишләрә бојланырыг
языг-языг.
Сөзләримиз сојуг,
илыг...

Сөһбәтимиз ғырыг-ғырыг...
Еј чаванлар,
Сөзүмүзә гулаг асын,
Нәсирәтә башлајырыг...

1973.

КАШ

Чәпәрләниб гајғыларым
Кирпикләрин чәпәриндә.
Јол вермир ки, көзләримә
дола јухум.
Фикирләрлә кедә билмир
јола јухум.
Гајғыларын аловуна
јана-јана
Чеврилирәм каһ о јана,
каһ бу јана.
Сәһәримә јол истәрәм,
Јөн истәрәм кечәләрдән.
Тахтапушун таггылтысы,
Јарпагларын һәниртиси
Диксиндирир мәни һәрдән.
Отағыма долдурмушам
һәм көјү мән,
һәм јери мән.

Бах, көрүрәм сәсләри мән,
Ешидирәм рәнкләри мән.
Чеврилирәм каһ о јана,
каһ бу јана.
Зәнн едирәм, дарды јерим.
Пәнчәрәмдән ишыг дүшүр.
Диварларда рәгс еләјир
фикирләрим.
Дан сөкүлүр јаваш-јаваш.
Дүшүнүрәм:
Јашамаг да севмәк кими
Гәлбимизчә олајды каш!

1973.

ӨЗҮДҮР

Дағлар — эзәмәтилә,
Бағлар — наз-не'мәтилә
Сулар — һәрәкәтилә
өзүдүр.

Гоча — сөз-сөһбәтилә,
Чаван — шүчаәтилә,
Гыз да — өз исмәтилә
өзүдүр.

Јалан — гудузмағыјла,
Инам — өз сусмағыјла,
Шүһнә дә — јозмағыјла
өзүдүр.

Үрәк — өз дүзлүјүлә,
Севки — сөзсүзлүјүлә,
Инсан да — өзлүјүлә
өзүдүр.

Шаир — ахтарышында,
Фәһлә — дэзкаһ башында,
Ана — бешик башында
өзүдүр.

1974.

ЈАШАМАГ ҮЧҮН

Нағыл истәјирәм, билмирәм нәдән
Күн дағдан әјилиб гаш гаралынча,
Хәјал дүнјамыза дар кәлир заман,
Гачырыг һәмишә нағыл далынча.

Нағыл истәјирәм, көзәл бир нағыл,
Өзүмлә, фикримлә јалгыз галынча.
Күндә бир мө'чүзә јарадан ағыл
Аја кедиб чыхды нағыл далынча.

Нағыл истәјирәм, нағыл, мән һәр күн,
Нағылсыз ағылдан ишыг доғулмур.
Нағыл истәјирәм јашамаг үчүн,
Көрүнүр, нағылсыз јашамаг олмур.

1975.

БИРЛИК

(рәвәјәт)

Ел бир олса зәрби кәрән сындырар
Аталар сөзү

Гылынч көтүрәндә элинә дөвран,
Үрәкдә бој атыр ел нијјәтләри.
Халглар, ән мүгәддәс арзуларындан
Јарадыр һәмишә рәвәјәтләри:

Севинчин, фәрәһин голлары бағлы,
Дәрд мејдан сулајыр, гәм азад кәзир.
Фикрин, дүшүнчәнин јоллары бағлы,
Көнүлләр бу дәрддән бир имдад кәзир.

Нә гәдәр кәздиләр, јол тапылмады.
Гәмләр азад олду, инсан олмады.

Сордулар замандан:

— Сөјлә, нә заман

Күлдүрә биләчәк бу дөвран бизи?
Деди ки, кәләчәк Саһибәззаман,
Саһмана салачаг зәманәмизи...

— Бәс нә вахт кәләчәк? —
дејә сордулар.

Оса гәһ-гәһ чәкиб күлдү көнүлдән.
Сөјләди: — һәр дәрдин өз алачы вар.
Амма сәс чыхмајыб һәлә тәк әлдән.
Үч нәфәрин сөзү бир олан заман,
Зүһур едәчәкдир Саһибәззаман.

Бу бөјүк арзујла о күндән бәри,
Көтүр-гој еләди бир чаван оғлан.
Јухуда көрдү ки, чүмә күнләри,
Кәлир Лоғманкилә Саһибәззаман.

Оғлан бу арзујла бир чүмә күнү
Кәлди Лоғманкилә...

Севинди Лоғман.

Гочанын көзүнә дикиб көзүнү,
Данышды јухуну, данышды оғлан.

— Јухун һәгигәтдир — сөјләди Лоғман —
О, көзә көрүнүр һәр чүмә күнү.
Онунла һәмфикрәм хејли замандан,
Анчаг тапаммырыг үчүнчүсүнү.

Оғлан тез дикәлди: — Үчүнчүсү мән!
Кәлмишәм јанына бу мәтләб үчүн.
Денән, зүһур етсин Саһибәззаман,
Дүнјанын ишләри саһмана дүшсүн.

Лоғман күлүмсүндү...

Кечди бир гәдәр
Тәсбеһли бир гоча кирди гапыдан.
Галхыб ағсагала јер көстәрдиләр,
Чаванын гәлбиндә горху, һәјәчан...

Оғлан ағсаггалын тутуб голундан,
Деди: — Үч нәфәрин сөзү бир олмуш.
Бирн сән, бирн мән,
бири бу Лоғман,
Зүһур ет, сәбримин касасы долмуш.

Гоча тәсбеһини атды әлиндән
— Разыјам — дејинчә, титрәди көј, Јер.
Елә бил Јер гопду өз тәмәлиндән,
Аловлар һајгырды, кишпәди көјләр.

Алов һүчум чәкди. Гочајла Лоғман,
Атылды атәшин гојнуна биркә.

Бу нә көйнәртидир? Дејә билмирәм,
Нијә көјнәјирәм, нијә, билмирәм?

Нијә бу көйнәрти, нијә бу ағры,
Алыр өз әлимдән ихтијарымы?
Бу сызы, һамыја әзиз олдуғум
Ғаҕысыз күнләрин интизарымы?

Тутмағ истәјирәм бахышларыны
Мин мәтләб кизләнир бир ғаҕысында.
Өтән күнләримин нахышларыны
Көрүрәм халамын калаҕајысында.

— Ај оғул, сачыны нә тез ағартдын?
Дејә әлләрини чәкир башыма.
Дејирәм: — Тез нијә, әллијә чатдым.
Јох! Инана билмир халам јашыма.

Анамын дилијлә о, мәни охшар,
Нәсиһәт еләјәр һәр көрүшүндә.
Мәним, өзүм бојда ушағларым вар,
Халам «ушағ» — дејир мәнә бу күн дә.

Јох! Һеч нә јайынмаз онун көзүндән,
Дәрдими үзүмдән охујар мәним.
Халама күвәниб санырам ки, мән,
Архамда алынмаз ғалам вар мәним.
О нечә галадыр?

Улудан, улу.

Һансы бир гүввәти өзүндә кизләр?
Ғаҕыјла, севкијлә долудур, долу
О титрәк додағлар, о јашлы көзләр.

О нечә галадыр? Зәиф бир вүчуд!
Үфүрсән јыхылар,

Күчсүз бир ғары.

Голума күч кәлир, көнлүмә умуд
Чијнимә гонанда зәиф голлары.

О елә гала ки, баш әјмәз јада,
Көнүл чичәк ачар һәрарәтиндән
Дүнја башдан-баша бир шәр олса да,
Онун гучағында амандајам мән.

Көксүнә баш ғојдум. Деди: — Ғадасы!
Сандым ки, чијнимдән јүк ендирмишәм.
Халамын синәси — севки ғаласы,
Мән бу истилији һарда көрмүшәм?

Халам ушағлары, сизә сөзүм вар.
Инди дән јанмајан сонра бәрк јанар.
Дүзүнү дејим ки, анам сағ икән,
Ғәдрини о гәдәр билмәмишәм мән.

Ајылтмағ истәрәм инди дән сизи,
Јаман никаранам халадан јана,
Инди дән јандырыб үрәјинизи,
Ғојмајын од тутуб сонрадан јана.

Сиз дә оларсыныңз икигәт јетим
Јахшы баша дүшүн, јахшы, сиз мәни,
Анасыз ғалдығым бәсимдир мәним.
Амандыр, ғојмајын халасыз мәни.

1976.

★ ★ ★

Өмүр жолум — ичимдәки вурушларым.
Мүбаризэм — тале илэ жарышларым.
Гәдәримин жазылары — алнымдакы ғырышларым.
Каш онлары позан ола!
Тәзәсини истәјимчә јазан ола!

Тутушмушам, чахмаг јохдур алышмаға,
Гајнајырам, тәпәрим јох, нә чошмаға, нә дашмаға.
Үрәјимин сөзләрини оба-оба данышмаға
Дәдә Горгуд тимсалында озан ола,
Бир гәрибә јуху көрдүм, истәјимчә јозан ола!

1977.

СҮКУТУ ЈАЗА БИЛӘН...

Ичимдәки сүкуту — о сәссиз ғышгырығы
Ким ешидәр?
Мән өзүм...
Чавабы тапылмајан сорғулар дүзүм-дүзүм.
Бүтүн суалларымы бүкәрәк сүкутума
Кәләчәјә атмышам.
Онун дүшдүјү јердә һәр арзума чатмышам.
Белә сүкут наләди, ғышгырыгды, һарајды...
Сүкуту јаза билән магнитофон олајды...

1977.

БӘЛКӘ...

Һәгигәт уммадым минүзлү бәлкәдән,
Инкарла тәсдигин арасы бәлкәдир.
Јаланын, доғрунун бүтөвү көзәлдир,
Керчәјин јарысы, парасы бәлкәдир.

Бәлкәнин дады јох, дузу јох, сөзү вар,
Көзә күл үфүрүр, далында көзү вар.
Өзү бир кәлмәдир, бәтниндә јүзү вар,
Утанан керчәјин чарәси бәлкәдир.

Кәһ шүбһә фитинә инамын азмасы,
Кәһ үмид нурунун балача сызмасы,
Кәһ ачы керчәји јалана јозмасы,
Һәгигәт үзүнүн гарасы бәлкәдир.

Шүбһәләр — әзәлдән дүшмәни көзүмүн.
Арзуја чатмышдыр мејвәси дөзүмүн.
Мејнәдә алышан кәһрәба үзүмүн
Ширәси — шәрабдыр, горасы бәлкәдир.

Ујмасын јухуја ширинчә јухулар,
Ујанын арзусу пуч олар, јох олар.
Мәрдләрин ја «һә»си, ја да ки «јох»у вар,
Намәрдин, горхағын танрысы бәлкәдир.

Инама гурбанам, инада гурбанам,
Инамын вердији ганада гурбанам.
Ганадым вар исә һәјата гурбанам,
Бу һәјат ешгинин һарасы бәлкәдир?

1978

ӨРТМӘ ПӘНЧӘРӘНИ...

Өртмә пәнчәрәни!..

Нечә? Сәталчәм?

Горхмурам, гој күләк ичәри долсун.
Ачыг гәлбим кими гапым, пәнчәрәм,
Дүнјанын үзүнә гој ачыг олсун.

Өртмә пәнчәрәни...Кәлир илк баһар,
Көр чөлүн һавасы нечә тәмиздир.
Ачыг пәнчәрәләр, ачыг гапылар
Дүнјаја ачылан көзләримиздир.

Тәзә бир һаваја һәсрәт галыб сөз,
Сөз дә тәзәләnmәк истәјир, дајан!
Долсун отағыма,

кәлсин изинсиз
Јелләр пәнчәрәми тагылдатмадан.

Туфан истәјирәм, јандыра билсин
Көнлүмүн гаралан очагларыны.
Кәлсин, гарышдырсын, алт-үст ејләсин
Јаздығым, поздугум варагларымы.

Стол архасында кечәбәкүндүз
Бир өмрү әритдим тәзә сөз үчүн.
Кәлсин тәзә фикир, кәлсин тәзә сөз,
Дүнән јаздыгларым көһнәләр бу күн.

Истәрәм сабағы бу күндән билим,
Көнлүмә нур гонсун, ишыг чиләнсин.
Өртмә пәнчәрәни, өртмә севкилим,
Һава тәзәләнсін, сөз тәзәләнсін.

Шәки, 1978.

ОХШАРЛЫГ

Бир заманлар
Өзүм кими бир даг идим,
Өз мө'дәним варды мәним,
Өз чичәјим,
 Өз чәмәним варды мәним.
Шәләләјдим,
 Өз јатағым
 Әл-голума дарды мәним.
Улдуз чдим,
Өз ишығым варды мәним.
Тәк өзүмә бәнзәјирдим,
 Өз баһарым,
 Өз нүбарым,
Һеч кимсәјә
 Јохду мәним бир охшарым!
Бәс арадан нә кечди ки,
Өз-өзүмү данан олдум?
Дамчы-дамчы даман олдум.
Бирчә сөзлү керчәк идим,
Нечә сөзлү күман олдум.
Бир гәрарда дамчы-дамчы
 Һеј дамырам,
Она-буна охшасам да,
Тәк өзүмә охшамырам.
Инди мән дә мән дејиләм, ојам, бујам.
Өз өмрүмүн оғрусујам.
Башғасыјчун өз өмрүмдән вахт тапырам.
Һамы илә көрүшмәјә вахт тапырам.
Өз-өзүмлә көрүшмәјә,
Ичимдәки ағрылары
Ағлым илә үрәјимин арасында бөлүшмәјә
Вахт тапмырам,

Күнүм кечир орда, бурда
Әримишәм гајғыларда.
Бу охшарлыг, бу ејнијјәт чәмәниндә
 Мән өзүмү итирмишәм,
 Карыхмышам.
Инди дөнүб өзүм үчүн дарыхмышам,
 дарыхмышам.

1979.

ЈАШАЈА-ЈАШАЈА ЈАШАМАЈАН ВАР

Сән бүтүн сулардан гупгуру чыхдын,
Дүзэлір эн чэтин ишин бир анда.
Ким дејә биләр ки, бир јол карыхдын,
Мәкәр данышдын ки, карыхасан да...
Сусмагдыр эн бөјүк силаһын сәнин,
Олмады һеч заман «күнаһын» сәнин.

Бу бојда дүнјада дејирәм, јәгин,
Нә өлән достун вар,
Нә сағ дүшмәнин.
Һеч кәсин шаринә ортаг олмадын,
Һамынын хејриндә пајын вар сәнин.

Һәр шеј сәнин үчүн адидән ади,
Һалә һејрәтини көрмәдик сәнин.
Гәлбин бирчә дәфә ғымылданмады,
Синәндән асылан даш имиш јәгин.

Хејирә динмәдин,
Шәрә динмәдин.
Фәрги јох,

бир олсун,

ја да мин олсун.

Сән бир алчаглыға гәзәбләнмәдин,
Бары учалыға һејрәтин олсун.

Сәфәрдә архана сән дөнә-дөнә,
Каһ галдын архада,
Каһ кечдин өнә.

Ики үзүн олду сач әппәјитәк.

Һамам фәрши кими сүртүк үзүнә
Әкәр түпүрсәләр донар түпүрчәк.

Ешг олсун нифрәти ачыг дүшмәнә!
Гәсди билинмәјән достдан алһәзар!
Дүшмәнин нифрәти тәкандыр мәнә,
Достун сојуглуғу үрәк јандырар.

«Дүнјаја кәлмишик, доланаг» — дедин.
Анчаг бир мәтләби гана билмәдин!
Јашамаг мәгсәдә чеврилән заман,
Јашаја-јашаја јашамыр инсан.

Истидән, сојугдан горхуб һәсдијән,
Ичмәјә сују да илыг истәјән,
Јалана, бөһтана гәзәбләнмәјән,
Һагсызлыг өнүндә сусуб динмәјән
Ахы јашамамыш бир инсан кими.
Доланмыш, сүрүнмүш өз мә'дәсијчүн.
Беләси вәтәндаш ола биләрми
Истили, сојуглу дүнјаја бир күн?

1980.

БҮТӨВЛҮК

Достум Э. Фикрат.

Дурмуш, дурачаг үз-үзэ јер-көј.
Зиддијлэ чыхар мејдана һәр шеј.
Нурун күчү зүлмәтдә билинмиш,
Елминки чәһаләтдә билинмиш.
Гәм олмаса шадлыг да билинмәз,
Зәнчирсиз азадлыг да билинмәз.
Вәһдәтдә бирәм,

һичрдә жүздүм,

Бир јолда мин иллик даға дөздүм.

Аллаһымы руһумда тапандан,

Көјләрдәки аллаһдан әл үздүм.

Бил, јер дә мәнәм,

көј дә мәнәм, мән.

Матәм дә мәнәм,

тој да мәнәм, мән

Ариф дә мәнәм,

кор да мәнәм, мән.

Дүнја да мәнәм,

кор да мәнәм, мән.

Шадлыг да мәнәм, гәм дә мәнәм, мән.

Чәннәт дә, чәһәннәм дә мәнәм, мән.

Меһраб да мәнәм, сәчдә едән дә.

Дүнја өзү әксијлә дә вәһдәтдәди мәнә.

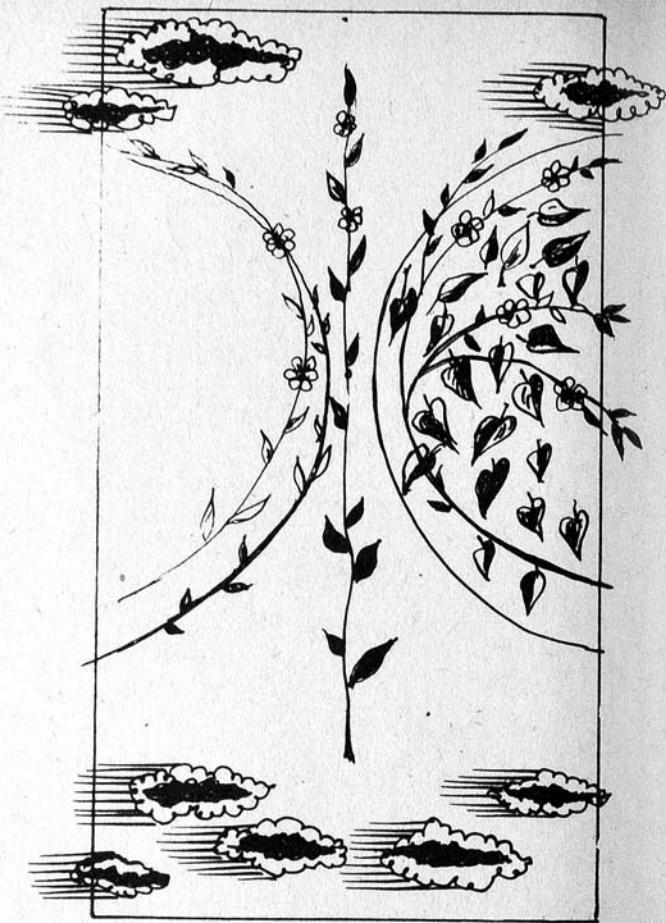
Нәш'әм дә доғур дәрди-гәһимдән.

Зиддимдә тамам, бир бүтөвәм мән.

1983.

Сәјаһәт

ЛАТЫН ДИЛИ

Латын дили!
 Һәр сөзүндә дүнја бојда јүк дашыјыр,
 Латын дили!
 Милләт өлүб, дил јашајыр.

«Ана» дејән, «торпаг» дејән, «Вәтән» дејән
 јох бу дилдә.

Анчаг јенә јашар бу дил.
 Сабаһ бизим әрзимизин
 Сәрһәддиндән о јана да
 гошар бу дил.
 Бәлкә...бүтүн улдузлары

кәзәр бу дил.
 Дөјүшләрдә зәфәр чалыб,
 Өлән әрә бәнзәр бу дил.
 Вәтәни јох,
 Милләти јох.
 Јашар өзү.
 Емләрин тәмәлидир
 Әввәл сөзү, ахыр сөзү.
 Ким дејир ки, өлүдүр бу?
 һәкимләрин,
 Алимләрин,
 Лоғманларын дилидир бу.
 Бу дил илә һесабланыр ај да, ил дә
 Чичәкләрин,
 Бөчәкләрин,
 Күләкләрин,
 Фәләкләрин
 Адларыны јазыр алим
 өлү дилдә.

Ким дејир ки, өлүдүр бу?
 Өлүләрин дили дејил,
 Дириләрин дилидир бу.
 Атлангика саһилиндә
 Чоша-чоша,

Даша-даша:

— Мэн азадам, мэн хошбэхтэм, —

Дејир натиг јад дилиндэ.

Сөјлэ, натиг,

Инди нэјэ инанаг биз —

Гулағамы,

Ја көзэми?

Эмэлэми,

Ја сөзэми?

«Мэн азадам, мүстәгиләм» сөзләрини

Өз дилиндэ демәјә дә

Ихтијары јохса әкәр,

Де, ким сәнә азад дејәр?..

Сөјлэ, нечә азадсан ки,

Комаларда дустаг олуб

ана дилин?

Бөјүк-бөјүк мәчлисләрдән

Итирилиб илим-илим?..

Ичласларда, бир кәлмәси, сөзү јохдур.

Бәлкә...онун бөјүк, рәсми мәчлисләрә

Чыхмаг үчүн үзү јохдур?

Сөјлэ, бәлкә бич доғулуб,

Атасындан јох хәбәри?

Бәлкә бу дил чох касыбдыр,

Гучағына сығышмајыр

Әсрин бөјүк фикирләри?..

Сән дәрәдә бах,

Вәтән дә вар,

Милләт дә вар,

Анчаг онун дили јохдур.

Елә бил ки,

Күзкү кими, һамар, шәффаф ројалын вар,

дили јохдур...

Инди сөјлэ,

Һансы дилә өлү дејәк?

Вәтән варкән,

Милләт варкән,

Кичик, јохсул комаларда

дустаг олан бир диләми?

Јохса, узун әсрләрдән

кечиб кәлән,

Халгы өлән,

Өзү галан бир диләми?

Касабланка, 1967.

ЧӨРӘК — СӘАДӘТ

Дирәк олду көјләрдә аһ-наләси бу јерин...

Вәтәндә иш ахтарыб ағ күп көзләјәнләрин,

Көзләринә ағ дүшүб.

Бир парчачыг чөрәк дә Вәтәндән гачаг дүшүб.

«Бәлкә...» — деди,

әкибләр,

битмәјибдир,

«бәлкә»ни.

Анадолу кәндлиси кәзди бүтүн өлкәни,

Хејир ахтарды,

көрдү,

гисмәтинә шәр дүшүб.

Вәтәнин өвладлары өзкә гапыларында

нечә дәрбәдәр дүшүб.

Чөрәк чејран белиндә,

Чејраны һүркүтдүләр.

Гачыб онун далынча

орда, бурда күддүләр.

О, көзләрдән јайынды,

Ону вуруб өтдүләр.

Әлә чөрәк кәлдисә, сәадәти кәлмәди,

Анадолу кәндлиси, бирчә шеји билмәди,

Һәр халгын,

Һәр милләтин,

Вәтәниндән узагда тапылан «сәадәтин»

Ады сәадәт олур,

Өзү фәлакәт олур...

1972.

ЧӨРӨК — ВӨТӨН

Өјиндә «чинси» шалвар,
Белиндә енли кәмәр,
Сачы чијинләриндә,
Дөшүндә емблемләр,
Фирменли бир түрк илә
Мән данышдым әрк илә:

— Бурда чөрәк тапмысан, бәс сәадәт, бәс Вәтән?
Чөрәк сәадәт дејил, унутдунму буну сән?

Үч ил,
Беш ил.

Нә заман,
Дөнәчәксән Вәтәнә?

— Нарда гарным тохдурса, ора Вәтәндир мәнә, —
Дејә гәһгәһә чәкди.

О, бу гәһгәһәсилә үзүмә шиллә чәкди.
Бир гарынлыг чөрәкчүн сән унутдун һәр шеји,
Сән чөрәјә бағладың, тәлҗини, бахтыны,
Бәс Вәтәнин тәлҗи?

Бәс ону ким дүшүнсүн?

Вәтән дүшмәнләринин ганыны төкмәк үчүн,
Кимин кини, гәзәби,
Јаныб күлләјә дөнсүн?
Бурда чөрәк тапмысан,

бәс сәадәт,
бәс Вәтән?

Чөрәк сәадәт дејил; унутдунму буну сән?
Сәадәт — Вәтән демәк!

О, Вәтәнә бағлыдыр.

Елин гәлби дағлыса, сәнин гәлбин дағлыдыр.
Бәс һәр зүлмә, чәфаја нечә дајанмыш бабан?
Еллә кәлән јасы да тој-бајрам санмыш бабан
Елсиз бир сәадәти сәадәт билмәмишләр.
Унутма,

«Ел ичиндә — өл ичиндә» —
демишләр.

Вәтән — намус,
намусу

итә атсан, ит јемәз,
Јал үчүн зинкилдәјәр, намуса зинкилдәмәз.
Сән инсансан!

Намусун, ел гејрәтин һаны бәс?
Намусу әләф кими көвшәмә!..

о, јејилмәз!

Бир парчачыг чөрәкчүн һамы гачсын Вәтәндән,
Бәс Вәтәндә ким олсун?

Кәдәриндән гачдығын,
Сабаһкы севинчинә узагдан әл ачдығын,
О су, һава,

о торпаг,

Гој, сәнә гәним олсун!

«Нарда гарным тох исә, ора Вәтәндир» — дедин.
Сән Вәтәни чөрәјә нечә гурбан еләдин?

Бурда чөрәк газаныб өзүнү дә итирдин.
Бығ далынча кәлиркән, сағгалы мүфтә вердин.
Гүрбәтдә чөрәјин вар,

үрәјин јохдур сәнин.
Анасыз бир ушагсан,
Гыврыл јат,

динмә!

Гәлбин

ојуг-ојугдур сәнин!

Чөрәјин вар,

Бәс һаны, сачына сығал чәкән,
Вәтәнин күләкләри?
Сәни сәрмәст ејләјән күлләри, чичәкләри?
Һаны Вәтән һавасы?
Һаны ана лајласы?..
Вәтән јалһыз чөрәкми?

Бәс бунлар?

Бунлар һаны?

Бир парчачыг чөрәјә сатарлармы ананы?

Гәрби Берлин, 1972.

ТАБУТ КЕДИР

Габут кедир ағ автомобилдә,

Габут кедир, ардынча кедән јох.

— Сизләрдә бу адәтми? —

дејә, тез хәбәр алдым.

— Јох, јох! — деди.

— Бәс бирчә нәфәр табутун ардында нәдән јох?

Вахтында, ја еркән

Инсаны, бу дүнјадан о дүнјаја көчүркән,

Дүнја гапысындан јола салмаг үчүн инди,

Бир досту, бир һәмкары, гоһум-гардашы јохму?

Табутуна һеч кирмәди бир кәс,

«Әфсус!» — дејә ардынча онун сәпмәк үчүн бәс,

Көзләрдә мәкәр көз јашы јохму?

Инсан кедир, инсан,

Инсан бу чаһандан.

Дурсун тәләсәнләр,

Һөрмәтлә гој өтсүн

Табутун өнүндән.

Һәр бир кәс үчүн вар

Ахырда бу күндән.

Достум деди: — Ганун охујур һәр шејә мејдан.

Адәтләри мәһв ејләмишик ганун адындан.

Адәтләри әсрин оду јандырды, дағ етди.

Табутларын ардынча дүшүб кетмәји ганун

Чохдан јасаг етди.

— Нејчин?

Деди: — Јоллардан әкәр издиһам өтсә,

Дәрһал һәрәкәт гајдасы алт-үст олар, әлбәт.

Дәһшәт, бу да дәһшәт!

Инсан әкәр инсанлыг үчүн борч өдәјирсә,

Үнваны кедәр-кәлмәз олан инсан өнүндә

Инсан баш әјирсә,

Ганун да сүкут етмәли!..

Ганун нә демәкдир?

Ганун өзү — инсанлыг үчүн борч өдәмәкдир?

Инсанлығын өз гајдасы алт-үст олуурса,

Дөзмәк!

Буна дөзмәк?

Ганун вә низам наминә ејваһ!

Инсанлығын өз гајдаларынданмы әл үзмәк?

Нејчүн дә чијинләрдә дејил, автомобилдә

Кетсин бу чаһандан,

Әшја кими инсан?

Бәс һарда галыбдыр үрәк, инсан?

Севкијлә кәлир билмәдән инсан бу чаһана;

Севкијлә дә кетсин бу чаһандан кәрәк инсан.

Табут кедә билмәз тәкәр үстүндә дајан, дур!

Мән көрдүм, ону чијнимә алмаг мәнә борчдур.

Инсан бәдәниндән чүчәриб ајрылыр инсан

Гој чијнимиз үстүндә дә кетсин бу чаһандан.

Јоллар һамысы сон јола үз тутмуш икән, сән

Јол гајдаларындан данышыб сөз үјүдүрсән...

Ганун нәјә лазым, о, үрәк гәсдинә дурса —

Инсанлығы гәсдән унудурса?

Ганун нәјә лазым, о, од алмырса үрәкдән?

О чүчәрмирсә диләкдән?

Ганун өзү ганунсуз олур нәғмәтәк һәркаһ,

Гајнанмаса гәлбдә, о аловланмаса дилдә.

Табут кедир ағ автомобилдә.

Табут дејил,

Инсанлыг, әдаләт кедир ағ автомобилдә.

Гәрби Берлин, 1972.

ПОРТУГАЛИЈА ЛӨВЬЭЛЭРИ

1. ДАШДА ШЕ'Р

Португалиянын Каенбро шәһәри XV әсрдә жаранмыш университети илә фәхр едир. Һәмин университетин тәләбәләри һәр бурахылыш илиндә хәтирә үчүн јаздыглары ше'рләри даш үстүнә һәкк едиб, шәһәр әтрафындакы гајага вурурлар. Һәмин ше'рләрдән биринин мәзмуну беләдир:

«— Үстүнә бу ше'ри јаздығым даш, үрәжимиздән кечән арзу вә хәјаллары дуја билсәјди гаһгаһ чәкиб күләрди... Ичимиздәки ағры-ачылары дуја билсәјди һөнкүр-һөнкүр ағларды...»

О, даша гәлбини јаздығы заман,
Күлдү...
Күлүшүнә күлдү дағ-дәрә.
Күлдү, үрәјиндә шам тутуб јанан,
Бөјүк хәјалларә, хош диләкләрә.

Нечә күлмәјәјди?

Баға кирмәмиш,
Бағын дөврәсиндә гангалы көрдү.
Јердән ајағыны һеч көтүрмәмиш,
О өз ајағында гандалы көрдү.

Пешиман олса да доғулдуғуна,
Јазды,

Даш үстүндә из көрмәк үчүн.
Күлүб хәјалларын пуч олдуғуна,
О јазды, дашы да күлдүрмәк үчүн.
Инсан арзулары учар,

Елә ки,

Керчәклә үзләшди,

Дурап,

Аһ чәкәр.

Имканла истәјин арасындакы
Учрума даш күләр, даш гаһгаһ чәкәр.

Бу тајда инсандыр, о тајда истәк,
Учрумун үстүндә нә из, нә көрпү.
Инсан ганадланыр арзуја гуштәк,
Учрумун дибиндә ачыр көзүнү.

Хәјал ганадында учдуғун заман,
Сән јуху көрүрсән, ширин бир јуху.
Гәфил ојанырсән о бал јухудан,
Даша дирәнәндә арзунун оху.

Даша јазылармыш арзулар бир-бир,
Даша дирәнәндә јуха бир үрәк.
Јенә көнүл үчүн бир тәсәллидир,
Учрума дүшмәмиш учруму көрмәк.

Арзуну, хәјалы, ешги, тоз тәкин
Һаваја совуруб өтүшүр заман.
Јаранды о ше'р, инсан гәлбинин
Даш гәлбли заманла тоғгушмасындан.

Каенбро, 1975.

2. ДӘНИЗ — КИШИ ГӘБРИСТАНЫ

Португалиянын балыгчылығ шәһәри олан Назиридә кишиләрни демәк олар, һамысы океанда—балыг овунда өлүр. Буна көрә дә Һәмин шәһәр-дә гадынлар гара кејинирләр.

— Синјорина, синјорина,
Нәдир сәнин әјниндәки
Гара палтар?...
Евиниздә матәмми вар?

Чаван кәлин,
 Нәдир сәнин үзүндәки
 Бу дәрә, бу гәм?
 Чаванлыгла гара рәнки
 Мән жанашы көрмәмишәм.
 —Тәк мәнәми?
 Намы дәрәдә, намы
 јасда.
 Неч көрдүнмү бу шәһәрдә
 Бир гадыны ағ либасда?
 Балыгчылыг шәһәридир
 Шәһәримиз.
 Бирчә тикә чөрәк үчүн
 Океанла вурушдадыр
 Әрләримиз.
 Көрпәликдән гисмәтимиз
 Көз јашлары.
 Ушаглыгда итиририк
 Аталары, гардашлары.
 Бөјүјүрүк,
 О агаран көпүк-көпүк
 Далгалара гурбан кедир
 Әрләримиз.
 Та бешикдән — мәзарадәк
 Гара күнлү, гара донлу
 олуруг биз.
 Дәниз бизим кишиләрин
 гәбристаны.
 Сән дәнизин сәсинә бах...
 Кечә-күндүз о охујур
 Бизим үчүн гәм дастаны.
 Бу шәһәрдә бирчә киши
 Өлмәмишдир јатағында.
 Әр дәнизә кедән кими
 Хејир-дуа нәғмәләшир
 Кәлинләрин додағында:
 «Севкилими гору, дәниз,
 Гору, дәниз.
 Бош кәлмәсин тору, дәниз.
 Көнлүмүзүн һәр истәји,
 Көзүмүзүн нуру, дәниз».
 Океандыр чөрәјимиз,
 Океандыр гәнимимиз.

Једикчә неч гуртармајыр,
 Биз дәниз, дәниз бизи.
 Дәниз динләр нәғмәмизи,
 Дәниз өтәр
 Нәғмәмизи.
 Дәниз бизә чөрәк вериб.
 Әвзиндә
 Алыр биздән көз јашлары.
 Дәниз — киши гәбристаны,
 Гајалары —
 Башдашлары.

1975.

3. ГРАНДОЛА ВИЛ МОРЕНА

Грандола Вил Морена Португалија-
 ғын фәһлә әјаләтинин адыдыр. Бу
 әјаләт өз ингилаби чыхышлары вә
 тәтилләри илә өлкәдә мәшһурдур.
 Халг һәммин әјаләтин ады илә әла-
 гәдар олараг «Грандола Вил Море-
 на» маһнысыны гошмушдур. Фашист
 һакимијјәти илләриндә һөкүмәт һә-
 мин маһныны гадаған етмишдир. Бу-
 на бахмајараг маһны 1974-чү ил 25
 Апрель ингилабынын башланмасына
 сигнал олмушдур.

Грандола Вил Морена —
 Јохсул фәһлә әјаләти.
 Зорун, күчүн гудузлашыб
 һәгигәти даладығы илләрдә дә,
 Узаг-узаг өлкәләри
 Таладығы илләрдә дә,
 Бу дијарда горунмушдур
 Бир милләтин шәрафәти...

Грандола!
 Көзү јашлы бәдбәхтләрин
 Дәрәләринә дола-дола,
 һагг наминә чыхды јола

Әдаләтин әсарәтлә савашында
Нәғмәләшди Грандола.
Арзусуну байраг кими

Башы үстә галдыранлар,
Диши илә даш гыранлар
һаҗгырдылар:

— Сән өлкәнин гејрәтисән,
Јолларына уғур ола.
Грандола, Грандола!
Ишыг доғду әјаләтдән,
О сөјләди өз сөзүнү.
Бу һәгигәт ишығында
Пајтахт көрдү өз-өзүнү.
Бүтүн өлкә сәнә бахды,

Грандола.
Көзләриндән ишыг ахды,
Грандола.
Гүввәт кәлди биләкләрә, үрәкләрә.
Пајтахт дөндү әјаләтә,
Пајтахт олдун
Үрәкләрдә донуб галан арзулара,
диләкләрә.

Әјаләтдә көј курлады,
Бу курулту ингилаба тәмәл олду.
Әјаләтдән Лиссабона фикир ахды,
Фикир дөнүб әмәл олду.
«Грандола Вил Морена,
Сән азадлыг, сән гардашлыг вилајәти.
Әлиндәдир ораг-чәкич.
Әз башыны әсарәтин».

Амма јасаг еләдиләр дәрһал сәни.
Јох! Сусдурмаг олармы һеч
Милјон гәлбин арзусунда
Нәғмәләшән бир нәғмәни?
Нәғмә ашды, нәғмә дашды.
Додагларда о долашды.
Салазарын сарајында
Пәнчәрәни вуруб гырды.
Гапылары тај-тај ачды.
Отагларда јел долашды,
Ағызларда дил долашды,

Тәғвимләрдә ај долашды, ил долашды.
Апрел кәлди. Ијирми беш!
«Грандола» мәмләкәти силкәләди,
Үрәкләрә од чиләди,
Бу нәғмәнин ганадында
Халғ өзүнү дәрк еләди.
Додаглардан сүзүләрәк
Үрәкләрин гәзәбини
Бир һәдәфә тушлады о,
Ингилабы башлады о!

Назари, 1975.

СОВХА МЕДАЛЛАР

Көһнә базарында Портобеллонун
Тээли-көһнәли нә истәсэн вар.
Гәрибә шәһәрдир бу гоча Лондон,
Сатылыр базарда лап ачыг-ашкар
Фашист ордусундан галма медаллар.

Дејәсэн гарышды тапан, итирән,
Дүнәнин аҗрысы тез унутулмуш.
Дүнән чохларына шөһрәт кәтирән,
Бу күн јарым фунта әлдә мал олмуш.

Күмүш хач нишаны...

Парылтысына

Дикилди һәсрәтлә чохунун көзү.
Дүнән мүштәријди бир милләт она,
Мүштәри ахтарыр бу күн о, өзү.

Һаны о әввәлки шаны-шөһрәти?

Итирдији нәдир,

Тапдығы нәдир?

Дүнән шәрәф иди...

Бу күн гијмәти,

Јалныз металынын дәјәриндәдир.

Бу күн экспонат...

Музејдир јери.

Ади бир мараға о, һәдәф олмуш.

Јарым фунт нәдир ки...

Онун дәјәри,

Онун шөһрәтилә бир басдырылмыш.

Өјрәнмәк истәдим: — Бу медалларын
Кимдир мүштәрисини?

Дедиләр: — Һәр кәс.

Анладым, фәјдасы јох суалларын,
Мәним дујдуғуму о, дуја билмәз.

Бу совха медаллар дүнән Лондону
Од төкүб јандыран фашистләринди.
Нә тез унутдунуз, нә тез сиз буну?
Нечә әзиз олуб о, сизә инди?

Бу медал... Бәлкә дә бир пилотунду.
Буну һаһаг јерә алмајыб ки, о...
Сизин бир шәһәри дағымдығындан
Бу хач нишаныны верибләр она.
Атанын ганыдыр үстүндә јанан
Јахшы бах сән онун парылтысына.

Бир дәјәр өлчүсү варса, бәс һаны?
Заман өз сөзүнү һәр заман демиш.
Атанын чәһәдә төкүлдү ганы —
Бәс онун дәјәри
Јарым фунт имиш?..

Лондон, 1978.

ОЛУМ, ЈА ӨЛҮМ?

Шекспирин доғулдуғу Страстфорд шәһәриндә Шекспирин һејкәли онун дәрә сурәтинин — Магбет, Отелло, Лир вә Һамлетин һејкәлләри арасында учалдылмышдыр.

О, халигдир,

Јаратды дәһшәтли ојунлары,
О, өз мәхлуғларынын арасында дајаныб
Инди дә дүшүндүрүр, данышдырыр онлары
Дөрдүнүн дә чининдә бу дүнјанын кәдәри,
Јаратды,

Һәм дә јазды һәр биринин алнына
өз билдији гәдәри.

Јаратды танры кими,
Бу инсан гүдрәтинин, көрәсән, сон һәддими?
О, јохдан вар ејләди бу дәрәдди инсанлары.
Дүшүндүрдү онлары, данышдырды онлары.
Бурда јанылдым бир аз
Јохдан һеч нә јаранмаз.
Рәссам кими көтүрдү
Изтирабы — гүрубдан, севинчи — дан јериндән
О, јаратды бу фикир, бу дәрә һејкәлләрини
дәрәдди фикирләриндән.

Халигинин өнүндә Һамлетин тунч һејкәли
Јох, көрүнмүр фикринин нә соғу, нә әввәли.
Јаранандан бу јерә
Дүшүнүр,

Үсјан едиб о јерләрә, көјләрә
Каһ өлдүрүр дүшүнүр,
Каһ дирилдир дүшүнүр.
«Олум, ја өлүм» — дејә

Дөрд јүз илдир дүшүнүр.

Дөрд мин ил, дөрд милјон ил дүшүнәчәк о, јенә.
«Дүнјаја сығмаз башы сығымдыр синәсинә».
«Олум, ја өлүм» — деди

Ондан әввәлкиләр дә,
Ондан сонракылар да.

О, нә илкдир, нә дә сон.
Чавабы тапылмады бу әбәди сорғунун.
Һамлетин тунч һејкәли... архасында јарадан
Јаранмышын дилилә данышды заман-заман.
Атомлу әсримиздә бу дүнјанын тәлеји
бағлы икән бир ана

«Олум, ја өлүм» — дејә
Инди дүнјамыз верир бу суалы инсана.

Страстфорд, 1978.

КАМАН НАЛӘ ЧӘКИР...

Узаг Британијада каман нәғмәси...
Набил лал телләри дилә кәтирмиш.
Бир халгын көкүндән кәлән аһ сәси,
Башга бир халгы да инилдәдәрмиш.

Башгадыр бу халгын мәсләки, дини,
Фәгәт бу нәғмәжә башлар әжилмиш.
Сојуг ганунларын даш сәрһәддини
Сәнәтдән савајы ким аша билмиш?

Каманын сәсиндә һычгырыг, әләм,
Дујан үрәкләрә од әләнибдир.
Хәзәр ләпәләри елә бил бу дәм
Темза саһилиндә ләпәләнибдир.
Каман нә данышыр, каман нә дејир,
Белә ичин-ичин нечин инләјир?

Һичраг өз һөкмүнү верәндән бәри,
Каман налә чәкир вүсал ешгинә.
Бөлүнән бир халгын көңүл телләри
Каманын багында аглајыр јенә.

Каман сусан кими,
Галхыб салондан,
Әлиндә күл-чичәк бир чаван оғлан
Атылды сәһнәјә...

О күлә-күлә
Чичәк топасыны верди һабилә.
Алгышлар алтында енди сәһнәдән
Јенидән каманча динди сәһнәдән.

Мер зијәфәт верир шәрәфимизә,
Бу кечә ајрыча һөрмәт вар бизә.

Бир кағыз чыхартды һабил чибиндән:
— Мәнә бағышланан күлүн ичиндән
Тапдым бу кағзы, көрүн нә јазыр.
Охудуг...

Сөзләрдән од-алов јағыр.
Охудуг кағзы биз дәнә-дәнә.
Охудуг бир халгын фачиәсини
Ешитдик, каманын инилтисинә
Сәс верән гардашын фәрјад сәсини.
Бах бизим дилдәдир бу мәктуб.
— Нечә?
— Мәним гардашыммыш о чаван оғлан.
Темза саһилинә тәһсил далынча
Кәлиб хан Аразын сағ чинаһындан.

Билмирәм нә дејим кор тәлејә мән?
Икијә бөлүндү бир ана торпаг.

Балача бир чајы кечә билмәјән
Гардашлар көрүшүр гүрбәтдә анчаг.
Далыб гәлбимизин һөнкүртүсүнә
Охудуг мәктубу биз дәнә-дәнә:
«Улдузлары саја-саја
Ајаг басыр инсан аја.
Мәним бу тајдан о таја
Әлим чатмыр сәнә, гардаш».

Дәрлдән шаир олуб о чаван оғлан,
Заманын гәрибә ојуну вармыш.
Јердә беш аддымы кечмәјән инсан,
Көјдә лап аја да ајаг басармыш!

Ана тәбиәтин дүзүб гурдуғу
Ғајданы, һүдуду дағыдыр инсан.
Анчаг аша билмир, кечә билмир о,
Өзү јаратдығы һәддән, һүдуддан.

Һичран өз һөкмүнү верәндән бәри,
Каман налә чәкир бир вүсал үчүн.
Бөлүнән бир халгын көнүл телләри
Каманын сәсиндә бирләшир бу күн.

Глазго, 1978.

КИЧИК ПӘНЧӘРӘ

Бөжүк Шотланд шаири Р. Бернсин
доғулдуғу вә яшадығы евин чох ки-
чик бир пәнчәрәси вар. Чүнки о заман
пәнчәрә нә гәдәр чох вә бөжүк олар-
дыса, ев саһиби бир о гәдәр чох верки
вермәли иди.

Айырмаг чәтинмиш хејирдән шәри,
Күнәш ишығына верки гојулду.
Адамлар кичилтди пәнчәрәләри,
Балача дахмалар ишыгсыз олду.

Һәмишә инсанын һаггы јејилмиш,
Әдаләт дејилмиш зүлмәтә, зүлмә.
Күнәшин ишығы мүфтә дејилмиш,
Онун да саһиби вар имиш демә.

Күнәшин ишығы башлара сәрки,
Инсан нә чәкмәди ганундан јана.
Күнәш ишығына алынан верки
Хәрчләнди чәһаләт-гаранлығына.

Гәлби ишыг илә долан шаирин,
Гисмәти — евитәк бир зүлмәт олду.
Арзусу — азадлыг олан шаирин,
Газанчы — һәмишә әсарәт олду.

Кичик пәнчәрәдән бахды дүнјаја,
Бүтөвлүк јох олду, бөлүндү һәр шеј.
О бахды күн иә, о бахды аја,
Чәрчивә ичи дә көрүндү јер-көј.

Ағрылар

БИЗ ЈЕНӘ ДӘ СӨЗӘ КӘЛДИК

Биз јенә дә сөзә кәлдик,
Тез кејиндим пенчәјими,
Кетмәк үчүн...
Донуб галдым,
Өз ичимдән мән асылдым.
Куја мәним мәһәббәтим
Асылыјмыш пенчәјимдән,
Ону кејсәм,
Мәһәббәти сојунарам үрәјимдән.
Нә асанмыш...

Донуб галдым
Мән гапынын кандарында.
Јох, дурмушам үрәјимин јарасында,
Јох, дурмушам
Мән нифрәтлә мәһәббәтин арасында.
Нечә дәфә мән кетмишәм,
Кетмәмишәм, сүрүнмүшәм...
О сүрүнән ајагларла
Јенә, јенә мән дөнмүшәм...
Чәтин-чәтин!..

Кәлмәк — асан, —
Кетмәк — чәтин...
Демә, демә бу кедишләр,
Давамыјмыш мәһәббәтин...
Дәли көнлүм бир гов кими
Мәни атды, мәни тутду,
Истәдији јерә сүрдү...
Бу кедишләр нифрәтимди,
Јеримирди, сүрүнүрдү...
Кәлишимсә — мәһәббәтим,
Онда гүдрәт, чәсарәт вар,
мәтанәт вар.

Өз-өзүмдэн кен дүшмүшәм...
Инди мэн өз талејими
Ики тале арасында
 бөлүшмүшәм.
Кечә-күндүз, сәһәр-ахшам
Мэн хиссимдә дүшүнчәмин
Арасында вурнухурам.
Инди мэндән гачыр дәрд дә,
 гачыр гәм дә.
Мэн хиссимдә сәни тапыр,
Итирирәм дүшүнчәмдә...

1966.

* * *

Узаг бир сәфәрә чыхмысан, узаг!
Көзләрим јолуна дикилиб анчаг.
Көзләрим гапыда,
Бир ајдан бәри.
Көзләрәм,
Көзләрәм сәни дәмадәм
Мэн јола салдыгча сәнсиз күнләри,
Һәсрәтин јүкүндән јүнкүлләширәм.

Ајрылдыг мәканча, һәм дә заманча.
Бу ики нөгтәдә көјнәјир јарам,
Сән кетдин, узанан јоллар бојунча,
Мән вахты өлдүрүб јол гысалдырам.

Заман даим ахыр...
Көј јерә енсә,
О галмаз бир анлыг өз сәфәриндән.
Сән јоллар бојунча сәфәрдәсәнсә,
Заманын бојунча сәфәрдәјәм мән.

1966.

★ ★ ★

Ај бәлалы башымын бәлалы мачәрасы,
Ај мәним ағлар галан үрәжимин парасы,
Мән, әлачсыз, сән ағлар,
Көнүл ағлар, чан ағлар,
Нејләмәк?...

Сән өзүн де!

Нөгсан мәним; һагг сәнин.
Һаггын,
Һаглар өнүндә күчсүздүр анчаг сәнин!
Ағла, еј күлүм, ағла,
Ағла, еј көнлүм, ағла!
Ағламагдан нә фәјдал..
Инсан илә арзунун арасында дајанан,
Дағы
Дәлә билмәмиш көз јашлары һеч заман.

1966.

АҒРЫЛАР

Бир көзүндә әзаб, бир көзүндә мән,
Һәр саат гојурсан чәкијә мәни.
Бәли, сән һәр шеји там истәјирсән,
Бөлмәк истәмирсән икијә мәни.

Мәни, мәним үчүн дејил, сән бу күн
Мәни дә сеvirсән јалһыз өзүнчүн.
Дәрдин әгрәб олду,
Ешгини чалды.
Мәһәббәт гуртарды, ағрысы галды,
Ағры, тәк бир иди, артды, мин олду.
Ағрылар бөјүјүб тәләбин олду.

Мәним көнлүмдәки саф дүјгулары
Нечә лә'нәтләдин,

Аман!

Әл'аман!

Һәмин о ағрыдыр, һәмин о ағры
Мәни тәһгир едән, сәни ағладан!

Бу инчик мәһәббәт бизә нә верди?
Јорулдуг!
Бир она јанырам ки, мән,
Сәнә елә кәлир әзабы, дәрди —
Верәни мәнәмсә... чәкәни сәнсән!..
Силмәјә чалышыб көнлүндән мәни,
Кәләчәк күнләрә ганадланырсан.
Мән баша дүшүрәм:

Бу күн сән мәни
Јолунун үстүндә кәтүк санырсан!

Бэлкэ дэ һаглысан... ах!.. бу бэлкэлэр!..
Сөзүм јох!

Тамизлэ сән өз јолуну.
Мән ондан горхурам: Нејләрсән әкәр
Бошлуға дирәнсә бу јолун сонун?!

1967.

* * *

Дедин: «Јорду мәни бу үзүнтүләр,
Дүнја дағылмаз ки, ајрылсаг әкәр».
Дедим: «Јох! Дағылмаз, дүнјаја нә вар,
Көнүл дүнјамызса виранә галар».

1967.

КҮЧӘДӘ ИТИРДИМ

«Јашаја билмирәм бу сајаг, даһа
Бәсдир,

јорулмушам,

гуртараг даһа!»

Дејә автобуса миндин...

Дајандым,

Вахт да мәним кими дајанды, сандым.

Јох, о дајанмады,

ишләди јенә.

Миниб автобуса сәнинлә биркә

Бир көз гырпымында заман да кетди,

Ихтијар да кетди, күман да кетди.

Бу нәдир, ајағым үзүлдү јердән.

Һәр шеј өз јерини дәјишди бирдән,

Дајандым...

Архамча јоллар сүрүндү,

Саат да тәрсинә доланды, дөндү.

Сәндән ајрылмадым,

сәндән мән, күлүм,

Өзүмдән, ајрылдым,

Өзүмдән, күлүм!

Билмәдим нә идим,

инди нәјәм мән?

Күчәләр учрума дөндү көзүмдә.

Сәни итирдијим бу анда билсән,

Јолларын үстүндә итдим өзүм дә.

Долашды каинат, гарышды аләм,

Кимдир гулағымда белә һөнкүрән?

Күчәдә итирдим сәни, дөзмүрәм,

Һәјатда итирсәм, нејләрәм көрән?

1967.

УНУДАМ КӘРӘК

Ајрылдыг... күч кәлди бизә һүчумлар,
Ајрылдыг, усаныб тә'нәдән, сөздән;
Биздән разы галды јадлар, гоһумлар,
Биз разы галмадыг өз-өзүмүздән.

Ајрылдыг... нәғмәмиз галды јарымчыг,
Фикирләр пәришау, көнүлләр гырыг.
Ајрылдыг... де һарда ләнкиди заман?
Инди нә сән сәнсән, нә дә мән мәнәм.
Башымда туфанлар һајгырдығындан,
Мејвәси дәјмәмиш төкүлән мәнәм.

Дағлара дырманыб ардымча гошдун,
О ахар сулара гарышан мәнәм.
Талејин һөкмүлә сән чоһ вурушдун,
Бу ағыр һөкм илә барышан мәнәм.
Јандыран да мәнәм, јахылан да мән.
Дејән дә, вуран да, јыхылан да мән!
Ајрылдыг...

билмәдик,

нечин,

нәдән биз?

Ајрылдыг...

Ајрылмаг истәмәдән биз.

Јохдур үрәјимдә сәнә гәзәб, кин,

Јадыма дүшмәјир бәд әмәлләрин.

Нифрәтсиз ајрылыг ајрылыг дејил,

Нифрәтсиз ајрылыг вүсәлдән ширин...

Күлүм, севә-севә ајрылыгыг биз,

Үрәк көкдән дүшән тәк симә бәнзәр,

Бизим көзү јашлы, бәдбәхт ешгимиз

Аталы-аналы јетимә бәнзәр.

Дејирәм, унудам сәни мән, кәрәк.
Мүмкүнмү?

Арзуја әмәл тән кәрәк!
Унуда билмәкчүн сәни, севкилим,
Тәзәдән доғулам, тәзәдән кәрәк!

1967.

КӨР НЕЧӨ КҮЧЛҮСӘН!

I

Јатмаг истәјирәм...

сәнсизлијими
Јуху дәнизиндә батырым дејә.
Јухумса кәлкәни өз кәлкәм кими
Изләјир, ғысғаныб сәни һәр шејә.
Јухум гачаг дүшүб мәнән јан кәзир,
Јухум күчәләрдә сәркәрдан кәзир.

Һәсрәтин асылыб кирпикләримдән,
Јухум да кәлмир ки, һеч олмаса мән
Итирим, батырым сәни јухумда.
Мәнән вәфалыјмыш сәнә јухум да.
Јухум гачаг дүшүб јатаммырам мән,
Јухум горхуб гачыб фикирләримдән...

II

Кәзмәк истәјирәм...

сәнсизлијими
Јолларда итирим, унудум тамам.
Һара кедирәмсә, хатирән кими
Ағыр бир јүк илә гаршылашырам.
Сәни итирмишәм,
нејләјим анчаг
Һәр заман, һәр јердә көрүнүр јерин.
Јох, дөзә билмирәм, дәрд ондадыр ки,
Өзүндән ағырдыр хатирәләрин.

Ширин хатирәләр бир тикан кими
Јоллара сәпилиб дәстәбәдәстә.

Хатирән тикандыр, чызыр гэлбими,
Јохлуғун дуз сәпир јарамын үстә.

Јаддашым елә бир күнәш ки, күн ки,
Дүнәни нур кими көрүрәм ајдын.
Дејирәм, јаддашым елә өлсүн ки,
Мәнә дүнәними хатырлатмасын!

III

Күлмәк истәјирәм...

үрәјимдәки

Һөнкүртү сәсини батырмаг үчүн.
Билмирдим, мәнәббәт бир чәллад тәки
Мәним күлүшүмү өлдүрмүш бүтүн.

Јандырды көнлүмү бу сојуглуғун,
Вар икән, сағ икән јох олмушам мән.
Көр нечә күчлүсән, сәнин јохлуғун.
Мәним варлығымы алды әлимдән...

Башымда туфан вар, көнлүмдә човғун,
Арзу да, фикир дә галды јарыда,
Көр нечә күчлүсән,
Сәнин јохлуғун
Мәнә өкеј етди доғмалары да.

Фәрәһим, севинчим дүнәндә галды,
Дәрдимдә, гәммимдә јашарсан мәним.
Јохлуғун көр нечә гәләбә чалды

Бу күнүм өлүдүр,

јашар дүнәним!

Чалдым өз көнлүмү ајры симдә мән;
Илишиб галмышам дүнәнимдә мән.

1967.

ЕЛӘ БИЛИРДИМ КИ...

(«Сон көрүш» поемасындан)

Дедин, сән шаирсән,
Анчаг нә фајда!
Мәнә ше'рдән чох, һәјат кәрәкдир.
Сәнин ше'рләрин көзәл олса да,
Мәнә сөздән башга нә верәчәкдир?

Бәли, мән шаирәм,

Шаир,

бүсбүтүн!

Ше'р јазанда да, јол кедәндә дә,
Мән сәнә вурулдум, билирсән өзүн,
Шаир хәјалыны көрүб сәндә дә...

Шаирләр һәр шеји шиширдән олур,
Мән дә чох бөјүдүб шиширтдим јәгин.
Елә билирдим ки, нурдан јоғрулу
Мајасы, үрәји севән кәсләрин.

Шаирләр јанылыр,

јанылдым мән дә.

Учан хәјалларын, де, һара енмиш?
Шаирсән сөзүндә, сөһбәтләриндә,
Арзунда, фикриндә лап адисәнмиш...

Шаир олмасајдым... севмәздим сәни,
Үзүмә дурмазды бу бојда дәрдим!
Шаир олмасајдым, сәнин гәсдини
Көзүндән охујуб чохдан биләрдим.

Шаир олмасајдым, ләпирләринә
Дүшүб изләрдимми сәни јербәјер?

Шаир олмасајдым, тәһгирләринә
Дөзә биләрдимми бу вахта гәдәр?

Сәнә дә кәрәкмиш демә кејинмәк,
Бәзәјә билмирмиш сөз, ше'р сәни.
Елә билирдим ки,
 гышда да одтәк
Мәним нәғмәләрим исидәр сәни.

Мәним нәғмәләрим — гызылым, зәрим,
Сәнә дә кәрәкмиш бу зијнәт андыр?
Елә билирдим ки, сөз инчиләрим
Сәнин ән гијмәтли бојунбағындыр.

Күмүшү габ-гачаг, бұллур стәкан,
Сәнин дә гәлбиндән кечирмиш демә.
Мән елә билирдим, сојуг дашлардан
Исти көз јашларым әзиздир сәнә.

Сәнә ев кәрәкмиш, анчаг о дәмдә
Билмәдим арзуну бирбәбир сәнин.
Мән күман етдим ки, фикирләримдә
Гурдугум гәсрләр евиндир сәнин.

Буну аләм билир, биз кимдән данаг,
Он дөрд ил ағлады, күлмәди ше'рим.
Сәнин үрәјини гәсб етди,
 анчаг

Сонадәк сахлаја билмәди ше'рим...
Елә билирдим ки, бүтүн дәрдләрин
Дәрманы ше'рдир!..

 О — кәләчәкдир!
Дүнјанын өзү дә, санырдым јәгин,
Ше'рлә, нәғмәјлә дүзәләчәкдир!

Әлләшиб вурушдум, мән көјлә, јерлә —
Тәбиәт мәнә дә бир илһам вермиш.
Мән инди билдим ки,
 анчаг ше'рлә
Арзулар, фикирләр күлүмсәмирмиш.

Күлүм, гаранлыгдыр һәјатын диби,
Горхурам батасан чамурлугда сән.
Нәғмәнин сәһриндән чыхан бир гәлби
Һара апарачаг бу һәјат, көрән?..

Дүшүндүм, дүшүндүм,
 Дүзүнә бахсан
Кими хошбәхт едиб ширин хәјаллар?
Мәним дә евимдә бұллур стәкан,
Мәним дә голумда гызыл саат вар.

1968.

МЭН НИЖЕ БЕЛЭЖЭМ

Мэн ниге белэжэм?

Гара бэхтимдэн
Бирjolлуг усаныб үзүлүшмэдим.
Һамыны һисс едэн, баша дүшэн мэн,
Өзүмү бир дэфэ баша дүшмэдим.

Ишэ бах! Һаглыжкэн олмушам һаһаг!
Һэмдэмин јанында ғысадыр дилим!
Сонсуз сэфэрдэжэм,

билинмир анчаг,
Сонунчу дүшэркэм, ахыр мэнзилим!

Мэнзил ахтарыркэн арзуларыма,
Дөнүб өзкэлэрэ мэнзил олмушам.
Дэлди гулаглары налэм, фэрјадым,
Бэмэ гача-гача мэн, зил олмушам.

Үрэк парчаланды, өмүр көдэлди,
Өз арзум чүчәрди, бағрымы дэлди;
Һамыја, һамыја јазығым кэлди,
Амма өз-өзүмэ гатил олмушам.

Ашды чылғынлығым јенэ дэ һэддэн,
Бу дәрдим од алыб јанды о дәррдэн.
Ајылтмаг истәдим халғы гәфләтдән,
Һеч демэ, мэн өзүм гафил олмушам.

Бәхтијар, әлимдэ гәзәб гамчысы,
Көзүмдэ гәлбимин атәш дамчысы.
Бир јандан өзүмүн иттиһамчысы,
Бир јандан өзүмэ вәкил олмушам!

Севдим, учалмадым, алчалдым анчаг —
Бу ешгин күчүнэ мэн, мэн олмушам.
Сән бир таледәки дөнүклүјә бах,
Севдијим инсана дүшмән олмушам.

Мәни вурмаг үчүн ишэ бахын ки,
Ешгим, дост әлиндә ғылынч олубдур.
Һамынын башыны учалдан севки
Мәнимсә башыма гахынч олубдур.

1968.

* * *

Јахшы ки, дунјада элэм вар имиш,
Јохса јашамаг да јөнсүз оларды.
Јахшы ки, дунјада өлүм вар имиш,
Јохса азаблар да сонсуз оларды.

1969.

* * *

Нә мәни анладын, нә мәни дүјдун,
Сән мәним көнлүмү хараба гојдун.
Кими гынамалы?
Јох-јох! неч кәси,
Өз көнлүм өзүмдән инди узагдыр.
Мәһәббәт!
Мәһәббәт — барыт зәррәси,
Үрәјә дүшдүмү?

Партладачагдыр!

Мәним бу ағсачлы, гәдим ешгимин,
Башында гапгара бир думан ағлар.
Тутуб матәммини јетим ешгимин,
Хараба көнлүмдә бир каман ағлар.

Сусдурдум көнлүмүн истәк сәсини.
О, өнү кәсилән бир чаја бәнзәр,
Көнлүм өз әлилә өз көрпәсини
Боғуб, матәм тутан анаја бәнзәр.

Чашмышам,

мәнимчүн саат јох,

күн јох.

Бәс өмрүм нә илә өјүнүр инди?
Елә бил үрәјим дүјмаг үчүн јох,
Һиссини боғмагчүн дөјүнүр инди.
Күнләрим узанды, сәбрим көдәлди.
Көрәсән өмрүмүн ғышымы кәлди?
Кәсди јәј јағышы, дајанды туфан,
Нијә шимшәк чахмыр, көј курулдамыр?
Ғышын үрјан галан будағларындан,
Гәлбимә һәрдәнбир дамчылар дамыр.

Мэни диксиндирир бу дамчылар да,
Өтэн тэләтүмүм, һардасан, һарда?
Дүшдү ајаглара, сүрүндү начар,
Мэним мин севдалы, мин сирли көнлүм.
Көр нечә гысылыб синәмә лал-кар,
Бир заман һарајлы-һәширли көнлүм!

1969.

* * *

Бу нә јолдур?
Доланыр тәрсинә сүзкүн күнәшим,
Бу нә јолдур о тутуб?
Дөн кери,
Тез дөн, күнәшим!
Севжилимдән күсүшүб кен дүшәли,
Күнбатандан доғур һәр күн күнәшим!

1969.

БУ УЛУ ДҮНЈА

Јахшы ки, сән варсан, шүкр едәм кәрәк.
Сән варсан,

Мән варам,
Дүнја вар демәк!

Јахшы ки, дүнјада сән дә јашарсан,
Нә илә долларды јохса бу дүнја?
Сәнин көзләринлә көзүнү ачды
Бу ајыг дүнјаја јухулу дүнја.

Јахшы ки, һиссимиз ашыб-дашыбдыр,
Үрәкләр, диләкләр јахынлашыбдыр,
Сәнин гәдәмиңлә чаванлашыбдыр,
Бу уча,
бу гоча,
бу улу дүнја.

1969.

ЈАРПАГЛАР ТӨКҮЛҮР

Јарпаглар төкүлүр,
Сусур,
лал олур

Дағлардан сүзүлән шыр-шыр булаглар.
Јарпаглар төкүлүр,
бир хәјал олур.

О өтән әјјамлар,
фәрәһли чағлар...

Јарпаглар төкүлүр,
саралыр, бүтүн
Өрүшләр,
чығырлар,
јоллар,
јамачлар,

Јарпаглар төкүлүр,
сусур күнбәкүн,
Додағы нәғмәли, сәсли ағачлар.

Јарпаглар төкүлүр,
чылпаг будаглар,
Башыны галдырыб көјә, дикәлди.
Көрүндү синәдә бозаран дағлар,
Мәним дә ешгимин пәјызы кәлди.

Јарпаглар төкүлүр...
Төкүлсүн, нә гәм!
Ағлама торпағын аһу-зарына.
Көнүл будағындан ғырылыб дүшән,
Сапсары мәһәббәт јарпагларына
ағла,
ағла сән!

Ағачлар:

— О күнләр һаны, бәс һаны? —
Деҗә килеҗләнир бир җетим тәки.
Ағачлар төкдүкчә җарпагларыны,
Чохалыр дәрәҗә жүкү,
Артыр гәм жүкү!..

Һәсрәтдир үрәҗим, һәсрәтдир ода.
Җазыг! Кирпиҗимлә мән од көтүрдүм.
Чыл-чылпаг үшүҗән будагларда да
Соҗугдан үшүҗән көнлүмү көрдүм.
Җысылыб синәмә баҗрында ал ган,
Үшүҗән үрәҗим җатыр, динчәлир.
Нәғмәсиз галан
Чыл-чылпаг мәһәббәт будагларына
җазығым кәлир.

1969.

НӘДИР

Дедим мәһәббәтин, гоҗ, торпаг олсун,
Аҗағын алтында...

Бәс бу гум нәдир?

Дилинлә үрәҗин арасындакы

Бу учрум нәдир?

Өзүм дә билмирәм нә деҗим сәнә?
Тәрк олду үмидләр, күманлар җенә.
Бу дағы чәкмәзди севән севәнә,
Әкәр севи́рдинсә бу зүлүм нәдир?

Дуруб арамызда нечә дағ-дәрә,
Нә деҗим арадан әсән җелләрә?
Онсуз да өлүрәм күндә мин кәрә,
Бир чаны вермәҗә бир өлүм нәдир?

* * *

Бу күн, дүнәнимә јад олмушам мән,
Көнлүмдән, арзумдан доғулдун, күлүм.
Мәним аллаһымы адиләшдирән,
Бәндәјә дөндәрән сән олдун, күлүм.

Сән бир чадукәрми, сепркармысан?
Һөкмүнлә аллаһым көјләрдән енди.
Тилсимли бәндәни өз танрысындан
Ајыран тилсимә нә дејим инди?

Арзулар өнүндә өмүрләр ғыса,
Нәдир көнлүмдәки бу истәк, һәвәс?
Әкәр о, аллаһым, о, танрымдыса,
Танрымы јыхана нә ад верим бәс?

1971.

* * *

— Нағыл истәјирәм,

Сән кәлән дәфә

Нағыл данышарсан, — дедин, — мәнимчүн,
Күлүм, о фүсункар инчәлијинлә,
Тәпәдән-дырнаға нағылсан өзүн.

Дивин гачырдығы ғыз, сәнсэн, јәгин.
Ғисмәт дејә билмир тале дејәни.
Мән ачиз бәндәјәм...

Мәликмәммәдин

Күчү мәндә вармы гачырым сәни?

Севкијә чеврилир нифрәт дә, кин дә,
Назынын нурундан... о нур, танрымы?
Үзүнүн, көзүнүн чизкиләриндә
Тапмышам ушағлыг нағылларымы.

Истәрдим, тәрсинә долансын заман,
Сәнә бәхш еләјим өмрүн илкини.
Ғајғыларла долу бу бош дүнјада
Нағыл дүнјасына апарым сәни.

Мүмкүнмү гачырмағ о әсир ғызы?
Мүмкүн олмајачағ нағыла кирмәк.
Өмрүн шәкәрини — нағылымызы,
Өзүмүз јарадағ, өзүмүз кәрәк!

1971.

КӘПӘНӘК

Е. Сабитовла басталамишдир.

Күлләр үстә учан, гачан
Бир гаҗысыз кәпәнәкдин,
Чичәкләрин үрәјиндә
Сән ән ширин бир диләкдин.

Сорағыны күл-чичәкдән
Алынча мән, алынча мән,
Гачдым сәнин
Далынча мән, далынча мән.

Нәғмә дејир сәнә күлләр
Јел әсәндә нарын-нарын,
Һәр чичәкдән бир рәнк алып
Гызыл, гызыл ганадларын.

Һансы күлү охшадынса
Ләчәјиндә изин галды,
Сәни тутдум, учуб кетдин
Әлләримдә тозун галды.

1972.

НАҒЫЛ КЕЧӘМ

Улдузларын дилијлә
Нечә данышыр кечә.
Мин дәфә сејр етдијим,
Ади садә бир кечә...
Бирдән...

гәлбим титрәди.
Үшүдүм,
көкс өтүрдүм.

Үрәјимдә бир сәни,
Бир дә...

илләр далындан
Нағыл кечәми көрдүм.
О кечә...

көзләримдә
Мүркүләјир һәмишә
Ән ширин ујғум кими.
О кечә...

үрәјимин
Јатыр дәринлијиндә
Алтынчы дүјғум кими...
Кечә...

бир сән,
бир дә мән.

О кечә баш галдырды
Бу кечәнин ичиндән...
Ширин дүјғуларымла,
Һәсрәт арзуларымла
Бир анда долду кечәм.
Узаг бир хатирәнин
Һәзин зүмзүмәсиндән
Нәғмәләшди бу кечәм.

О кечә чохдан кечиб,
Кери дөнмәз о, бир дә.

Бир кечэнин һэззинь.
Кери гайтара билмэз
Мин белэ кечэлэр дэ...

Бир кечэдэ, бир анда
Ширин бир хатирэjlэ
Ачы керчэк көрүшдү.
О кечэнин көзүндэ
Бу кечэнин багына
Исти бир дамчы дүшдү.

Дедим дағыл, а дүнја.
Дағыл, тез дағыл, кечэм.
Сэн дүнјадан көчмүсэн
Гэлбимэ,

нағыл кечэм.
Сэн инди бу күнүмлэ
Кедэ билмэсэн жола;
Үрәјимдэ јашарсан
Тәәссүфлэ гол-гола.

Дөвран дөнүр, вахт кечир.
Сәһарэ дэ аз галыр.
Инди кечэләрим дэ
Мәнимлә јалгыз галыр.
Сэн јохсан... Бу күнүмэ
Ришхәнд едир дүнәним.
Мин бир кечә кәлсә дэ,
Нағылым кәлмир мәним.

Бу кечэнин ичиндә
Нағылсызам инди мән.
Кечэнин әлләриндә
Сары бир јарпаг дурур
Хатирә дәфтәримдән.

1973.

КИЛИД

— Сән мәни һамыја гысгандын, јетәр.
Нәдир бу шүбһәләр, бу үзүнтүләр?
Бир белә гысганчлыг нәјә кәрәкдир?
Сәни дэ, мәни дэ мәһв едәчәкдир.
Мән ки сәнинкијәм

кет,

Архајын кет.

Нә өзүнү инчит,

Нә мәни инчит!

— Севирәм,

Нә лүзум сөзә, әјүдә?
Мәним гысганчлығым севкимин өзү!
Вурулан килидин бөјүклүјү дэ
Горунан сәрвәтин дәјәр өлчүсү!

1973.

МЭНДЭН О ТАЈДА

Мүддэтдир сусурам, лаж дивар кими...
Гэлбим ојум-ојум, лағым-лағымдыр.
Нэ илэ долдурум сэнсизлијими?
Сујумсан,
 һәсрәтим сусузлуғумдур.

Һәдәләр, горхулар...

Сусдум,
 Дөјүкдүм.

Беләми олурмуш һәр ешгин сону?
Хејли замандыр ки, горхуја бүкдүм
Көзүн һәсрәтини, көнлүн одуну...

Өмрү дә хәрчләдик, бизә нә галды?
Бир күн гәһгәһ чәкән, бир күн һөнкүрүб.
Кәлди, севкимизин ахшамы кәлди,
Ахшамы кәлмәјән күнү ким көрүб?

Мән сују совулан дәјирман олдум,
Дөндү хатирәјә күјлү чағларым.
Изими от басды,
 Лап унудулдум...
Нә чах-чахым галды, нә гонағларым.

Мән ки сағалмагчүн јарамы кәсдим.
Сағалмыр...

 Бәс нијә јенә көјнәјир?
Мәкәр бу дејилди мәрамым, гәсдим?
Бәс инди?
Бәс инди истәјим нәдир?

Јүз күнүн, мин күнүн дәлисијәм мән.
Нә ипә јатардым, нә дә зәнчирә.

Бир күн ағылланыб
 Чәһаләтимдән
Јүз күнү, мин күнү сатмышам бирә.

Өзүм дә билмирәм нәчијәм, кимәм?
Нә досту таныдым, нә дә дүшмәни.
Дүнјанын дәрдинә көкләнмиш симәм,
Гәмин мизрабыјла диндирин мәни.
Булуду дағытдым, бәс бу чән нәдир?
Бәс инди көнлүмү көјнәдән нәдир?

Јенидән көјәрдим көјнәдијимдән
От кими...

 Дағымсан, мән аран олдум.
Гышгыра билмәрәм көјнәмәсәм мән,
Һәсрәтин көјнәтди, бағыран олдум.

Гулаг кәсилмишәм ич һөнкүртүмә
Бу бојда сәс-күјдә, һајда, һарајда...
Инди ганырам ки, мән дә һеч демә,
Бир «мән» дә вар имиш мәнән о тајда.

1973.

ЈАМАН ДАРЫХМЫШАМ

Јаман дарыхмышам сәнинчүн, јаман!
Мән әсир дүшмүшәм өз истәјимә.
Нифрәти кизләтмәк асандыр асан,
Севкини кизләтмәк мәһалмыш, демә!

Һарајлар јүксәлир көнүлдән јенә,
Бу нечә һарајды, бу нечә һајды?
Өһдәмдән кәләрдим...

Көзүм үзүнә,
Гулағым сәсинә дарыхмасајды...

Елә бил һәр јердән үзүлүб әлим...
Мән азыб галмышам гәм дәрәсиндә.
Дирилиб јашаныр сәнли күнләрим
Сәнсиз күнләримин хатирәсиндә.

Јаман дарыхмышам...

Бу нәдир јенә,
Ағлым саға бахыр, үрәјим сола.
Үрәјим дөнүбдүр көј көјәрчинә
Гонуб сән кедәли сән кәлән жола.

Јаман дарыхмышам...

Һәр ахшамчағы
Арзуму Күнәшин телинә сардым.
Мәнимлә олсајды, мән дарыхмағы
Замана ән узун өлчү санардым.

Јухума кәлмишдин...

Ғысыллыг күнчә.
Данышдыг...

Јел әсди...

Дағылды дәр-гәм,
Көлкәјә дөнмүшдүм,
Сәни көрүнчә,
Сәнин ишығында јох олду көлкәм.

ДАРЫХМА ҒА...

Мәктубуну охујурам...

Дөнә-дөнә,
Ғајыдырам һәр чүмләнә, һәр сөзүнә.
Охујурам,
Дүшүнүрәм.
Дүшүнәндә көзләrimi јумурам ки,
Сәни көрәм.

Охујурам, дүшүнүрәм.
Фикрим өтән күнләrimi
вараглајыр,
Охујанда күлүмсајән сәтирләрин,
Дүшүнәндә ган ағлајыр.
Бир мәктубда нә демәкдир
Бу ағ, ғара?

Рәнкләрә бах,
һардан-һара?

Ким дејир ки,
Һәр кәлмәнин

Бир мә'насы бир јүкү вар?
Јох! Үрәкдә дилә кәлән јашыл сөзләр,
Будағлардыр,
Јүз будағын бир көкү вар.
Көк үрәкдир.

Јарпағларда рәнки јашыл,
Сәси, сөзү пычылтылар.
Пычылтынын сәси бирсә,
Мин мәтләби, мин сөзү вар.
Мән сөзүн өз мә'насыны истәмирәм.
Бир мәзмуна о, гул олур,
О, дујғудан мәһрум олур.

Јохсул олур.
Мән вурғунам һәр кәлмәнин
Чаларына.

Нида кими диқ дајаныб
һөкм верән һалына јох,

Суал кими бојун бүкүб
Дүшүнчөжө даларына.
Дүшүнчөнин мин рэнки вар.
Көждөки ај, жалныз ајдыр,
Суја дүшсө,
Гырчынланан далгаларда
Нечө рэнкдөн чөлөнки вар.

Сәнин элван дүјгуларын
Сөзүн мә'на сәрһәддиндән
О тајдадыр.
Сөзләр јатыр гузу кими,
Чаларлары һарајдадыр.
Чаларларын аловуна алышырам.
Күнләр кечир...
Сәсләндикчә гулағымда чүмләләрин,
Әтрафым лал кәсилиб
Мән сәнинлә данышырам:
Јазырсан ки, — дарыхма, һа...
Бурда сөзүн гәсди кениш,
Јувасы дар.
Бурда сөзүн чөһәриндән
Нечә-нечә сөз сычрајар.
Сөздән фикир,
Фикирдән дә
Нечә-нечә мәтләб чыхыр.
«Дарыхма»нын о тајында
Сөз дарыхыр,
Сөз карыхыр.
Сән «јох»дакы о «вар»а бах.
Сөзүн әкси — чалара бах.
Сән «дарыхма» дејән заман,
Истәјирсән өмрүм боју
Мән дарыхым сәнин үчүн.
Рәнкинә бах, галыбындан чыхан сөзүн!
Дарыхырам, аја, күнә сығышмырам.
Дарыхырам,
Дунјамызын
Ғајдасына, өлчүсүнә
Сығышмырам.
Дарыхырам,
Истәјимә чатмағ үчүн.

Истәјимиз фөвгүндәдир сөзүмүзүн.
Дарыхырам,
Доғмаларым сағ-солумда.
Дарыхырам,
Бахышларын
Јаныб сөнүр хәјалымда.
Көзләримин өнүндәки бахышлара
Јад олмушам.
Хәјалдакы бахышларын ишығында
Удулмушам.
Тәғвимдәки варағларын
Бир ајыны бирдән чырын!
Јајы өтүм,
Көз јашытәк кирпијимдән,
Ғопуб дүшүм пајыза мән.

Шәки, 1975.

СЕВКИ КИЛЕЖИ

Һеч билмирәм һара јоздун
Доғруму сән, дүзүмү сән.
Мән һәсрәти өтүб кечдим,
Сән һәсрәтнн дөзүмүсән.

Гулагларым чинкилдәјир,
Данышырсан сөзүмү сән,
Сөзүмү сән.

Истәрәм ки, јухумдан да
Кәлиб сәни алан олсун.
Вүсал долу бу јухулар
Јалан олсун, јалан олсун!
Мәнә галан хатирәдир,
Унудулсун, талан олсун,

Талан олсун!

Гол-будаглы ағач идим,
Буданмышам, чапылмышам.
Һәмдәм кедиб, көлкәм итиб,
Мән өзүмә гапылмышам.
Амма сәни итирән күн,
Мән өзүмчүн тапылмышам,
тапылмышам.

1976.

ЈОЛ ИШАРӘСИ

Оғлум Исфәндијара

Севдинсә...

Ешгиндә итиб јох олдун,
Чашбаш салачагсан күнү, ајлары.
Севки јолларында нә гајда-ганун?
Өзүн ашмалысан бу долајлары.

Әријиб, өзүнү јох сајачагсан,
Бу дәрдин олмајыб өзкә чарәси.
Сән тез-тез «гәзаја» уғрајачагсан,
Јохдур бу јолларда јол ишарәси.

1977.

* * *

Мән сәни јаратдым, күлүм, сән мәни,
Үрәкләр гул олур јаратдығына.
Хәјаллар ујдурур бүтү, сөчдәни,
Биз дә јаратдыг ки, тапынаг она.

Инандыг,
 Вурулдуг,
 Тапындыг нечә,
Бу ешгин башына дүнја чәм олсун.
Сәни јаратмышам өз үрәјимчә,
Сәни јаратдым ки, мә'бәдим олсун.

1978.

* * *

Нечә миннәтдарам иман јолу — рө'јаларыма,
Мәни хошбәхт еләјән дујгулу рө'јаларыма.
Мән ојаглыгдакы мин керчәји гурбан верәрәм
Бир тәәччүб долу, һејрәт долу рө'јаларыма.
Севирам күндүзү, лакин мәним олсун кечәләр,
Кечәләр көнлүмү веррам улу рө'јаларыма.

АҢ ТҮК

Сачында гыврылан ағ түкү көрдүм,
Дағлардан пајызын һавасы кәлди.
Чијниндә һәјатын јүкүнү көрдүм,
Бағлардан гушларын нәвасы кәлди.

Ағ телләр — уғурсуз севкинин гәми,
Мәндән килејләрин, шикајәтләрин.
Ағ телләр — бүркүдән јанан от кими,
Бир дамчы јағыша мөһтачдыр јәгин.

Ағ телләр — гајғылы, дәрдли өмүрдән
Дурна гатарытәк учан күнләрин.
Ағ телләр — изидир ағарыр дән-дән,
Ағрылы күнләрин, ачы күнләрин.

Ағарды сачында еһтијачларын
Оту гарсыланан дүзәнләр кими.
Јанғыдан ағаран о ағ сачларын
Будагда саралан хәзәлләрдимиз?

Гәдәрдән гәдәри оғурладыг биз,
Бу тале арзуну арзудан даныр.
Јазда шахта вурду...

 Диләкләримиз
Өмрүн пајызында тумурчугланыр.

Арзулар үрәкдә гузутәк мәләр,
Јер-јердән,
 ранкбәрәнк, чүрбәчүр инди.
Пајыза бәнзәрик, пајыза анчаг.
Үрәк о үрәкдир,
Һава буз кими.

Сојунур ағачлар, төкүлүр жарпаг,
Рэнкини сојунан дујғумуз кими.

Жарпагсыз ағача бэнзэримиз вар,
Гуру будаглары тэрк етди гушлар.
Дүнэнки бүркүдөн бэлкә жанмышыг,
Бир ана будагдан галхыр жүз будаг.
Бир көр нечә јердән началанмышыг,
Бурда әјри будаг, орда дүз будаг.

Ағачын башында гаралыр јува,
Көнлүндә,
көнлүмдә бир гаралты вар.
Пајыза сығындыг...

Сојујур нава,
Саралыр жарпаглар, ағарыр сачлар.

1979.

СӘН ҺАРДАН БИЛЭСӘН?

Бир суалын чавабы

Нәриман һасәнзадаја

Сән һардан биләсән нә чәкирәм мән,
Пајызам...

еј өмрүн илк баһарлысы.
Сән һардан биләсән, нәдән биләсән
Јохдур бу дүнјада сәндән варлысы.

Думантәк дағлара чәкилән мәнәм,
Будаглар үстүндә гуштәк динән сән.
Пајызда жарпағы төкүлән мәнәм,
Өмрүн јаз чағында чичәкләнән сән.

Илләрим хәрчләнмиш, өмүр көдәлмиш,
Сәнин јол кедәси чоһ илләрин вар.
Мәним үрәјимдә баш-баша кәлмиш,
Көврәк дујғулардан нә хәбәрин вар.

Дејирсән, очағын көзү мәнәм, мән,
Сәнсә түстүләнән хатирәләрсән.
Анчаг хатирәми?

Сәһвин вар сәнин,
Дағдан хәбәрсиздир арандакылар.
Бир дә... унутма ки, түстүләнәнин
Тәзәдән тутушуб алышмасы вар.

Сән һардан биләсән, севда анлары
Ғәнимәт пајыдыр түкәнән өмрүн.
Сысга бир булағын сон дамчылары
Даһа ширин олур тәшнәләр үчүн.

Чатдыг,
овчумузда гум, кери дөндүк.

Ајын эфсанәси битди о күндән,
Дөнүб овчумузда тоз-торпаг олду.
Сиррини инсана билдирдијиндән,
Ајын көзәллији итди, јох олду.

Сән мәним овчума гум төкмәмәкчүн,
Һәмишә кизләтдин нәјисә мәнән.
Учалдын күнбәкүн,
Галхдын күнбәкүн,
Даһа көзәл олдун бу күн, дүнәнән.

Һикмәт китабыдыр сәнин сурәтин,
Ону сона гәдәр охумаг чәтин!
Бу узун илләрин долајларында
Мәнимчүн бир дәфә адиләшмәдин.

Дәринсән,
зирвәсән мәним көзүмдә,
Белә танымышам сәни мән, күлүм.
Гејри-адилијин бој алыр һәм дә
Мәним һәсрәтимдән, ешгимдән, күлүм.

1980.

* * *

Чискинли һавалар јаман узанды,
Бизим арамызда думан узанды.
Нә мән јара билдим, нә сән думаны,
Үрәјә чөкдүрдүк бу чән-думаны.
Дәјишә билмәдик бир һәгигәтә
Нечә еһтималы, нечә күманы.

Бу севән үрәјим әлимдә бајраг,
Сонунчу мәнзили көрә билмирәм.
Сәнә үрәјими вермишәм, анчаг
Нејләјим, өзүмү верә билмирәм.
Әзизим, өзүн де, өзүн де көрәк
Сәнә руһум кәрәк, ја чисмим кәрәк?

Јалта, 1980.

Дејирсэн: — Өзүнү жаман севансэн,
Дејирәм: — Бунун да сәбәби сәнсэн.
Өзүмү севмәздим,

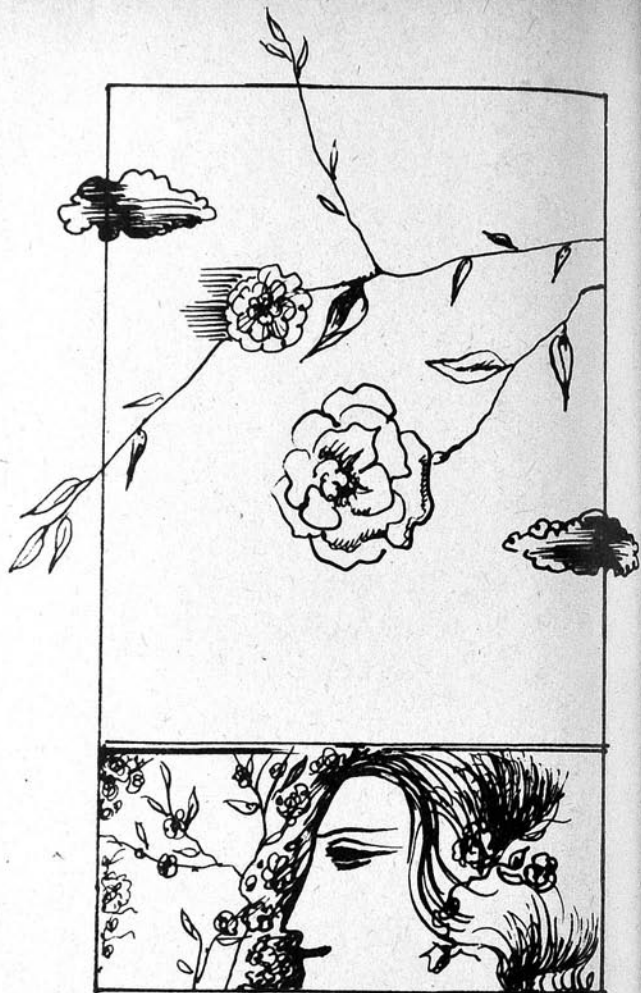
Бир заман өзүмдөн безиб усандым.
Елэ ки, үрәкдән бағландым сәнә,
Өзүм өз көзүмдә дәјәр газандым.

Өзүмү севмәкдө борчлуям сәнә,
Севки бир сирди ки, мән она тәслим.
Башга бирини јох, мән дөнә-дөнә
Сәни севдијимдән өзүмү севдим.

Шэки, 1980.

ГОШМАЛАР, КЭРАЈЛЫЛАР, ГЭЗЭЛЛЭР

* * *

Биржоллуг көнлүндөн сил мähäббäти,
 Дејанләр көнлүмү нә саныр мәним?
 Гәлбим бу севдадан нә кечә билир,
 Нә атыр, нә тутур, нә даныр мәним.

Мәчнуна нә вар ки, о дүшдү дәрдә,
 Гынајан олмады ону бу јердә.
 Көрү нечә бәдбәхтәм, бу чәк-чевирдә
 Ешгим, мähäббәтим гынаныр мәним.

Дејирләр, мөһкәм ол бу говғаларда,
 Ирадә инсаны гојармы дарда?
 Мән нечә бәдбәхтәм, көрүн бир һарда,
 Ирадәм, мәрдлијим сынаныр мәним.

1968

ЭЛВИДА

Дежирэм, сәфасы битди өмрүмүн,
Инди даг чыхырам, дүзә элвида.
Көзә думан чөкүр, баша гар жагыр,
Баһара элвида, жаза элвида.

Ешгинә һәр заман мүгәддәс дедин,
Күнләр әлдән кедир, сән тәләс дедин.
Чоху истәмәдин, аза бәс дедин,
Дедин, чох јох исә, аза элвида.

Инди өз көкүндән үзүлән мәнәм,
Өзкә будаглара дүзүлән мәнәм.
Инди нә сән сәнсэн, нә дә мән мәнәм,
Биз ки биз дејилик, бизә элвида.

Бәхтијар, дәриндә сызлајыб јаран,
Сәни кечмишинә бағлар һәр заман.
Зүлмәт үрәјини ишыгландыран,
Јолуна шам тутан көзә элвида.

* * *

Мәним гисмәтимдир ала-торанлыг,
Кечәјлә күндүзүн арасындајам.
Гурулур ичимдә мизан-тәрәзи
О көзлә бу көзүн арасындајам.

Јоллар ајрычында чох таланмышам,
Фикирләр әлиндә һачаланмышам.
Тәпәдән горхмушам, дүзү данмышам,
Инди дағла дүзүн арасындајам.

Илишиб галмышам гәм чаласында,
Бир көзәл тилсимин даш галасында,
Һәмишә гапылар астанасында,
Бајырла дәһлизин арасындајам.

Бәхтијар, синәдән нечә «мән» кечир,
Бири дәрдли кечир, бири шән кечир,
Мәфтилли чәпәрләр синәмдән кечир,
Бакыјла Тәбризин арасындајам.

1969.

ОЛМУШАМ

Биз икимиз бир чан идик,
Айрылмышам, мин олмушам,
Аллаһымсан, инди сәнә
Чатмаг үчүн дин олмушам.

Өз јолуму билән идим,
Сүкан идим, јелкән идим,
Бир заманлар Мән, Мән идим,
Инди дөнүб сән олмушам.

Нә кечәм вар, нә күндүзүм
Ғышгырырам: — Нечә дөзүм?
Чыгырдыгча инди өзүм,
Сәс олмушам, үн олмушам.

Дәниз кими чалхаландым,
Ғаја кими лал дајандым,
Ајрылығы әлач сандым,
Көрүрәм ки, јанылмышам.

1969.

ДҮНЈА

Јолунда сабитдир, анчаг инсаны
Каһ јохуша салыр, каһ дүзә дүнја.
Бир үзү кечәдир, бир үзү күндүз,
Дајаныб өзүлә үз-үзә дүнја.

Каһ сәни вар саныр, каһ да јох саныр,
Өзү өз ичиндә кизли сахланыр.
Каһ зарафат едир, каһ ачыгланыр,
Тәпәдән дырнаға мө'чүзә дүнја.

Өзү мүәммадыр, сөзү тапмача,
Оғул истәјирәм ондан баш ача.
Аһыла аһылдыр, гочаја гоча,
Чавана көрүнүр тәптәзә дүнја.

Бәхтијар, гүдрәтин әглә күвәнди,
Көјләрин әсрары јерләрә енди,
Бир түкдән асылыб талеји инди,
Инсан әмәлинә каш дөзә дүнја.

1970.

БӨЛ КӨРҮМ

«Бәхтим, мәнә жар ол», дежиб чағларам,
Жар олмаса де бәхтижар ол көрүм.
Кәләчәжә үмидими бағларам,
Бир ан сонра нә олачаг, бил, көрүм.

Јаз ајлары чағылдајан селмисән?
Бу дүнјаны ојунчагмы билмисән?
Һәјат сәни күлдүрәндә күлмүсән,
Һүнәрин вар, ағладанда күл көрүм.

Дүнјамызы јаса, тоја бөлмүшүк,
Севдамызы ода, суја бөлмүшүк,
Өмрүмүзү күнә, аја бөлмүшүк,
Мин арзуја, мин диләжә бөл көрүм.

1974.

ДҮНЈАНЫН

Баш чыхармаг һәм чәтиндир, һәм асан,
Иблисиндән, мәләјиндән дүнјанын.
Адам сатды бир буғдаја чәннәти,
Тора дүшдү кәләјиндән дүнјанын.

Нә көзәлдир, үрәк кениш, сөз ачыг,
Јашамадым бир севдамы јарымчыг.
Әзаб адлы дәјирмандан нарын чых,
Кечәчәксән әләјиндән дүнјанын.

Арзум үчүн бир мәләјән чүјүрдүм,
О тәпәдән бу тәпәжә јүјүрдүм.
Нијә горхум кәфәниндән?
Нә көрдүм
Бешијиндән, бәләјиндән дүнјанын?

Еј Бәхтијар, заман өмрү әридәр,
О дүнјаја кетмәмишдән чүрүдәр.
Архасынча палаз кими сүрүдәр,
Бәрк јапышсан әтәјиндән дүнјанын.

1977.

* * *

Долдур, үрәјини, севинчлә долдур,
Бу һәјат енишли, јохушлу јолдур.
Дүнјада дәрд дә бол, фәрәһ дә болдур,
Һансыны көтүрсән, өз гисмәтиндир.

Бир чыдыр дүзүдүр бу һәјат, күлүм,
Бу јолу нәмәрлә баша чат, күлүм,
Өмрү мүфтә алдын, баһа сат, күлүм,
Мајасыз бу газанч — өз сәрвәтиндир.

Севинч ахтарырсан, ал, јасаг дејил,
Дәрд чәкән үрәкдән дәрд гачаг дејил.
Дүнја ики рәнкдир, тәкчә ағ дејил,
Бирини көтүрмәк чәһаләтиндир.

Бәхтијар, билдинми сән кимсән, нәсән?
Де һансы рүзкардыр башындан әсән?
Дүнјанын јасына гәһгәһ чәкмәсән,
Дүнјанын тоју да мүсибәтиндир.

1973—1977.

ГОЧАЛЫГ

Мүддәт бу, гисмәт бу, гәдәр бујдуму?
Өмүр башдан-баша гәм јолујдуму?
Тәклик горхусуну үрәк дујдуму,
Һазыр ол, гапыны дөјүр гочалыг.

Заман өз јериндә дајанајды каш,
Өзүм дә билмирәм, нәдир бу тәлаш,
Тәкчә гамәтини дејил, а гардаш,
Кишилик әзмини әјир гочалыг.

Баһары вермишәм, гыш газанмышам,
Илләри вермишәм, јаш газанмышам,
Долуну вермишәм, бош газанмышам,
Ким дејир, кәтирир хејир гочалыг?

Заман ачыланы нечә солдурур,
Долуну бошалдыр, бошу долдурур,
Бәхтијар, чаванлыг јарадыр, гурур,
Кечмишдән хатирә дејир гочалыг.

1977.

ИНСАН КӨJDЭ АЈ КИМИДИР...

Чэмэнликдэ күл-чичэжин
Сағ-солунда эләфи вар.
Дүнјада һәр бәдбәхтлижин
Һәм зәрәри, һәм нәф'и вар.

Вахт һакимләр һакимидир,
Һәјат, варкән јох кимидир.
Јајдан чыхан ох кимидир,
Һәр өмрүн өз һәдәфи вар.

Үрәкдәдир сөзүн көкү,
Ајыра бил түкдән түкү,
Чох ағырдыр мәсләк јүкү,
Чәкә билсән шәрәфи вар.

Үрәк фикрин тилсимидир,
Һәр гаты бир лај кимидир
Инсан көјдә Ај кимидир,
Көрүнмәјән тәрәфи вар.

1978.

ОЛДУ

Көнүл, сәнин дүнја илә
Өмрүн боју даван олду.
Тамаһ сәнә күч кәлинчә,
Ағыл сәни гован олду.

Һәјат нәдир? Өмүр нәдир?
Әримишик сәтир-сәтир...
Бир әппәјим јағлы фәтир,
Бир әппәјим јаван олду.

Дүнја, сәнә дарды, көнүл,
Учушларын варды, көнүл,
Һүдудлары јарды көнүл,
Синәм јенә јуван олду.

Һеч билмәдик бу нә ишдир,
Нә кедишди, нә кәлишди,
Күнеј, гузеј јер дәјишди,
Дөшәмәләр таван олду.

Улу көнлүм, уча көнлүм,
Дүшдү сачдан-сача көнлүм.
Чаван икән гоча көнлүм,
Гочалдыгча чаван олду.

Мәрдәкан — 1979.

* * *

Көнүл вердик, биз анд ичдик.
Эңдимизэ дөнө-дөнө.
Амма јенэ инанмадыг
Нэ сэн мәнэ, нэ мән сәнэ.

Ајылтмадыг көнлүмүздэ
О көзлэри јол чэкэни.
Хәјаллыныб учурмадыг
Нэ сән мәни, нэ мән сәни.

Сәнин севда јолларыны
Кирпијимлә сүпүрәнәм.
Бу ешгсиз, бу севдасыз
Нэ сән сәнсэн, нэ мән мәнәм.

Бир учушу көрмәмишиқ
Нэ сүкансыз, нэ јүјәнсиз.
Биз ки бүтөв олмамышыг
Нэ сән мәнсиз, нэ мән сәнсиз.

1980.

* * *

«Кәл-кәл» дејә һичриндә камантәк мәләдим мән,
Бир өмрү сәнин ешгинә гурбан еләдим мән.

Асудә тифилдин, нә гәмин варды, нә дәрдин,
Дәрдимлә сәнин көзләрини сүрмәләдим мән.

Һиссим сәнә «кәл-кәл» деди, әғлим деди «кет-кет»
Бу ганлы дөјүшдән мәнә имдад диләдим мән.

Ешгим дә гахынч олду мәним башыма һәр күн,
Бир ешгин учундан нә гэдәр тә'нә једим мән.

Өз һиссини душтаг еләјән Бәхтијар олмаз,
Өз ешгимә өз көнлүмү зиндан еләдим мән.

1969.

* * *

Нур атәшә, атәш көјә, көјләр јерә мөһтач,
Јерләрдәки аһәнкү низам көјләрә мөһтач.

Дүнјалары өз һөкмүнә диз чөкдүрән һаким,
Бир көзләри аһуја, көзәл дилбәрә мөһтач.

Дағдар учалыгдан өјүнүб гүррәләнир чох,
Јүксәклик үчүн дағ дедијин — дүзләрә мөһтач.

Көјләр нә гәдәр сонсуз олуб бошлуға варса,
Көјләрдә көзәллик јейә улдузлара мөһтач.

Сачлар гара, гашлар гара, ләбләр дә бал олсун,
Һәр үздә көзәллик дедијин — көзләрә мөһтач.

Мән Бәхтијарам, сөјләјиб алданма, а шаир,
Фикрин дә, мәрамын да сәнин, сөзләрә мөһтач.

Һачыкәнд — 1972.

* * *

Мин китаб сөз јазырыг гәлби усандырмаг үчүн,
Бас едәр бир ачы сөз, мин үрәји гырмаг үчүн.

Дил габар бағлады, бир наданә дөннәм мән өзүм,
Бир кичик мәтләби бир надана гандырмаг үчүн.

Салтәнәтдән кечәр ахыр күнү султанлар өзү,
Бир һәзин нәғмә бас ејләр, мәни јандырмаг үчүн.

Ешгинин көзләри кор исә, әзәлдән јох исә,
Нејләјим мән, сәни бир һагга инандырмаг үчүн?

Бәхтијарам ки, Вәтән ешгинә јандым, јанырам,
Һалә јатмышлары гәфләтдән ојандырмаг үчүн.

1973.

* * *

Де, билирсәнми бир амалда јанан кимди, күлүм?
Дәјишиб рәңкини тез-тез бојанан кимди, күлүм?

Кими рө'јада ојагдыр, кими бир өмрү јатыр,
Бу күзәркәһдә јатан ким, ојанан кимди, күлүм?

Мәни јандырдын өзүн, һәм дә гызындын одума,
Гызынан кимди, јанан кимди, ганан кимди, күлүм?

Тикан ағрытды сәни, көксүмә сапланды бычаг,
Чығыран кимди, фәгәт, бәрк дајанан кимди, күлүм?

Чатар өз камына, һәсрәтдә дејәр Бәхтијарам,
О көнүлләр ки, һәр ан нәфсинә һакимди, күлүм.

* * *

Көнлүм, нијә сән көзләрин әсрарына ујдун,
Өз чилвәли, һикмәтли көзүндән хәбәрин јох.

Рухун, хәјалын сәндән узағларда кәзир һеј,
Бәдбәхт, бу нә дәррдир, өз-өзүндән хәбәрин јох?

Јандын, јенә јандын, куман етдин ки, күл олдун,
Сөнмүш күлүн алтында көзүндән хәбәрин јох.

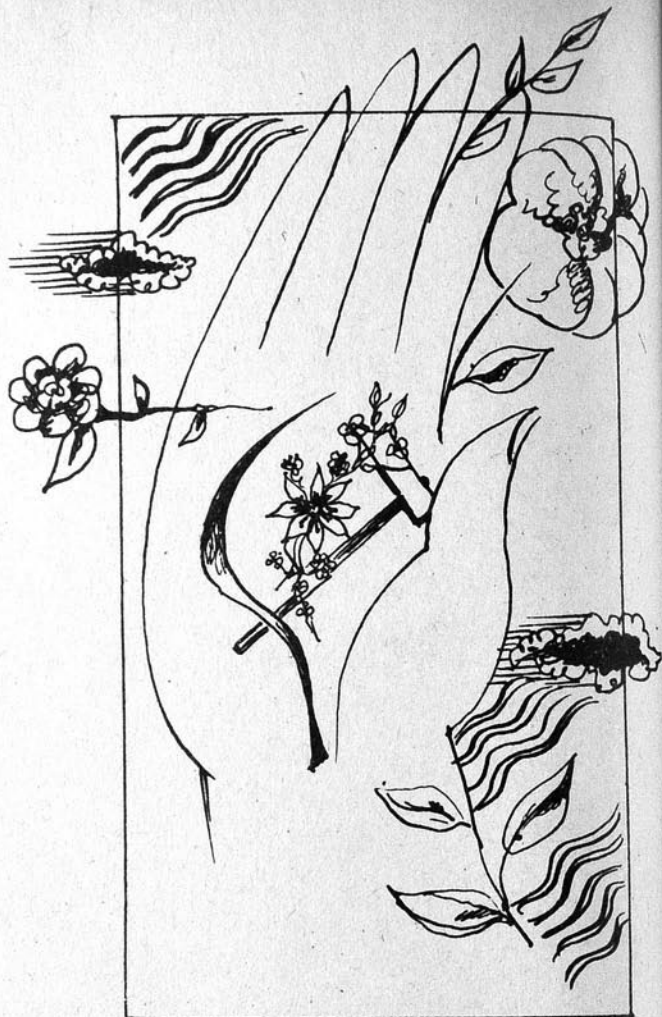
Валлаһ, даһа бездим, мән усандым, дедин, анчағ,
Тәркиндә чошан од дәнизиндән хәбәрин јох.

Зәнн етмә ки, ешгин сәни бездирди тәк анчағ,
Арханда галан тозлу изиндән хәбәрин јох.

Бәхтин сәнә јар олдугуна чох да инанма,
Кечмиш сәнә јар олду, бу күндән хәбәрин јох.

ПОЕМАЛАР

ЛЕНИНЛӘ СӨҖВӘТ

I. ИНГИЛАБ

Ленин, Сәнин һәр чүмләни,
 һәр кәлмәни
 Дөнә-дөнә
 әзбәрләдим.
 Сөzlәриндән маја тутан
 Сөzlәrimi дејүшләрде
 Мәрд еләдим.
 Үрәјимдә
 әзизләдим,
 Инам долу,
 һүнәр јолу
 һәјатыны чох изләдим —
 Гәдәм-гәдәм,
 Аддым-аддым...
 Јох,
 Мән сәнә
 Көзүбағлы вурулмадым...
 Дөнә-дөнә
 Кечирмишәм
 Үрәјимин телләриндән
 һәр сөзүнү, кәлмәни мән.
 Мәрамыны дәрк еләјиб,
 Үрәјимдә әзизләјиб, әркәләјиб,
 Мән олмушам.
 Сәни севиб, баша дүшүб
 Мән тәзәдән доғулмушам.
 Нијә сәни горхутмады
 О гырғынлар,
 О сүркүнләр?
 О зүмләр,
 О өлүмләр?
 Нә демәкдир
 Јашајыркән

Өлүмлөрдөн
 Бу горхмазлыг ирадеси?
 Нә демәкдир
 Һәјат үчүн
 Өлүмлөрдөн гисас алан,
 Өз чаныны
 Ода атан, бәркә салан
 Бир үрәјин
 Мин үрәкдән хәбәр верән
 Үсјан сәси?
 Јашамагчын
 Һәр әзаба гатлашырыг
 Өләнәдәк.
 Өмүр бирдир...
 Бәс чәннәти, чәһәннәми
 Танымыркән,
 Бир өмүрдән нечә кечмәк?
 Аддым-аддым изләјиркән
 Өлүм сәни,
 Сән ону да ирадәнә
 рам еләдин.
 Сән горхунун өзүнүн дә
 Көзләрини көлкәләдин.
 Бир өмүрдә
 «Һәјат-өлүм» зирвәсинә
 Галхмајана,
 Бу дүнјанын
 Гышла јазы
 Фәрг еләмәз.
 Өлүмлөрдән горхуб гачар,
 Һәјат ону силкәләмәз.
 Нәдән өтрү јашамагын
 Она кәрәк олдугуну билмәјәнләр,
 Нәдән өтрү өлмәји дә
 дәрк еләмәз.
 «Һәјат-өлүм» — зирвәсинә
 Учалдын сән.
 Гәлбиндәки әгидәдән
 Күч алдын сән.
 Чәмијјәттә сән ингилаб
 Еләмәкчүн
 Чох дүшүндүн.
 Дујгуларын, фикирләрин
 Аловунда
 Бишдин...

Ади инсан идин,
 Ода дөндүн.
 Сән су идин, атәш олдун.
 Атәш идин, јағыш олдун.
 Суја һәсрәт гара торпаг
 Чичәк ачды,
 Бирчә рәнкли торпаг үстдә
 Әлван-әлван нахыш олдун.
 Чәмијјәти чевирмәдән,
 девирмәдән,
 Гасыргалар гучагында
 Өз-өзүнү,
 Өз гәлбини јетишдирдин
 Чевирдин сән.
 Фикрә дөндүн,
 Мәсләк олдун,
 Бајраг олдун.
 Вәтән үчүн
 Вәтәнинин дәрдләриндән
 Сән доғулдун.
 Үрәјиндә илдырымлар
 Чахды сәнин.
 Вәтән дөнүб
 Өз-өзүнә
 Сөзләринин ајнасында
 бахды сәнин.
 Вәтән көрдү, о, күчлүдүр,
 Нејләмәк ки,
 Голларында зәнчири вар.
 Амма сәнин көзләриндә
 Сабаһынын дан јери вар.
 Архаланды Вәтән сәнә,
 Архаландын сән Вәтәнә.
 Сән әввәлчә
 Өз гәлбиндә јаратмышдын
 Сабаһыны бу Вәтәнин.
 Үрәјиндә илдырымлар
 Чахды сәнин
 Фикирләрин тоггушмасы,
 Дујгуларын ингилабы,
 Мәсләкини доғду сәнин.
 Бу мәсләкин габагында
 Нечә дөндү өлүм, сүркүн,
 Горху. әзаб

Гэлбиндэки ингилабдан
Риш'элэнди,
Елэдијин о чеврилиш,
О ингилаб!

2. ХАЛГ, ХАЛГ

«Халг күтлэсн ичарисиндэ биз һэр
һалда дэниздэ бир дамчыыг вэ биз
јалныз о заман идэрэ едэ билэрик ки,
халгын дэрк етдијини дүзкүн ифада
едэк».

(В. И. Ленин, эсэрлэри, 33-чү чилд,
сәһ. 309.)

«Јалныз халга инананлар, чанлы
халг јарадычылыгы булагындан су
ичәнлэр галиб кэлиб, һакимијјәти әл-
дә сахлајачаглар».

(В. И. Ленин, эсэрлэри, 26-чы чилд,
сәһ. 294.)

Һәмишә халг дејән, халга сөјкәнән,
Халгдан гүввәт алан өзү халг олар.
Саһилдә дил ачыб данышар, нэдән,
Дәниздә күкрәјиб чошан далғалар?

Үфүгдән кенишдир, көјләрдән дәрин,
Хисләти,

Гүдрәти,

Һикмәти халгын.
Онун эәкасыјла дүшүнәнләрин
Голунда бирләшәр гүдрәти халгын.

Халга архаланан халгсевәрләрин
Өзү дә халг үчүн архаја дөндү.
Халга архасыны чевирәнләрин
Архасы һәмишә јердә көрүндү.

Өзүнү халгындан үстүн сананлар
Халгын дүһасындан чох кери галды.
Халгын чијәрилә нәфс аланлар
Халга енә-енә халгдан учалды.

Бири сөјләди ки, јүз илдән сонра
Халг мәни дэрк едәр... Ону көзләјәк.
Башгасы деди ки, халг дүһасына
Чатмаға јүз илләр, мин илләр кәрәк.

Көтүрәк тимсалы тәјјарәләрдән,
О ки бош һавадан од ала билмәз.
Јер үстә фырланыб дөнмәсә...

Јердән

Көјләрин гатына учала билмәз.

Чаванкән дүшүндүм мән дә һејрәтлә
Һансы бир дајаға сөјкәнди Ленин?
Өзүндән сорушдум: — Һансы һикмәтлә
Халғлары арханча апара билдин?
Сөјлә гәләбәнин сирри нәдир, нә —
О бојда нәһәнкә сән бата билдин?
Кириб дүјғу кими халгын көнлүнә,
Бејнини јухудан ојада билдин.

Өзүнү охудум

Дедин: — Һәр заман

Халг бир үммандырса, дамчыларыг биз,
Учуб јох оларыг ајрылсаг ондан,
Үмманын ичиндә анчаг варыг биз.

Һәмишә халгына баш әјдијиндән
Учалдын заманын кәшмәкәшиндә.
Өзүн дә ағылда бир үмман икән
Өзүнү әритдин үмман ичиндә.

Тутдун кәләчәјә үзүнү даим,
Өзүн дә әбәди бир заман олдун.
Халгын габағында өзүнү даим
Дамчы сандыгындан сән үмман олдун.

Русија гуртулуш көзләди сәндән,
Јетирди мәгама бир нәсил сәни.
Ел дәрди бағрында көјнәдијиндән,
Мәлһәмтәк бағрына басды ел сәни.

Халгыны өјрәниб таныдыгча сән,
Халг сәни таныды өзүнә рәһбәр.
Олдун...

(Чыхыб вахтын чэрчивәсиндән)
Дүнәнә,

Сабаһа,
Бу күнә рәһбәр.

Азадлыг уғрунда ахан ганларын,
Ким дејир бухары көјә соврулур?
Халгын гәм одуна алышанларын
Дајаг нөгтәси дә халг өзү олур.
Дајаг нөгтәсини сән Архимедтәк
Кәзмәдин...

Тапмышдын өзүндә халгын.
Сән она руһ вердин, о сәнә мәсләк,
Бөјүдүн,

Учалдын көзүндә халгын.

Көмәји кәнардан көзләмәдин сән,
Вәтәнә күвәндин, халга гошулдун.
Сән өз вәтәнини чох севдијиндән
Бу бәјдә дүнјаја вәтәндаш олдун.

Сәнин гәләбәнин сирри будур, бу,
Вәтәнә мәһәббәт, халга мәһәббәт!
Адынын мә'насы — идеал, арзу,
Диләјин — азадлыг, ешгин — сәадәт!

Дәрк етдим бу бөјүк һәгигәти мән:
Севкин һәр атәшдән кечирәр сәни.
Халгы дәрк етмәсән, халгы севмәсән,
Халг нә дәрк еләјәр, нә севәр сәни.

3. АЧЫГ СӨҢБӘТ

«Ачыг сijasәт — ән јахшы сijasәт-
дир. Принципиал сijasәт — ән әмәли
сijasәтдир».

(В. И. Ленин, *әсәрләри*, 12-чи чилд,
сәһ. 9.)

Дөнә-дөнә кечирмишәм
Үрәјимин телләриндән
Һәр сөзүнү,

кәлмәни мән.

Мәрамыны дәрк еләјиб,
Үрәјимдә әркәләјиб
Мән олмушам.
Ашыб-дашан даг селијдим,
Ахыб,

Ахыб,
Дурулмушам...
Инди мәним һаггым да вар,
Өз-өзүмлә,

Өз кечәмлә, күндүзүмлә
Үзбәүзә данышмаға.
Дүнәнимдән, бу күнүмдән
Сөз ачмаға.

Инди кимәм?
Мән нәчијәм?

Адым нәдир?
Сојадым нә?

Дүнәним нә?
Бу күнүм нә?
Тәзәм нәдир, бәјадым нә?
Һардан кәлдим?

Мән нәјә сәрф етмәлијәм
Өз атамдан пәј алдығым
Бу һәјаты?

Бунлар сәнин габағында
Вичданымын
Һесабаты!..

Гол-будаглы бир ағачам,
Бу торпаға ишләјибдир
көкүм мәним,
Риш'әм мәним.

Бу торпағын нәғмәсини
Бу торпаға охумагдыр

Ишим мәним,
Пешәм мәним.

Билирәм ки,
Һәр әввәлин

Бир сону вар.

Мән дә кәлди-кәдәријәм,
Бу торпагдан алдығымы
Бу торпаға вермәлијәм,
Нә гәдәр ки, мән диріјәм...

Һәр шеј ичир өз сујуну
Үрәкләрдән.
Үрәжимин арзусудур.
Өз сөзүдүр әмәлләрим.

Үрәжимин вурғусудур
Һәр һечасы, һәр шејримин.
Бу Вәтәндир, бу торпагдыр,
Һәм әввәли, һәм дә сону.
Китаб-китаб сөзләримин.

Еј рәһбәрим, Улум мәним,
Өз әгидәм, јолум мәним.
Сәнин кими севмәлијик,
Јурдумузу,

Елимизи.
Сәнин кими севмәлијик,
Бабамызын очағыны,
Атамызын чырағыны,
Нәғмәмизи,

Дилимизи!..
Сәнин фикрин, сәнин ешгин,
Бу дүнјаја

Ачды бизим көзүмүзү.
Сән танытдын
Өзүмүзә өзүмүзү.
Инамындан биз өјрәндик,
Азадлыға кедиб чыхыр
Додаглара ғыфыл вуран зүлмүн сону.
Ингилабдан биз өјрәндик
Һәгигәтин нәјә гадир олдуғуну...
Өјрәндик ки, үзүн рәнки
Батиндәки ләкәләри дана билмәз.
Һагг инчәләр, сына билмәз!
Өјрәндик ки,

Сел күчүдүр елин күчү,
О, өзүнү дәрк едәндә
Бир нәфәри мин-мин олур.
Әдаләтлә һаггсызлығын савашында,
Һаггы јыхмаг чәтин олур.
Зор — инамсыз,
Һагг инамлы!
Инамлынын һәм силаһы, һәм дә сөзү
Кәскин олур.

Инамлынын габағында
Инамсыз чох мискин олур.
Ингилабдан өјрәндик ки,
Әгидәдә бир олдуғча
Әмәлдә дә бирик, бирик.
Бирик!

Демәк биз гадирик!
Ингилабын бәһрәләри
Өнүндәдир көзүмүзүн.
Учалырыг, јүксәлирик
Биз күнбәкүн.
Тарихин дә јолларыны
Кәсә кетдик.

Узун јолу ғыса кетдик.
Биз ајларын бадәсини
Бир саата ичәнләрик.
Өзүмүзү кечәнләрик!
Биз заманы саатла јох,
Сигләтилә өлчәнләрик.
Дағдан дүзә јол чәкирик,
Бир кечәдән мин күндүзә

Јол чәкирик.
Өлүмләрин өлүмүнә јол чәкирик.
Даим вахты ғысалдырыг,
Андан-ана дејил, артыг,
Андан күнә јол чәкирик.
Аја, күнә јол чәкирик.
Улдузлара тор атырыг,
Јарадырыг, јашајырыг,
Јашајырыг, јарадырыг!
Улум мәним,
Анчаг һәлә јолумузда
Гангал да вар, тикан да вар.
Тикән дә вар, сөкән дә вар.
Ел наминә, јурд наминә
Өз нәфсини јыхан да вар.
Өз хејринин көзләрилә
Бу дүнјаја бахан да вар.
Билмәк, көрмәк истәмирәм,
Мәтләбләрин бојасыны,

Тәрсини мән.
Улум, сәндән өјрәнмишәм

Нәјә-севки, нәјә нифрәт
Дәрсини мән.

Бәли, сәндән өјрәндим ки,
«Ачыг, ајдын бир сијасәт
Ән доғручу сијасәтдир».
Әјрилијә, алчаглыға
Биканәлик

Өзү бөјүк чинајәтдир.
Бир мәтләбдән сөз дүшәндә
Нә «һә» дејән,

Нә «јох» — дејән,
Нифрәти дә, севкиси дә
Билинмәјән

Сојугганлы оланлара,
Адам башлы иланлара
Нифрәтими кизләтмәдим.
Һәр сөзүмү ачыг дедим.
Гамчыладым
Сәдагәти, әдаләти,
Маска кими сифәтинә
Таханлары.

Гамчыладым
Чивә кими сојуг көрүб
енәнләри,

•Исти көрүб галханлары...
Мәним ше'рим
Дәлиб кечә биләјди каш
«Ширин» сөздән,
«Һәлим» үздән
Дүзәлдилмиш

Галханлары!
Гамчыладым
«Бөјүјүнүн»

Бирчә илыг бахышыны
Газанмагчын

Намусуну, гејрәтини
Сатанлары,
Бу алверин көлкәсиндә
Раһат-раһат јатанлары.
Гамчыладым,
Өз адыны дана-дана
О үнвана, бу үнвана
Гара бөһтан јазанлары.

Гамчыладым,
Үрәјинин әјрисилә
Дүз мәтләби әјрилијә
Јозанлары.
Она дедим:

— Мин дүз ишин ичиндәки
Бир әјрини көрән көзүн
Бәс дүзләри нијә көрмүр?
Бир кечәни көрән көзүн
Күндүзләри нијә көрмүр?
Гәлбинә бах,
Бу дүнјанын дүз ишләри
Үрәјинин ајнасында

чилик-чилик,

Әјрилији
Өзкәсинин әмәлиндә
Ахтарма сән,

Гәлбиндәдир о әјрилик.
Гамчыладым,
Сифәтилә күлүш сәпән,
Әмәлијлә зәһәр әкән
Шәкәр сөзлү,
Мин бир үзлү
хәбисләри.

Гамчыладым,
Гара, кизли нијјәтинә
Сөзләринин ағ рәнкилә
Бәзәк вуран,
Дили илә үрәјинин арасында
Јүз-јүз иллик јоллар дуран
Иблисләри.

Гамчыладым,
Әјилмәји
Јүксәлишин јолу билән
Јалтағлары.

Гамчыладым,
Әгидәси рүшвәт олан
Алчағлары!

Сән дедин ки:
... Рүшвәт кими бир һал варса,
Әкәр бунун олмасына имкан варса,
Сијасәтдән данышмағын мә'насы јох.
Биз бунлары дејән заман,

Рүшвәтхору дөјән заман
Гәләмимиз сәндән алып
Өз күчүнү.

«Лейнин дејиб» — дејән заман
Сөз артырып сөз күчүнү.
О, инсанлыг шәрәфини
Бир гарына, бир мәдәјә
Дәјишдирип.

О дүшүнмүр,
Нәји нәјә дәјишдирип.
Нәр алвердән газанч уман о дәллаллар,
Бу алвердән

Нә газаныр?

Өз әлилә
Манатлара чевирдији намусуну
Хәрчләјәндә
Әли јанмыр.

Амма онун бәхти јаныр!

Ады-саны бахталаныр.
Үзүмүзә баха билмир,
Јерә дикир көзләрини,
Бахышлары көлкәләнир.
Үрәји дә сахталаныр.
Бәрг вурур арвадынын даш-гашлары,
Әвәзиндә

Шүшә кими
Сојуг олур бахышлары.
Алныачыг, дилиузун
Оланларын габағында
Нә дејәчәк.
Әлиузун, диликөдәк?

О гангалдыр,
Зоғуну кәс,
Бир күн јенә көјәрәчәк.
Риш'әсинә һүчум кәрәк!
Һүчум кәрәк!
Һүчум кәрәк!

4. «ЈАХШЫ АДАМ»

«Һәр һансы бир адам һаггында үмү-
мијјәтлә «јахшы адамдыр», — дејә
јајғын характеристика вердикдә Вла-
димир Илич асанлыгга ачыгландыр-
маг оларды.

«Бурада «јахшынын» мәтләбә нә дәх-
ли вар», — дејә о етираз едирди.
Јахшысы будур, дејин көрәк онун
јеритдији сијаси хәтти нечәдир...»

Г. М. Кржижановски.

Көзәл сөздүр!
Мәтләби дүз, мәрамы дүз!
Дүз мәгсәдә, дүз һәдәфә
Вурур бу сөз!

Көзәл сөздүр!
Үрәјимдән хәбәр верир.
Адамлары танымагчын
Јолумуза чыраг тутур,
Јөн көстәрир.
Јахшы адам!

Сөјлә, көрәк,
Јахшылығы нәдир онун?

Хисләтини сәјма мәнә
бир-бир онун!
Сөјлә, көрүм, мәсләки нә,
Ешги нәдир?
Галанлары мәним үчүн
Әфсанәдир.

Нә мә'насы
Мүләјимми?
Әсәбими?
Һүнәрлими?
Һүнәрсизми?

Ја фәрлими?
Ја фәрсизми?
Нә демәкдир јахшы адам,
Јаман адам?

Јахшы-јаман дамғасыјлә
Адамлары бир-бириндән ајырмағы
Бачармырам,
Бачармырам!

Бири үчүн жахшы олан
 Башгасын үчүн жаман олар.
 Сенин керчек сандыгларын
 Меним үчүн күман олар.
 Жаманлары жахшылардан
 Сечен hakim
 Заман олар.
 Хежирлэ шэр — јол јолдашы,
 Дајаныбдыр өмрүмүзлэ јан-јанашы.
 Һәр инсанын чөвһерини танымагчын
 Нәдир бизэ мәһәк дашы?
 О, адамын чөвһерини,
 Фитрәтини десин бизэ,
 Ширин дилләр, ширин сөзләр
 Тор чәкмәсин көзүмүзә.

* * *

Бири мәнә: — Јери кәлсә
 Дағ кими галх,
 Јери кәлсә думан кими
 Әјил! — деди. —
 Дил үрәјин ғыфылыдыр, ону бағла,
 Дил үрәјин ачарымы? — Дејил — деди!
 Буну дејән

Һеч өзү дә һисс етмәдән
 Өз гәлбини ачды мәнә.
 Көрдүм орда әф'иләри, иланлары.
 Көрдүм орда нечә-нечә
 Бөһтанлары, јаланлары.
 Көрдүм орда тора дүшүб,
 әл-голуну
 Саға-сола чаланлары.
 Нечин кәрәк өзкә рәнкә
 Бојанмалы мәним дилим?
 Гәлбим һансы рәнкдәдирсә,
 Нә дәһи-вар;
 Ағ олмалы мәним дилим?

Јазыг дедим!
 Сән һәмишә өз-өзүнә һүчүмдасан,
 Сән дилинлэ үрәјинин арасында
 Учрумдасан.

Бәдбәхт оғлу, нә көрмүсән бу учрумда?
 Галх гәлбинин зирвәсинә —
 Гулаг кәсил үрәјинин
 Өз сәсинә.

Ону кәтир анан сәнә өјрәтдији
 Дилин гајнар ләһчәсинә.
 Өз әгидән, сөзүн олсун бу дүнјада,
 Адамларын чәркәсинә чыхмаг үчүн
 Үзүн олсун бу дүнјада.

Хејирлэ шэр —
 Дајаныбдыр јан-јанашы.
 Инсанларын фитрәтини,
 Чөвһерини билмәк үчүн
 Нәдир дүзкүн мәһәк дашы?
 Мәсләк! Амал!

Әсл инсанын јол јолдашы!
 Өмүр үзүк,

Мәсләк исә үзүк гашы.
 Һәр үзүјүн гашындадыр өз дәјәри,
 Инсанын да мәсләкидир дүз дәјәри.
 Әгидәси, чөвһеридир һәр инсанын,
 Чөвһәри дә дәјәридир һәр инсанын!
 Мәсләк варса, мәрддир демәк,
 Өз јолундан дөнмәјәчәк.
 Мәсләк јохса, сөјүд кими
 Әјиләчәк о тәрәфә, бу тәрәфә,
 Вурмајачаг бир һәдәфә.

Мәсләк варса — о, горхмаздыр,
 Гүдрәтлидир,
 Чүр'әтлидир.
 Мәсләк јохса — о, горхагдыр,
 О, јалтагдыр.
 Варлығыны бир «Сағ ол» а сатачагдыр.
 Мәсләк варса — зәһмәтиндән ләззәт алыр,
 Фәдакардыр, ишкүзардыр.
 Мәсләк јохса — өз ишиндән, пешәсиндән
 О, безардыр.

Мәсләк варса —
 Севкиси дә бәлли онун,
 нифрәти дә.

Мәсләк јохса —
 Бәлли дејил хисләти дә

Мәсләк варса —
О билир ки, јашамағын мә'насы нә,
Мәсләк јохса —
О бир јүкдүр һәм дүнјаја,
 һәм өзүнә.

Мәсләк јохса —
Башгасынын гисмәтини
 Чала билән чалағандыр.

Мәсләк варса —
Бир сөз илә:
 О инсандыр,
 О инсандыр!

Јахшы адам!
 Сөјлә, көрәк, јахшылығы нәдир онун?
Хисләтини сәјма мәнә
 бир-бир онун.
Сөјлә, көрүм, мәсләки нә,
 ешги нәдир?
Галан шејләр мәним үчүн әфсанәдир.

5. ҺЕРБЕРТ УЕЛС

«В. И. Ленин кечмишин тарихини о гәдәр јахшы билирди ки, зәманәмизә кәләчәкдән баха билирди, буну бачарырды... О, үмүмијјәтлә өзүндән әввәл һеч кәсин көрә билмәдијини, нәләр олачағыны әввәлчәдән көрә билирди. Мәним фикримчә она көрә буну едә билирди вә бачарырды ки, өз бөјүк гәлбинин јарысы илә кәләчәкдә јашајырды».

(В. И. Ленин в М. Горки. Мәктублар, хәтирәләр, сәһәдләр, 1961, сәһ. 287)

Кечмишләри јада салыр,
 О анырды.
Бу күнүндән кәләчәјә
 бојланырды.
Јашајырды мин арзујла,
 мин диләклә...

Онун гәлби дөјүнүрдү...
 кәләчәклә...

О, көрүрдү мејвәләри —
Будаг үстә дүјүмләнән
 һәр чичәкдә.

Өзү мәһдуд бир заманда јашаса да,
Фикри-зикри јашајырды кәләчәкдә.
 Кәләчәкдә!

Кәләчәјә чатмаг үчүн
О, кечмишдән дәрс көтүрүр.
Бунунчүн дә
 Илкә бахыб сону көрүр.

Бунунчүн дә о, әввәлдән
 Сечә билди өз јолуну.
О, дүз кетди, дүз јолуну.
Һерберт Уелс

«Кремлин хәјалчысы» —
Адландырды бир вахт ону.
Хәјал, хәјал! Фантазија!
Рәгәмләри, дүстурлары,
Палтар кими кејинәнләр,
Күнүн хырда кәсирини,
Нөгсаныны шиширдәрәк

 Дејинәнләр,
Хәјаллара рә'ја деди,
 Рија деди, бош бир рија!
Фантазија, фантазија!
Арзуларын, диләкләрин
 Јол јолдашы!

Фантазија!
 Кәләчәјин тәмәл дашы!
Ленин деди: — Хәјалынын ганадында
 Кәләчәјә учмајанлар,
Бу күнү дә һисс еләмәз,
 Дәрк еләмәз.

Һәјат ону силкәләмәз.
Фантазија! Өмрүн, күнүн
 Өз базәји, өз сүсүдүр.
Сабаһ илә јашамајан,
Бу күнүн дә өлүсүдүр!
Уч, хәјалым, үч, хәјалым!
Вүс'әтиндән ганад алым,

Бу күнүмдөн сабаһыма көрпү салым!
Арзуларын, диләкләрин,

Зиовәсинә мән учалым.

Уч, хәјалым, уч, хәјалым.

Зәфәр чалым, зәфәр чалым!..

Уч, хәјалым,

Дан јеринин шәфәгини

Үфүгләрдән әмәрәм мән.

Чырпынтысыз, һәјәчансыз

Өмрә өмүр демәрәм мән.

Уч, хәјалым,

Бу күнүмдән гопар мәни,

Уч, хәјалым, фикримдәки

О ишыглы дүнјамыза апар мәни!

Уч, сән учсан, һарда олса

Арзуларым, диләкләрим тапар мәни!

Ленин хәјал көзләрилә

көрдүјүнү јашамышдыр.

Дүнәниндә о, бу күнү јашамышдыр.

Һерберт Уелс!

О, фантастик романлары

Јаза-јаза,

Инанмады хәјалдакы арзумуза.

Ијирминчи ил!

Кремлдә әјләшибдир

Уелс, Ленин.

Бири суал, бири чаваб,

Бири шүбһә, бири инам,

Бири бәдбин, бири никбин.

Суалларын чаваблары

Инам олуб

Ахыр, ахыр.

«Зүлмәтдәки Русијанын» чөлләриндә

Електрик шимшәк чахыр.

Уелс бахыр

Көзләрини дөјә-дөјә

«Фантазјорун»

Хәјалында јаратдығы

Бир күзкүјә.

Јох, инанмыр,

О, инамын сөзләринә.

Уелс бахыр

Бу даһинин кәләчәјә ишыг сачан

Көзләринә.

О, инанмыр

бу инсанын

Һәр биринин мин киловат күчү олан

Електрик чәрәјанлы

сөзләринә.

О көзләрдә көрүр анчаг

Русијанын дағыдылмыш јолларыны.

Сәһралары гучаглајан

Електрик голларыны.

Инам исә һеј данышыр,

Елә бу вахт

Онун һәр бир чүмләсиндән

Днепрдә, Днестрдә,

Об үстүндә,

Күр үстүндә

Нечә-нечә нур алышыр.

Кечмишләри китаблардан

Өјрәндикчә

Бабасынын дәрдләрини

Өз чијниндә дашыјырды.

О, бу күнлә аддымлајыр,

Кәләчәклә јашајырды.

Дүнән,

Бу күн

Вә

Кәләчәк!

Әлли дөрд ил јан-јанашы

Јашамышдыр о үрәкдә.

О үрәкдән дүшдү бизим бу күнләрә

Кәләчәк дә!..

«Иногда казалось, что неукротимая энергия его духа брызжет из глаз искрами и слова, насыщенные ею, блестят в воздухе. Речь его всегда вызывала физическое ощущение неопределимой правды...»

(М. Горький. «В. И. Ленин», Изд. Лит. литературы, 1966, стр. 34)

«Никогда я не встречал человека, который умел бы так заразительно смеяться, как смеялся Вл. Ильич».

(Енэ орада, сэн. 21)

О данышыр,
Фэһлэлэрин габағында.
Сөзлэр јаныр үрәјинин тонгалында,
Аловланыр додағында.
О данышыр...
Сөзләриндән од төкүлүр
Зэррә-зэррә,
Килә-килә.
О данышыр,
Мәзлумларын, мәһкумларын
дили илә.
О данышыр...
Гаранлыға мәш'әл тутур
Һәр кәлмәси.
Мүстәбидлик дүнјасынын
Силкәләнир бүнөврәси.
О данышыр...
Мәнтигинин әләјиндән
Кечирдикчә
Өтүб кечән заманлары.
Архасында чәркәләнир
Һагг бағыран,
Һагг чағыран
Әдаләтин гурбанлары.
О данышыр...
Онун нитги, кәләчәјин күзкүсүдүр.
Онун сөзү, тарих олмуш кечмишләрин
Сон сөзүдүр.

Зәнчирләнмиш Прометејин
Аллаһлардан оғурлајыб
Сахладығы о атәши
Бәхш едәчәк инсанлара.
Сон гојачаг о, һәләлик бир өлкәдә

Мәһкумларын

Од јолунда ахытдығы ал ганлара.
О данышыр...
Һәр кәлмәси бир көрпүдүр
Үрәјиндән

Милјон-милјон үрәкләрә.
Бу көрпүдән ишыг ахыр

Зәнчирләнмиш диләкләрә.
Бу көрпүнүн сүтунлары
Әкәр онун үрәјинә сөјкәнмәсә,
Сөз һавада
Учуб кедәр.
Үрәкләри
Нә титрәдәр,

Нә тәрпәдәр.
Гәлби ишыг гәјнағыдыр.
О, сөзләрин көрпүсүлә
Үрәкләрә нур ахыдыр,
Нур дағыдыр.
Һәр бир нитги нур дәрјасы,
Нур дағыдыр...

Бүтөв көрмәк истәјирди
Һәр шеји о.
Бачармазды ағызучу данышмағы,
Динмәји о.

Сөзләринин күлләсини
Атмамышдыр бир һәдәфә о, үрәксиз,
Күләндә дә
Гәһгәһәјлә күләрмиш о,
Күлмәмишдир өмрү боју бирчә дәфә
О, үрәксиз.

Јары һәнәк, јары керчәк
Сөз демәмиш,
Мәтләбинин ичиндәки

Од итмәмиш,
Көз итмәмиш.
Мәрамыны ачыг демиш,

Кизлэтмәмиш.
Сөз алтында сөз анлатмаг
Там мәтләбин парасыдыр,

Ики гүтбүн арасыдыр.

Нә о јанлыг,

нә бу јанлыг,

Нә јахшылыг, нә јаманлыг.

Данышмамыш о пәрәли.

Онун сөзү мисмар кими

Дүз чახылыб

Дашы дәлиб.

Мәрамыны, мәгсәдини

Билән кәсин

Јолу да бир,

Сөзү дә бир.

Мәгсәдинә, мәрамына

О, дүз кедир, о, дүз кедир.

Нә әјилир, нә бурулур.

Сојугда да, истидә дә

Мәгамында сабит олур.

Бүтөв көрмәк истәјирди

Һәр шеји о.

Бачармазды ағызучу данышмағы,

Күлмәји о.

Бүтөвүнә вурғун иди

Фәрәһин дә, кәдәрин дә.

Ахшамын да, сәһәрин дә...

Онун гәлби вәһдәтидир

Јерин, көјүн.

О өзү бир тимсалыјды

Бүтөвлүүн...

7. ЭСКӘР—СӘРКӘРДӘ

«Рәдд олсун битәрәф әдәбијјатчылар!
Рәдд олсун фөвгәлбәшәр әдәбијјатчы-
лар!»

(В. И. Ленин, *Әсәрләри, X чилд, сәһ. 32*)

— Нә? Битәрәф?

Бу сөзү

Гаралардым лүгәтдән.

Битәрәф нә демәкдир?

Анламырам буну мән,

Тәрәф мәнә әкс олса да

Чәбһәси вар.

Фикри вар.

Фикирсиздән, чәбһәсиздән

Әлһәзәр!

Дүшмән елә дүшмәндир.

Каһ дост олуб, бу достлуғу

Каһ данана нә дејим?

Достлуг илә дүшмәнлијин

Арасында дајанана

Нә дејим?

Тәрәф мәнә әкс олса да

Сифәти вар, сөзү вар.

Тәрәфсизин тәрәфи јох,

Мәгсәди јох, өзү вар.

Өз сифәти, өз чәбһәси олмајанын

Варлығыјла јохлуғунун

фәрги нә?

Еләсинин нә фәјдасы

Вәтәнинә,

Милләтинә,

Иргинә.

Тәрәф — фикир,

Тәрәф — чәбһә,

Тәрәф — јол.

Күллә ола билмирсәнсә,

һәдәф ол.

Ја о јанлыг, ја бу јанлыг.

Орталыгда тәрәф јох.

Тәрәф јохса,

Намус да јох, гејрәт дә јох,

Бирчә сөзлә

Шәрәф јох!

Тәрәф јохса —

Сон мәнзили, сон мәгсәди

Билимәјән јолчусан.

Тәрәф јохса —

Тәрәфләрдән асылысан,

Гисмәтини јаддан уман

Диләнчисән, јолчусан.

Тәрәфсизлик нә демәкдир?

Ja күндүз ол, ja ахшам,
Ja матәм ол, ja бајрам.
Дедим бәлкә сечәммирсән
Тәрәфләрин јахшысыны,
писини —

Дүзүнү, әјрисини.
Бунунчунму сән ортада галмысан?
Учалмаг истәјиркән
Көр нечә алчалмысан.
Тәрәфләрден гачанлары
Тәрәфләри дана-дана
Өзүнү дә бир күн данан
Көрмүшүк.

Көлкәсини көрмәмишик,
О көлкәдә, бу көлкәдә
Далдаланан көрмүшүк.
Көлкәләрдә көлкәләнән,
Сәнин көлкән һаны бәс?
Вармы сәндә бир мүгәддәс
Фикир, диләк,
Ешг, һәвәс?

Тәбиәтдә доғулмадын
Чәмијјәтдә доғулдун,
Чәмијјәтин һаны бәс?
Мән јахандан јапышмышам,
Чәмијјәтә сөзүн нә?
Өмүр јолдур...

Күнләр јолун аддымлары,
Бу јолдакы изин нә?
Бу вахтадәк сечмәмисән
Аддымларын
Әјрисини,
Дүзүнү.
Демәк һәлә тапмамысан
Өзүнү.

Бир тәрәфдә горху дурур,
Бир тәрәфдә чәсарәт.
Бир тәрәфдә азадлыгдыр,
Бир тәрәфдә әсарәт.
Бир тәрәфдә әдаләтдир,
Бир тәрәфдә өлүм, ган.
Бир тәрәфдә һәгигәтдир,
Бир тәрәфдә ағ јалан.

Мәним сөзүм, мәним ше'рим —
Дөјүшән әскәрләрим,
Бу дөјүшдә кимиси
Зәфәр чалыр,
Ад алыр.
Кимиси дә һәлә јаша долмамыш
Әлдән дүшүр, гочалыр.
Ше'рләрим — әскәрләрим,
Фикрим — сәркәрдәм мәним!
Фикрим бирдир,
О дәјишмәз

Һәр саат,
Һәр дәм мәним...
Әскәр јүз-јүз,
Сәркәрдәсә бир олар.
Ше'р әскәрләрим
Һәм јарадан,

Һәм дөјүшә апаран
Јалныз бир фикир олар.
Нәдир фикрим?

Нәдир ешгим?
Нәдир мәним сөзләримин дајағы?
Фикрим — Вәтән,
Ешгим — Ленин бајрағы!
Ше'рим мәним, сөзүм мәним,
Бу фикирдән од алыр.
Дајағына сөјкәнмәјән,
Учалмамыш алчалыр.
Ше'рләрим дөјүшләрдә
Дүшмәнимлә
Бачарар

Ja
Бачармаз?
Демәк чәтин!
Бәлкә онун иддиасы чох олса да
Нәфәси тәнк,
Күчү аз!

Бирчә буну билирәм ки,
Ше'рим күнүн әскәридир.
Сәчдә гылыр
Мәһраб кими бу Вәтәнә,
Торпаға.
Әгидәмн дүшмәнинә

Нифрәтилә силаһланыб
О, тәпәдән дырнаға.
Бирчә буну билирәм ки,
Олмајыбдыр фикримин
Башга рәнки, пәрдәси.
Һагг јолунда вурушдуруб
Дөнмәз әскәрләрини
Ше'римин сәркәрдәси.

8. Һәгигәт — әдаләт

«Мүчәррәд Һәгигәт јохдур, Һәгигәт
Һәмишә конкретдир.»

(В. И. Ленин, *әсәрләри, 32-чи чилд,*
сәһ. 89—90).

Һәгигәт!

Ән бөјүк һәғмәсэн...

Анчаг,

Сәни динләмәјә гулаглар сағыр.

Һәгигәт,

Көзүнүн ичинә бахмаг,
Нә гәдәр кәрәксә, о гәдәр ағыр!
Сәнсән ишыгладан гаранлыглары.
Чәсарәт атандыр,
Шүбһәдир анан!
Мум кими әритдин сән чох дағлары,
Ән чәсур икиддир сәнә јар олан!
Ән бөјүк арзунун, ән бөјүк ешгин
Мајасы, күчүнү адындан алды.
Сәнә архаланыб һагг оғлу Ленин,
Зүлмәт дүнјасына гәләбә чалды.

Сән бир зәлзәләсэн, сән бир вәлвәлә,
Бүтләри тәхтиндән јендирән олдун.
Елә ки, заманла вердин әл-әлә,
Әјилмәз. башлары әјән сән олдун.

Залымлар, һәмишә һаггын сәсиндән
Горхмүш.

О, күчлүкән, фағырдан-фағыр.
Јајыныб һәјатын баш күчәсиндән,
Даим әјри-үјрү чығыр ахтарыр.

Әдаләт јолунда ахан ганларын
Изи тарихләрдә вараг-варагды.
Һәгигәт, һәмишә бу гурбанларын
Ағлыјла дүшүндү, көзүлә бахды.
Һәгигәт, чылпагсан доғулдуғунтәк,
Јаланын әјниндә мин бәзәк-дүзәк.

Һөкмүнлә фырланыр бу чаһан, јенә
Һәр бир јүксәлишдә сәнин әлин вар.
Зүлмә көндәрдијин тәләбнамәдә
Сәнин мөһүрүндүр дустагханалар.

Һәгигәт донуна кирән гарынын
Һәгигәт, әдаләт башынын дашы!
Бә'зән дә һәгигәт чарчыларынын
Һәгигәт адына үзүлмүш башы.

Боғулан да сәнсән,
Доғулан да сән.
Сәндә даһиләрин ирадәси вар.
О гәдәр тапдандын, әзилдин, бә'зән,
Сәнин варлығына инанмадылар.

Ән бөјүк арзунун, ән бөјүк ешгин,
Мајасы, күчүнү адындан алды.
Сәнә архаланыб һагг оғлу Ленин
Зүлмүн нәһәнкинә гәләбә чалды.

Таныды өзүнү бу гоча дүнја
Он једдинчи илин үсјән сәсиндә.
Ленинин сәпдији һагг тохумлары
Чүчәрди дүнјанын һәр кушәсиндә.

Мәзлумлар, ингилаб зәлзәләсиндән,
Билди ки,

Бөјүкдүр күчү бирлијин.
«Аврора» топунун бир зәрбәсиндән
Өзүлү титрәди чаһанкирлијин.

Милләтләр, һәгигәт ахтарышында
Өзүнү шам кими жандырды, җахды.
Зүлмүн Русијадакы гәбри башында
Халглар һәгигәтин әлини сыхды.

Дүнја дәрк еләди бир һәгигәти:
Һәгигәт тапданар, анчаг әзилмәз.
Халгларын бирләшән фикри, нијјәти,
Зорла сусдурулар, мәһв ола билмәз.

Гарышды дүнјанын ағы, гарасы,
Һаггын чох өлкәдә бели дикәлди.
Әсрин јарысында әрзин јарысы
Ленин бајрагынын алтына кәлди.

Әдаләт јолунда ахан ганларын
Изи тарихләрдә вараг-варагды.
Һәгигәт, һәмишә бу турбанларын
Ағлыјла дүшүндү, көзүлә бахды.

Һәгигәт! Көнүлә — јахындан јахын.
Әмәлә — узагдан узагсан, нәдән?
Дүнјанын тарихи,

Гурбанларынын
Ганыјла јазылыб дөврү-гәдимдән.

Сәнин гурбанларын сәјсәз-һесабыз,
Сәнин гурбанларын «Һагг» деди кетди.
Бүтүн сорғулары галды чавабсыз,
Јерини, јурдуну билмәди кетди...

Сәнин гурбанларын чәбһәләр јарды,
Силаһ әлләриндә,
Сөз дилләриндә.
Сәнин гурбанларын гәбрә апарды
Сәни, арзу кими көнүлләриндә.
Хосе Антонио Ечеварилја
Доғулду,
Бөјүдү Кубада...

Бир күн
Һәгигәт наминә,
Һаггын әлилә
Јаланын үзүнү силләләмәкчүн.

Јаланлар ал-әлван, јаланлар мин-мин.
Дејир кечәјә бах, зүлмәти көрмә
Јаланлар... Ағ јалан гара керчәјин
Үзүнә рәнк чәкир, көзүнә сүрмә...

Антонио деди: — Һагг унудулмуш,
Ја ону гајтарам, ја өләм кәрәк.
Зүлмүн әлләрилә ағзы јумулмуш
Бөјүк һәгигәтә дил олам кәрәк.

Сөзүн рәнки илә дәрдин, завалын
Ады да, дады да дәјишиләрмиш.
Сөзләр... јалан сөзләр...

Чылпаг кралын,
Әјниндә палтар да ола биләрмиш...

Сөзләрин үзүндә киршаны; рәнки,
Дили узунса да өмрү чох гыса.
Јашаја биләрми зүлмүн нәһәнки,
Удуб һәгигәти јалан гусмаса...

Гараны ағардан бојаг јаланлар,
Инамы сарсыдыр, бизи мәһв едир.
Антон...о деди: — Бу ағ јаланлар,
Дөвләт масасындан баш алыб кедир.

Дајағы бошдуса, голу зорлудур,
Зор көзә көрүнәр јалан олмаса.
Бүтүн јаланларын дирижорудур,
Зүлмүн үзәриндә дуран бу маса.

Антонио, достлары...

Бир күн,

Бир сәһәр

Радио мәркәзинә һүчум чәкдиләр.
Микрофон өнүндә дурду Антонио.
Данышды...

Динләди мәмләкәт ону...
Данышды... һәр кәлмә дәјди һәдәфә,
Деди: — Учмалыдыр зүлмүн дајағы.
Кубада илк дәфә

Бу күн

Илк дәфә

Өзүнө гајытды сөзләрин һаггы.
Данышды... Сәдләри дағытды, ғырды.
Һәгигәт адыннан о, данышырды.
Сөз бојаг олмады, өзүнә дөндү,
Дүшдү гатарлашыб јолун ағына.
Сөзләр дә севинди.

Күлдү,
Өјүндү,
Бу күн өз рәнкинә гајытдығына...

Данышды... Сәсинә дәм тутуб ахды
Уча зирвәләрдән төкүлән сулар.
Данышды...

Әслиндә о данышмады,
Данышды, миниллик душтаг арзулар...

Данышды, гәлбини кәтириб дилә,
Данышды... Сөзләри бүкәрәк ода...
Бу күн данышырды онун дилилә
Һаггын, һәгигәтин гурбанлары да.

Бир күллә...

Вурдулар архадан онү.
Сусду һәгигәти бағыран үрәк.
Дүз үччә дәгигә — бир өмрүн сонү —
Зүлмәтин ичиндә алышды нуртәк.

Дүз үччә дәгигә түгјана кәлди.
Деди зәманәдән шикајәтини.
Үччә дәгигәдә о, дејә билди
Узун әсрләрин һәгигәтини...

Үччә дәгигәлик бир һәгигәтә,
Өз баһар өмрүнү гурбан верди о.
Деди өз сөзүнү мүтләгигәтә,
Из ачды, халғына јол көстәрди о.

Јаныб гөвр етмәди сөз үрәјиндә,
Ешитди сөзүнү мин оба, мин ел.
Онун мәрәмыны өз үрәјиндә
Јенмәз бајраг кими дашыды Фидел.

Азадлыг рәмзитәк Антонионун
Ады көнүлләрдә јанды о күндән.
Әбәди өмр алды һәгигәт, онун
Үччә дәгигәлик һәгигәтиндән...

Заманын гаранлыг учурумлары,
Артыг ајдынлыға чыхыр чох јердә.
Ленинин сәпдији һагг тохумлары
Чүчәрир, бој атыр чох өлкәләрдә.

Деди бу дүнјаја сөзүнү Ленин;
— һаггы ингилабла кәтирәр заман.
Јумса да һәјата көзүнү Ленин,
О көзләр дүнјаја бахыр һәр заман.

СОН СӨЗ

Нечә јол дағланды бу ана торпаг,
Инсан хошбахтлыға даим чан атды.
Ән бөјүк мүсафир Лениндир,
Анчаг,

О јолу кетмәди, јолу јаратды.

Ачдыг синәмизи биз вараг-вараг.
Әср, он једдидә камала чатды.
Ән бөјүк тарихчи Лениндир...

Анчаг,
О, тарих јазмады, тарих јаратды.
Ән бөјүк мүнәччим Лениндир...

Анчаг,
Ешги — һәјат олду, сәмасы — торпаг.
Онун һүнәрилә анамыз чаһан
Күнәшә јүксәлди, улдуза чатды.
Инсанын ән бөјүк арзуларындан
О өзү јерләрдә күнәш јаратды.

ДӨРД ЖҮЗ ОН АЛТЫ

(Дивизијанын дөјүш жолларындан фрагментләр)

ПРОЛОГ

Дөрд ил мүһарибә!

Дөрд ил өлүм, ган,
Бир гәним кәсилди инсана инсан.
Дөјүш мејданына дөндү әрзимиз,
Хәбәрләр жоғрулду гәзәбдән, киндән.
Торпаг жараланды,

кечәбәкүндүз
Әскәр чәкмәсинин силләләриндән.
Инсан налэләри,

аманлар,
аһлар,
Мин-мин фачиәләр,
мин-мин күнаһлар,

Виранә шәһәрләр,
Виранә дамлар,
Чығыран үрәкләр,
Сәссиз гијамлар,
Дүнјанын
Өзүндән ағыр дәрәлери,
Һәр саат дәјишән сәрһәд хәтләри,
Евләрин гаралан од-очаглары,
Јанан гит'әләрин синә дағлары,
Милјон үрәкләрин ејни дәрәд-сәри,
Рәзаләт вә өлүм дүшәркәләри,
Гырылан көнүлләр, сөнән үмидләр,
Инсан фәрјадилә ачылан сәһәр,
Инсан ганы илә гызаран кечә,
Анлаја билмирәм,
Нечә, аһ, нечә

Дөрд илин гојнуна сығыша билди?
Бу инди суалды, о вахт дејилди...

* * *

Ијирми бир ијун...
О күндән бәри
Фәргини билмәдик фәсилләрин дә,
Дөрд илин бу гәдәр фәлакәтләри
Бир әсрә јетәрди сүлһ илләриндә.

Мәним јашыдларым
өмрүнү верди
Илләри јашајыб тәк бирчә күндә.
Бир әсрә јетәчәк бәланы, дәрди
Дөрд илдә дашыды чијинләриндә.

Мәним јашыдларым —
Нечә дост, таныш
Аловлар ичиндә јаша долдулар,
Һәлә будағлардан пәрвазланмамыш
Торпаға гарышыб һәшәм олдулар.

МӘКТӘБДӘ КӨРҮШ

Мәктәбдә көрүшдүр...
Көрүш,
Тәмтәраг...
Һәмән бу мәктәби отуз ил габаг
битирәнләрин

Көрүшү...
Бу көрүш нә гәдәр көзәл,
нә гәдәр ширин..

Мән дә бу ахшам
Көһнә достларымын арасындајам.
Учурумтәк араны кәсиб отуз ил.
Инсан өз-өзүндән ајрылыр мүдам,
Дәјишән фикирләр, дујғулар дејил.
Үзләр дә, көзләр дә дәјишиб тамам.
Илләр сачымыза гар әләјибдир,
Көзләри кәдәрдән сүрмәләјибдир.

Һаны о җаҗысыз, фәрәһли күнләр?
Дүнән күлән додаг, бу күн лал олмуш.
Дүнән атасыҗла дәрсә кәләнләр
Бу күнсә... өзләри аҗсаггал олмуш.

Доҗма мәктәбимин дәмһизләриндән
Итән кәнчлијими ахтарырам мән...
Бах, бу бизим синиф... гара собалы,
Бу һәким отағы,
Бу идман залы,
Бу да...
Һәр шеј, һәр шеј өз јериндәдир.
Билмирәм, бәс мәнн чашдыран нәдир?
Фикрим чөвлән едир мин бир будагда,
Фикримин сапында сыраланмышам.
Мәнә елә кәлир, зал да, отаг да,
Мәктәб дә,
Дәмһиз дә

кичилиб тамам.
Фикрим дүнәндәдир,
Өзүм бу күндә...
Ахы, ким дејир ки, инди мән, мәнәм,
Һәр шеј олдуғутәк дуруб јериндә,
Баша дүшмүрәм ки, дәјишән мәнәм.
— Салам...
— Дајан, дајан... сән...
— Һә...Тап көрәк.
— Адын... јох... билмирәм... бу саат, Мәләк!
— Тапмадын, Мәлејкә!..
— Өзүдүр ки, вар.
— Бах, сән, јадымдадыр, бурда отулар,
Јавашча кизләниб дала јатардын.
Милчәјә дамардан сапанд атардын.
— Оғулдан, ушагдан нәјин вар?
— Артыг
Анајам, нәнәјәм, биз гочалмышыг.
— Бәли, гочалмышыг, кечди өмүр, күн,
Инди јашајырыг балалар үчүн.
— Јадына кәлирми, бир күн мән сәнин...
Дејә варагланыр өтән заманлар
— Бу јер «бич Вәлинин», бу јер Һәсәнин,
Бу да «Гыз Илгарын» јери...
— Бәс онлар...

Һаны?
— Җајытмады онлар чәбһәдән...
Җајыда билмәзди ора һәр кедән...
Онлар җајытмады...
Гырх биринчи ил.
«Тарих сәһифәсиндән силинән дејил».

1 фәсил

ДҮНӘН — БУ КҮН

Үрәкләр јаралы,
Чәбһәдән кәлән
Ағыр хәбәрләрлә јашајыр Вәтән.
Вәтән силкәләнди,
сәфәрбәр олду.
Бөјүк бир мәмләкәт бир нәфәр олду.
Бир мәгсәд,
бир амал,
бир мәсләк үчүн...

Дүнәнсә...
Ордуја кетмәмәк үчүн
Солдат пулу верди аталарымыз.
Һәр вахтын өз һөкмү!
беләдир јалныз!..
Бир јарпаг
Гопараг
тарихдән јенә:
Көзү бәрк горхмушду Шамилдән, чарын.
Инана билмирди сәдагәтина
Бөјүк император, мүсәлманларын.
Мәндән горхурдуму?

Буна шәкким вар!
Мән ки хумар идим дин лајласында.
Хејријлә шәрини моталпапаглар
Ајыра билмирди өз тарласында.
Унуда-унуда әчдадымызы
Ахыр өзүмүз дә лап унудулду.
Содат кет әмәкчүн өвладымызы

Кәрмә галағында кизләдән олду.
Јадлар аллаһ деди зағлы силаһа,
Аллаһ көлкәсинә сығынанда биз.
Чох баһа отурду бизә, чох баһа
Солдат чәкмәсини кәјмәмәјимиз.

Топ-түфәнк әсриндә говдан од алды,
Бизим силаһымыз јенә даш олду.
Јеримиздә сајыб дүнәндә галды,
Чәнлибел чеврилиб Данабаш олду.
Әсрин навасыны дүјдугму? Чәтин!
Бәминдә ахтардыг онун зилини.
Јарада билмәдик һәр гәринәнин
Өзүнә мүнәсиб Чәнлибелини.
Сәсимиз олмады, сәсдән сәс алды,
Дүнәнки навајла биз нәфәс алды.

Ингилаб! Ингилаб! Гопду бир анда.
Көнүлләр чырпыныб чыхды чәтирдән.
Бабам тәсбәһини шагғылдаданда
Атам күллә атды кечмишә бирдән.
Атам бабам илә дурду үз-үзә —
Өмрүнү тапшырды кечә-күндүзә.

Сусду тәсбәһ сәси күллә сәсиндән.
О бөјүк ингилаб зәлзәләсиндән
Ајры бир дон бичди әјнинә илләр,
Јаранды Алмазлар, күлдү Севилләр,
Дирилди тәзәдән Бабәкләримиз,
Тәзәдән доғулдуг бу дүнјада биз.

Тарихләр чаланды тарихимизә,
Арзулар бәзәди ели, ојамағы.
Ингилаб өјрәтди, ингилаб бизә
Әсрин силаһына саһиб олмағы.

Ојанды јухудан чәлләр, өрүшләр,
Күнәјин күнәши ахды гузејә

Көһнә әгидәләр, көһнә көрүшләр
Гыш сарајы кими дөндү музејә.

...Вәтән дара дүшдү, о ағыр күнә
Гурбанлар вермәјә дарылмадыг биз.
Вәтәнин өмрүнә, халғын өмрүнә
Өмрүнү чалады икидләримиз.

О ағыр илләрин долајларында
Бүдрәдим, јенә дә
Мәрданә дурдум.
Гырх икинчи илин јаз ајларында
Дөрд јүз он алтыны јаратды јурдум.

Јазмаг истәдијим бу тәзә дастан,
Нәдәнсә, јаманча горхудур мәни.
Мисраны көнлүмдә гыздырмамышдан
Һәр сәтрин башында сөз удур мәни.

Чәтиндир — әскәрин үч илдән бәри
Кечдији јолларын чәбринә дөзмәк,
Он-он шәһәрләри, јүз-јүз кәндләри
Сөзләрә дөндәриб мисраја дүзмәк.

Чәтиндир — әскәрин ајаг сәсиндә
Ше'рин аһәнкини, вәзнини тапмаг,
Гызыл күлләләрин зүмзүмәсиндә
Сөзүн чәкисини, вәзнини тапмаг.

Бурда сөз дә кәрәк снајперләрин
Сәрраст күлләситәк һәдәфә дәјсин.
Бурда әмәл ајдын, үрәкләр долу,
Әмәлләр торпағы, дашы әридр.
Бурда һәр әскәрин өз дөјүш јолу
Бөјүк бир романын сәтирләридр.

Кәрәк топ сәсилә гафијләнсин
Сөзләрим...
Сөзләрим сәтир башында.
Итиләшмәк үчүн сөз тијәләнсин,
Гәзәб бүлөвүндә, нифрәт дашында.

¹ Ч. Мәммәдгулузадәнин «Данабаш кәндинин мәктәби» әсәриндәки әһвалата ишарәдир.

Мән нечә горхмајым?
Чәтиндир, чәтин
Шәһидләр руһуна матәм сахламаг.
Јетим аналарын, гыз-кәлиндәрин
Сәнән үмидиндән дастан бағламаг.

Бу јердә гәләмим јенә илишди,
Сөзләр тикән олуб көнлүмү дешди.
Јетәр, бу кечәлик бәсимдир дедим,
Кирдим јатағым,
Јата билмәдим.
Кәлди көз өнүмә шәһид гардашым,
Ахды дәнә-дәнә, ахды көз јашым.
Оса күлүмсүндү,
Деди: — Нәдир бу?
Јох, јох! Ше'р дејил,

Мәрсижәдир бу!..
Дајан! Инди мәни, сән мәни динлә!..
Ағлар сәтирләрлә һара кедирсән?
Унутма, гардашым, бу мәрсижәнлә
Шәһидләр руһуну сән инчидирсән...

Елә јаз, ше'риндән кәлсин топ сәси,
Сөзүн аһәнк тутсун әгидәмизә.

Бизә кәрәк дејил матәм нәғмәси,
Кәл һәјат нәғмәси оху сән бизә.

Өлүркән, тәзәдән биз доғулмушуг,
Нәдир көзләриндә киләләнән јаш?
Биз өлүм наминә өлмәмишик, јох,
Биз һәјат наминә өлмүшүк, гардаш!

ИЛК СЫНАГ

Ашыб дәрәләри, дар долајлары
Дивизија Чир-Јурда топланды јүз-јүз,
Гырх икинчи илин пајыз ајлары,
Тә'лимләр башланды кечәбәкүндүз.
Тә'лимләр, тә'лимләр гәдәрсиз гәдәр.
Бөлүкләр сүрүнүр,
Каһ дикәлирди.
Һүчүм һәсрәтини чәкән икидләр
Јаланчы дөјүшдән чана кәлирди.

Доғруну јаландан өјрәнир бәшәр,
Сахта ојунлардан дәрс алып һәр кәс.
Гарыдан, гамышдан ат минмәјәнләр
Көһләнин үстүндә бәрк дура билмәз.

Тә'лим гуртарды,
Баш гәраркаһдан
Дөрд јүз он алтымыз әмр алды бир күн:
Дивизија дөјүшә кирир сабаһдан
Ледневи дүшмәндән тәмизләмәкчүн.

Елә ки, сәсләнди илк дөјүш әмри,
Елә бил тәрпәнди дағлар јериндән.
Бизим дивизијанын илк дөјүшләри
Башланды Гафгазын этәкләриндән.

Азча бојлананда үфүгдән сәһәр
Сәһарин бағрыны јарды күлләләр,
Гызарды үфүг дә,
Гызарды јер дә.
Елә бил јарылып көјүн гүббәси.
Илкин сәсимизди тәзә әсрдә
Бизим дивизијанын илк атәш сәси.

Күлләләр мәләјир,
Совуруп јери,
Көј јерә,
Јер көјә гарышыр бу күн;
Сәһарин гојнунда күллә сәсләри
Бир халгын адын ан данышыр бу күн:

Бу сәсләр дејир к , дүнја һәр анда
Күлсүн...
Көнүлләрә күнәш доғулсун,
Бәшәрин кәләчәк хошбәхтлијиндә
Мәним дә өз пајым,
Өз һаггым олсун!

О сәсләр дејир ки, сәадәтими
Ганымла газанмаг истәјирәм мән.
Онун төһфә кими, һәдијә кими
Алмаг истәмирәм әзкәләриндән,

О сәсләр дејир ки, сәсләр ичиндә
Мәним дә өз сәсим, арзум, камым вар!
Гоча тарихләрин кәшмәкәшиндә
Мәним дә шәрәфим, еһтишамым вар!

О сәсләр дејир ки, биләк бир кәрә
Бирдир јер үзүндә бүтүн бу халглар.
Башга милләтләрә лағ едәнләрә
Мәним дә өз сөзүм, өз чавабым вар.

О сәсләр дејир ки, бәшәријјәтин
Әввәли бир көкдә,
Бир зәминдәдир.
Бөјүјү, кичији јохдур милләтин.
Кичиклик вар исә... мәндә, сәндәдир.

Алчаг бир нијјәтлә ахан ганларын
Ләкәси иманла, һагла јујулду.
Һакимлик ешгилә чарпышанларын
Һисмәти һәмишә алчаглыг олду.

О күллә сәсләри: тарак,
 так,
 тарак!
Һаггын, һәгигәтин сәсијди анчаг.
Сәнқәрләр гызынды нәфәсимиздән.

...Шәһәрә од вуруб чәкилди дүшмән.
Јаныр...
Сејр едирик јанан шәһәри.
Түкләрим үрпәшир, көзүм гаралыр,
Һәр аддым башында дөјүш изләри,
Уча биһалардан дөрд дивар галыр.
Үстүнә чеврилиб торпағын алты,
Илк имтаһандан
Шәрәфлә чыхды
Дөрд јүз он алты!

Моздок чиварында вурушуруг биз,
Ирәли!

Ирәли!

Ирәли!

Јенә!

Ҷан атыр дивизија кечәбәкүндүз
Баксанын, Терекин саһилләринә.

Һәр гарыш јер үстә мин ган, мин гада,
Әлбәјахададыр дәмирлә инсан.
Танклар, миһамјотлар јоллар ачса да —
Үрәкдир,
Синәдир чәбһәләр јаран!

Бир иман,
Бир инам
Верин сиз мәнә,
Мин шәрин тојуну дөндәрим јаса.
Бу ағыр силаһлар нејләр дүшмәнә
Инамла дөјүнән үрәк олмаса.

Ешгин, әгидәнин, һәмишә, һәр вахт
Һәр шејдән шириндир дады дүнјада.
Инамдыр,
Имандыр,
Мәсләкдир анчаг
Бүтүн зәфәрләрин ады дүнјада!

Һаггын әскәрләри елә бунунчүн
Һәмишә өзүнү јенмәз санырды.
Әмраһ да, Идрис дә
 һәр саат, һәр күн

Һәмән бу инамла ганадлаңырды.
Өлүмлә чарпышан бу гәһрәманлар
Зүлмәтин бағрыны сөкүб әридир.
Мәсләкин јолунда төкүлән ганлар
Ган јох,
Дан јеринин шәфәгләридир.

Күчәнин сағында алман әскәри
 сәрилиб јерә.
Күчәнин солунда шәһид елоғум
Ҷаныны тапшырыб улу көјләрә.
Бунлар бир-бирини өлдүрүб јәгин.
Нечин?
Еһ, нечин?
Еј алман әскәри, еј јазыг инсан,

Бу әсрә дүшмәјән сәнин сучунму?
Сәни Кензбергдә доғубдур анан
Русија торпағында өлмәк үчүнмү?

Бој атдын,
Бојунун һәр гарышында
Атанын, ананын мин диләји вар.
Бейнинин, алнынын һәр гирышында
Нечә мұәллимин нечә сәји вар.

Бүтүн бу гајғылар һәдәрмиш, һәдәр,
Зир өмүр бир ана гурбан верилди.
Сәнинчүн чәкилән бу әзијјәтләр
Бир гызыл гуршуна дәјишдирилди.

Аналар бу дәрдә, де, нечә таблар?
Мин-мин арзусунун чырағы сөнмүш.
Јолунда чәкдији бүтүн әзаблар,
Үмидләр, инамлар бунун үчүнмүш?!

Сәнә дедиләр ки, дәмәрларындан
ахан гызыл ган
Бүтүн милләтләрин ганындан үстүн.
Ари ирг дүнјанын тачыдыр бу күн.
Сән дә, јазыг чаван, буна инандын,
«Һајл Һитлер!» олду ән бөјүк андын!

Һајла башлајанлар гуртарды вајла,
Көр һарда өлүмлә кәлиб көрүшдүн.
Дүнјаја баш олмаг иддиасыјла
Сән силаһ көтүрдүн,
Ајаға дүшдүн!..
Дүнјада олмамыш «пис милләт» сөзү,
Бу сөзү лүғәтдә сиз јаратдыныз.
Алилик ешгилә сиз өзүнүзү
Тарихдә нечә јол ода атдыныз.

Адамына бахыр «сафлыг» да, «ган» да,
Мән көзә дүртмәдим шан-шәрәфими.
Кетен Низамимә сәчдә гыланда,
Боденштедт өғрутәк гарәт еләди
Мирзә Шәфими.

АЗӘРИН БИРИНЧИ ЬЕКАЈӘСИ

Учгун гајалардан, шиш тәпәләрдән
Кечиб ат сүрүрдүм сурсат далынча.
Јаман тәләсирдим,

нечә олса мән
Кери дөнмәлијдим гаш гаралынча.

Чајын саһилинә ендијим заман
Узаныб су ичир көрдүм бир алман.
Түфәнки галдырыб тушладым она,
Анчаг әл сахладым, залым оғлуна
Гыјмадым,
Дедим ки, һәлә вахтым вар,
Гој ичсин, тапылмаз бу су гәбирдә.
Илан иландыр ки, бизим бабалар
Она да гыјмајыб су ичән јердә.
Дөшүндән вурарам о галхан кими...
Бир хејли көзләдим,

көзләдим,
о да,
Галхмаг билirmi ки?
Демә, әксими

Бу надүрүст оғлу көрүрмүш суда.
Һеч демә, дишинә тутуб чаныны
Астача чыхарыр о наганыны...
Бир күллә!
Түфәнким дүшдү әлимдән,
Мәрдликдәй гул олдум бу намәрдә мән.

Овчуну көр нечә ов габағлады,
Гачмаг истәјирдим, мәни һағлады.
Мән алман дилини билирәм бир аз,
Дедим: — Ахы, белә кишилик олмаз.
Деди: — Кишиликлә, де, ким учалды?
Мәрдлик, чәнкавәрлик дүнәндә галды.

Әлими, голуму бағлајыб алман
Апарды өзүјлә..
Мән әсир олдум.
Вәтәнчүн чанымдан кечдијим заман
Вәтәнин өнүндә мүғәсир олдум.

Бизи сүрүдүлөр беләдән-белә,
Күндә нечә дәфә өлдүк, дирилдик.
Бир чаван рус илә вериб әл-әлә
Өлүм јувасындан биз гача билдик.

Чатдыг бир мешәјә...
Мешә кимсәсиз,
Галдыг ики кечә каһаларда биз...
Ағачлар мешәдә ган ағлајыр, ган,
Пајыз күләјинин выјылтысындан...

Ачылыб көјләрә сапсары әлләр,
Мешә гушларынын кәсилиб сәси.
Ајаглар алтында сары хәзәлләр
Елә бил охујур пајыз нәғмәси...

Нејләмәк? Пајызын гуру сазағы
Бизи әлдән салды,
Бир ахшамчағы
Көрдүк гузејдәки таладан бәри
Әршә бүләнд олур күллә сәсләри...

Нејрәтдән донмушдуг...
Кечди бир гәдәр,
Сүкута гәрг олду јенә дә чөлләр.
Кәлдик јаваш-јаваш талаја сары
Үрәкдә һәјәчан,
Горху вә тәшвиш.
Демә, дүшмән бурда бајагдан бәри
Бизим әскәрләри күлләләјирмиш.

Јатыр ган ичиндә гырх ики әскәр,
Јерми силкәләнди,
Күнәшми батды?
Гырх ики гуршунла бу ган ичәнләр
Гырх ики ев јыхды, очаг гаралтды.

Гуршунун һөкмүнә донду заман да,
Бир јерә атылды, мин јерә дәјди.
Бу гызыл күлләләр Азәрбајҗанда
Јоллара дикилән көзләрә дәјди.

Икид басдығыны кәсмәмиш гултәк,
Әсири өлдүрмәк?

«Мәрдлијә» бир бах.
Намәрддән кишилик, мәрдлик көзләмәк
Мәрдин өзүнү дә алчалдар анчаг.
Кишилик һәр кәсә дејил мүјәссәр,
Хошбәхтсән, дүшмәнин кишисә әкәр!

Һәрбин гајдасыны бабалар нәдән
Һәр заман, һәр јердә мүгәддәс сајыб.
Әсил чәнкавәрләр, дөври-гәдимдән
Силаһсыз дүшмәнә әл галдырмајыб.

Бабалар мәрдликлә чәбһәләр јарыб,
Мәғлуба рәһм едиб анчаг һәмишә.
Силаһсыз дүшмәни силаһландырыб
Сонра да... онунла кәлиб дөш-дөшә,

Мәрдлик, чәнкавәрлик дејил ојунчаг.
О дамар јашајыр ганда, иликдә.
Дүшмәни дүшмәнтәк данышдыр, анчаг
Мәрданә олмалы дүшмәнчилик дә.

РҮЧҮ

Кәрәмин дәстәси дағлардан енди,
Дүшәркә салынды тәпәләр үстә.
Исрафил ағајла Кәрәм дүшмәнди
Өзкәнин атдығы наһаг шәр үстә.

Һәр јанда, һәр јердә бу ики дүшмән
Һәр күн изләјирди бири-бирини.
Дағларды горујан һәр фәләкәтдән
Гачаг Кәрәм кими чәнкавәрини.

Бүтүн күлфәтилә Исрафил аға
Көчүрдү јазбашы арандан даға.
Исрафил горхса да гәфил һүчумдан
— Гурун чадырлары, — деди — о, бурда.
Гәлбиндә шүбһәләр, башында думан,
Көнүл сирдашыјла јатды чадырда.

Ертәси... чадырын кирәчәјиндә

О, бир патрон тапды...

Ганы гаралды.

— Кимин бир патрону чатышмыр? — дејә.

Бүтүн достларындан о, хәбәр алды.

Һеч кәс дилләнемәди, тутулду бу дәм.

Деди: — Бу бөјүклүк мәнә танышдыр.

Кечә бурада олуб дүшмәним Кәрәм,

Мәни арвадыма бағышламышдыр.

... Ганун-гајдасы вар икдилјин дә...

Кишилик сајылмыр ахы һәр зәфәр.

Дүшмән, дүшмәнини јатдығы јердә

Вә... арвад јанында вурмаз демишләр.

Өлчүлүб, бичилиб гәзәб дә, кин дә,

Бәли, бу көк үстә бөј атмышыг биз.

Тарихин амансыз кечидләриндә

Бөјүк бир ән'әнә јаратмышыг биз.

Һитлер күл үфүрүб көзләримизә,

Һүчүм етмәдими гәфилдән бизә?

СҮКУТ

Гырх үчүнчү илин феврал ајындан

Башланды Самбекдә ганлы дөјүшләр.

Лаләтәк ачылды синәләрдә ган,

Гызарды өрүшләр

Гызарды дөшләр...

Өндә сыраланан Самбек дағлары

Јахшы горујурду јалгузағлары.

Дөрд јүз оң алтынын зәрбәләриндән

Керијә отуран дүшмән карыхды,

Сонраса ән күчлү дәстәләриндән

Әмраһын топлары кәлиркән дилә.

Топлар јол ачырды пијадалара,

Чох сәрраст, тутарлы зәрбәләрилә.

Көјдә дә, јердә дә курулту сәси,

Елә бил синәси дағылыр јерин.

Өтүр үстүмүздән гара көлкәси

Тез-тез хач нишанлы тәјјарәләрин.

Јағыр үстүмүзә, јағыр бомбалар,

Һава тутумундан ағыр бомбалар.

Минамјот јағмуру, пулемјот сәси,

Пәләнк танкларынын ағыр зәрбәси

Торпағын бағрыны төкдүкчә шан-шан,

Јер нијә јарылмыр бу јаралардан?

Инсаныг, дөзүрүк,

Мәсләкимиз вар,

Билмирәм анчаг,

Буна нечә дөзүр өз синәсиндә

Күл-чичәк битирән бу гара торпаг?

Ахы, нечә дөзүр бу зәрбәләрә

Һавада фырланан балача күрә?

Илин сигләти вар һәр анымызда,

Биз ки, бу сигләтә өјрәшдик артыг.

Күлләләр фит чалыр дөрд јанымызда,

Өлүмлә һәјатын арасындајыг.

Бир анын ичиндә

Һәр ахшам, сәһәр

Чансыз даша дөнүр нә гәдәр инсан,

Совушур өлүмләр, өтүр өлүмләр

Мәним каһ сағымдан, каһ да солумдан.

Сусду атәш сәси, дајанды бир ан.

Динчәлдн бир гәдәр чөлләр, јамачлар.

Ағыр гәлпәләрин тозанағындан

Көр нечә гаралыб отлар, ағачлар.

Сүкут... Ешидилир узагдан белә

Һисли јарпағларын хышылтылар.

Сүкут, сәадәтин ширин дилилә

Гој нәғмә охусун јарпағлар бары.

Сүкутдан һәзз алыр һәсрәт көнүлләр,

Сүкут...

Нэр тэрэгдэ сүгут бүсбүтүн.
Фэхри гаровулда дајаныр чөллэр
Сонунчу дөјүшдэ өләнлэр үчүн.

МЕЈДАН ВЕР!

Ирэли!
Ирэли! Тэээ бичилмиш
Зэмидэн кечирик, сүнбүлү дэн-дэн,
Јан-јана дүзүлэн тајалар диш-диш.
Рүһүм тэээлэнди көвшөн ијиндэн.

Галбимдэ сәсләдим кечән күнлэри
Дүнјада сүлһ дә вар, зәһмәт дә вармыш.
Бир сүнбүл дәнәси, бир саман әтри,
Бә'зән бир дүнјаны јада салармыш...
... Чатылыр үфүгдә көјләрин гашы,
Зәмидә һәрбәл сүлһ дүрүб јанашы.

Ирэли!
Гаршыда мин-мин һүчум вар.
Таганрог уғрунда ирэли, достлар,
 јалныз ирэли!
Чеховун јурдуну азад етмәли!..

Говулду шәһәрдән дүшмән бүсбүтүн.
 Јухулу чөлләрә чан кәтирилди —
 Бизим дивизијаја бу гələбәјчүн
 Гоца Таганрогуң ады верилди.
 Кечир дивизијамыз фыртыналардан.
 Арузлар, үмидләр сәпилир јола.
 Сөзүн сүр'әтилә көр нечә асан,
 Көр нечә тез чатдыг Мелитопола.

РУЧУ

Мән ки, вурушмадым...
Бура бир сәһәр
Бәлкә парашүтлә атыблар мәни.
Јериндә демишләр, доғру демишләр,
Ахы, јејин олур сөзүн көһтәни.

Јан-јана дүзүрәм, мән ки, сөзлери,
 Мән ки, түфәнкими дарагламадым.
 О дојүшләр кедән ганлы дүзлери,
 Мән ки, китаб кими варагламадым.

Иллэр гэдэр чөкөн ағыр анларын
Хэбэрим олмады бир дэнэсиндэн.
Ајларла сэнкэрдэ атышанларын
Нэлэр чэкдијини һардан билим мән?

Барыт гохусуну дадмадымса да,
Галбимин көзүлө көрдүм чабһени.
Әскәрди мәним дә ешгим, нијјәтим.
Сәнкәрдән-сәнкәрә апарды мәни
Сонсуз мәһәббәтим, сонсуз нифрәтим.

О вахт бу дүнжанын дәрди-сәрини
Анлаја билмәдим, дүзү, әсла мән.
Анчаг курулдајан топ сәсләрини
Ешитдим гәлбимин гулағыла мән.

Jox-jox! Бу нәғмәни јазан мәнәмми?
 Кечмәдим чәбһәнин дәһшәтләриндән.
 Моздокдан Берлинә јол кедәнләрин
 Ајаг изләрини сәтирләр кими
 Бу күн қағызлара көчүрүрәм мән.

Кечир дивизијамыз ֆыртыналардан,
Арзулар, үмидләр сәпилир јола.
Сөзүн сүрәтилә көр нечә асан,
Көр нечә тез чатдыг Мелитопола.

Дивизија бу јолу кечди бир илэ,
Нэ гэдэр обалар чыхды гэфасдэн.
Бу чох асанмыдыр?
Биз бу мэнзилэ
Чатмышыг адлаяб өмүрлэр үстдэн.
Кечдик мин эзабла биз ојмаг-ојмаг
Бу чэтин, бу ағыр дөјүш јолуну.
Бизи ағлатмады,
Ағыртды анчаг
Һәр мэнзил башында јүз өмрүн сону.

Гаралды мејитләр гар үзәриндә
Бөјүк арзуларын нөгтәси кими.
Мәшәггәт үздәдир,
Јара дәриндә,
Сызладыг чырағын пилтәси кими.

Адлајыб кечирик биз мејитләри,
Аддым сәсимиздән титрәјир көј, јер.
Мин-мин өлүм көрдүк бир илдән бәри,
Өлүм дә бизимчүн адиләшибдир.

Өлүмдән доғулан гәһрәманларын
Адыны чәкмәдим мән бурда бир-бир.
Әдәләт јолунда ахан ганларын
Сорағы һәмишә тарихдән кәли.

Бу јолда нә гәдәр јенијетмәләр
Кишилик газанды, һәм јаша долду.
Нечә адсыз-сансыз адичә әскәр
Ад алды, сан алды,
Гәһрәман олду.
Әскәр вар, сәдасы һәр јандан кәлир,
Забит вар, таныныр тәк рүтбәсилә,
Әскәрләр пагонла танынмыр, хејр,
Таныныр чалдығы гәләбәсијлә.

Идрис, Ағаширин, Мәммәд, Мүзәффәр
Дүшмән күлләсинә һәдәф олдулар.
Дөјүшә кирәндә ади бир әскәр,
Дөјүшдән чыханда шәрәф олдулар.

Онлар көј үзүндә бир шырым кими
Ахдылар,
Бу һүнәр, нәләр јаратды;
Дөјүшдә чахдылар илдырым кими,
Сонра.. курултулар Вәтәнә чатды.

Мәгамда сечирик гарадан ағы,
Мәгамдыр јетирән гәһрәманлығы.
Мүгәддәс дуғулар, фикирләр мәнә
Нәјаты, дүнјаны өјрәдир мүдам.
Мејдан вер, имкан вер, мәгам вер мәнә,
Бир нәдир, јүз дәфә гәһрәман оллам.

Һөкмү олмасайды һәр вахтын әкәр,
Бәлкә дә... бир күндә ил гочаларды;
Мәгам чатмасайды Гочаг Нәбиләр
Гочаг јох, адичә гачаг оларды.

Өлүмдән доғулан гәһрәманларын
Адыны чәкмәдим мән бурда бир-бир,
Әдәләт јолунда ахан ганларын
Сорағы һәмишә тарихдән кәлир.

Биз нә мәнзил билдик, нә дә дүшәркә,
Горунур бу јолда шәрәфим, шаным;
Һүчүм!

Һүчүм!

Һүчүм!

Бизимлә биркә
Кечир өлкәләри Азәрбајчаным!

КОНСЕРТ

Кечә сакит кечди, биз сәһәр еркән
Бир хәбәр ешитдик, көзәл бир хәбәр;
Дедиләр, чәбһәјә кәлиб Вәтәндән
Бизи тәбрик үчүн нүмајәндәләр.

Кәләнләр ичиндә артистләр дә вар,
Чохдан маһны сәси ешитмирик биз.
Чалыб-чағырсынлар, ше'р охусунлар,
Ачылсын бир гәдәр үрәкләримиз.

Пулемјот далында узаныб әскәр,
Изләјир кечәдән сусан дүшмәни.
Бу заман јетишди нүмајәндәләр,
Командир архадан сәсләди мәни.

Мән галхдым, бир анда јана чәкилдим,
Аһ, кими көрүрәм, хәјалдыр, нәдир?
Бу, Вургун дејилми?
Мән елә билдим
Бүтүн Азәрбајчан бу сәнкәрдәдир.

Һамыҗа бир-бир
Кәлиб әл верир
Ағсачлы шаир.

Сонра бир кәнарда кәлиб о дурду,
Елә бил астаҗа ше'р охујурду...
Онун дағлар кими дик гамәтиндән,
Гартал бахышындан, әзәмәтиндән,
Ше'р сәпәләнди үрәјимизә,
архасы бизә

Пулемјот далында јатан Пәрвизә
бир хејли бахды,
Пәрвиз буну дујуб ајаға галхды.
Деди: — Галхма, оғул, бу сәнкәрдә сән
Учасан, бөјүксән мин дәфә мәнән...

Ахшамы јығылдыг бир чәмәнлијә,
Артистләр бир көзәл дәсткаһ башлады;
Нә гәдәр нәғмәләр ешитдик, анчаг
Ајрыјды бурдакы нәғмәнин дады.

Боғуг топ сәсләри кәлир узагдан,
Бизсә динләјирик хош нәфәсләри.
Батыра билмәмиш, демә һеч заман
Нәғмә сәсләрини күллә сәсләри.

Шөвкәтин секаһы, һачынын тары
Боғду узагдакы курултулары...
Сөкүлдү синәси чәнин, думанын,
Бизим көнлүмүзә ишыг чиләнди.
Һәр пәрдә үстүндә Азәрбајҗанын
Бир дағы сәсләнди, дәрәси динди.

Көнүлләр тәслимдир бу үлвијјәтә,
Нәғмәләр гојнунда инсан учалыр.
Күллә атан әлләр, ше'р, сәнәтә,
Һәзин пәрделәрә инди әл чалыр.

Нәғмә, тилсиминә, сәһринә гурбан!
Залым да өзүнү сәнә дост сајды.
Ширин нәғмәләрә нола һәр заман
Инсан әмәлләри аһәнк тутајды.

Әјилир һөкмүнә аллаһ да, дин дә,
Сусан көнүлләри диндирән олдун;
Ән залым, мүстәбид ганичәнин дә
Әлиндән бычағы салан сән олдун.

Торпағын һәр дашы, һәр зәррәси дә
Нәғмәнин одунда гөвр еләјәјди...
Нолајды, анамыз јер күрәси дә
Лајлалар гојнунда дөвр еләјәјди...

АЗӘРИН ИКИНЧИ ЬЕКАЈӘСИ

Тәзә «дил» кәтирдик, чаван бир алман,
Нә гәдәр диндирдик, чаваб вермәди.
Бәрк дурду, дөнмәди өз инадындан,
Бир чүмлә: «Мән һеч нә билмирәм», — деди.

Әсир јаралыјды тугулан заман,
Ону бизимкиләр јараламышды.
Һејрәт сачылырды ташгабағындан
Онун бу һалы да мәнә танышды.

Һәдә-горхудан да бир шеј чыхмады,
О, елә сусурду, сусурду анчаг.
Командир тәпинди, о карыхмады,
Бәрк дурду анчаг...

Әсири салдылар торпаг газмаја,
Мән дә гапысында көзәтчи дурдум.
Арабир әсирә көз гоја-гоја,
Хәјаллар әлиндә мән говрулурдум.

Инаныб, бу јазыг инаныб јаман.
Өзү дә баш ачмыр инандығындан.
О сирри вермәди, о сусду нәдән?
Бу тә'лим китабдан кечибдир гана.
Бәдбәхт о кәсдир ки, баша дүшмәдән,
Чөвһәри билмәдән рәнкә алдана.

Севир Вәтәнини... буна мән варам!
Бу севки өнүндә дүнја баш әјсин.
Өзкә инамлары данан бир инам,
Инам саһибинин башына дәјсин!
Севдин Вәтәнини...

Өз Вәтәними,
Лап сәнин кими,
Мәним дә севмәјә һаггым јох мәкәр?
Биз Вәтән һиссиндән мәһрумуг мәкәр?

Јалан данышаны дилиндән асын,
Билмәдән инандын јаланлара сән.
Дејирәм, адамы аллаһ сахласын,
Әсрин өз бәласы фанатизмдән.

Гырмызы-гырмызы јаланлар дејән,
Көзләрин гаралар, ал күнә бахма!
Еј рәнкә инанан, бәс демәдин сән
Турпун ичинә бах. чөлүнә бахма!

Рәнкин далындакы һәгигәтә бах!
Һәгигәт назиләр, амма үзүлмәз.
Јалан чичәкләнәр, бој атар, анчаг
Бәһәр верә билмәз, бар верә билмәз.

Бир узаг мәтләб вар, бир дә бир јахын,
Турпун ичиндәки ағы көрәк, көл.
Хошбәхт о кәсдир ки, инандығынын
Сөзү дә көзәлдир, өзү дә көзәл!

«Һагг» дејәнин
Һагга инамы варса,
Нијә һагг наминә өзкәни сојду?
Јухары «Һагг» деди, ашағыларса,
Һаггы көрәммәди, сөзүнә үјдү...

Бу јазыг әсир дә бојаныб гана.
Нечин? О, бу јола нијә инанды?
Фүрерин дедији «Һаггын» адына
Өзүнүн јашамаг һаггыны данды.

Гәрибә аләмдир, торпаг газмада
Бир әсир ағлајыр, бир шам ағлајыр.
Чөлдәсә атышма, әлүм, гән, гада,
Топлар нә'рә чәкир, ахшам ағлајыр.

Бағланыб додаглар, динир јараглар,
Дону инкар едир, гојма јамаглар,
Көр нечә гарышыб наһаглар, һаглар,
Дүнја әзаб чәкир, адам ағлајыр.

Тәпә дә өзүнү дағ сајан заман,
Һәгигәт бүдрәјиб ахсајан заман,
Гара да өзүнү ағ сајан заман,
Вичдан ләкәләнир, инам ағлајыр.
Гәрибә аләмдир, торпаг газмада
Бир әсир ағлајыр, бир шам ағлајыр.

Инләди... чеврилдим она тәрәф мән.
Көрдүм үст көјнәји ган ичиндәдир;
Көңлүмә од дүшдү бу инилтидән,
Бу нәдир? Дүшмәнә ачымаг нәдир?

О мәнә ачымаз, тапдајар мәни,
Көврәлдим, ачыдым она мән јенә.
Һејван гардаш билир өз һәмчинсини
Инсанам, дүшмәндир һәмчинсим мәнә.

Дөзмәдим, мән ону белә көрүнчә,
Дедим, бу мәгамда нә гајда-гану?
Дәрһал түфәнкими сөјкәјиб күнчә,
Кетдим, јарасыны сарыјым онун.

Ачдым јарасыны... мәнә бир тәпик...
Јыхылдым. Әл атды дәрһал түфәнкә,
Тез шамы сөндүрдүм, чәкилди тәтик,
Бир күллә, гычымы сыјырды күллә!

Газма зил гаранлыг... галхыб јеримдән
Көрмәзә-билмәзә чумдум үстүнә.
Сүпрүшмә башлады... үстәләдим мән,
Бу намәрд оғлуна гыјмадым јенә.

Бу жердә жадыма дүшдү Короғлу,
Кәрәк басдығыны кәсмәжә инсан.
Намәрдин әлиндә бир әсир олду
О да мәрдлијиндән, гана чағындан:
...Болубәј дил төкдү гоч Короғлуја:
— Дүнјада мәни дә бир нәфәр дуја,
Һаны елә адам, о икид һаны?
Мәни әлдән салды бу үзүнтүләр.
Мән Һәсән пашанын ғызы Дүнјаны
Севирәм, Короғлу, дүнјалар гәдәр.

Мән елчи көндәриб истәдим ону,
Паша бујурду ки, елчи нә лазым?
Мәним бир шәртим вар, гоч Короғлуну
Тутуб кәтирәнә гурбандыр ғызым.

Короғлу ғымышыб деди: — Еј чаван,
Бир ғыздан өтәри бу нә аһ-фәған?
Анчаг... мән һазырам елә бах бу күн,
Әкәр сеvirсәнсә үрәкдән ону.
Мән ешгә тәслимәм, анчаг бир дүшүн,
Учуз сатмырсан ки, сән Короғлуну?
Болубәј диз чөкдү, өпдү торпағы,
Короғлу көврәлди, «Галх, кедәк!» — деди.
Ачылды чаванын ғашы-ғабағы,
Онлар кечә икән јол әтәкләди.

Болубәј дилләнди: — Јох-јох, бу әсла
Дүз дејил.
Короғлу сорушду: — Нијә?
Деди: — Сән кедирсән өз ајағынла,
Паша инанармы бу әсирлијә?

Деди: — Бәс нејләјәк?
Деди: — Изин вер,
Әлини, голуну бағлајым сәнин.
Бах, бу да гандаллар, бах, бу да зәнчир,
Нә даныш, нә дин!

Короғлу динмәди... сарыјыб ону
Јыхды једди нәфәр атын белинә
«Кәрәк нә олачаг бу ишин сону».
Дејә о динмәди, о сусду јенә...

Кетдиләр... Јол узун
Кечди бир гәдәр,
Болубәј дилләнди: — Јох
Дејәчәк сәнинки дејил бұ һүнәр.
Дејә о, атыны илдырым кими
Сүрдү Короғлунун үстә бирбаша.

Чәкиб ғылынчыны ендирди алчаг
«Әсирин» алнына... ғышғырды ал ган.
Ғылынч бу зәрбәдән әјилиб анчаг,
Санки үзр истәди гоч Короғлудан.
Инсан утанмады, дәмир утанды.
Короғлу алышды,
Короғлу јанды.
— Ај намәрд, ај намәрд!
Бу нәдир? — деди.
Јохса... јахшылыға төһфәдир? — деди.

АЗӘР

Мәним әсирим дә дәјирәм јәгин
Әсил варисијмиш Болубәјләрин...
Дедим, инсан кәрәк дуја инсаны.
Чох да биз дүшмәник,
Инсанлыг һаны?
Сәнән од үстүнә од ғаламазлар,
Јара бағлајаны јараламазлар.

Өлмүшдүм, тәзәдән санки дирилдим,
Мәрдлик ғајда дејил, бир өрнәк имиш.
Дүшмәнә рәһм етмәк, мән бир дә билдим,
Һеч демә, өзүнү мәһв етмәк имиш

Тариха баш вураг... бу ағ, бу гара,
Мәрдлик базарында мән ки, сәррафам.
Һаггыны көстәриб чох һагсызлара
Анчаг дүшмәнинә мәрд олуб бабам.

Мәрдлик шәрәф олду тарихимизә,
Чох баһа отурду бу, анчаг бизә.
Кәтир хатиринә сәфәвиләри,
Бәс нијә о заман башда тач олду?
Тачы дујгулара сатандан бәри
Ағыллы бир баша биз мөһтач олдуғ.

Бә'зән өзүмүзү бәјәнмәдик биз,
Дедик филанкәсә кәрәк охшајағ.
Јанды өз бағымыз... фикир чешмәмиз
Өзкә бағларыны сүлады анчағ.

Һеч кәс инчимәсин, дедик, гој биздән,
Јандығ јад евиндә биз чырағ кими.
«Бујур» дејә-дејә, һөрмәтимиздән,
Гонағы еләдик евин саһиби.

Бизим бөјүк-бөјүк усталларымыз
«Хәмсәләр» бағлады өзкә дилиндә.
Јадын малы олду бизим варымыз,
Бабам талан олду өз мәнзилиндә.

Јада абидәләр учалдыб дедик:
Фәһләлик бизимдир, усталығ сәнин.
Чох заман өзкәјә гуллуғ еләдик,
Бејин бизим олду, әсәр өзкәнин.

Надир дә, Гачар да өлкәләр алды,
Вәтән, учалмады, өзү учалды...
Өз доғма јурдуну ајаға салды,
Шаһлар бизим олду, зәфәр өзкәнин.

Салдығ өзүмүзү өзүмүз көздән,
Күл илә ојнадығ әл әкиб көздән;
Өлкәләр нур алды шәфәғимиздән,
Күнәш бизим олду, сәһәр өзкәнин.

Мәним сәрвәтимә чаһан көз дикди,
Сәрвәтим, дөвләтим она кәрәкди.
Бабам јер шумлады, бабам јер әкди,
Әмәк бизим олду, бәһәр өзкәнин.

Ачды сәнәсини бизә бу торпағ,
Аләми бәзәјиб лүт олдуғ анчағ...
Чыдырда чапсағ да һамыдан габағ,
Һүнәр бизим олду, нәмәр өзкәнин,
Гызыл бизим олду, кәмәр өзкәнин.

Кәлди Сәбуһинин дедији күнләр,
Ачылды бағланан көһнә дүјүнләр.
Ел өз ипәјини өзү кејинди,
Бүтүн вар сәсимлә дејирәм инди:
Күнәш дә бизимдир, сәһәр дә бизим,
Һүнәр дә бизимдир, нәмәр дә бизим...

II Фәсил

УКРАЈНАДА

Украјна, Украјна!
Гырх биринчи илдән бәри,
Днеприн көј сулары
Өтүр матәм нәғмәләри.
Јадлар кениш чөлләрини
Ајаглајыр,
Шевченконун ше'рләри
Ган аглајыр.
Мешәләрдә бүлбүлләрин
Инди өтүр һәзин-һәзин.
Фүзулинин нәвәләри
Һарајына кәлиб сәнин.

Кечә-күндүз мешәдәјик,
Пајызын кур јағышындан
Чөлләр, дүзләр ашыб-дашыр.
Дивизијамыз,
Гаршыдакы дејүшләрә һазырлашыр.

Көшфијатчы дөстэләри
Из ахтарыр
Дөврәсиндә һәр хәндәжин, һәр каһанын,
Кәсик-кәсик ағ көтүкләр
Дишләрини хатырладыр
Једдибашлы әждаһанын.
Һәр аддымда өтән ганлы дөјүшләрдән
Нечә изләр...
Сөпәләниб јола-кола
Дәбилгәләр, бош килизләр.
Һәр чығырда
Бир ваһимә, бир тәһлүкә.
Елә һәмән бу мешәдә
Чанаварла гаршылашыб.
О ғырмызыпапаг бәлкә?
Нәләр, нәләр пычылдаыр гулағыма
Бу чығырлар, долај јоллар.
Бәлкә... елә бу мешәдә кизләнибдир,
Нәнәләрин данышдығы
Түкүрпәрдән о нағыллар?..

Чәкмәләрин дабанында әридерәк
Күнләри мән, ајлары мән,
Кечиб кетдим
Чоғрафија китабында
Адларыны охудуғум
Нечә-нечә шәһәрләри, чајлары мән.
Китабларда јазыланлар
Нечә азымыш, нә дајазмыш...
Мәрмиләрин түстүсүндән
Көјүн көксү дамар-дамар,
Гәлпәләрин зәдәсиндән
Јерин көксү нахыш-нахыш,
Мин китабда јазыланы
Әвәз едә билмәз имиш бирчә бахыш.
Хәритәдә, китабларда
Ады белә чәкилмәјән
Обалардан, ауллардан, дүзәнләрдән
Кечирәм мән.
Саатларла дөјүш кедир,
Бу кәндләрин һәр тининдә, күчәсиндә.
Нечә ганлы хатирәм вар
Бу кәндләрин нечәсиндә.

ЈАН-ЈАНА

Чох күчлүдүр һәлә дүшмән,
Бу кәндләри, шәһәрләри
Асанлыгла вермир әлдән.
Феврал ајы...
Сулар ашыр,
Сулар дашыр...
Дивизијанын өн дәстәси Днепрә
Јахынлашыр.
Танкларымыз һәмлә кәлир
Дүшмәнин өн чәркәсинә,
Катјушалар
Матәм маршы гатыб бу күн өз дилинә -
Сыхышдыыр алманлары
Днеприн сағ саһилинә.
Дөјүш кедир ики саһил арасында
Чај бөлүнүб ики јерә
Чај сығыша билмир даһа —
Сағдан сола, солдан саға
Мәрми атан саһилләрә.
Днеприн көј сулары
Ал-әлван, ал-әлван.
Саһил боју һара бахсаг
Гызыл ган, гызыл ган.
Елә бил-ки, көј сулара
Пајыздан хал дүшүр.
Саһил боју мејит ахыр
О јандан, бу јандан.

Енли чајын ортасында
Мејитләр көрүшүр...
Далғаларын гучағында
Дајана-дајана.
Үзүб кедир
Дүшмән олан мејитләр
Јан-јана, јан-јана.

НИШАККАЬ

Тушламышам түфәнки
Кол дибиндә тәрпәнән

Дүшмәнә... Көзләјирәм...
Бир саатда елә бил
Бүтөв бир зам: кечир,
Мәним јолум түфәнкин
Нишанкаһындан кечир.
Биз һамымыз бу јолда
Бир нәфәрик, бир нәфәр.
Бир һәдәфә јөнәлиб
Атдығымыз күлләләр.

Нә көзәлдир бу бирлик,
Нә көзәлдир бу вәһдәт.
Бүтүн зәфәрләри дә
Һәр заман доғду вәһдәт.
Бурда бирчә һәдәф вар,
Артыг сөзә јер олмур.
Бурда узун-узады
Һәрәси бир тәрәфә
Чәкән нитгләр олмур.

Һәр шөһрәти, шәрәфи,
Әрзә јайды бу вәһдәт.
Каш, һәр јердә, һәр ишдә
Сахланајды бу вәһдәт.

Әмәли бир,
Сөзү бир
Јолу да бир оланлар
Нечин гадир олмасын?
Ахы, Вәтән дә бирдир,
Нијә бизим јолумуз,
Сөзүмүз бир олмасын?

Вәтәним јашајырса,
Өлүмдән горхмарам мән;
Тәк дүшмәнимлә дејил,
Өлүмлә дә варам мән!..

Јох! Вәтән өлә билмәз.
Онун өлмәзлијини
Газанырыг бу күн биз
Нә шуарла, нә сөзлә!
Газанырыг бурда биз
Анчаг өлүмүмүзлә!

Өлүм? Она нә вар ки,
Горхулу кәлмир мәнә.
Горхурам һәјатымы
Учуз сатам дүшмәнә!
Тушламышам түфәнки,
Көзләјирәм бајагдан.
Бир саатда, елә бил,
Бүтөв бир заман кечир.
Јолумуз,
түфәнкләрин
Нишанкаһындан кечир.

БИР ПАРЧА ГӘНД

Дөјүшләр, дөјүшләр, ағыр дөјүшләр
Дүшмән алајынын сәбри түкәнди.
Каховка кәндиңә кирдик бир сәһәр,
Кәзирәм синәси јаралы кәнди.

Евләр ган ағлајыр, күчәләр лал-кар,
Боғулур дашлар да санки гәһәрдән;
Орду-орддан кечән сысга адамлар
Һәјәтдә, бачада көрүнүр һәрдән.

Кирирәм евләрә... евләр очагсыз,
Газанлар пасланыб, көрәксиз галыб.
Бачалар түстүсүз, чыраглар јағсыз,
Тәкнәләр, сүфрәләр чөрәксиз галыб.

Бир евин јанында әл-әлә кедән
Ики ушаг дәјди көзүмә бирдән.
Бири лап ушагды... ики-үч јашы
анчаг оларды,
Башында јамаглы пилотка варды.
Бизи көрән кими тез карыхдылар,
Үркәк бахышларла мәнә бахдылар.
Чатдым онлара

Әјилиб ушағын өпдүм үзүндән,
Дедим — Горхма, оғул, јад дејиләм мән.
Көрпә үрәкләнди,
Ачдым чантамы,
(Бизи сејр едирди кәнардан һамы).

Бир парча гэнд тапдым:
 — Көтүр, је, — дејә,
 Вердим көрпәжә.
 Алды, гэндә бахды,
 Гајтарды анчаг.
 Кәнарда дајанан о бири ушаг
 Деди: — Гэнд көрмәјиб һәлә гардашым
 Одур ки, танымыр.
 Ахды көз јашым,
 Илк дәфә, чәбһәјә дүшәндән бәри...
 Ах!.. Нәләр дејирди онун көзләри.
 Ушаг мәлул-мәлул бир гәндә бахды,
 Бир мәнә бахды.
 О бахыш дејилди,
 Јох о, бычагды —
 Көксүмә тахды,
 Үрәјим әриди, көзүмдән ахды.
 Өлүмләр, гырғынлар көрдүм.
 Мән јенә
 Белә сарсылмадым,
 Јох, бу ағырды.
 О бахыш, нәјәсә мәни чағырды
 Бахан о дејилди, елә бил мәнә
 Онун көзләрилә Вәтән бахырды...

МӘКТУБЛАР

Еј Вәтәндә бүкүлүб сәнкәрләрде ачылан,
 әтир кими сачылан,
 Әскәрләрин көзүнә ишыг верән, нур верән,
 Бу сојуг сәнкәрләрә бир истилик кәтирән
 бир парчачыг кағызлар,
 Сиздә елин, обанын нәғмәси вар, сәси вар.
 Сиздә доғма очағын оду вар, нәфәси вар.
 Сиз еј сирли кағызлар,
 Еј мөһүрлү кағызлар.
 Әскәр сизи дәнә-дәнә охујур.
 Күндүз, күнә охујур
 Кечәләрсә...

Ај-улдуза охујур.
 Һәр кәлмәни јүз јерә
 Јоза-јоза охујур.
 Һәр сөзү әзбәр билир.
 Чүмләнин сонундакы, сөзүн әввәлиндәки
 Һәр мә'наны, мәтләби
 күдә-күдә охујур.
 Пакетин үстүндәки
 мөһүрү дә охујур
 Мөһүрләрдә ај вә күн,
 Бир дә... шәһәрин ады...
 Бу нөгтәдән күч алыб
 Учур,
 Учур, һеј учур,
 хәјалларын ганады...
 «Бакы», «Шәки», «Ләнкәран» —
 Бир әл бојда кағызда
 О бојда Вәтән кәлир.
 Узун-узун јоллара
 Көзүнү дикән кәлир.
 Сәбри түкәнән кәлир,
 Гуртарыр никаранлыг.
 Вәтәнин һавасыјла
 нәфәс алыр бир анлыг,
 Доғма од-очаг кәлир
 Көзләринин өнүнә,
 өз әлилә әкдији
 бағча кәлир, бағ кәлир.
 Дөјүшләрдә бәркниән,
 һәмишә «вур, вур», дејә..
 әскәрин үрәјинә,
 Бир парчачыг кағызла
 Дағ кәлир, дајаг кәлир.
 ...Сулу сәнкәр, тар ахшам.
 Күллә выјылтысына

Хәјалымда дәм тутуб,
 Әлимдә гәләм тутуб,

Евә мәктуб јазырам:
 Сабаһ бөјүк һүчум вар,
 «Әзиз ана, саламлар...
 Алдым мәктубунузу,
 Мән јахшыјам...

Жахшы жам...»
 Сулу сәнкәр.
 Жағыш, гар...
 Сабаһ бөжүк һүчум вар,
 «Гәлбинизи сыхмајын.
 Әкәр... мәктуб кечиксә...
 Нә олар...
 Дарыхмајын.
 Бә'зән... вахтымыз олмур.
 Сән демишкән, пис күнүн
 Өмрү, күнү аз олар...»
 Сулу сәнкәр,
 Сојуг, гар...
 Сабаһ бөжүк һүчум вар.
 Ким билир, бу, бәлкә дә...
 Мәним евә сон сөзүм,
 Сон мәктубумдур...

Гәләм
 Дурду, дајанды бу дәм.
 Нә... бәлкә дә... бу мәктуб
 Евдә охунан заман
 Гәлбим сусмуш олачаг...
 Ола биләр...
 Мән анчаг
 Инди мәктуб јазырам.
 Әлим сағ, ајағым сағ...
 Ағрымамышдан әввәл
 Ағрысыны дүшүнән
 Башын дәрдинә галмаг...
 Өлүм һәлә көлмәмиш,
 Гаршысында саралмаг.
 Нәјә кәрәкдир, нәјә
 Бу, јарашмаз кишијә...
 Сулу сәнкәр,
 Жағыш, гар...
 Сабаһ бөжүк һүчум вар.

ТАПШЫРЫГ

Баһәддинә тапшырыг:
 Ијирми дәгигәјә
 Чатдырмалы
 О, рабитә хәттини
 Гаршыдакы тәпәјә,
 Гар жағыр пилтә-пилтә.
 Гәһрәманлар сүрүнүр.
 Јаныб сөнүр фишәнкләр,
 Тәпә кендән көрүнүр.
 Дүшмән көрүб онлары.
 Жағыр күллә јағмуру
 Әскәрләрин үстүнә.
 Дашлардан тута-тута
 Онлар сүрүнүр јенә.

... Чатдылар,
 Бирчә көз гырпымында
 Бөлүк илә бирбаша
 Рабитә јаратдылар.
 Јаныб сөнүр фишәнкләр
 Тәпәнин зирвәсиндә.
 Онлар көрүр һәр јери,
 Баһәддинин әмрилә
 Нишанкаһа салыныр
 Дүшмәнин мөвгеләри.
 — Филан нөгтә, филан јер.
 — Атәш!
 — Атәш!
 — Атәш!
 — Бир гәдәр сол тәрәфә
 — Атәш!

Бүтүн зәрбәләр,
 Дәјир јалныз һәдәфә.

Бир аз кечир, отуз танк
 Һүчум чәкир вурһавур!
 Сәсдән гулаг тутулур.
 Бу вурһавур ичиндә
 Ешидилир јенә дә
 Баһәддинин күр сәси,

«Атəш» сəси, «вур» сəси.
Танклар алышыб жаныр,
Чөллэр нура божаныр.
Батареја дүшмөнин
Сəккиз танкыны вурду,
.....
Дүшмөн кери отурду.

БОРЧ

Һүчум! Һүчум! Чан атырыг
Биз, саһилдән-саһилә,
Биз, шәһəрдән-шәһərə.
Аддымлајыр бурда заман,
Кечән заман
Биз, сәнкəрдән-сәнкərə.
Бурда јалныз əмəллəрин күллəсијлə
Вахт өлүр.
Ајын, күнүн гијмəти дə
Тутдугумуз обаларла, шәһəрлəрлə
Өлчүлүр.

Кəсилмəјир кечə-күндүз
Һүчумларын арасы.
Одессаја јахынлашыр
Бизим дивизијамызын
Гаршыдакы сырасы.
Өн сырада бизим бөлүк,
Гасым кедир лап өндə.
О данышыр əлиндəки
Автоматын дилиндə.
Јох, јох бу мən таныдығым
Ушаг кими бахдығым
Гасым деил,
О дејил.
Она көјдән вəһј көлиб елə бил.
Онун ирадəсилə
Тəнзим олур бу јүрүшүн
Һəм əввəли, пəм сону.
Гојуб дизи алтына
Тəрəддүдү, горхуну.

Арха јадындан чыхыб
Өнə бахыр, о, өнə!
Автоматы сүрəкли,
Чылғын гəһгəһлəрлə
Күлүр дүшмən үстүнə.

Күллə өтүр солундан,
Мəрми кечир сағындан.
Елə бил даш асылыб
Гасымын гулағындан.
Нə ешидир, нə көрүр,
Ата-ата јүјүрүр.
Күллə дəјир əлинə,
Һисс елəмир о јенə.
Бу мəгамда бəнзəјир
О, гејрəт гејкəлинə.
Давамыдыр бу өмүр
Нечə мəналы өмрүн, —
Газанханын, Бабəкин
Тимсалыдыр о, бу күн.

Атыр өзүнү бирдән
О, дүшмən сәнкəринə,
Чəкир тəтији... анчаг
Дараг бошдур, о јенə
Итирмəјир өзүнү,
Тез чијниндән чыхарыр
Автоматын бағыны,
Чевирир гундағыны.

Гаршысына чыханы
Вуруб сəрир:
— Бу сəнин!
Бу сəнин!.. Бу да сəнин!
Донуб гејрəт ичиндə
Лап өзү дə дүшмəнин.
Бирдән...

гəфил бир күллə.
Јыхылыр үзү үстə.
Бизимкилэр долушур
Сәнкərə дəстə-дəстə.

Кəлир бизим командир,
Чəназəнин өнүндə

Баш әјиб тә'зим едир.
Гасым командиринин
Гаршысында гурујуб
Нечә јол бирчә күндә.
Индисә командирин
Гурујуб һејкәл кими
Әскәринин өнүндә...

Кәндин баш мејданында
Гасымы дәфн еләдик.
Онун дүшмән әлилә
Оғурланан өмрүнү
Јајлым атәшләријлә
Биз һаваја чиләдик.

Јығылды кәнд әһли дә,
Күл-чичәк кәтирдиләр.
Гәбр үстүнә сәрдиләр.

Кәнддәки тәк мәктәбә
«Гасым» ады гојулду.
Күллә гыран бир өмрүн
О гырылан парчасы
Бу кәнддә мәктәб олду.
О, бир иди јүз олду,
Көрпәләрин дилиндә
Нәғмә олду, сөз олду...

Онун гырылмыш өмрү
Азәрбајчан өнүндә
Борч иди... арамызда
Пајладыг о борчу биз.

Борч үстүнә кәлди борч,
Јүнкүлләшди јолумуз,
Ағырлашды чијнимиз.
Өзү бу кәнддә галды,
Арзулары биздәдир;
Сәси, сөзү Вәтәндә
Борчу чијнимиздәдир.

* * *

Борчуну билмәјәнләр
Һәгигәтдән кен олур.
Торпаг да өз борчуну
Дәрк едәндә... о торпаг
Чеврилиб Вәтән олур.
Һәгигәти тапмадыг
Мүгәддәс сандығымыз
Тәригәтдә, диндә биз.
Анчаг даим учалдыг
Борчун үзәриндә биз.

Учалмады һеч заман
Шөһрәти мәсләк билиб
Учалмаға тәләсэн.
Галхды әсрин фөвгүнә
Өз мүгәддәс борчунун
Ајаглары алтында
Өзүнү гурбан кәсэн.

Достумуз да чох бизим,
Гоһум-гардашымыз да.
Вәтәнсә... бир дәнәдир.
Еј вәтән, еј анамыз,
Илк борчумуз сәнәдир,
Сон борчумуз сәнәдир!

Гүрбәтдә јох, Вәтәндә
Олдуғујчүн истидир
Бизим доғма комамыз
Әғлимиз дә һәрләнир
Әгрәбинин учунда,
Сәнсэн гибләнүмамыз!

ЈОЛЛАР

Топландыг алај-алај,
Гырылдыг бөлүк-бөлүк.
Тәк јоллар үстә дејил,
Илләр үстә јүрүдүк,

Күнләр үстә жүрүдүк.
Раст кәлдик нечә-нечә
Дүшмән алаяларына...
Кәлиб чатдыг гырк дөрдүн
Биз баһар аяларына...

Сиз еј доґма Вәтәндән
Узаг, аралы јоллар,
Башы бәлалы јоллар.
Һәр чәдасы, чухуру,
Дашы јаралы јоллар.
Кетдик...
Кетдик... Нечәмиз
Елә јолларда итдик.
Биз нечә чүт чәкмәни
Синәниздә әритдик.

Дәрдимизи бу јоллар
Нә ешитди, нә билди.
Һәрарәтли, тәлашлы
Көнүл вурғуларымыз
Сизин сојуг, буз кими
Синәнизә сәпилди,
Тозлу-торпаглы јоллар,
Синәси дағлы јоллар.
Бизим өз әлимизлә
Бу јолларда горунду
Намусумуз, арымыз.
Аналарын көз дикиб
Сәһәр, ахшам бәхдығы
О јоллардан башланыр
Бу дөјүш јолларымыз.

Бу әзаблы јолларын
Дастаны дилимиздә,
Әзабы чијнимиздә,
Тозу шинелимиздә...
Көрдүк әзаблы күнләр,
Инамымыз итмәди,
Биз она чан вермәдик.
Бу јолларда ән көзәл
Дүјгүлары, һиссләри
Биз салыб итирмәдик.
Бу јолларда нә гәдәр

Човғуна, гара дүшдүк.
Нечә-нечә дост илә
Бу јолларда ајрылыб,
Бу јолларда көрүшдүк.

Јолумуз әјри-үјрү,
Мәгсәдимиз дүз олду.
Бизим дөјүш јолумуз
Өмүр јолумуз олду.

СӘН КҮЛ АХТАРЫСАН

Бүлбүл налә чәкди, бүлбүл уғунду,
Дәјишди бир анда көһнә мәнзәрә.
Бу ширин нәғмәдән тәбәссүм гонду
Мүркүлү көзләрә,
Далғын үзләрә...

Ғалдырды башлары сәнкәрдән бу сәс.
Намы бир-биринә бахды, дајанды.
Бу дәм бир анлыға өзүнү һәр кәс
Доґма бағчасында, евиндә санды.
— Бүлбүл, нәғмәләрин синәми дағлар
Јаралы чөлләрдә, кәл, өтмә дил-дил.
Бүлбүл, алданмысан, јер-көј ган ағлар,
Бу баһар, умдугун о баһар дејил.

Дүнјанын нөврағы нечә позулду,
Маһнылар чиләмә сәнкәримизә.
Күллә выјылтысы нәғмәмиз олду
Инди бүлбүл сәси јарашмыр бизә.

Нечә јаралыдыр, көр, нечә торпаг,
Дајан, нәғмәни кәс, өтмә бош јерә.
Күл-чичәк јеринә, бүлбүл, јахшы бах,
Миһналар әкилиб инди чөлләрә.

Сән күл ахтарысан, бүлбүл,
бир дајан!
Баһар һәсрәтилә алышыб јандын,
Јохса... синәләрдә ачылыб јанан

Гызыл жаралары сән күлмү сандын?
Бүлбүл, нәғмәни кәс, бүлбүл, амандыр!
Нә өзүнү жандыр, нә бизи жандыр!

ӘНВӘР ӘЛИБӘЛЛИ

Таг-таг, таг-таг!
Бир саат габаг
Дүшмәнә топлардан атәш жағдыран,
Әнвәр шә'р жазыр торпаг газмада.
Дүшмән сәфләрини дағыдыб гыран
Әлләр, шә'р жазыр торпаг газмада...

Гәлбинин одуна шаир, анбаан
Сачдығы атәшдән од гатыр инди.
Атдығы топларын вургуларындан
Шә'ринин вәзинини ярадыр инди.

Жумшаг тәбиәтли бу һәлим инсан,
Дејәрдим, гуша да даш ата билмәз
Анчаг... топ далына кечдији заман
О, јалныз әскәрдир.
Өләр, јенилмәз!..
Дөјүшдә әскәрди,
Адишә әскәр.
Дөјүш гуртардымы?
Шаирди Әнвәр.

Онун шә'риндә дә топ сәси курлар
Күнүн өз сәсидир һәр тәзә шә'р.
Бурунун үстдәки тәк-түк чопурлар.
Гырма ләкәсинә нечә бәнзәјир.

Гәлбинин одуна шаир, анбаан
Сачдығы атәшдән од гатыр инди.
Атдығы топларын курултусундан
Шә'ринин вәзинини ярадыр инди:
«...Инди дөјүшүрәм мән

Кәләчәк хош чағымчын.
Варлығымла һисс едиб

Буну билирәм анчаг

Бу күн килидли галан
Ајнабәнд отағымчын
Мәним јералты газмам
Тәмәл дашы олачаг!..»

СӘНКӘРЛӘР

Сәнкәрләр,
хәндәкләр,
учрумлар јенә!
Жазыр тарихими мәним өз ганым.
Бу күн Русија илә чийин-чийинә
Јарыр чәбһәләри Азәрбајчаным.

Ганлы говғаларда кечиб чанындан
Нәјисә ахтарыр һәмишә инсан.
Һәр халгын, һәр јурдун мәрд оғуллары
Вәтәнин наминә нәләрдән кечир.
Дејәрдим, тарихин ана јоллары
Һәр заман чәбһәдән, сәнкәрдән кечир.

Сәнкәрләр — заманын ајаг изләри,
Сәнкәрләр — торпағын дәрди-сәридир.
Дүнәнин бу күнә бахан көзләри,
Тарих китабынын һәрифләридир.

Сәнкәрләр — ән бөјүк имтаһан јери,
Сәнкәрләр — торпағын мин синә дағы.
Сәнкәрләр — заманын тәләтүмләри,
Сәнкәрләр — нифрәтин ачыг додағы!

Сәнкәрләр — дүнјанын өз тәзадлары,
Јараныр фикирләр зәлзәләсиндән.
Сәнкәрләр — мәсләкин јер ганадлары,
Шәрәфи учалыр күллә сәсиндән.

Сәнкәрләр — атәшлә данышыб динән
Бөјүк бир өлкәнин ән ајдын дили
Өз һаггы наминә тәләтүмләнән
Гәзәб дәнизинин ахыр саһили!..

ЈЕНИ ГЭЛЭБЭЛЭР

Чэсарэт өлчүлмүр гүввэтлэ, сајла,
Һагг илэ жүксэлди шэрәфим, шаным.
Кэлди өз гәһрәман оғулларыјла
Молдав торпагына Азәрбајчаным.

Алајлар вермәди әлдән фүрсәти,
Гәдим Вероннада топланды, дурду.
Дивизија бурада кәләчәк, гәти,
Бөјүк һүчумлара һазырлашырды.

Дөјүш јолларында өзү жүксәлән,
Һәр кәсин өз јолу, рүтбәси, ады!
Дөрд јүз он алтыја тәзәчә кәлән
Чаван әскәрләрә тәлим башлады.

Һамы бир мәгсәдә, јола чан атды,
Бөјүдүб гәлбиндә гәзәби, кини.
Һәр икид әскәрин јолу јаратды
Шанлы дивизијанын проспектини.

Гырх бешинчи илин ғышы...

Дивизија,
Башлады ән гәти, сон һүчумлара.
Өлкәләр адлајыб чатды Полшаја,
Ағыр чәһәләри о, јара-јара.

Глузно... адамлар күчәдә мин-мин,
Ачылды үзләрдә күл-чичәк јенә.
Азадлыг кәтирдик бөјүк Шопенин
Дөрд ил дарда галан нәғмәләринә.

Азадлыг наминә силаһ галдыран,
Еј әскәр, хошбәхтсән... сәндәдир һүнәр.
Кечдијин јерләрдә сәнин һәр заман
Ајағын алтына чичәк сәпдиләр.

Хошбәхтсән!.. Үзүнә күлүр зәфәр дә,
Сәнин ајдан ары бир амалын вар.
Бәдбәхт о әскәр ки, кечдији јердә
Ону чичәк дејил, гәзәб гаршылар.

О әскәр, нә гәдәр икид олса да
Бармағы тәтикдә титрәмәзми бәс?
Белә бир әскәрин икидлијиндән,
ахы, нә фајда?
Чалдығы зәфәр дә бир һечә дәјмәз.

Јад орду јад јерә кирдији заман
Өлкә матәм тутар бу көз дагына
Мәним дивизијамса өз торпағындан
Сәадәт апарды јад торпагына...

III ФӘСИЛ

АЛМАН ТОРПАҒЫНДА

Алманија, Алманија,
Ики чәһнә, «гисас» дејә
Синән үстә адлады.
Сәнин мәддән
Бу күн сәнин өз башында чатлады
Тарих боју сән өзүнә сығышмадын,
Нечә дәфә партлады.
Өз әлинлә лә'нәтләнди өз адын...
Јандырмаг истәјирдин
Сән бу бојда дүнјаны,
Өзүн јандын,
боғулдун өз түстүнә.
Инди дајан, көрүрсәнми
Дүнја кәлир үстүнә.

Јурд-јувасы талан олан,
Јетим галан көрпәләрин
Мәлул-мүшкүл бахышлары
Инди кәлир үстүнә.
О өлкәдә, бу өлкәдә
Текдүјүн көз јашлары
Инди кәлир үстүнә.
Вәтәниндән узагда
Вәтәни ајдын көрән
Дүшүнән, дүшүндүрән
Алман вәтәндашлары
Инди кәлир үстүнә.

Узаг, гəриб еллəрдə
Ағлајан баш дашлары
Инди кəлир үстүнə.

Синəлэрə вурдуғун
Чалын-чарпаз о дағлар
Кəлир инди үстүнə.
Бағладығын гапылар,
Сəндүрдүјүн очағлар
Кəлир инди үстүнə.

ТАРИХ

Оттондан¹ — Һитлэрə!
Он əср, нəдən
Сəрһəддин һəмишə сənə дар олду;
Бу гоча дүнјамыз сəнин əлиндən
Ганлар ичə-ичə лап безар олду.

Сəлиб јүрүшлəri һеј заман-заман,
Једди, отуз иллик мұһарибэлər.
Говғалар ичиндə «бөјүдү» алман,
Бир дејən олмады бу ганлар јетər!

Каһ Римə долашдын, каһ да Фирəнкə
Нечə јол дағытдын Мачарыстаны.
Һәр дəфə сən чəкдин дүнјаны чəнкə,
Јыхдығын ашкардыр, гурдуғун һаны?

Бөјүтмək гəсдилə өз торпағыны
Вурушдун, көрмəдин анчаг буну сən.
Поздун күндүзлəрин тəмтəрағыны,
Сакит кечəлəрин јухусуну сən.

Елə һеј вурушдун, барышдын јенə,
Һеч вахт билимəди достун, дүшмəнин.
Һәр дəфə сығындын өз сəрһəддинə,
Өзүндən ағырдыр тарихин сəнин.

¹Хəсрдə ишғалчы алман кралы

Мүдһиш кралларын сөјлəди: — «Мən, мən!»
Дедилər: «Дүнјаны тəзəдən бөлək.
Һағсыз бөлүнүбдүр дүнја əзəлдən,
Һағгы бу дүнјаја гəјтараг кəрək».

Чохлары бу дərди кəтирди дилə,
Чохлары дүнјаја чох тəлə гурду;
Бир заман һејнə дə кинајəсилə
Бу «Һағсыз» бөлкүјə ишарə вурду:

«Гурулар — руслара, франсызлара
Табедир,
Дəнизлэр — инкилислэрə.
Хəјалат алəми, кениш сəмалар
Гəдимдən гисмəтдир тəkчə бизлэрə.
Бах, бурда үстүнлүк бизимдир, бəли,
Биз көјдə јерлəшиб салмышыг вəтəн.
О бири миллэтлэр ашағылары,
Гуру јер үзүнү едиблэр мəскən...»

Шаир дə оламмыр бурда гəрəзсиз,
Буну бир дəрд кими дүшүнмүш о да.
Дејир: — Јухарыја лəјиг икən биз
Јер тапа билмəдик ашағыда да.

Шаирин тəзады... о көрүр, дујур.
Бир јандан тохунур бу дарлыг она,
О бири јандан да лə'нəт охујур
Залимлэр, зүлмлэр Алманијасына:
«Еј Алманија, сənə кəфəн тохујуруг,
Тохудугча, əбəдилик, үч гат

Лə'нəт охујуруг,
Сənə лə'нəт охујуруг...»

Сən зора күвəндин, билмəдин амма
Һәр бөјүк зəфəрə һагг бүнјад олур.
Билмəдин, «зүлм илə гурулан бина
Əдл илə учулуб тез бəрбад олур...»
Инсандан əввəлдир бу торпаг, анла,
Мən бурда,

сən исə орда јарандын.
Бу гəдим бөлкүјə өз үсјанынла
Хилгəтин əзəли һөкмүнү дандын...

Үсјанын мә'насыз, чәһдин һавајы,
Заман өз јолујла дурмадан кедир.
Һәр халгын, милләтин өз торпаг пајы,
Хилгәтин, иглимин өз аһәнкидир.

Өзүнү гојдугча дүнјаја гаршы,
Позмагмы истәрсән бу аһәнки сән?
Инсандан гочадыр дөвранын јашы,
О ки, һеч дәнмәјиб өз кәрдишиндән.

Һеч вурмаг олармы гоза дүјүнү?
Буну бачармајыб елм дә, дин дә.
Гисмәтә шүкран ол, бөјүклүјүнү
Көрмә өзкәсинин кичиклијиндә.

Дүшүндүм, дашындым, чох дүшүнүбләр,
Нәдәндир сәндәки бу нараһатлыг?
Сығмады өзүнә, партлады Вертер,
Әглинми, һиссинми, ганынмы артыг?
Торпағын чатмырмы?

Бәһанәдир бу!

Бурда биринчилик иддиасы вар.
Елә билирәм ки, торпаг, һава, су
Бу кениш дүнјада һамыја чатар.

Бу ганлы говғалар сәнә нә верди?
Ал гана бәләдин һәр гарыш јери.
Сәнин фүрерләрин гырды, чевирди
Учуран әлләрә гуран әлләри.
Тамаһ, јенә тамаһ!..

Бүтүн дүнјаны,
Овуча сығдырмаг!

Нағыла бир бах!

Дејирәм, дүнјаја нағыллар јетәр,
Һеронлар, Тејмурлар, бачармајаны
Һитлерләр, Көббелсләр бачармаг истәр.

Нағыллар, дүнјанын бәсидир, бәси!
Нағыллар бир заман тилсим ачарды.
Тамаһ олмасајды,

инсан нәфәси

Дүнјаја атәш јох, әтир сачарды...

РҮЧҮ

Даһиләр — һәрәси бир бөјүк чаһан.
Туфанды Бетһовен, боранды Кете.
Елә бил үмманлар фыртынасындан
Јаранды Бетһовен, јаранды Кете!

Онларда севки дә, нифрәт дә, кин дә
Сәрһәд танымалы, күлдү хилгәтә.
Сәнин «фыртыналы даһиләр»ин дә
Нә өзүнә сығды, нә тәбиәтә.

Мәкр вә Мәһәббәт! Үсјандыр јерә!
Ағладыр дүнјаны тарихдән бәри.
Сығыша билмәјир дибсиз көјтәрә
Фаустун дәһшәтли дүшүнчәләри.

Шиллерин амансыз үсјанларындан
Нәсилләр дәрә алды бир мәктәб кими;
Карлын бычағыјла биз дә бир заман,
Мә'сум Фирәнкизи өлдүрмәдикми?

Бөјүк бир милләтин од нәфәсилә
Русија хилас олду көһнә донундан.
Марксын, Енкелсин үсјан сәсилә
Данышды «Аврора», дәјишди дөвран.

Өз әсринә гаршы тәк дурду Маркс,
Күнәштәк парлады бизим әсрдә.
«Аврора» топуну долдурду Маркс,
Анчаг о курлады бизим әсрдә.

Мүдрүк фәлсәфәнлә јол ачдын бизә,
Јаранды чаһанда тәзә бир чаһан.
Марксын чеврилди әгидәмизә,
Заман чыха билмәз өз ахарындан.

Өзүн јаратдығын бир фәлсәфәјә
Нијә дүшмән олдун, сән бу күн нијә?
Ачдығын чығырла кетмәдин өзүн,
Хијабана дөнүб о чығыр бу күн.

Һәмән хијабанла үстүнә инди
Өзүн јаратдығын фәлсәфән кәдир;

Сәнә айры жолу көстөрәнләри
Бүкмәжә,

о жолла бир кәфән кәлир!..

ТОМАС МАНИ

Вејмар! Ләкәләнди шәрәфин сәнин,
Еј нечә даһинин јурду, мәскәни.
Виландын, Шиллерин, Бахын, Кетенин
Адыјла таныды бу дүнја сәни...
Бәс инди?..

О шәрәф, шан ләкәләнди
Ајры ад гошулду адына инди...
Еттерсберг дағында — лап јахынында
Өлүм дүшәркәси салдылар, Вејмар.
Чимдириб сәни дә инсан ганында,
Адына, көр, нечә дамға вурдулар.

Нијә Буһенвалды бурда тикдиләр?
Бир халгын шәрәфи, көр, нәјә дөндү.
Дүнјаја улдузлар бәхш едән шәһәр,
Дүнјанын гојнунда ләкәјә дөндү.

Еттерсберг чивары... бир вахт, бу дағда
Кете кәзинәрди,
Бах кәзинәрди.
Онлар дүшүнәрди инсанлыг һағда,
Нәвәләр, инсана ишкәнчә верди...

Кете дүшүнәрди: көрән нејләјәк,
Инсан хилас олсун әзабларындан.
Бу күнсә Фауста силлә чәкәрәк,
Инсан әзабындан һәзз алды инсан.

«Али һәгигәтләр» кәзирди Кете.
Бу јолда бәшәрә о, шәһрәт олду.
Онун вәтәниндә бир алчаг бүтә
Баш әјиб, һәгигәт јерә вурулду.

Кете сөјләди ки, нә дин, нә ганун,
Инсан идракынын гәдрини билди.

Бәшәри дүшүнән доктор Фаустун
Вәтәни бәшәрә бәла кәсилди...

Бетховен! — Баһадыр, јенмәз гәһрәман!
Одунун мајасы вугардан олду.
Јалһыз өз гәлбиңә тул олдуғундан,
Бүтүн үрәкләрә о солтан олду.

Бетховен сөјләди, инсан учалсын,
О, һағга сәсләди Напалјонлары.
Онун јурдундаса тапданды мин-мин
Инсан шәхсијјәти, инсан вугары...
Бах јердән гопарыб әлләримиз,
Сәмави дүнјаја чағырды бизи...
Онун јурдундаса... хош хәјаллары
Сәмадан ендириб әздиләр јердә.
Көјләрә сығмајан идеаллары
Һасара алдылар дүшәркәләрдә...

Гәһвәји вәбанын рәзаләтини
Јуја билмәмишик һәлә бу күн дә.
Һитлер әмәлинин хәчәләтини
Чәкди Томас Маннлар дүнја өнүндә.

О деди: — «Дүнјада биабыр олду,
Көрүн пејвәнд икән нечә чыр олду
Дүнја чәллад кими таныјыр бизи,
Лә'нәтлә јад едир Вәтәнимизи.

Дамғадыр дүнјаја инди Вәтәним,
Арзумуз, гәсдимиз белә дејилди.
Учадыр, бөјүкдүр милләтим мәним,
Бәс нијә бу гәдәр алчала билди?»

Ијирмибеш ил кечир о фыртынадан,
Доғруну әјридән сечән һәр алман,
Бу күн дә дүшүнүб һеј дәрин-дәрин
Чәкир әзабыны о дәһшәтләрин.

Еј алман һәмкарым Шминде, инди
Әсил сөз, доғру сөз мәним, сәнинди!
Сән өз милләтинин адындан бу күн
Лә'нәт охујурсан өтән күнләрә.

Сәнин мәктубларын... амалын, арзун,
Истәрәм һагг әкиб, һәгигәт дәрә...

Көһнә Алманија дүнјаја күлдү,
Нәһәјәт чәбһәдә башы үзүлдү.
Тәзә Алманија доғулду бир дә,
Өлүмләр јувасы — дүшәркәләрдә.

Буҗенвалд салынды отуз једдидә,
Фикир зәнчирләнди, вичдан боғулду.
Тарихин ләкәси, бу ағыр илдә
Инсан аһы үстә ил тәһвил олду.

Елә бил вахт өзү өзүнү данды.
Көкләди сазыны заман гәм үстә.
Күнләр дүјүн дүшдү, тарих утанды,
Һөнкүрүб ағлады бу рәгәм үстә.

Дәрин дүшүнчәләр ода галанды,
Әсрин венасында ган лахталанды...
Сөкүлдү дирәкләр, учулду дамлар,
Мүсибәт јағышы јағды дүнјаја.
Адамлар, адамлар, јазыг адамлар
Горху чешмәјилә бахды дүнјаја.

Зүлмләр данышды горху-һүркүсүз
Зәһми јаман иди дәмир мәһбәсин..
Өтәри бир нида, өтәри бир сөз
Олду чан баһасы дүшүнән кәсин.

Дәјишиб һагг олду наһаггын ады
Гырылды ганады һәр хәјалын да.
Әсарәт әл чалды, зүлм ојнады,
Әдаләт һөнкүрдү гапы далында.

Гараны ағ кими дүртдүләр көзә,
Һәгигәт боғулду, һагг ифлич олду.
Фикирләр, әмәлләр дурду үз-үзә,
Заман јолдан чыхды, вахт ифлич олду.

Тәзә «дин» јарадыб, о көһнә дини
«Мајн Камп»* — бәшәрин аһына сатды.

*Һитлерин «Мәним мүбаризәм» әсәринин алманча ады.

Аллаһын көјдәки чәһәннәмини
Инсан, инсан үчүн јердә јаратды.

«Мәним мүбаризәм!» — нә дејир бизә?
Нәјин уғрундадыр бу мүбаризә?
Бир гансыз чәлладын һөкмү, гәјәси
Олду бир өлкәнин мәрамнамәси.

Бу ганлы китабын һәр чүмләсинин
Мүбтәдасы нифрәт, хәбәри «өлдүр!»
Онлар чүмлә дејил, јахшы бах,
мин-мин,

Шәһәрләр үстүнә јаған өлүмдүр.
Һәр нидада гәзәб, һәр сөздә бир кин.
Һәр гара һәрифдән ган ији кәлир.
Бүтүн милләтләрин, бүтүн иргәрин
Сүмүјү үстүндә бир халг јүксәлир.
Дејирәм, икинчи чаһан һәрбинин
Јолу бу китабдан башланыр јәгин...

ЧӘКМӘЛӘР

Солдат чәкмәләринин
Сәсиндәки сөзү тап,
Мә'наны тап!
Тап-тарап!
Дәрә ашды, дағ ашды чәкмәләр,
Нечә-нечә өлкәнин
Тозларына булашды
чәкмәләр!

Бу јоллара сәпилән
Мүсибәтдән, јоллары
Тәмизләди чәкмәләр.
Гурду јувасынадәк
Һеј изләди чәкмәләр.
Чәтин узун јоллары
Дабанында әридиб,
Удду, једи чәкмәләр.
Гафгаз әтәкләриндән
Авропаја јол ачды

Дүнән бизим чәкмәләр.
Бу гочаман дүнјанын
Ән тәзә тарихиндә
Ајаг изим чәкмәләр!..
Ајларла, һәфтәләрлә
Ајаглардан чыхмајыр
Аддымлары шәрәфли,
Өзү габа чәкмәләр!
Саһибилә бир дөзүр,
Һәр азаба чәкмәләр!

Бу чәкмәләр бәнзәмир,
Авропадан өлкәмә
Ихрам олан: шиш бурун,
Медерн чәкмәләрә!
Тәзә дәбләр апармыр,
Јох, азадлыг апарыр
Кечдији өлкәләрә!

Алман торпағындајам,
Јол кедирәм дәмәдәм
Драјсиги, Лансберги,
Зоненбург, Хаммери
Чохдан өтүб кечмишәм.
Одерин сол јахасы,
Дүшмән тәслим олмајыр,
Сон нәфәси һәлә вар.
Чох гәзәбли олурмуш
Сон нәфәсдә чанавар...

БУҢЕНВАЛД ДУСТАҒЫ

Ајағында јун долаг,
Пенчәји золаг-золаг,
Щалвары золаг-золаг
Бизим елли бир нәфәр
Гошулду чәркәмизә,
Башына кәләнләри
Данышды бир-бир бизә:
— Мајордум, әсир дүшдүм.
Әсир... о күндән бәри

Кәздим Алманијадакы
Бүтүн дүшәркәләри.
Нахһаузен, Дахау...
Сон бир илдәсә олдум
Мән Буһенвалд душтағы...
Данышдыгча, јазығын
Әсир әли-ајағы...
— Әјнимизә кејинчә
Золаг-золаг палтары.
Һәр шеј дәјишди бирдән,
Итирдик инсанлығы,
Әзми, ешги, вүғары...

Биз һасарлар ичиндә
Инсанлыг чәркәсиндән
Гараландыг, позулдуг.
Фашист чәкмәләринин
Пәнчәсиндә тоз олдуг.
Бир кибрит дәнәсиндән
Мин дәфә учуз олдуг.
Бизи нөмрәләдиләр,
Сојадымыз, адымыз,
Фәрдимиз унудулду.
Маним нөмрәм, елә ки,
Мин үч јетмиш олду,
Шәхсијјәтим; варлығым
Бунунла битмиш олду...
Гаја чапдыг, даш јардыг.
Узаг тикинтиләрә
Чијнимиздә апардыг
Дашлар, дашлар, а дашлар.
Дан јери ағармамыш
Дашлар ичиндә башлар,
Дашлар илә вурушлар.
Дашлар кими дашлашан
Габар әлләримиздә
Ачды мин јара дашлар.
Фашист үрәји кими
Дашланан гара дашлар.
Көзләрдә јашлар ағлар,
Киприкләр, гашлар ағлар.
Бизим көзләримизлә
Дил дејиб дашлар ағлар.

Бизи һеј дөјә-дөјә,
Бизи һеј сөјә-сөјә
Инсанлыгдан чыхарыб
Чевирдиләр сүрүјә:
Палтарымыз бир бизим,
Наһарымыз бир бизим,
Ахшамымыз бир бизим,
Сәһәримиз бир бизим.
Әзабымыз бир бизим,
Кәдәримиз бир бизим.
Сәһәр кетдик нахыра,
Ахшам дөндүк ахура.
Башымыз да гырхылды,
Фәргимизи билдирән
Бир шеј галмады биздә.
Бир-биринә бәнзәди
Нәлә сифәтимиз дә.

Мән инди дә билмирәм
Доғруданмы инсанам?
Көрән бир вахт олмушму
Мәним дә атам, анам?..
Мәним дә өз Вәтәним,
Елим, күнүм вармыдыр?
Инсанаммы? Сөјләјин,
Бу сизә ашкармыдыр?
Кимәм?
Кимәм јох, нәјәм?
Дөшәмәләр силмәјә
Бир парчачыг әскијәм!..
Инсан һүгуғларыјла
Инсан чәркәсиндәдир.
Бүтүн һаггы, һүгуғу
Әлиндән алыннанлар
Ким дејил, нәдир, нәдир!..

Дүшәркәдә нә сөзүн,
Нә сөһбәтин, нә өзүн,
Нә күлүшүн, јеришин,
Нә дә... ишин сәниндир.
Нәфәсин дә, чанын да,
Фикрин дә, күманын да,
Намусун да, арын да,

О зол-зол палтарын да
Сәнин јох, өзкәниндир!..

Бу һалда... сәнсәнми сән?
Сөјлә, инсансанмы сән?
Өләндә дә демирләр:
Филанкәс өлдү... Јох-јох!..
Дејирләр, мин једди јүз
Гырх алты өлдү артыг!..
О јохдур, јохдур дәхи!
Онун бундан сонракы
јолу:

«Вилли мәтбәхи».*

Јандырырлар мејити,
Анчаг һеч соран олмур
Бу рәгәмә дөнәнин
Күнаһы бәс нә иди?
Сәһәрдән ахшамадәк
Јаныр «Вилли мәтбәхи».
Бурда өлүм — о сон јол
Азадлыға, динчлијә
Кедән тәкчә јол олур.
Дүнән вар олан инсан,
Бир саатын ичиндә
Бир овучлуг күл олур.

Јаныр мәтбәх чырһачыр,
Мәтбәхин борусундан
Дүшәркәјә һис јағыр..
Нәдән имиш билмирәм
Дүшәркә диварлары?

О нијә сөкүлмәди?
О нијә дағылмады?
Инсан нәләләринә
О нечә дөзә билди?
Јох! О, дашдан дејилди,
О, дәмирдән дејилди..
Дәмирдән олсајды о
Әријәрди мум кими.

*Крематорија

Дашдан олсајды экер,
Лағым-лағым учулуб,
Төкүләрди гум кими.
Дашдан, дәмирдән дејил,
Исти көз јашларындан,
Мәләмәт дашларындан
Тикилиб о диварлар.
Буна шүбһәнизми вар?
Бәли, ода од дөзәр,
Фәрјада фәрјад дөзәр!..

Мән орда билдим анчаг,
Сәәдәтчин инсана
Нечә аз шеј кәрәкмиш.
Сәәдәт — бир ичим су,
Бир дојумлуг чәрәкмиш!..

Хошбәхтлијин ичиндә
«Мән хошбәхтәм!» — сөјләјиб
Нәфәсини дәрән јох.
Күндүз јанан чырағын
Ишығыны көрән јох!..

...Бир алман шаиријди
Мәним јатаг јолдашым.

О демәди: «аз ашым,
Мәним ағрымаз башым»...
О, өз нәғмәләрилә
Фашист зинданларына
Лә'нәт охудуғундан
Нәсиби зиндан олду.
Анчаг һәмән нәғмәләр
Лә'нәтләнән өлкәјә
Шәрәф олду, шан олду.
Сусмады зинданда да.
Бәшәр дүшмәнләринин
Бостанына даш атды.
Нәғмәсини јаратды:
«Еј Бүһенвалд,
Еј јаралы мәскәним,
Сәни һеч вахт унутмарам,
Тәләјим олдун мәним.
Күн кәләјди,

Тәрк едәјдим мән сәни.
Онда даһа чох биләрәм
Азадлығын гәдрини».

Нәғмә дилләр долашды,
Нәғмә һасарлар ашды...
Јетишди рәисләрә,
Рәисләр бир-бирилә
Ики күн давалашды.
Биз охудуг нәғмәни,
Онлар бизә һүрдүләр;
Ше'р јаздығы үчүн
Шаири өлдүрдүләр.
Нәғмә охујанлара
Көр нечә дәрс вердиләр —
Шаирин дәрисиндән
Бир абажур дүзәлдиб,
Фашизми тә'рифләјән
Шаирә көндәрдиләр.

О шаир дә шаирин
Дәрисиндән нур сачан
Кур ишығын алтында
Јазды: «Јашасын инсан!»

Инди мүһарибәдир.
Һамы дәһшәт ичиндә
Өмүр сүрүр, күн сүрүр.
Һәрәси бир дијарда
Тәк-тәк доғуланлары
Чәбһә јүз-јүз өлдүрүр.

Мәним көрдүкләрим
Көрәнләр чәкинәрми
Бир човутма күлләдән?
Дүшәркәдә оланда
Чәбһәдә өләнләрә
Нечә күсәнмишәм мән...

Нечә јалвармышам мән,
Тәләјимә, бәхтимә,
Өмрүмүн чырағыны
Һавајы сөндүрмәсин.

Бу һасарлар ичиндә
Көзләрим баха-баха,
Мәни мүфтә вермәсин!..

Өлсәм дә, анчаг билим
Нијә өлдүм мән, нијә?
Һеч олмаса һәјатым
Дәјсин бирчә күлләјә.
Учузду! Анчаг јенә
Биләрәм, көрәрәм ки,
Өмрүмү вердимсә дә,
Бу ган һәрисләриндән
Гопартдым бир күллә мән!

Јох!.. Нечин өлдүјүнү
Билән заман бир инсан,
Өлүм өзү утаныр
Алдығы гурбанындан.

КУСТРИН УҒРУНДА

Биз Одери адладыг,
Әмр кәлди: — Дүшмәнин
Архасыны кәсдирик!
Берлинә кедән јолун
Үстүндә гала кими
Дајаныбдыр Кустрин.
Бу галаја топлајыб
Дүшмән бүтүн күчүнү,
Мин-мин ағыр гурбана
Баша кәлир һәр күнү.
Анчаг кери чәкилмир,
Бүтүн бәшәријјәтә
Вердији ишкәнчәдән
О јорулмур,
Јорулмур.
Сон үмид саплағындан
Асылыб,

тәслим олмур.
Әнвәрин толчулары
Мәрми јағышларыјла
Чаваб верди дүшмәнин

Бүтүн чидди-чәһдинә.
Чатды дөрдјүз оналты
Сон истәһкам хәттинә.

Рәбитәләр чаланды,
Кустрин һалгаланды.
Варда, Одер чајлары
Үч јерә бөлүб кечир
Бу балача шәһәри,
Дүшмән бир-бир дағыдыр
Јолумуз үстүндәки
Дәмир, даш көрпүләри.
Дуруб јолумуз үстә
Чајлар бир хәндәк тәки
Дүшмәнин әлиндәки
Истәһкамлар бирбәбир,
Дағылыб әлә кечир...
Чајларын үзәриндән
Ип көрпүләр гурулду, —
Мартын он икисиндә
Кустрин тәслим олду...

«Пансер Фауст!»

Бу ракетли гумбара
Алманијаны хилас үчүн
Сон үмидкаһ, сон чара.
«Јох, Алманија әјмәјәчәк
Дүшмәнинә башыны!»
Бу хәбәри јайды бүтүн дүнјаја
Рәјхстагың
О тәблиғат машины.
«Пансер Фауст»,
Утан, утан, Алманија!
Мәрһәмәти, инсанлығы,
Бәдхаллығы, алчаглығы
Ахы, нијә дәјишдин?
Бир даһинин әсәриги
Сән мәрмијә дәјишдин.
О, «Фауст»ла инсанлары,
Инсанлығы чағырды.
«Пансер Фауст» ракетиндән
Бу торпағың синәси,
Инди јағыр-јағырды...

БЕРЛИНӨ

Берлин! Берлин!
Тәслим олмур о јенә.
Кечә —
Јүз-јүз прожектор
Ишыг салыр Берлинә!
Кур ишыг сүтунлары
Ајдынладыр һәр јери.
Дурбинләрлә биз бахырыг,
Биз көрүрүк
Күндүз кими һәр јери...
Күчәләрдә адамлар,
Танклар, топлар, машинлар...
Көрән һансы үмидлә
Јашајыр инди онлар?..

Һүчум! Һүчум! Берлинә!
Гәти Һүчум!
Сон Һүчум!
Сәнкәрләр ојум-ојум!
Дөнкәләр дағым-дағым,
Күчәләр лағым-лағым!
Биналарын синәси
Күлләдән дүјүн-дүјүн.
О дүнәнки шүарлар
Топларын лүләсиндә
Берлинә кирди бу күн.

Берлин! — Күчә дөјүшү.
Һеј воруша-воруша
Дүшмән гачыр дал-далы.
Өнүмүздә дајаныр
Силезија вағзалы.
Нәһајәт Шпрее чајы,
Дивизијанын
Гаршыдакы алајы
Көрпүләрә јан алды.
Дүшмәнин топ атәши!
Јерләр, көјләр гаралды.

Кечди дәмир көрпүнү
Сәрдар әлиндә бајраг
О бири саһилдәки
Даш бинаја чатараг,
Ган-тәрә бата-бата
Галхды икинчи гата.

Архадакы бөлүк дә
Јахынлашды бинаја.
Әлләр әлә чаланды,
Бинанын ејванында
Ал бајраг далғаланды.

Шәһәрдә һәр мәһәллә
Һәр зирзәми, һәр бина
Тәмизләнир јағыдан
Мин гурбан баһасына.
Бу јаралы јыртычы
Тәслим олмур һәлә дә,
Үзүлмәјиб нәфәси.
Истәһкамдыр һәр бина,
Бүтүн пәнчәрәләрсә
Онун атәш нөгтәси.

Вағзал чиварындакы
Мүғавимәт ғырылды.
О Кајзер сарајыны
Тутмаг, дивизијамызын
Он үч, јетмиш үчүнчү
Полкуна тапшырылды.

КАЈЗЕР САРАЈЫ

Алман империјасы! Зарафат дејил!
Аләмә сәс салды һајы, һарајы.
Дүнјаны далады дүз ғырх једди ил
Вилһелм сарајы, Кајзер сарајы.

Өзү сөндүрсә дә өз чырағыны,
Күвәнир о кечмиш әзәмәтинә.
Империја дөврүнүн тәмтәрағыны,
О вермәк истәмир әлиндән јенә.

Нә имиш әвәзи һәдәр ганларын?
Сәнә бу әмәлдән бир нифрәт галыр.
Өзүндә өзкәни алчалданларын
Өзү мәғмун галыр, өзү алчалыр.

Хасајын бөлүү... Сәһәр лап еркән.
Кәјзер сарајына һүчума кечди.
Сарајын гаранлыг зирзәмисиндән
Атылан атәшләр бөлүү бичди.

— Дајанын! — Ваһабын сәси учалды,
Бирбаша Сараја бурдан јералты
кизличә јол вар,
О јолла әввәлчә кәшфијјатчылар
Гој кетсин, капитан!
Хасај дүшүндү.

Бөлүк аста-аста керижә дөндү.
Јүз өлчдү, бир бичди,
чәкди һагг-һесаб.

Нәһајәт капитан гәрара кәлди,
Кизли јол тапылды,
Бир аздан Ваһаб
Дөјүш достларыјла јола дүзәлди.
Јералты кизли јол...

һәр тәрәф зүлмәт,
Гырмызы фәнәрләр әлләрдә јанды,
Онлар су ичиндә үзүр...
нәһајәт

Чатыб зирзәмијә Ваһаб дајанды.

Ишарә көзләјир бөлүк бајагдан,
Ваһаб зирзәмијә бир бомба атды,
Мүдһиш партлајышы ешидән заман,
Достлар бир гырпымда сараја чатды.

Бинада вурушма...дүшмәнин сајы
Чохалыр...
Гарышыр бурда ган гана,
Гоча империја — Кәјзер сарајы
Әјилмәк истәмир Азәрбајчана.

Нәгафил бир күдлә...Ваһаб јыхылыр,
Рәгиб фәнд ишләдир өз ханасында.
Нә гәдәр ағырдыр, нә гәдәр ағыр,
Өлмәк, сон мәгсәдин астанасында.

Ваһаб дағлар кечмиш, гајалар ашмыш,
Дүнән мәктуб јазды евә:
«Сағам мән». Ачдыг јахасыны, гана булашмыш
Бир гәзет парчасы чыхды чибиндән.

Бу көһнә гәзетдә Вурғунун ше'ри
Һамыны сарсытды...
Сусду командир,
Ваһабла бәрабәр үч илдән бәри
Маздокдан — Берлинә јол кечиб ше'р

«Анд олсун күнәшә, еј көзәл сәһәр,
Анд олсун севдијим о дилбәр ғыза,
Сиз еј од ичиндә јанан көрпәләр,
Анд олсун мүгәддәс мәзарыныза.
Јерә батдыса да сизин камыныз,
Јердә галмајачаг интигамыныз».

Ваһаб бу иманла дөјүшмүш үч ил,
Бу иман наминә һәр күн јаныбмыш.
О, тәкчә мәрмијлә, түфәнклә дејил,
Вурғунун ше'рилә силаһланыбмыш.

Ваһабын синәси дағым-дағымдыр,
Дағылан синәси синә дағымдыр.
Синәмдә учалан Гошгар дағымдыр,
Дағлар ағламасын, уча дағам мән!

Бејнимә көнлүмдән од долдурмушам,
Һәмләләр өнүндә мөһкәм дурмушам,
Јоллар ағартмышам, јоллар јормушам,
Јоллар ағламасын, үзү ағам мән!

Демә бу фачиә, бу дәһшәт нәдир?
Һәр кәсин гијмәти әмәлиндәдир.
Тарихим, бу күнүм ат белиндәдир,
Ејвазам, Нәбијәм — Чалпапағам мән!

Жолунда чан верди мин-мин тэрланым,
Нәғмәдир, ше'рдир шәрәфим, шаным,
Бу күн Берлиндәдир Азәрбајчаным,
Тәбризәм, Ширванам, Гарабағам мән!

БРАНДЕНБУРГ

Бранденбург гапылары,
Беш сүтунун үзәриндә
Бир ајпара тағ учалыр.
Унтер-Линден күчәсинин
Баш учунда
Елә бил ки, дағ учалыр.
Рејхстага кедән јола
Көлкә салыр.
Тағ үстүнә һәкк олунуб
Гәдим зәфәр аллаһынын Арабасы.
Бу ме'марлыг абидәси
Империянын — өз әдасы,
Дәбдәбәси!...
Атлар чапыр,
Тоз думаны пәрдә чәкир
Јерә, көјә;
О апарыр Империяны
«Гәләбәдән гәләбәјә»...
«Күнәш белә бу дүнјаја
Бу гапыдан доғулмалы,
Бу дарваза гаршысында
Бүтүн дүнја гул олмалы,
Бурдан кәлиб кечмәлидир.
Әлибағлы, голубағлы
Бүтүн халглар, гәбиләләр.
Заман, кәләр,
Бу гапынын сәчдәсинә
Чаһан кәләр...»
Сән ме'марын данышдығы
Нағыла бах!
Дарвазанын кәлләсиндә
Далғаланыр бизим бајраг.
Јер үзүнү һәдәләјән

Чанавардан кам алдылар,
О бајрағы
Дарвазанын кәлләсинә
Санчды дөрдјүз оналтылар...
Бир бах, һитлер ордусунун
Рәсми-кечид мејданына.
Елә бил ки, лә'нәт дејир
О, дүнәнки нијјәтинә,
Күманына.
О, башыны јерә дикиб
О, утаныр, јох, утанмыр,
Өз ичиндән јаныр, јаныр,
Инди бүтүн мәмләкәтә көлкә салан
Ал бајраға о, ғысғаныр...
Сән еј зәфәр арабасы,
Өз јолуну нијә сапдын?
Дүз јолуну сапа-сапа
Өлкәләри чапа-чапа
Бу чапмагла, де, нә тапдын?
Тәк аллаһы санмырдынмы
Сән өзүнү көјүн, јерин?
Сән еј зәфәр арабасы,
Һаны сәнин зәфәрләрин?

ГӘЛӘБӘ

Дедиләр: Гәләбә!

Инанмадым мән —
Гурдун јувасында боғулдуғуна.
Инана билмәдим дөрд ил сәсләнән
Топлары бир анда лал олдуғуна.
Дедиләр, барышдыр,
Бахдым дөрд јана,
Демәк сону чатды мүсибәтләрин.
Мән ки, өјрәшмишдим өлүмә, гана
Бир анда һәјата өјрәшмәк чәтин!

Дедиләр, «гәләбә», билмирәм нәдән,
Сахлаја билмәдим көз јашларымы
Унутдум јанымда «гәләбә» дејән,
Севинчдән ғышгыран јолдашларымы,

Дөјүш јолларында, ики јол анчаг
Ағладым,
Көзүмдә јаш киләләнди:
Илк дәфә ағлатды мәни бир ушаг,
Көврәлдим,
Ағладым севинчдән инди.

Дөјүш јолларында достларым өлдү,
Ағламадым мән.
Биналар учулуб јерә төкүлдү,
Ағламадым мән.

Дүшдүм бу јолларда чох боша, бәркә,
Ағламадым мән.
Шәһәрләрлә биркә, кәндләрлә биркә
Алышдым, јандым,
Мөһкәм дајандым!

Бәс нијә?
Бәс нијә ағладым инди?
Дејирәм севинчдән ахан јашларын
Ғајнағы дәринди, көкү дәринди.
Баһарда сәпилән кур јағышларын
Ғикмәти сабаһкы мејвәләринди...

Сәадәт инсана бу гәдәр јахын?
Инана билмәдим,
Инанын мәнә!
Ғаггын, әдаләтин, хејирхаһлығын,
Бир анын ичиндә тәнтәнәсинә.

Ахы, бир аз әввәл вурушурдуг биз,
Инди барышмыдыр?
Бәс нә тез белә?
Ахы, бу күн сәһәр көндәрдијимиз
Мәктублар, хәбәрләр јолдадыр һәлә...

Сүкут су чиләди үрәјимизә.
Сүкут... өјрәнмишик курултулара.
Ғәрибә көрүндү бу сүкут бизә,
Бу нәдир? Биз нара, сакитлик нара?

Синәмин јарасы инчидир мәни,
Көңлүмүн башында бир дүјүн кими.

Бу күн биз илк дәфә мұһарибәни
Андыг тарих кими, өтән күн кими.

Күлдү үрәкләрдә арзу да, кам да,
Көңүлә дар кәлди көксүн ғәфәси.
Илк дәфә сәсләнди гулағларымда
Көрпә ғәһгәһәси, гадын нәфәси...

Тәслим олду Рејхстаг,
«Берлинин кәлләсинә»¹
Санчылачаг бу бајраг» —
Мисрасыны бизимкилә,
Рејхстагын диварына
јаздылар,

Бу мисрада нечә-нечә хатирә,
Нечә-нечә арзу вар.
Мән бу ше'ри әзбәр дејиб,
«Беш» алдығым јадымдадыр,
јадымда.

Бу мисраны мән Бақыдан
Кәтирмишәм Берлинә,
Арзулар ганадында...

* * *

Ғитлер дәфтәрханасы,
Фашизмин өз јувасы...
Әсримизин бәласы,
Коменданты —
Әлизадә Әзиз Мәммәд —
Азәрбајҗан баласы!
Мүхбирләр кәлибдир харичдән бу күн,
Мәғлуб Рејхстагы сејр етмәк үчүн.
Кимдир коменданты дәфтәрханәнин?
— Мәнәм.
Әзиз Мәммәд кечди ирәли.
— Сиз?
— Бәли!
— Тәәччүб!
— Тәәччүб нечин?

¹ С. Вургунун «РонтФоронт» ше'риндән

— Чәнаб, сиз руссунуз?
 — Хейр!
 — Күлмәли!
 — Бәс сиз һардансыныз?
 — Бақыданам мән.
 — Бақы... Азәрбајчан... Әһсән, мин әһсән!...
 Ичәзә олармы? Мүхбирләрик биз...
 Бахмаг истәјирик...
 — Сәнәдләриниз?
 — Бујур...
 Кинајәлә ғымышыр мүхбир,
 Эзиз сәнәдләри јохлајыр бир-бир...

* * *

Столуна бах Һитлерин,
 Бу масанын архасында әјләшибдир
 Дүз он үч ил
 Күндән гачан јараса.
 Нифрәт дашы үзәриндә дајаныбдыр
 Бу маса.
 Нифрәт! Нифрәт! Ән инсани дүјгулара, инсана.
 Нифрәт! Нифрәт!
 Мәрһәмәтә, вичдана!
 Нифрәт! Нифрәт! Мин кәрә
 Үрәкдәки зәриф, һәссас телләрә.
 Кәрәк,
 Үрәк
 Ән мүгәддәс, ән илаһи
 Ниссләрдән азад ола,
 бошала,
 Үрәк,
 Кәрәк
 даш ола.
 Бу иманла
 Нәрбә кирди дүнја илә бу маса.
 Дөндү нәһәнк бир чәллада,
 Бир гатилә бу маса.
 Башлар кәсди,
 Евләр јыхды нә гәдәр.
 Бу масадан ајаг ачыб, јеријибдир
 Мүсибәтләр, зүлмләр.
 Һитлер елә билирди ки,

Бу дүнјаны титрәтмәјә
 Чатар онун өз сәси.
 Архасында әјләшдији маса да
 Әрзин дајаг нөгтәси!..
 Бу нөгтәдән о, Лондона, Москваја,
 Прагаја, Будапештә јол чәкиб.
 О, бурада, нечә-нечә фәрманлара,
 һөкмләрә гол чәкиб...
 Шәһәрләрин үзәриндә
 Мәрмиләрин кишнәмәси.
 Аналарын «бала» сәси,
 Балаларын «ана» сәси,
 Үрәкләрдә дүјүнләнән
 Дәрд дашлары, гәм дашлары,
 Кәлинләрин үзүндәки ғырышлары,
 Буненвалдда, Освенсимдә
 Эзаб чәкән бәдбәхтләрин
 Көз јашлары
 Бу масадан башланыб...
 Өлүм сачан тәјјарәләр,
 Ағыр танклар, ағыр топлар,
 Јер үзүнә бу масадан
 Тушланыб...
 Һитлер елә зәнн едирди,
 Јер үзүнүн компасыдыр
 Бу маса.
 Мәмләкәтләр бата биләр
 Бу компасын күндоғана тушланан
 Әгрәбләри олмаса...
 Дивардакы саата бах,
 Бу саатла низамланыб
 Нәгшәләри Һитлерин.
 Бу саатын һөкмү илә
 Заман чыхыб ахырына
 Нечә-нечә имамларын, бүтләрин!!!
 Будур, јенә әгрәбләри
 Чаһан кими,
 Дәвран кими доланыр.
 Саат һәмән о саатдыр,
 Анчаг һөкмү дәјишиб.
 Јохса инди
 Тәрсинәми доланыр?
 Бир заманлар бу әгрәбләр
 Һитлерин өз әлиндә гәләмди.

Заман өзү о гэлэмдэн

од амди.

О заманлар бу саатын анлары
Бу масанын үзэринэ
Сэпилирди тоз кими.
Онда саат о анларын арасындан
Күлүмсүнүб сәсләнирди:
Көрәк сонда ким-кими?
Саат — заманын һөкмү,
Маса — зүлмүн фәрманы...
Дајандылар үзбәүз,
Дөјүшдүләр, бу дөјүшлә
Сарсытдылар дүнјаны...
Саат, һәр ан,
Хырда-хырда зәрбәсини
Миз үстүнә вура-вура сөјләди:
«Таны мәни, бил мәни»
Заман, артыг
Ади тахта парчасына чевирмиш
Күрәмизә атәш сачан күрәни...

ЭПИЛОГ

Аналар чәбһәјә чанындан кәсиб
Чан јола салды,
Әвәзиндәсә
Гара хәбәрли
Бир кағыз алды.

Гара кағызлара дөнүб шәһидләр,
Дөјүр гапылары бир күн, бир сәһәр
Сөнүр сон ишарты; өлүр сон күман
Үмид көзләрини чәкир гапыдан
Бир үзү кәлинләр, бир үзү гызлар,
Гапылар дөјәндә гара кағызлар...

Аналар..
Онларын сәбри чох дәрин.
Лап јүзү кәлсә дә гара хәбәрин,
Гапыдан чәкилмәз ана көзләри,
Чөлләрә «кәл» јазар ајаг изләри.

Кәлинләр јорулур, ана көзләјир,
Гапыда илләрлә сахланан гузу
Бөјүјүб гоч олур, ана көзләјир.
Арзулар, хәјаллар сөнүр, пуч олур,
ана көзләјир.

Гәлби булуд сарыр,
ана көзләјир,

Дава да гуртарыр,
ана көзләјир.

Өтүшүр хәбәрсиз, әтәрсиз илләр,
ана көзләјир.

Кәлир дүнјамыза тәзә нәсилләр,
ана көзләјир.

Ана әлдән дүшүр,
јенә көзләјир.

Нәвә әскәр кедир,
нәнә көзләјир.

Бир ана деди ки, «мәним сәбрими,
Мин гара хәбәрлә түкәтмәк олмас.
Шәһид өвладымын јох гәбри кими
Мәним сәбримин дә гәбри тапылмас.

Гадирсән һәр шејә сән ки, бүсбүтүн.
Гуру ағачлары көјөрдән аллаһ,
Балам јохдурса да...

Нолар мәнимчүн,
Көјөрт јеканәми сән јөрдән, аллаһ...»

Аналар көзләди илләрдән бәри,
Өмүрләр чеврилиб интизар олду.
Бәли, аналарын өз көңүлләри
Шәһид өвладлара бир мөзар олду.

Әсримиз күнаһсыз ахан ганларын
Һесабыны чәкән бир һаким истәр.
Чичәји бурнунда нөвчаванларын
Вахтсыз өлүмүнү, ахы, ким истәр?

Кечдик бу дөрд илдә, биз баса-баса
Өлүм јолларыны, ган јолларыны.
Сүлһ вахты оғуллар,
һәрб вахтындаса
Аналар дәфн едир оғулларыны.

Еј Вәтән јолунда һарајсыз, сәссиз,
өлән әрәнләр,
Сиз еј тәмәннасыз, гәдсиз гәрәссиз
Чаныны бизләрә гурбан верәнләр,
Ешг олсун сизә!

Ешг олсун о полад ирадәнизә!
Тәзә шәһәрләри, тәзә кәндләри
Әнвәрин дедији ајнабәндләри,
Гәбриниз үстүндә учалтдыг бу күн,
анчаг бунунчүн

Әвәз уммадыныз сиз кәләчәкдән.
Јаздым бу нәғмәни бу шәрәфә мән.

Ағачлар көк үстә галхыр, јүксәлир,
Мејвәнин ширәси ришәдән кәлир.
Анчаг бунун үчүн
Ришә, һеч заман
әвәз истәмир
Ағачын мејвәли будагларындан.

Еј Вәтән јолунда јад торпағында
чан верән әрләр,
Сиз еј һәјатынын баһар чағында
Күндүз кәлмәниш бәтән сәһәрләр
Сизи дәфн етмәдик чичәкләрлә биз,
Јајлым атәшләри матәм һимниниз!..

Гәбриниз үстүндә узун-узады
Ганадлы нитгләр дејән олмады.
Гүрбәтдә јатдыныз...

Вәтәндән сизә
Гисмәт дә олмады бир парча торпаг.
Гәләбә күнләри шәрәфинизә
Јајлым атәшләри атылды анчаг.

Јајлым атәшләри... көјләрин зәри...
Деди инсан кедәр, ад галар анчаг.
Кәләчәк күнләрин дан шәфәгләри
Сизин ганыныздан рәнк алар анчаг.

Јајлым атәшләри... титрәди көј, јер.
Бу сөзсүз, чүмләсиз, јекнәсәг сәсләр,
Долудур, бөјүкдүр ән бөјүк сөздән,
О сәсләр доғулду өлүмүнүздән.

Лајигдир сиздәки чәсарәт, һүнәр
Ән бөјүк шөһрәтә, ән бөјүк ада;
Фәхри хијабанлар вә тәнтәнәләр
Сизин гисмәтиниз олмадыса да.

Ән бөјүк шәрәфә лајиг икән сиз
Анчаг тәлејиниз ајры чүр олду.
Вәтәнин наминә сиз чан вердиниз,
Вәтәнин вердији тәшәккүр олду...

Бәс биз?

Биз нејләдик Вәтән наминә?

Вәтәндән умуруг,

Умуруг јенә...

Сиз вәтән уғрунда чандан кечдиниз,

Беш отаг уғрунда вурушуруг биз.

Вәтән тәһсил верди, охутду бизи,

Ишыгла долдурду үрәјимизи

о, бәрк ајагла

Өзүнү бизимчүн јандырыб јахды.

Биз лајиг олсаг да, лап олмасаг да,

Вәтән дөшүмүзә орденләр тахды,

Ев-ешик верди.

Бизә нечә-нечә фәхри ад верди,

мүкафат верди.

Кәлин бир дүшүнәк:

Дүнән, ја бу күн,

Бәс биз нејләмишик бу Вәтән үчүн?

Чох вахт дүшүнмәдик досту, јолдашы,

Дүнја не'мәтинә алданыб ујдуг.

Кәл һагг-һесаб верәк, биз һансы дашы

Чајлагдан кәтириб даш үстә гојдуг?

Бә'зән өзкәсини дүшүнмәдик биз,

Нитгләр сөјләјиб, јерә сөз әкдик...

Сәрин көлкәсиндә динчәлдијимиз

Һансы бир ағачы өзүмүз әкдик?

Әкдик... әкдик... анчаг өз бағымызда,

Биз чәннәт јаратдыг отағымызда.

Өз евимизин

Диварларында,

Өз бағымызын

Һасарларында

Бә'зән гуртарыр
Ана јурдумуза мәһәббәтимиз.
Будурму вәтәнә сәдагәтимиз?
Кәлин биз һәмишә дүшүнәк: Бу күн,
Нејләдик, нејләдик бу Вәтән үчүн?!

* * *

Алманија,
Итирилмиш шөһрәтинә,
гүдрәтинә

Јас тутма, кәл,
Тарихиндән көтүрдүјүн
Бөјүк ибрәт дәрсләрини
унутма, кәл.

Јох, сән јенә силаһланыр,
Кечмишинә чан атырсан,
Тәзә нөвлү «Пансер Фауст»
јарадырсан.

Пансерләрлә бир кәнди дә
Ишғал едә биләмисән.

«Фауст»унла фәтһ етмисән
Дүнјаны сән.

Алманија, Алманија,
Гүдрәтлисән, гүввәтли сән
Сән сөзүнлә,
Сән нәғмәнлә,

һикмәтинлә.
Чох кичиксән, чох ачизсән
Силаһынлә,

нифрәтинлә!..
Алманија, Алманија,
Сән өзүнү јахшы таны.
Сән нәғмәнлә, сән сөзүнлә
«Ишғал» елә бу дүнјаны!

ӘСКӘР КИМИ

Исфәндијар! Сәнә вердим
Гардашымын адыны мән.
Сән мәнимчүн

Гардашымын әвәзисән!
Сәнин әмин
Бу күн мәним.
Гәләмимлә долашдығым бу јолларда
Һәлак олду.

Јох демә ки, унутулду.

Мән һәмишә инанмышам
Истигбала.

Ахы, сәнин кәлишинлә дүнјамыза
О, тәзәдән кәлди, бала!..

Будур, инди лап чатырсан

Мәндән бөјүк гардашым

Јашына сән.

Әмин кими вурул, оғлум,

Бу Вәтәнин

Торпағына, дашына сән!

Вурул дедим!..

Бу сөздәки һикмәт илә јаша, оғул,

Заман-заман...

Мән дејәрдим јашамајыр

Вурулмајан!

Вуруланда, биз һәјата

Бәнд олуруг

Доғулуркән вурулмуруг;

Вуруланда доғулмуруг...

Гој учалтсын севки долу

Илләр сәни.

Әскәр көрмәк истәјирәм әмин кими.

Әскәр сәни!

Бу заманын ахырыны көрән әскәр

Өз јолунун әввәлиндән

Ахырыны көрән әскәр.

Арзусуну, амалыны көрә билән

Бир әскәр ол!

Түфәнкинин чахмағында мәсләкини

Көрә билән бир әскәр ол.

Јалныз көрән әскәр олур.

Оғлум, бахан әскәр дејил.

Һәр әлине түфәнк алан,

Һәр чижинә пагон тахан

Әскәр дејил!

Мән дә ше'рин әскәријәм,

Сән һәким ол, сән алим ол,

Фэрги јохдур, чилинкэр ол,
 Ја дүлкэр ол,
 Сэнэтиндэ сэн мөһкэм ол,
 Сэн эскэр ол!
 Һэр пешәнин өз јери вар.
 Анчаг јенә,
 Алимин дә,
 Шаирин дә,
 Фәһләнин дә,
 Өзү үчүн ситар чәкән ағасы вар,
 Кешик чәкән эскәри вар!
 Кешик чәкмәк!
 Шәрәф күдмәк!
 Бундан бөјүк шәрәфми вар?
 Шәрәф күдән өзү дөнүб шәрәф олар.
 Эскәр кими сев Вәтәни,
 Сев пешәни!
 Эскәр көрмәк истәјирәм, эскәр сәни!
 Истәјирәм, вуруласан әмин кими
 Бир амала, бир мәсләкә.
 Истәјирәм, јашајасан эскәр кими
 Сән нәјинсә кешијини чәкә-чәкә...
 Вүгарыны әјмәјәсэн,
 Тәк Вәтәнин гаршысында
 Әјиләсэн эскәр кими.
 Һәр бир ишдә вәзифәни
 Сән биләсэн эскәр кими!
 Истәјирәм сән алышыб, сән јанасан
 эскәр кими!
 Өз јолуну һагг санасан,
 эскәр кими!
 Иманына күвәнәсэн,
 Инамына инанасан
 эскәр кими.
 Гаршындакы Һәр әнкәли, манеәни
 Сән јарасан, эскәр кими.
 Јери кәлсә өз чанындан кечмәји дә
 Бачарасан эскәр кими!

1969.

ГИЈМӘТ

Тәләбәләримә

1

Бир күн мүәллимәм,
 Бир күн шаирәм.
 Даим бир мәчәзда ола билмирәм!
 Мәним дә гисмәтим беләјмиш демә,
 Нашүкүр дејиләм өз гисмәтимә.

Јарыја бөлүнүр күнүм, саатым,
 Вахт мәним сәрвәтим, сонсуз варымдыр.
 Мүәллимлик — мәним күнүм, һәјатым,
 Шаирлик — ән уча дүјгуларымдыр.

2

Имтаһан...
 Имтаһан көтүрүрәм мән.
 Кәлир тәләбәләр, кәлир бирбәбир.
 Һәр кәлән чаванын тәрпәнишиндән
 Ағлы, дүшүнчәси мәнә бәллидир.
 Кими чәсарәтлә чәкир билети,
 Кими горха-горха јанашыр мизә.
 Кими билијиндән умур гиймәти,
 Кими дә күвәнир мурвәтимизә.
 Кими нишан алыр әввәлдән сону,
 Дедији мәтләби һисс едир, дүјүр.
 Кими әзбәрләјиб охудугуну,
 Данышмыр.
 Елә бил китаб охујүр.
 Сөзүндән өзүнүн хәбәри јохдур
 Чүмләләр үтүлү,
 Сөзләр сојугдур.

Бир ил бу синифдә
 билдикләrimi,
Алыша-алыша данышмышам мән.
Онларын өнүндә
 бир чыраг кими
Сөзүмдән од алыб алышмышам мән.
Мәгсәдим бир олуб:
Бу тәзә нәсил
Дүнәнә күвәнсин, бу күнү севсин.
«Өзкәни» данмасын,
 анчаг, мүттәсил
 Өзүнә тапынсын,
 Өзүнү севсин.
Мәним дә кәсирим аз дејил, шәксиз,
Дүнјаны асмышам әсәбләримдән.
Бирчә сөзүмү дә анчаг үрәксиз,
Боғаздан јухары демәмишәм мән.

Һәр чүмләм — дүнјада ајаг изләрим,
Көкләниб көнлүмүн өз аһәнкинә.
Көнүл гајнағында бишән сөзләрим
Бүрүнүб һиссимин гызыл рәнкинә,
Ән бөјүк фикрими, сөзүмү бәзән,
Даныша-даныша јаратмышам мән.

Јанлышы заманын өзү дүзәлдир,
Фикри дә истәрәм мән, әлван-әлван.
Өзүнүн јанлышы, мин пај көзәлдир,
Өзкәнин дүзүнү тәкрарламагдан.
Көнлүм ганадланды,
Фикрим учалды,
Кәнчлијин өнүндә алышанда мән.
Дедим: «Нә» суалы архада галды,
«Нечин»дән јапышын,
Инди «Нечин»дән!

Мән ки, демәмишәм, Лоғман Сабирин
Һарда,
Һансы илдә

 доғулдуғуну.
Демишәм, дилидир о, дәрдимизин,
Вәтән, нәдән өтрү доғубдур ону...

Истәрәм,
 һәр чаван,
 јандығым кими,
Алышсын!
Мәни дә јандырсын јенә!
Мәним јана-јана дедикләrimi,
Һәмән јанғыјла да гајтарсын мәнә.

Кәлир, бир чәлимсиз, учабој оғлан.
Данышыр,
Инам вар, инам сәсиндә,
Мәсләки көрүнүр бахышларындан,
Үрәји сәсләнир һәр кәлмәсиндә.
Үзү дә түклүдүр...
 Бахырам она.

Кечәни јатмајыб, шишиб көзләри.
Мәним кәнчлијими андыр мәнә
Әсәби көркәми, јаныг сөзләри...
«— Сиз белә дединиз, филанкәс белә,
Филан алимләрсә... дејир филан чүр.
Мәним фикримчәсә...»
Бу фикрин һәлә
Бишмәјиб.
Мәнәсә көзәл көрүнүр.
Нијә?
Сорушсана...

 Күн тәзәләнди.
О сәни көзләјир, сән сабаһа бах...
Биз өз сөзүмүзү демишик,
 инди,
Бу мејдан сизиндир, сизиндир, анчаг!
Мәним јана-јана дедикләrimi,
Сән мәнә гајтардын бу күн ајры чүр.
Сән сәчдә гылсајдын мәнә бүт кими,
Мән сонсуз олардым,
Шүкүр,

 Чох шүкүр!
Бир тәзә рәнк верди о, һәр мәтләбә.
Бу бөјүк зәфәрдир,
Бу ки, дәрд дејил.
Шакирд,
Устадындан нечә мәртәбә,
Ирәли кетмәсә...о, шакирд дејил.

Мән бу тәләбәжә нә јазым инди?
Гәләм кағыз үстә кәзди, севинди...
Јазды гијмәтини о өзү!

Мән јох!

О, рәнкдән, рәнки јох, әтри көтүрмүш.
Мејвәдән данышдым мән она анчаг,
О, көнүл көзүјлә тохуму көрмүш!..

Сачлары чијниндә, миннә јубкалы,
Көзләри сүрмәли бириси кәлди.

Билети чәкинчә дәјишди һалы:

— Билмирәм... — дејәрәк јола дүзәлди.
«Ики»ни јазыммы?

Мәкәр бунула
вәзифән битирми?
Јох!

Дајан, јаваш!

Башынын чөлүнү бәзәјинчә о,
Башынын ичини бәзәјәјди каш!

Тәзәдән чағырдым,

Дедим: — Билет чәк!

Чәкди,

Ики кәлмә данышды,
Гәлхды.

О ки, вар данладым.

Инди нејләмәк?

Дуруб матдым-матдым үзүмә бахды.

Јаздым «ики»сини...

чәтин,

чоҳ чәтин!

Тәләбә билмир ки,

Мүәллимләрин,

Јаздығы һәр «ики»,

Мин суал кими

Онун јухусуна кирир,

Сөз сорур.

«Ики»ләр һәр бири, гара хал кими

Онун мәсләкиндә гаралыб дурур.

Чоҳ инамла кәлир тапшырыланлар

Өзүндән разыдыр,

Адындан әмин.

О елә бахыр ки,

куја борчу вар

Онун дәдәсинә мәним дәдәмин...

Беләчә бириси дуруб өнүмдә

дөјүр көзүнү.

Ишарыр...

Бу кизли ишарәсијлә

Дејир сөзүнү...

Билети әлиндә, ишарыр јенә,

Демәк истәјир ки, «таныјын мәни».

Суаллар далында

чаваб јеринә

Көрүр танышынын «әзәмәтини».

О баша дүшүр ки, һирсләнмишәм мән.

Дејән бу хынадан дејил о хына.

Әл чәкир о арсыз тәбәссүмүндән.

Әлини астача гојур алнына.

Дүшүнүр.

Көмәји умур башындан.

Башында нә вар ки, көмәјә кәлсин.

Гопарыб бир-ики сөз јаддашындан.

Данышыр: «Баханда көрүрүк...»

Чәтин!

Данышыр мә'насыз.

Данышыр һәдәр.

Бајагкы вугары чөкүб диз үстә.

Јарымчыг чүмләләр, ғырыг кәлмәләр.

Әријиб тоз кими дүшүр миз үстә.

Ғырыг кәрпичләрә бәнзәјир сәнин

Сөнүк чүмләләрин, ғырыг сөзләрин.

Ғырыг кәрпичләрлә ев тикмәк сәнә

Асанмы көрүнүр?

Дајан, дүшүн бир.

Кәрпичләр, һәрәси бахыр бир јана,

Нијә бир-биринә јапыша билмир?

... Дили топуг чалыр.

Рәнки ағаппаг...

Оғлан хырдаланыб јумаға дөнүр.

Әлиндә тутдуғу кичик бир вараг,

Онунчун әлчатмаз бир даға дөнүр.

Тәрәзи гурмушам суал-чавабдан.

Бир көздә суаллар.

Бир көздө оғлан.
О бахды үзүмө дилсиз, ағызсыз.
Данладым,

динмәди,

о, гулаг асды.

Бу бойда вүчүдү, бир вараг кағыз
Көр нечә кичилтди,

көр нечә басды...

Гижмәт вермәлијәм мән она инди,
О өз гижмәтини өзү билмәди.
Күнүн доғушуну дан јериндә јох,
Ахтарды хырдача чөп ишығында.
О өз гижмәтини, дәјериндә јох,
Көрдү өзкәләрин танышлығында.
Она дејән јохдур, һаны мәнлијин?
Сән өзүн өзүнү нијә данырсан?
Өз күчүнә дејил,

а бәдбәхт, нечин

Өзкәнин күчүнә архаланырсан?
Кәлдин тапшырыгла!

Һечсән, демәк, сән.

Мәнлијин киминсә көлкәсиндәдир.
Әкәр сән варсанса...

Кечиб өзүндән,

Өзүнү бу гәдәр алчалтмаг нәдир?
Сән бир бұллур идин...

Өнүмдә сындын.

Олдун пара-пара, сән чилик-чилик.

Өзкә көлкәсинә нијә сығындын —

Сәни алчалтмырмы бу диләнчилик?

Дәрсини билмәдин...

Бәс нејләјим мән?

Оғул, һеч олмаса буна

җаваб вер.

Сән өзүн-өзүнә инанмајыркән,
Мән нечә инаным сәнә?

җаваб вер!..

Чәтинми?

Јанырам бәс ахы мән дә!..

Дил-дил өтән дилин нијә лал олмуш?

Суаллар һәр јандан һүчүм чәкәндә.

О бойда вүчүдүн бир суал олмуш...

Сону көрүнмәјән јолларда, чашгын
Сәјјаһа бәнзәдәк биз өмрүмүзү.
Дүнјаја суалы олмајанларын,
Суалдыр варлығы, суалдыр өзү!..
җавабы өмүрдән узун суаллар.
Јерин һикмәтидир, көјүн сирридир.
Суаллар,

суаллар,

дәрин суаллар,

Даим јүксәлишин пилләләридир.

Һәр кичик суалда нечә суал вар.

Суал јүксәлишдир,

Суал биликдир.

Һәмишә суал вер,

Һәмишә ахтар,

Ән бөјүк даһилик, тәләбәликдир.

Сонсуз һәјәчанлар, сонсуз тәләшлар,

Суалдан башланыб, јохдан вар олмуш,

Ән бөјүк даһиләр, ән бөјүк башлар,

Суаллар далынча гачанлар олмуш.

Суал — фикирләрин чығыран сәси —

Бүтүн учушларын дајаг нөгтәси!..

О буну билмәди,

билмәз һеч заман!

Зәнн етмә, гәсдиндә о, дөнәчәкдир,

Тутуб алимләрин бош дамарындан,

Елмин јолларында сүрүнәчәкдир.

Кечәчәк беләчә һавајы беш ил,

Онунчун елм — јүк,

Зәһмәт — зијандыр.

О, елмин јолунда мүчаһид дејил,

Вургун јолч лары јамсылајандыр.

Үзүмә шинијиб о вејил-вејил,

ишарыр јенә,

Јәгин ки, о инди өзүнүн дејил,

Күлүр танышынын күчсүзлүјүнә.

Таныш...

Мәним она чоғ, һөрмәтим вар.

Кағзын үстүндә дајаныр гәләм.

Итсинми ортада салам-каламлар?

Јох! онун үзүндән кечә билмәрәм.

Мүәллим — тәләбә... Ики сәрт бахыш

Дајаныб ортада мүштәрэк таныш.
Салама, хаһишә илишиб гәләм,
Вурур бир јандан да әдаләт мәни.
Дүзлүк тәләб едир мәнән вәзифәм,
Чәкир әјрилијә вәзирјәт мәни:

Кечән ил бағымда ев тикдирдим,
Арајыш дүзәлтдим,

әризә вердим.
Олмады ишимә бир чан јандыран
Нә даш тапа билдим, нә тахта-шалбан.
Ахыр таныш олдум бир мүдирлә мән,
Ишләрим дүзәлди сәхавәтиндән.
Дүшдүјүм о чәтин, о бәрк ајагда
О, сатын алырмыш мәни неч демә.
Миннәтли јахшылыг — бир-ики тахта,
Бу күн гијмәтини көстәрир мәнә.
Мән нә биләјдим ки, һәмин бу мүдир,
Гәсдинә дурачаг һаггын бир заман.
Мәни, миннәтијлә һагдан дөндәрир
Бир-ики тахтајла мәни алдадан.

«Ики»ни јазыммы?

Бәс сонра?

Јох, јох...

Кағзын үстүндә дајаныр гәләм.

Кәсилән тәләбәм дејил,

Јахшы бах.

Вәзифә башында кәсилән мәнәм...

Тахта истәмишдим мән ондан... оса,

Мәнән дәјәрсизә дәјәр истәди.

Мән ки, дүшмән идим сөз аңламаза,

Мәнән дүшмәннәмә сәнкәр истәди.

О мәнә даш верди, әвәзиндәсә

Алды үрәјими, бир баггал кими.

Үрәји даш олан бир филанкәсә,

Инди нечә гыјым өз үрәјими?

Үрәјим — өз фикрим, андым, әгидәм.

Әсил оғул бу јолда кәрәк баш гојил.

Көрүн, нәји нәјә дәјишмәлијәм?

Үрәји, мәсләки даша, тахтаја...

Мән ону кәсмәдим, үч јаздым она
Бу «үч»лә дағ басдым һаггын бағрына.
«Үч»ләрлә вичданы веририк бада,
«Үч» — башдан еләмәк, «үч» — натамамлыг.
Биз бу «үчләр»дәки сахталыгла да
Һаггын, әдаләтин белини гырдыг.

Һәр «үч» — бир јарымчыг, кәмсавад һәким,
Һәр «үч» — бир чинајәт, вахтсыз бир өлүм
Һәр «үч» — баласыны итирән ана,
Һәр «үч» — тикилдикчә сөкүлән бина.

Мүәллимләр, кәлин дүшүнәк дәрин,
Кәсир өзүмүзү өз гылынчымыз.
Бизим вердијимиз сахта «үчләрин»
Бары — чинајәтдир, сәбәбкары биз.

Мән ону кәсмәдим, кәсә билмәдим
Кәсир вичданымы «үч» јаздым, бу ан
Вичданым гышгырды.

Она — «Сул!» — дедим!

Оғлан күлә-күлә чыхды гапыдан.

Күлдү, синәсини дағладыб һаггын,

Күлдү, анасыны ағладыб һаггын.

Бу күлүш, дүзлүјүн сапыны гырды,

Онун күлүшүндә һагг ағлајырды.

О чатды гәсдинә... Дикәлди...

Бәс мән?

Инди мән әјилиб дөндүм јумаға.

Демәк ширникдирдим ону индидән,

Өзкәнин һаггыны оғурламаға...

Һәлә бу нәдир ки?... Далы «әчәбдир»,
Далдадыр ев јыхыб ган гаралтмасы.
Ән бөјүк һаггсызлыг төрәдәчәкдир,
Һаггы олмајанын һагга чатмасы.
Әлим јаздыса да, «јох» деди көнлүм,
Гәләмин алтында инләди көнлүм.
Өзкә гијмәтинә о, саһиб олду,
Нә верәр сонракы һај-һарај бизә?
Дејирәм, һәјатда бу маһир оғру
Өзкәнин јерини тутса — вај бизә!

Мән ону кәсмәдим, кәсә билмәдим,
Вичданым гышгырды...

Она «сус!» — дедим!

Вичдан,
Лазыг вичдан!..

Бәзән һәјатда

Јашамаг наминә сәни әзмишик.
Биздән күчлүләрин ајагы алтда
Сәни, истәмәдән гурбан кәсмишик.
Өлүм һәдәләјиб дәрәд күлән заман,
Дејририк бәхтимиз јенә јатыбдыр.
Әлимиз һәр јердән үзүлән заман,
Күчүмүз һәмишә сәнә чатыбдыр.
Вичдан да бир јана..
Бир чани кими,
Гәјданы, гануну ајагладым мән.
Дандым мәсләкими, дүз әгидәми,
Үрәјин јеринә даш бағладым мән.

Ганундан, дүзлүкдән данышырыг биз,
Уча күрсүләрдән ағыз долусу.
Сөзләрдән утанмыр әмәлләримиз,
Өзүмүз олуруг һаггын оғрусу.
Инди сорушурам:

— Кимдир мүгәсир?

Тәләбә?

Јохса мән?

Јохса о мүдир?

Мән дә мүгәсирәм,
охучу, сән дә.

Һеч кәс дајанмасын бурда јад кими.
Мәнә о мүдир дә көмәк едәндә,
Гануну беләчә әјмәмишдими?
Јарпаг төкүләндә, от сараланда,
Билирик, өмрүнү тапшырыр баһар.
Мән ондан ганунсуз тахта аланда,
Биләјдим, бу күндән мәнимчүн дә вар!..
Бәлкә дүз демирәм?

Һагсызам бәлкә?

Һеч кәс јахасыны чәкмәсин јана.
Гануну әјәндә һәрә бир тикә,
Бөјүк чинајәтдәр чыхыр мејдана...

Нәдир о чинајәт?

Һәмин тәләбә

Сабаһ битирәчәк дарүлфунуну.
Мүәллим кедәчәк о бир мәктәбә,
Савадсыз мүәллим!

Јахшы, бәс сону?

Сону чинајәтдир,
чинајәт!.. Мин-мин!

(Чани өз-өзүндән интигам алып)

Елә чинајәт ки,

бу чинајәтин

Чаниси билинмир, чәза мат галыр.
Мәним гашығыма чыхачаг кеч-тез
Мәним доғрадығым...

Һәјат дөвр едир.

Бир вахт көрәрәм ки,
Һәмин савадсыз

Мәним өвладыма «савад» өјрәдир.

Дурдугум будаға чалдым балтаны —
Чалдым өз баламын кәләчәјинә.

Гануну әјәндә,

онун зијаны

Ғајыдыб өзүнә дәјәчәк јенә...

Билмәди...

Мән она «үч» јаздым... Бәли!
Бәс о ишвәли гыз, көзү сүрмәли?
Нијә бир мүдирин танышлығына
Вердијим о «үч»ү гыјмадым она?
Сөзүмүз бир олмур әмәлимизлә
Дүзлүк налә чәкир, әдаләт јаныр.
«Дүзлүк» — дејә-дејә өз әлимизлә
Һәгигәт боғулу, дүзлүк тапданыр.
«Јох!» — дејә дилләнди башга сәс јенә.
Дајан!

Вичданынла дајан тәкбәтәк.

Инди ки, гол чәкдин әјрилијинә,
Ғыза да о «үч»дән јазасан кәрәк.
Дедим: — Сән һағлысан,

габ әјилдими,

Су кәрәк төкүлә ахыра кими.

Гыза да «үч» жаздым...

Һәр шеј позулду.

Гијмәтләр һамысы баш-ајаг олду.
Һөкм етдим үрәјә, гыјдым вичдана,
Ишими корлады бирчә јелбејин.
Мәним көтүрдүјүм бу имтаһана
Имтаһан демәјин, һагсызлыг дејин.

Мәнә тапшырдылар шәрәfli, чәтин —
Гијмәт вермәк кими бир вәзифәни.
Өзүмдән сорурам: — Бәс сән нејләдин?
Көр нечә алдылар өзүндән сәни!
Нијә тапылмады о гүдрәт мәндә,
Верим гијмәтини, верим һәр кәсин?
Сахсыны алмазла бир еләјәндә,
Күнаһкар сәррафдыр,
алмаз нејләсин?

Горгуд адамлара ад гојанда да
Әмәли дүшүндү,
Дәјәри көрдү...
Күвәниб Дәләдән алдығы ада
Һәр кәс о ад илә өмрүнү сүрдү.

Мән верә билмәдим, ај Горгуд дәдә.
Доғру гијмәтини бурда неч кәсин.
Горхум ондандыр ки,

чәмијјәтдә дә,
Бунлар, гијмәтини ала билмәсин.

Позулар гајдалар, дағылар низам,
Вермәсән һәр кәсин өз гијмәтини.
Көвһәр дә чатлајыб үзүләр тамам
Сәррафдан алмаса дүз гијмәтини...

Маһныда бәми вар, зили вар сәсин,
Һәјатда јери вар ахы һәр кәсин.
Көзләр ағламасын, көзләр нејләсин —
Сән гаша верәндә көз гијмәтини.

СОН СӨЗ

Сонракы газанчдыр мүәллимлијим,
Амма шаирлијим, өз фитрәтимдир.
Бурда бирләшдиләр...

Бу дастан, мәним,
Өзүмдән өзүмә шикајәтимдир.
Сәнәт, һәгигәти дејән сән олдун,
Дүнјаны дүнјаја көстәрән олдун.
Тәмизлик — мәсләкин, учалыг — танрын.
Хәјанәт билмәмиш сәнәтин дили,
Учалыг ешгилә јашајанларын,
Мәсләки, дүзлүкдән од көтүрмәли!

1970.

ТЭЗАДЛАР

(Поэма)

Һәким достум Чаваншир!
Бәшәрин чисмани ағрылары сиз һә-
кимләрин, мә'нәви ағрылары исә гә-
ләм саһибләринин үрәјиндән кечир.

ПРОЛОГ

Додағымда:

«Бејнәлмиләл» нәғмәси,

Гулағымда:

һәлә дә

Әзилән милләтләрин

Зәнчир сәси,

аһ сәси...

Гаршымда:

гоча Һемин¹

Дүнјадан «Шикајәти».

Башымда:

Әсримизин

ағырлығы,

сигләти...

Башымын үстүндәсә:

Аллаһлара кар олуб,

Инсанлары ешидән,

Илдырымдан од алыб

Инсанлыға бәхш едән,

Гарталын пәнчәсиндә

Көксү ганлы Прометеј.

(Нә үзүндә әзаб вар,

Нә дилиндә бир килеј).

Хәјалымда:

Әһримәнлә Һөрмүзүн

Әбәди мүбаризәси...

Бир дә...

бу гәјғылардан

Ајрылмагчүн,

Хәјјамын

Шәраб долу кузәси...

Дүшүнүрәм...

Нә олсун,

Мәндән дәрин дүшүнмүш

Мәндән ағыллы башлар.

Бир фәјда вермәмишдир

Дүшүнчәләр,

горхулар,

һәјәчанлар,

тәләшлар...

Дүнја не'мәтләриндән

Илһам дүшдү пајыма.

Јенә аз-чоһ дүнјаны

Дәриндән

көрмәк үчүн

Илһам чатды һајыма.

Бу илһам,

бу хәјалла

Доландым

сәһәр-ахшам

Башына дүнјамызын.

Көрдүм:

Күнүн,

Заманын

Әмәлләри

Јарашмыр

Јашына дүнјамызын.

Чоһ гочадыр әрзимиз

Анчаг,

Башгадыр бизим

Әрзимизә әрзимиз.

Тарихдән дә гочадыр,

Замандан да гочадыр,

¹Һеменгүеј

Анчаг
Гочаман дежил,
Ону белә гочалдан
Вахт дежил,
Заман дежил.
Бир каинат әкс олур
Бә'зән бирчә гәтрәдә,
Бир дамлада,
киләдә,
О нечә гочадыр ки,
Дәрк едә билмәмишидир
Өз-өзүнү

һәлә дә.

Тәлә гуран дүнјанын
Өзү бу күн тәләдә!..

Инди...

Сонсузлуглара

Дикиб

Көзүнү дүнја.

Бошлугларда ахтарыр

Бәлкә

өзүнү дүнја?..

Радиоһар бу күн верир
Бизә дүнја хәбәрләри —
Тәзә дүнја хәбәрләри.
Ачыр бизим өнүмүздә
китаб кими

Гит'әләри,

Шәһәрләри...

Јәгин сабаһ верәчәкдир

О, каинат хәбәрләри:

Улдузлардан данышачаг

Ора учаг,

бура учаг!

Улдузларын арасында чәкиләчәк
Көрпүләрдән данышачаг.

Радиоһар бу күн верир
Бизә дүнја хәбәрләри —
Тәзә дүнја хәбәрләри:

Биринчи хәбәр

Күнүн күнорта чагы
Президенти вурдулар.

Р ү ч у :

Гәзетләри

күманла,

шүбһәјлә

долдурдулар.

Ајаг ачыб шүбһәләр

Адамларын далынча

Илан кими сүрүндү.

Америка

Башдан-баша

Гара шүбһәјә дөндү.

Бүрүдү

штатлары,

шәһәрләри

Һәјәчан.

Чинајәт ахтаранлар,

Әсил чанидән өзкә.

Шүбһәләнди һамыдан.

Јазды һүгүгшүнаслар,

Һәрә өз күманыны

Јазды,

билди һәгигәт.

Шүбһә гаранлығында

Итирилди һәгигәт.

Нечә дәфә,

Јаланчы

Мәһкәмәләр гурулду.

Чани,

Јерләрин дежил,

Көјләрин сирри олду.

Аја.

Улдуза кедән

Сирли јоллар тапылды,

Чанисә

тапылмады.

«Көрдүм» дејән олмады.

Оғул истәр,

Бу сиррин

дәнизинә баш вуруб
гәввас кими үзәси!

Бу да

әсрин,

заманын

Бир өлкә мө'чүзәси!..

Ујдурманын,

Ријанын

Каһ әскилән,

каһ артан

Һүдудсуз аршыныјла

Һәгигәт, өлчүләрниш...

Бир наданын әлиндә

Президент дә өләрниш!..

Икинчи хәбәр

Јенә Чиндә «ингилаб».

Бәли,

бәјүк бир өлкә

Дүшүбдүр бөјрү үстә.

Әгидәләр чүрбәчүр.

Адамлар дәстә-дәстә.

Чыхыблар јоллар үстә...

Рүчү :

Гәфләти гасырҗадан

Сынмыш шүшәләр кими,

Көнүлләр — чилик-чилик.

Мәдәнијјәт адына

Һәрч-мәрчлик,

вәһшилик!..

Мао дејир «аллаһам,

Кәрәк бу јер күррәси,

Мәним рә'јимчә дәнсүн.

Мән нә дүшүнүрәмсә,

Һамы елә дүшүнсүн...»

Дејир, сәнин јеринә,

Көрүрләр,

дүшүнүрләр.

Једди јүз милјон чана

Ики көз,

бир баш

јетәр!..

Сән дүшүнүб

бош јерә.

Ағлына күч вермә, кәл!

Ән ағыр јүкдүр ағыл.

Сән ону кәздирмә, кәл.

Замана бах,

Дәрдә бах!

Ағыр силаһлар сусуб

Ағыллар дејүшәндә.

Једди јүз милјон ағыл

Бир ағыл салмаг истәр

Бу күн,

гыфыла,

бәндә!..

Мүмкүнмү?

Јох!

Јахшы бах!

Јаман јетишиб заман.

Дөндәрмәк чох чәтиндир

Ону өз ахарындан.

Ахар су кир көтүрмүр.

Дүшүнчәләр,

үрәкләр

Даһа зәнчир көтүрмүр.

Мао,

Дүнән сән өзүн,

Ингилаб етмәдинми?

Азадлыг шүарыјла

Чини тәрпәтмәдинми?

Вәтән сәнин шә'нинә

Гошдуғу нәғмәләрдә

Деди: — Сән ингилабчын,

Азадлыгчын доғулдун,

Бәс бу күн азадлыға

Сән нијә гәним олдун?

Мәни јарадыб

өзүн,

Мәним дүшмәним олдун.

Нә гәрибә замандыр

Инсан,
Күл дә верирмиш
Дүнән даш атдыгына.
Бир күн,
дүшмән олурмуш
Өзү жаратдыгына!..

Л а з ы ч ы Л а о - Ш е н и н с о н с ө з ү :

— Јатдыг боз сәһрада, гуру јердә биз,
Илләрлә јашадыг сәнкәрләрдә биз.
Билмәдик раһатлыг, динчлик бирчә күн.
Вурушдуг,
Ган төкдүк бу күнләр үчүн.

Халгын чәсарәти,
кини,
нифрәти,
Ол олду,
Јел олду.

Тугјана кәлди.
Өзүмүз јаратдыг бу чәмијјәти,
Бу күн өзүмүзә дүшмән кәсилди.

Һагсызлыг өнүндә сәф чәкиб дурдуг,
Мәкәр бу күнчүнмү биз вурушурдуг?
Чәтмәјә салдылар ешги, илһамы,
Бир чүрә дүшүнсүн, дедиләр, һамы:

Р ү ч ү :

Баха да билмирәм,
лап зәһләм кедир,
Мәним инкубатор чүчәләриндән.
Һамысы бир рәнкдә, бир бичимдәдир.
Сечә дә билмирсән бири-бириндән.

Һамының әјниңдә тохунма палтар,
Шишбурун чәкмәләр ајағымызда.
Учалыр јол боју әјни биналар
Киbrit гутусутәк сол-сағымызда...

Гәзет, китабдан да кәлмишик чана,
Ејнидир чүмлә дә, ејнидир сөз дә.
Ејнијјәт ичиндә үрәк бир јана,
Валлаһи, јорулду көзләримиз дә.

Фәлакәт, бәдбәхтлик, дәрә ондадыр ки,
Јашадыг беләчә чан күдә-күдә.
Фикри дә,

һисси дә,

биз палтар кими
Дүкандан алырыг ејни өлчүдә.

Азадлыг наминә ган төкән дә биз,
Бу күн азадлыға сәдд чәкән дә биз.
Белә јашамагдан ахы нә мә'на?
Дејә тапанчаны сыхды алһына...

Үчүнчү хәбәр

Вјетнамда муһарибә

Р ү ч ү :

Вјетнам, бу әзми сән һардан алдын?
Бу әзмә, гүдрәтә һејрандыр чаһан,
Дунјаја сәс салан бир әждаһанын
Өнүндә дағ кими нечә дурмусан?

Пентагон дүшүндү,
Вурушдан әввәл
Јүз өлчдү, бир бичди һәр шеји тәклар.
Сәнин гүдрәтини, сәнин әзмини
Дәгиг машинларла һесабладылар.

Пентагон дүшүндү дөјүшдән габаг:
Он мин нејләјәчәк нечә јүз минә?
Машын өмүр кәсди алты ај анчаг
Сәнин ирадәнә, сәнин әзминә.

Ағалар, машына гәзәбләнмәјин,
Чансыз рәгәмләрин нә күнаһы вар;
Әзми, ирадәни, өзүңз дејин,
Нечә һесабласын чансыз машинлар?

Машын вара билмэз бу инчэлијә,
Машын зору өлчәр,
Күчү һесаблир.
Машын нә билсин ки, «мән һаггам» — дејә,
Чошан үрәкләрдә нә бәјдә күч вар...

Демәјин күнаһкар машинлар олду,
Артыг сизин үчүн ишләмир заман.
Машын нә билсин ки, бир үрәк оду
Мин гат горхулудур јүз-јүз бомбадан.

Һаггыны дәрк едән өзүнү анлар,
Буну мәнән јахшы Пентагон билир.
Һаггын көзләријә күллә атанлар
Нә гүввәт таныјыр, нә ганун билир.

Дананг чәнкәллији..

Кечә тән јары...

Гоча бир гары

Һәрби базалара кедән јоллары
Доланыр бирбәбир, кәзир бирбәбир.
Чызыб синәсини хәритә чәкир...
Көксә көчүрүлүр чыгырлар, јоллар.
(Бурда јада дүшүр гәдим нағыллар).
Өзүнү јетирир о, чәнкәллијә.
Мән дә бучыгазы бачардым! — дејә
Бир хәритә кими ачыр көксүнү.
Гоча бир гарыда бу гәдәр белә,
Шүчаәт, ирадә бәс һардан олду?
Дејәрдим, ән ачиз адамлар белә
Инамын күчүнә гәһрәман олду.

Вјетнам тәпәдир, дүшмәнијсә дағ.
Демәјин бу гүдрәт она бәс һардан?
Инамдыр,

инамдыр,

инамдыр анчаг

Ону дөјүшләрдән галиб чыхардан.

Вјетнам, гүввәт дә, һагг да сәндәдир,
Сәнин бүтүн күчүн әгидәндәдир.
Күчлүсән мин дәфә өз дүшмәниндән,
Чүнки о һагсыздыр, һагсан амма сән.

Корун дүјгүсу да она көз олар,
Әкәр ешги варса, инамы варса.
Күчсүзүн бир күчү дөнүб јүз олар
Өзүнә, һаггына о инанырса.

Сәһһәтин гәдрини јатагда бимар
галандан соруш.
Азад јашамагын гәдрини анчаг,
зинданда душтаг
оландан соруш.

Азадлыг!

Азадлыг әлдән кетдими,

Дүнја да хәјала дарысгал кәләр:

Инсан азадлығы итирән кими,

Бүтүн фәлакәтләр далбадал кәләр.

Кедәр ағызлардан дад да, ләззәт дә,
Ағыл да, үрәк дә күләр арзуја.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә,
Һәгигәт ријадыр, әдаләт боја!

Инсан үрәјиндә кин дә, нифрәт дә
Әбәди көз бағлар, бир аныг олмаз.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Адамлар јашајар, инсанлыг олмаз.

Дүшүнән бејинләр сөнәр зүлмәтдә —
Јаланла һәгигәт үзбәүз олар.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә,
Дүз әјри адланар, әјри дүз олар.

Идрак да боғулар, сөз дә, сәнәт дә,
Ағыл килидләнәр дилдә, додагда;
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Надан башда кәзәр, ағил ајагда.

Бунлары апачыг сән билдијиндән,
Азадлыг јолунда дөјүшә кирдин.
Ахы азадлығын ләззәтини сән
Гәдим тарихиндән јахшы билирдин.

Рүчү:

Филин ајагына һәлә көрпәжкән
Зәнчирли, ыфыллы гандал вурдулар.
Нијә?
Чүнки филин кәләчәјиндән,
Агыр зәрбәсиндән чох горхурдулар.

Күнләр аја дөндү,
ајлар ил олду.

Бөјүдү,
бала фил, јекә фил олду.

О, елә билди ки, елә санды ки,
Бәзәкдир, зијнәтдир гандаллар филә.
Фил елә билди ки, елә ганды ки,
Дәдә, бабасы да јашамыш белә.

Ону инчитмәди бу дустиг халы,
«Јәгин ки, бу мәним һагымдыр» — деди.
Фил өз ајагында көрдү гандалы,
Мәһбус олдуғуну гана билмәди...

Зәрәрсиз һејвандыр қөрдүләр бу фил,
Азад еләдиләр ону зәнчирдән.
Анчаг... елә бил ки, о, һеч фил дејил,
Бир аддым атмады дурдуғу јердән.
«Јери! Јери!» — дејә вурдулар ону.
Галхмады,
Гамчыја башыны әјди.
Ахы азадлығын нә олдуғуну
Фил һардан биләјди, фил нә биләјди.

Вјетнам, сөкүлүр үфүгләрдә дан,
Сәнә арха дурур солун, сағын да.
Һәмишә сән азад јашадығындан,
Билирсән гәдрини азадлығын да.

Ишығын гәдрини синәси дағ-дағ,
Көзләри сонрадан тутулан биләр.
Азад јашамағын гәдрини анчаг
Һәбсдә синәси көз олан биләр.

Баш ачыг,
Әл јалын,

Ајаглар јалын,
Америка әскәри гачды чәһһәдән.
Деди: — Вәтәнини горујанларын
Ганыны төкмәкдә һаглыјаммы мән?

Деди: — Вјетнама кәлдијим илк күн
Вичданым тәмизди,
Алным ачыгды.
Демә алдадыблар бизи бүсбүтүн,
Һәгигәт бурада гаршыма чыхды.

Белә анлатмышды забитләримиз:
Әдаләт, азадлыг әскәријик биз.
Гәдим Вјетнама кедирик бу күн
Онларын һаггыны горумаг үчүн.

Кимдән?

Чох дүшүндүм бу суалы мән.
Сонра баша дүшдүм:

Өз-өзләриндән!..

Милләт бир,

Вәтән бир,

һава бир,

су бир.

Јол ики,

сөз ики,

тәригәт ики.

Гардашы гардаша дүшмән едибдир
Бир ана торпағын ики мәсләки.

Бир бөјүк мәмләкәт, ганамиырам мән,
Сахта кағызлара нечә бүкүлдү?
Гара сijasәти Ағ евин, дүнән
Бир халгы, бир јурду икијә бөлдү.

Инсан бәд ајагда һәр шеји анлар,
Ғылынч кәсә билир бә'зән гында да.
Мән бурда илк дәфә көрдүм,
јаланлар
Олурмуш һәгигәт палтарында да.

Ах, рәнкли чүмләләр, бөјалы сөзләр,

Абырлы,
исмәтлi,
һәҗалы сөzlәр,

Мән көрә билмәдим о заман нечин,
Арханызда дуран о һаҗсызлыгы?
Бирчә мәһнасы вар дедим һәр сөзүн
Мән сечә билмәдим гарадан ағы.

Мән инди билирәм, билирәм артыг
Нәдир әсил һәҗат,
Әсил азадлыг!
Биз ағ јаланлара чох ујмушуг, чох,
Демәјин дәриси галына вај, вај!
Дејин, һәгигәтин палтарыны јох,
Өзүнү көрәнин һалына вај, вај!

Сөзүн бәзәјини, сахта зәрини
Мән инди көрүрәм, тәчрүбәм ки, вар.
Бөјүк чәнабларын дедикләрини
Тәрсинә чевирсән һәгигәт олар.

Онлар «силаһлары дәғв едәк!» — дејир
Онлар силаһланыр кизлиндә анчаг.
Һеч кәс бир-биринә көнүл вермәјир.
Сөз алыб сөз верир һеј гучаг-гучаг.

Инамлар намиңә сөз јығын-јығын,
Бағланыр бирбәбир мүгавиләләр.
Дејирәм, әслиндә инамсызлығын
Ән бөјүк рәмзидир мүгавиләләр...
Чәнаблар «силаһлар мәһв олсун» дејә,
Бир-бир имза атыр мүгавиләјә.
Данышыб күлүрләр лап ширин-ширин,
Күлүшләр далында ишләр кизләниб.
Галхыб көрүшүрләр...
бу көрүшләрин
Далында гычанан дишләр кизләниб.

Ах, нијә, ах, нијә бунлары билдим?
Мән дири өлүјдүм,
билиб дирилдим.

Билдим...
Ах, бу јүкү көтүрмүр үрәк.
Билдим...
Нәдән өтрү?
Де, кимдән өтрү?
Әкәр билмәсәјдим...
башгаларытәк,
Мән дә јашајардым бир инсан өмрү...

Јалана, бөһтана биз чох ујмушуг,
Демәјин дәриси галына вај, вај!
Дејин һәгигәтин палтарыны јох,
Өзүнү көрәнин һалына вај, вај!

Һәр күн бир өлкәдә гопур вәлвәлә,
Залимләр, зүлүмләр кәлди-кәдәрдир,
Бәшәрин тарихи — гәдимдән һәлә
Азадлыг јолунда чәкишмәләрдир.

Азадлыг алынар, јаддан умулмаз,
Азадлыг верилмәз әрмаған тәкин.
Верилән азадлыг азадлыг олмаз,
Башга бир рәнкидир о, әсарәтин.

Шәрәфдир өлмәк дә азадлыг үчүн,
Бу мәсләк дәјмәзми бүтүн динләрә?
Дејирәм, ешг олсун дүнән вә бу күн
Азадлыг јолунда чан верәнләрә!

Азадлыг — һәҗатын ән парлаг көзү,
Азадлыг — ән уча, ән шанлы бајраг.
Азадлыг арзусу, азадлыг сөзү
Дүнјанын ән бөјүк динидир анчаг.

Азадлыг — чәсарәт, азадлыг — һүнәр.
Азадлыг әскәри һеч әјиләрми?!
Бүтүн халғлар үчүн азадлыг гәдәр
Бөјүк бир сәадәт ола биләрми?

Мәзлумун јурдунда бостан әкибдир,
Зүлмү өз ичиндә гочалдан өлкә.
Бу күн азадлыга гылынч чәкибдир
Азадлыг һејкәли учалдан өлкә.

Бәс о нечә даныр ахан ганлары?
Бу сахта рәнкләрдән, де, нә көтүрдүк?
Данм һәгигәтдән дәм гуранлары
Һәмишә биз белә јаланчы көрдүк.

Мән «Һајыф» демәрәм тутуб әлини
Азадлыг јолунда ахан ганлара.
Алгыш! Азадлығын тунч һејкәлини,
Гәлбиндә јашадан мәрд инсанлара!

Дөрдүнчү хәбәр

Чәнаб Чонсон нараһат,
Леди Чонсон нараһат —
Америкада оғурлуг,
Артыр,
Артыр
Һәр саат.

Рүчү:

Хырда оғурулугларын
Төрәтдији чинајәт,
Бөјүк оғурлугларын
Дәһшәтиндән ағырмыш...
Ханым Чонсон
Өлкәнин
Күбар ханымларыны
Мәшвәрәтә чағырмыш:
— Кимдир бурда күнаһкар?
— Нејләмәк?
— Бир-бир дејин,
Кимин нә тәклифи вар?
— Гаранлыгдыр күчәләр,
Ишыглары чоһалтмаг!
— Бәлкә... валидејнләр...
— Јох-јох! Нә данышырсан
Күнаһкар әсримиздир,
Гызышыбдыр бејинләр...
Сөз верилир Ертаја —
Зәнчи мүғәннисинә:
— Кәрәк бүтүн үрәкләр
Вичдан, инсаф одунун

Атәшинә исинә.
Вармы биздә бу вичдан?
— Ерта, нә данышырсан?
— Мән нә данышдығымы
Билирәм...

гулаг асын.
Ким истәр,

өз өлкәси
Јад әлләрдә талансын?
Өлкәмизин ичиндә
Оғурлуға дөзмәјиб,
Гануну бәркитмишик.
Анчаг јад өлкәләрә
Оғурлуға кетмишик!

Бешинчи хәбәр

Чәнаб Чонсон
Көрк үчүн
Әмр едир гәзетләрә:
« — Билдирсинләр Аг евин
Нөвбәти хәбәрини:
Президент чәкинмәдән
Вјетнама көндәрир.
Өз гызынын әрини»

РИЧУ

Тез јайыр бу хәбәри
«Американын сәси»дә:
«Әдаләтин наминә»
Вјетнамда дөјүшүр
Чонсонун језнәси дә.
Јазды башга гәзетләр:
«Бу да президентин
Әзмидир,
Һүнәридир...»
Анчаг... һеч јазмадылар
Вјетнамда дөјүшән
Чонсонун тәк гызынын
Сәккизинчи әридир...

Чох да ата көндөрир,
Бу кедэр кэлмэз жола
Разылашды нэдэн гыз?
Доггузунчу,
Онунчу
Эрлэрэ кетмэзми бэс
Сәккизинэ кедэн гыз?..

Ефирдә дөјүш

Дүмәни бурурсан,
Ефирдә сәсләр...
Гарышыб долашыр бири-биринә
Бир өлкә навадан һеј ахшам-сәһәр
Бөһтанлар јағдырыр өзкәләринә.

Әввәлләр беләјди:

дуруб дөш-дөшә
Чыхарды дүшмәнләр ачыг дөјүшә...
Гылынчда парларды гәзәб, әдавәт,
Бу ачыг дөјүшдә сөзә нә һачәт?
Архадан вурмазды дүшмәни дүшмән,
Һәм өлән кишијди, һәм дә өлдүрән...

Дәјишди дүнјанын көһнә әһвалы,
Артыг бу адәтләр гочалды кетди;
Короғлу демишкән: «Түфәнк чыхалы,
Мәрдлик дә дүнјадан баш алды кетди...»

Бу күн, бу әсрдә биз наһаг јерә
Вәһишлик демирик бу адәтләрә.
Дејирик, мәһв олсун әдавәт кәрәк,
Гардаш олмалыдыр бүтүн адамлар.
Бөјүк дујғуларла јашасын үрәк,
Ахы, ган төкмәкдә нә јахшылыг вар?

Анчаг дәрл одур ки,
әдавәтин дә
Өзү мәһв олмады, сөзү дәјишди;
Ханн үрәкләрдә гәзәб дә,
кин дә,

Астары сахлады, үзү дәјишди.
Ган төкмәк ганунла јасаг оlandан,
Ганлары гаралтмаг дәб олуб јаман!..

Ингилаб еләдик, зүлмү девирдик,
Ујмадыг заманын мин гәзасына.
Биз мәрдү мәрданә дөјүшә кирдик,
Һагсызы чатдырдыг өз чәзасына.
Ингилаб — заманын, әсрин сәсидир,
Ингилаб — кишилик нүмунәсидир.
Ингилаб — мәрдлији шәрәф, шан етмиш,
Архадан вурмағы гадаған етмиш.

— Бәс онда?..

Билирәм, нә сорачагсан,
Нәдир бу јалтаглыг, икиүзлүлүк?
Әфсус! Өз јолула кедиркән заман,
Он сафы корлајыр бә'зән бир чүрүк...

Һәр шеј өз јолуну дәјишир, фәгәт
Дәјишир адәтләр, ганун-гајдалар.
Инди әдавәтин башында берет,
Үзүндә тәбәссүм, әлиндә күл вар.

Бахырыг кечмишә инди узагдан,
Араја илләрдән дағ ендирмишик.
Кинин, әдавәтин әјнинә чохдан
Мәдәнијјәт дону кејиндирмишик.

Тәһсиллә, сәнәдлә санырыг ки, биз
Чатмышыг ән али мәдәнијјәтә.
Анчаг гычгыранда әсәбләримиз,
Мәһәббәт бир анда дөнүр нифрәтә.

Гәзәбли анларда
Инсан бүсбүтүн
Дәјишир, алчалыр,
(көзләрдән ираг...)
() өз мәнлијини бөјүтмәк үчүн
Дедији «мән»ләрлә кичилир анчаг.

Архада «филанкәс алчагдыр» дејән,
«Алчағын» үзүнә иришир инди.
Ачыгча дөјүшә кирә билмәјән,
Имзасыз мәктуба киришир инди.

Јазыр ки, «Оғрудүр филан, филанкәс»,
Јазыр ки, «Онларын көзү тох дејил».

Намыдан жаыныб кизли-кизли бәс
Өзкәжә кор газмаг оғурлуг дежил?

Өзкәжә хәлвәти гују газанда,
Сөjlә, өз-өзүндән утанмадынмы?
Өз дәсти-хәттиндә сән «К» јазанда
Кишилик сөзүндән утанмадынмы?

Гәләм кәләчәјә јол көстәрәндир,
О ки, јаранмајыб бөһтанлар үчүн.
Гәләм көнүлләрдән чичәк дәрәндир,
Она јарашармы кор газмаг бу күн?

Дүшүн бабалары;
Мүдрик сөзләри
Јурдун дәвләтидир, елин варыдыр.
Гобустан дағында гылынч изләри
Дүшмәнә имзалы мәктубларыдыр.

Дүјмәни бурурсан,
Ефирдә сәсләр...
Гарышыб долашыр бири-биринә:
Бир өлкә навадан һеј ахшам-сәһәр
Бөһтанлар јағыдырыр өзкәләринә.

Американын сәси,
Би-би-си,
Пекин...
Динмәмиш билирсән нә дејәчәкдир.
Долуб гулаглары бәшәријјәтин —
Ахы, бу јаланлар кимә кәрәкдир?

Бири дикәринә «зүлмкар» дејир,
Өзү дә билир ки, јалан данышыр.
Залым, өз көзүндә тири сечмәјир,
Өзкә көзүндәки гылдан данышыр.

Ефирдә гарышыб сәсләр сәсләрә,
Јаланлар титрәјир,
Әсир навада.
Бир мәтләб сәсләнир күндә мин кәрә,
Сөзләр бир-бирини кәсир навада.

Сусун, еј бајгушлар, јазыгдыр инсан,
Сиздә бир азачыг инсаф вармыдыр?
Бу бәшәр өвлады ешг учбатындан
Дүнјаја кәлмәкдә күнаһкармыдыр?

Инсанын гајғысы, дәрди чүрбәчүр,
Она аман вермир һәјәчанлары.
Онсуз да гәлбләри тәлатүмлүдүр,
Гојун гулаглары динчәлсин бары.

Ефирдә дәһшәтли бир чарпышма вар,
Сәсләр бир-бириндән гејлү-гал едир;
Јалан фабрикләри — телетајплар
Һәр саат мин јалан истәһсал едир.
Өлкәләр ғышгырыб, дејир: «Мәнәм, мән!»
Ешидә билмирик: «О да вар!» — дејән.

Никәр Короғлудан сорду: — Неч сәни
Бир јыхан олубму, биләјдим буну?
Короғлу деди ки, «Кизир Мүстафа»
Бу күн чаја басды гоч Короғлуну».

Далады гурд кими бәшәријјәти,
«Мән!», «Мән!» — дејә-дејә Һитлер дә бир вахт.
Өзкә һесабына, о, бир милләти
Бөјүтмәк истәди, кичилди анчаг.

Инди силаһлары әвәз едиб сөз,
Бојунлар сөз илә дүшүр гармаға.
Бөһтанлар јағыдыр Бонн, кечә-күндүз
Чалышыр һагсызы һагландырмаға.

Һаким масасында зор адлы ганун
Иттиһам еләјир вицданы, ары,
Дүнја тәмтәрағлы сәһнәдир,
онун

Јаландыр, бөһтандыр режиссорлары.

Намәрдләр ағзында һагг чилик-чилики
Доғраныб сәпилди ефирә јердән...
Бөһтанлар јурдунда мәрдлик, кишилики,
Бахыр адамлара абидәләрдән...

Американын гызылы вар,
Доллары вар.
Бу долларын күчүнә дә
Узаг, јахын өлкөләрә
Кизли-кизли јоллары вар.
Өлкөләри дејил јалныз
Көзәл-көзәл дујғулары,
Дарин-дарин фикирләри,
Зәнчирләрә сала билән
Күчлү-күчлү голлары вар.
Алыр, сатыр о, һәр шеји —
Ширин-ширин диләкләри,
Бејинләри,
Үрәкләри...
О, сулары буландырыр.
Гызылларын шәфәгилә
О, көзләри гамашдырыр,
Ағызлары суландырыр.
Тәләсинин гырмағына
Гујруг тахыб
Асијаны доландырыр,
Африканы доландырыр...
Бәзәк вуруб
О, «азадлыг һејкәлине»,
Инкилисин бармағыны
Чохдан кәсиб,
Чалаг едиб өз элине.
Хырда-хырда өлкөләрә
Лајла чалыр.
Сијасәти һамарлајыб,
Хәјаллары тумарлыјыб
Фикирләри тора салыр...
Африкадан,
Асијадан,
Авропадан
Америкаја ағыл ахыр, бејин ахыр.
Јүз-јүз ахыр,
Мин-мин ахыр...
Бејинләри хаммал кими дашыјырлар
Галаг-галаг.
Ону сатаг,

Буну алаг!..
Дили бағлы,
Голубағлы,
Көксү дағлы милләтләрин,
Тәкчә вары, сәрвәти јох,
Һисси,
Фикри,
Дүшүнчәси талан олур.
Һәгигәтин доғру, дүзкүн тәрчүмәси
Јалан олур.
Нечә-нечә илдән бәри
бејинләри
Бир доллара дәјмәјәнләр,
Алыр, сатыр
Фикир долу,
Әмәл долу,
Ишыг долу
бејинләри.
Сөз гудуруб һаггы даныр,
«Һәгигәти» тәмсил едән,
Ганун саплы балталарла
Һаггын башы парчаланыр.
Бу ганунлар лајла чалыр
Милләтләрә бәләјиндә,
Јаланларын башы дурур бир өлкәдә,
Әлләријсә кәзир башга бир өлкәнин
үрәјиндә...
Милләтләрә һејирини, зәрәрини
О кәстәрир,
Ганун әкиб,
Гызыл дәрир.
Америкаја бејин ахыр,
әмәл ахыр,
ишыг ахыр.
Бу әмәлә, бу ишыға
Африкалы кендән бахыр,
Асијалы кендән бахыр.

УСЈАН

Американын Вјетнамдакы муһарибәсинә етираз етдијинә көрә һәким Б. Спок мәһкәмәјә верилмишдир.

— Нечин ахмалыдыр узаг дијарда
Америка кәнчинин кұнаһсыз ғаны?
Бу ғәсдли, ғәрәзли вурушмаларда,
Сиздән сорушурам,

әдаләт һаны?

Бајгуш әмәлидир әмәлләриниз,
Буна бикәнәдир ғанун да, дин дә.
Нечиң хошбәхтлији тапмалыјыг биз
Башға өлкәләрин бәдбәхтлијиндә?

Нечин саһибини евдән говлајаг,
Нечин шәһәрләрә од әләјәк биз?
Нечин үрәкләрә дәрә, әләм гојаг,
Нечин јанағларә јаш чиләјәк биз?

Горхуб чәмијјәтин хәстәлијиндән,
Артыг табәбәтдән әл чәкирәм мән.
Тәк-тәк хәстәләри сағалтмағ һәлә
Дејил әлимиздә о гәдәр чәтин.
Еј һәким достларым, верәк әл-әлә
Дәрдини дүшүнәк бу чәмијјәтин.
Үзүлдүк,

дүшүндүк,

билмәдик анчаг
Нәдир дәрманымыз, чарамыз бизим.
Биз бурда хәстәјик,

билмәдик аңчаг,
Вјетнамда ачылды јарамыз бизим.

Бу сөзләр үстүндә тутдулар ону,
Чәкди мәһкәмәјә оғру, доғруну.
Дедиләр: — Вәтәндаш дејилмисән сән?
Бәс сәнин гејрәтин, намусун һаны?
Бизи имдадына сәсләркән Вәтән,
Күлдүрдүн Вәтәнә бүтүн чаһаны.
Деди: — Кұнаһкары мәкәр дүнјамай?
Кәсир көкүмүзү өз әлләримиз.

Биллаһ, күлмәлидир,

Вјетнамдамы

Вәтән гејрәтини чәкмәлијик биз?

Бәс онда... һәр јердә дејирик нәдән,
Зүлмүн зәнчирини чоһдан ғырмышыг,
Биз ки, јурдумузу дөврү-ғәдимдән
Азадлыг өлкәси адландырмышыг.
— Азадлыг! һәр шејин ахы һәдди вар.
— Бизи мәһв еләди һәдләр, һүдудлар.
— Демәк һүдудларә нөгтә гојулсун?
Һәким, чоһ бөјүкмүш сәнин нијјәтин.
— Јарымчыг азадлыг гој сәнин олсун.
Бүтөвү көзәлдир һәр сәәдәтин.
— Һәким, замана бах, өзүнү данла,
Көрмүшүк дөшүнә чоһ дөјәнләри.
Заман өзү удур, вахта, заманла
Фикрини көкләјә билмәјәнләри.

— Һәгигәт бојанын далында јатыр,
Утанмаз-утанмаз бөһтан да атыр,
Замана бојалар, вахта бојалар,
Мин дилли бојалар, сахта бојалар,

Күн дедим күнәшә, ај дедим аја,
Өјүндүм хәјали күндүзләримлә.
Бахмағ истәјирәм ахы дүнјаја
Мән өз көзләримлә, өз көзләримлә.
Бир ешгим, мин арзум, мин диләјим вар,
Чалма мин үрәји тәк бирчә симлә.
Мәнә үрәк вермә, өз үрәјим вар,
Дујмағ истәјирәм өз үрәјимлә.

Гој өзүнә ғалсын бу сәфсәфәләр,
Мән сечә билирәм дүзү әјрдән.
Мәнә ағыл вермә, өз ағлым јетәр,
Ғанмағ истәјирәм өз ағлымла мән.

Вәтәни һамыдан чоһ севдијиндән
Вәтәнин дүшмәни — дедиләр она.
Һәмишә... Зиндана дөнүбдүр Вәтән
Вәтәнин ән бөјүк оғулларына.

Кэлин, вараглајаг кечмиш иллэри,
Дүшүнэн башлара гылынч чалдылар.
Дантени,

Пушкини,

Фејхтванкери,
Надини Вэтэндэн гачаг салдылар.

Наггы бајраг едэн,

гәдимдән бәри
Батыб ијнә кими көзүнә әсрин.
Бөјүк үрәкләрин бөјүк сөзләри
Дәјиб силлә кими үзүнә әсрин.

Бөһтанлар атылды, дамға вурулду
Анды вәтән олан вәтәндашлара.
Бу нәдән беләдир?

Бир һаким олду
Һәмишә бош башлар долу башлара.

Нәдән гаршы гојду «мәнәм» дејәнләр,
Чылыз мәнлијини јүз-јүз минләрә?
Бу нәдән беләдир

дүшүнмәјәнләр
Бир дүшмән кәсилди дүшүнәнләрә?..
Суал јериндәдир.

Чавабы: Горху!
Бош башлар, шүбһәјлә, горхујла долу!

Зору бу дүнјада һагг сајанларын
Ән бөјүк силаһы ифтира, бөһтан.
Өз һаһаг ишини анлајанларын
Һәмишә үшүмүш чаны горхудан.

Вурушмуш, дөјүшмүш онлар мүттәсил,
Зүлмү һәдәләјән һаггын сәсијлә,
Зора күвәнәнләр, ағылла дејил,
Дүшүнмүш һәмишә әзәләсијлә.

Һагга дејинибләр: — Дејәсән сәнин
Јемин бир балача артыг олубдур.
Доғру данышанын, доғру дејәнин
Папағы һәмишә јыртыг олубдур.

Вәтәни һамыдан чох севдијиндән
Вәтәнин дүшмәни дедиләр она.
Вәтән зиндан олуб дөврү-гәдимдән
Вәтәнин ән бөјүк оғулларына.

ГАРА — Аг

Чәррах Кр. Бернард икинчи үрәк-
көчүрмә әмәлијатыны диш һәкими
Блајбергин үзәриндә апармышдыр.
Блајберг инди бир зәнчинин үрәји
илә јашајыр.

Инди дејирсән ки, инсандыр һамы,
Бәс онда?..

Блајберг, де, јадындамы;
— Дишими чәк! — дејә сәнә јалваран,
Зәнчини евиндән говдун о заман.

Дедин:

— Чәкилмәсә диши зәнчинин
Хүнәчми сәнәчәк, ајмы батачаг?
Ајрыдыр милләтин, ајрыдыр динин,
Мәним патсиентим ағлардыр анчаг.
О сәнә јалварды,
Рад еләдин сән.

Дедин: — Зәһләм кедир диләнчиләрдән.
О кетди...

Шүбһәдәк чәкиб әл-аман,
Безүнү гырпмады диш ағрысындан...

Ағдыны итирир инсан аз гала
Заманын долашыг кәшмәкәшиндә,
Ағрыјан зәнчинин дишијми?..

Әсла!

Заман ағрыјырды онун дишиндә.

Инчаг... һеч билмәдин, һеч билмәдин сән
Дүнјада чох бөјүк бәлалар да вар.
Нохлары азлара мәһкум ејләјән
Заманын да јаман ојунлары вар.

Иллэр, дүүн-дүүн өтүшдү...

Бир күн,

Үрэк агрысындан жатага дүшдүн.

Сән онда умдун ки, јер үзүндәки

Һәкимләр тәк сәни дүшүнүб ансын.

Јалвардын һамыја әл ачыб,

тәки

Бир аз да, бир аз да өмрүн узансын.

Бир күнлүк өмүрчүн ким билир, бәлкә

Сән гурбан верәрдин чијәрпараны.

Гаршына чыхартды тәлјин јенә

Гапындан говдуғун һәмән гараны.

Гапындан говдуғун һәмән зәнчинин

Үрәји дөјүндү көксүндә сәнин...

Зәнчинин әмәји,

Дузу, чөрәји,

Бөјүк дујуларла вуран үрәји

Сизә кәрәкмиш!

Һамынын үрәји демә үрәкмиш!..

Инди дејирсән ки, инсандыр һамы,

Блајберг, Блајберг, бәс јадындамы,

Гапындан говдуғун о гара зәнчи?..

Инди өзүн де,

Сәнми диләнчисән, ому диләнчи?

Зәнчинин үрәји сәнин синәндә

Вурандан бәри,

Севмәјә башлады, де, бәлкә сән дә,

О бөјүк үрәкли гара үзләри?..

Д а б л а р

Үсторана кәлмишәм,

Јејәм,

Ичәм,

Һәзз алам.

Итми боғушдурурлар.

Бу нә сәсдир, ај балам?..

Оркестр һарај салыб,

Јөндәмсиз курултулар

Бир-бириндән сечилмир.

Валлаһ, ағыз дејәни

Гулаг ешидә билмир.

Бәлкә...

Кери галмышам —

Әср чох габагдадыр,

Мәнә узагдан бахыр?..

Нејләјим ки, бу јөнсүз,

ејбәчәр курултулар

Бейнимә мисмар чахыр.

Биз бу кәлмә сәсләрә —

Бу ујдурма,

Бу сахта,

Бу дүзәлмә сәсләрә

Әсрин сәсими дејәк?

Мән билмирәм,

өзкәнин

Габағындан галаны,

Ахы, нијә көвшәјәк?

Мәкәр јениликмидир,

Өзүнү бәјәнмәјиб,

Өзкәни доғма тутмаг?

Кәјиб өзкә чәкмәси,

Јеришини унутмаг?

Баша салын бир мәни,

Көзәл нәғмәләримиз

вар икән

нәдән өтрү

Јамсылајаг өзкәни!..

Јениликми?

Бағышла!

Јамсыламаг — ән бөјүк

Көһнәликдир, көһнәлик!

Бизи һара апарыр

Бу «јенилик» әдасы?

Һәндболун,

Футболун

Һәкимлик иддиасы?

Дөјүшүб ган төкмүшүк

Биз әгидә адланан

Ән доғру јол, јолунда.

Мин-мин адам өнүндө
Амансыз дөүш кедир
Инди... Футбол жолунда...
Һара олур гој олсун,
Чөрөк чыхартдыгым јер
Вәтәнимдир — дејәнләр —
Вәтәнин гејрәтини
Өмрүндө чәкмәјәнләр,
Футбол ојунларында
Дөнүр вәтәнпәрвәрә.
Өјүнүр әбәс јерә!..
Онун Вәтән гејрәти
Өзү кими сахтадыр
Гејрәтинин сигләти
Ајагларда сүрүнән
Футбол ағырлыгдадыр.
Нәдир бу әјләнчәләр?—
Дәрк едә билмәрәм мән.
Адамлар усаныбмы
Дәрин дүшүнчәләрдән?..

Дејирләр, Америкада
Алимләр баш сындырыб
Инсан үчүн

чүрбәчүр
Какаинләр,
Тирјәкләр,
Әјләнчәләр

дүшүнүр.
Нечин?
Инсан фикирдән.
Гајғыдан,
Дүшүнчәдән
Бир аз ајрылсын дејә.
Бу дүнјадан үзүлүб
Өзүнә далсын дејә...
ЛСД — тәзә тирјәк.
Нәш'әләнмәкчүн
инсан
Ағлы итирсин кәрәк.

Бирчә күнлүк кеф үчүн,
Бә'зән инсан

әл чәкир
Ағлындан да бүсбүтүн.

Дәрдә бах!
Әл көтүрүр
Дүшүчәдән, ағылдан,
Ағыл әсриндә инсан!..
Нәјә кәрәк дүшүнмәк?

Күл,
Һырылда, нәш'әлән!
Өзүнү дәрдә салыр
Чох дүшүнән,
Чох билән!
Әср бурамы кәлмиш?..

Инанмырам буна мән!

Бу күн бу дәб, сабаһ о дәб.
Бу дәб кедир,

о дәб кәлир.
Палтарымыз көһнәлмәмиш
дәб көһнәлир.

Дәб дәјишир, биз ачмамыш көзүмүзү.
Бу дәбләрә
Ујғунлаша-ујғунлаша
Итиририк өзүмүзү.

Нәғмәдә дә,
ше'рдә дә тәзә дәбләр...

Дәјишдикчә
бу гајдалар,
бу өлчүләр,
бу әдәбләр,

Инам итир
Тәглид кәлир,
зөвг алчалыр.

Өзүмүздән бәс нә галыр?
Ахы, нечин өзүмүзү
Гурбан верәк дәбләрә биз?
Кәлин, тапаг өзүмүзү

бир кәрә биз!

Һәр жетәнә баш әймәжәк;
Адамда бир сифәт кәрәк,
инан кәрәк!

Јазыг сөјүд!
Нә мејвәси, нә бары вар,
Онунчун да
Нә гејрәти, нә ары вар.
Вүгәр ки, јох, «бәли» дејир,
Кәһ бу јелә,
Кәһ о јелә!
Еј дәбләрә ујан оғлан,

сән дә белә!
Өз барын ки, јохду сәнин,
Вүгарын ки, јохду сәнин,
Кәрәк ағзын тез сулана
Өзкәләрин мејвәсинә,
Өз сәсин ки, јохду сәнин,
Елә дәм тут јад сәсинә!..

Суаллар

Нәсими сөјләди: — Аллаһдыр инсан,
Онун гүдрәтилә дүнја бир заман
Күлүстан олачаг,
Чәннәт олачаг!..
Инсанын күчүнә инанды...
анчаг,

Бу күнсә...
башгадыр һөкмү заманын,
Чаһаны горхудур инсан фитнәси.
Атом бомбалары — көһнә дүнјанын
Башынын үстүндә бармаг һәдәси.

Елә бил Нәсими галхыб мазардан,
..дејир: — Мән күвәндим, сәнә, еј инсан.
Сәнин әмәлинлә инди сөјлә бир,
Бу гоча дүнјаһыз бәс һара кедир?

Толстој деди ки: — Бәшәр учалсын,
Инсан өз нәфсинә гәләбә чалсын.
Вичдан нәғмәсилә бој атсын бәшәр,
Јаратсын,
Јашасын,
јашатсын бәшәр!

Инсан тәмизликдә бәһзәсин суја,
Ағыл јолдаш олсун ешгә, дујғуја.
Вичданын сәсинә дәм тутсун әмәл,
Дүнјанын дәрдини овутсун әмәл
Бәшәрдән һәмишә јахшылыг уман
О бөјүк пејғәмбәр, о бөјүк инсан,
Јашајыб көрсәјди бу дәһшәтләри, —
Јералты, јерүстү мүсибәтләри
Дејәрди: — Инсана дүнја дар олмуш,
Әмәли, башына бир чидар олмуш.
Нәдир инсандакы

бу таһа,
бу нәфс,
Дүнја бу минвалла һара кедир бәс?

«Гүрурла сәсләнир инсанын ады!»
Дејән
әсримизин бөјүк устады,
Күчлүләр өнүндә алчаланлары,
Јалана, бөһтана әл чаланлары
Көрсәјди, дејәрди: — Бу нә кәсһакәс?
Бу гоча дүнјаһыз һара кедир бәс?

Һади дә,
Лондон да,
Свејк дә,
Һем дә,

Һәјата нечә дә гәлбән вурулду.
Елә ки, тапдылар нәш'әни гәмдә,
Һәр бири өзүнә бир гатил олду.
Онлар дедиләр ки, — әсәбләримиз
Даһа дөзә билмир, кәрилиб симтәк.
Көнүллү кәлмәдик бу дүнјаја биз,
Нә олар, дүнјадан көнүллү кетсәк?..
Онлар дедиләр ки, — бә'зән бир күнү
Инсан нечә-нечә өмрә дәјишмәз.
Дашыја-дашыја ағыр јүкүнү,
Бу гоча дүнјаһыз һара кедир бәс?

М. Горки.

Инсана хидмәтдә көрдү Швейсер
Бүтүн мә'насыны, дадыны өмрүн.
Кәзди өлкәләри, кәзди бирбәбир,
Јашатды, јаратды башгаларыјчүн...
Дејир инсанлара Швейсер бу күн:
— Өзүнү дүшүнүр, өзүнү һәр кәс,
Бу гоча дүнјамыз һара кедир бәс?

Нәләрә гадирмиш инсан һүнәри!..
Сәсијлә јарышан тәјјарәләрин
Курултусунда

Елә бил дүшүнүр Сәнт-Екзү пери:
— Ағылдан, әмәлдән кери галды сәс.
Бу гоча дүнјамыз һара кедир бәс?

Көзәкөрүнмәздән уммадыг көмәк,
Инсанын өзүдүр — дедик — пәнаһы.
Јердә ахтармадыг биз Аршиметтәк,
Фикримиздә тапдыг истинадкаһы.

Учалдыг көјләрә, баш вурдуг јерә,
Күлдү үзүмүзә көјүн гатлары,
Миндик машынлара, тәјјарәләрә,
Вердик колбасаја биз Гыратлары...

Һәмишә ирәли!
Кери дөнмәдик.
Дудуг гәлбимиздә күнүн сәсини,
Анчаг...
дүшүнмәдик,

һеч дүшүнмәдик
Гыратын, Бозатын фәһиәсини...

Нә олар... бир бахсаг кечмишә һәрдән.
Дүшүнәк дүнјанын гәмини бир-бир.
О гәдим, мөһтәшәм абидәләрдән
Дүшән кәрпичләрин дәрди киминдир?

Нә гәдәр күчлүсән, еј гадир инсан,
Өзүн бир јанасан әзмин бир јана.
Нә гәдәр ачизсән, әсир олурсан
Өзүн өз әлиңлә јаратдығына...

Нә гәдәр күчлүсән,
өләчәјини
Билсән дә
ишдәдир јенә әлләрин.

Нә гәдәр ачизсән,
горхудур сәни

Өз фикрин,
Өз һиссин,

Өз әмәлләрин!
Көзлә көрүнмәјән бир зәррәјлә сән
Бу бојдә дүнјаһы һәдәләјирсән..

Күчлүсән, ән узаг улдузун белә
Сирринә, сөзүнә вагифәм — дедин...
Ачизсән, ән јахын достунун һәлә
Гәлбиндән кечәни дуја билмәдин.
Һәм елә күчлүсән, һәм белә күчсүз,
Ағылда күчлүсән, үрәкдә ачиз.

Кәл, ана тәбиәт

Јорулдуг,
бир дајан,
машыны сахла!

Нә гәдәр јол кедәк резин «ајагла»?
Сәһәрдән бу јерә сәфәрдәјик биз.
Машын да адамтәк јорулур јәгин.
Дејирәм, нә олар ајагларымыз
Бир аз да бу гара торпаға дәјсин!

Тәкәрләр фырланыр.
Јол кедирик биз,
Дикиб узағлара көзләримизи.
Тәкәрләр фырланыр,
аддымсыз, изсиз
Бу елдән о елә апарыр бизи...

Ағаппаг јоллардан елә бил бу ан
Ағ мәрчан тахыбдыр дағлар бојнуна.
Чыхмышыг шәһәрин дар гучағындан,
Ана тәбиәтин кеңиш гојнуна...

Көрүрсән, үрәјә сөз дејәндә дә
Тутулур;

көврәлир,

күсүр һамыдан.
Бә'зән адамлардан инчијәндә дә
Дағларә, дашларә үз тутур инсан.

Сөз дә хәнчәр кими ишләјир чана,
Ғаны лахталадыр әзаб, изтираб.
Шәһәрин сөзүнә, суалларына
Ана тәбиәтдән умуруг чаваб.

Күлләрин шәбнәми, отларын шеһи
«Кәл, мәни дуј!» — дејә бизә көз дикир
Дағларын күләји, бағларын меһи,
Инчик руһумуза бир сығал чәкир.

Чалышыр, вурушур нә гәдәр инсан
Адамлар ичиндә јер тутмаг үчүн

... Нәркизә бахырам,
Мәнә кәм бахан
Надүрүст көзләри унутмаг үчүн...

Һачалы дағларә бахырам,
мәнә
Ғычанан дишләри унутмаг үчүн.
Бахырам үфүгүн кенишлијинә
Сојуг бахышлары унутмаг үчүн.

Бахырам сылдырым, даш ғајаларә,
Јолум үстүнә

Атылан дашлары унутмаг үчүн.
Бахырам дағларын диқ вүғарына,
Әжилән башлары унутмаг үчүн.
Кәл, ана тәбиәт, говушум сәнә,
Сәнин бир парчандыр ахы илкимиз.
Нолар, әслимизә ғајыдаг јенә,
Ахы бу торпагла бир вәһдәтик биз.

Мајам да, сүдүм дә сәндәндир мәним,
Бу јорғу руһуму, кәл, диндир мәним...
Илкимиз тәмиздир тәбиәт гәдәр,
Әмдији сүд-кими сафдыр көрпәләр.

Күлләрин шәбнәми, отларын шеһи,
«Кәл, мәни дуј!» — дејә бизә көз дикир;
Дағларын күләји, бағларын меһи
Инчик руһумуза бир сығал чәкир.

Кечидләр адлајыб. дағлар ашдыгча,
Бөјүјүр анбаан үрәкләримиз.
Ана тәбиәтә јахынлашдыгча,
Дөнүб өзүмүзә ғајыдырыг биз.

Јәгин ки, охујур гушлар дәрәдә,
Ешидә билмирик мотор сәсиндән.
Лаләли, нәркизли чәмәнләрә дә
Бахырыг машынын пәнчәрәсиндән.

Олсаг да торпаға бу гәдәр јахын,
Һәлә јол кедирик өз јеримиздә.
«Гутулар» ичиндә олур,
бир бахын,
Ана тәбиәтә сәфәримиз дә...

«Гутулар» кичилтди үрәјимизи,
Сыхды бәдәни дә,
Сыхды чаны да...
Јағышдан, јағмурдан горујуб бизи,
Алды әлимиздән бол һаваны да...

Һәрдән һәкимләрин мәсләһәтилә
Чыхырыг булвара бир тәләб кими.
Удуруғ һаваны биз килә-килә
Аптектән верилән сары һәб кими.

Де, дүшәк,
Гуртараг бензин ијиндән.
Нола бир јел әсиб туфан ғопарсын.
Дәрәк бу дөшләрин күл-чиңәјиндән
Валидол ијини биздән апарсын.

Кичик отағларә чәкилиб ғыш, јаз,
Кәздик даһиләрин сөз бағларыны.
Дедик китаблары ғајајыб бир аз,
Чевирәк чөлләрин варағларыны...

Енишдә, јохушда әлдән салыбдыр
Бизи, бир-биринә чаланан јоллар.
Елә бил дағлары әсир алыбдыр
Дағларын белинә доланан јоллар.

Јолларын өнүндә баш әјир дағлар,
Дағларын гојнунда обалар јени,
Әјләшиб кедирик...

инди ајағлар
Тәкәрләрә вериб вәзифәсини.

Әјләшиб кедирик көјдә, јердә биз,
Узаныб үзүрүк кәмиләрдә биз.
Фикримиз өндәдир һәмишә биздән,
Сәјјаһыг...

Хәјал ки, көрүнмүр көзә
Алыб һәрәкәти бәдәнимиздән,
Вәрдик бејнимизә, үрәјимизә.

Бејнин һагг-һесабы чандан сорулмур
Фиқирләр гојнунда јол кедирик биз.
Одур, бәдәнимиз чоҳ да јорулмур,
Јорулур бејнимиз, үрәкләримиз.

Мин арзу,
Мин гајғы,
һәлә үстәлик,

Дава тәһлүкәси,
Атом һәдәси,
Инфаркт, ган тәзјиги!..

Ики хәстәлик —
Әсрин кәркинлији, әсрин зәдәси!

Дүшүрүк машындан биз күлә-күлә,
Дәјир нәм торлаға ајағларымыз.
Сүкут лајла чалыр чәмәнә, чөлә,
Сүкут!..
Чинкилдәјир гулағларымыз.

Охгај!
Һаваја бах, нечә тәмиздир.
Бурдан гацаг дүшәр азар, безар да.
Бакы чанымыздыр, чијәримиздир,
Анчаг... бу һаваја һәсрәтик орда...

Елә бил нур јағыр һавадан јерә,
Хошбәхтлик көлүндә үзүр бу чөлләр.
Дејирәм, бурада әгин бир гәтрә
Тапылмаз, тапылмаз радјактив зәһәр...

Радјактив?

Нә олду?
Диксиндимми мән?
Боғулдум, кечикди елә бил нәфәс.
— Гренландијада, дејирәм, көрән,
Итән бомбалары тапдылармы бәс?

Суал һаымызы чашдырды бир дәм,
Бу тәмиз һава да зәһәрә дөндү.
Дөнүб көзүмүздә гаралды аләм,
Лаләли јамачлар ода бүрүндү.

Елә бил дәјишди һаынын рәнки,
Алды чөһрәләри нарын бир кәдәр.
Һава чоҳ көзәлдир,

нејләјәсэн ки,
Көнүл һааымызы зәһәрләјибләр...

ЭПИЛОГ

Тәзадлар!

Тәзадлар артыр илбәил.
Заман өз-өзүнү нечә даныр һ...
Кедирик...

Кетдикчә ғысалмыр бу јол,
Чәкирик... Чәкдикчә дәрә узаныр һеј...

Бу гәдәр јазмышам, һәлә аздыр, аз.
Ән бөјүк, ән дәрин сөз ичимдәдир.
Һагг-һаһаг,

дүз-әјри,
гәм-севинч,
гыш-јаз

Мәним өз ичимдә, өз ичимдәдир.

Мәним үрәјимдә баш-баша дурур,
Горхујла чәсарәт,

Шүбһәјлә инам.
Бири о биринә мин чүр тор гурур,
Онлар вурушурлар...

Мән һарајчыјам!

Чәсарәт — вүгарым, әзмим, һүнәрим,
Горху — мүтилијим, итаәтимдир
Өзүмә дүшмәндир өз фикирләрим,
Бунлар барышмаса... фәлакәтимдир.
Чәсарәт, горхуну үстәләјәндә,
«Беш адам ичиндә, дејирәм, мән дә
Адамам...

Өз јолум, өз әмәлим вар,
Ахы нијә горхум?
дүз әмәлим вар...»

Буну өз-өзүмә сөјләсәм дә мән,
Горху баш галдырыб синәмдә һәрдән
Бир илан кими
Изләјир һәр јердә чәсарәтими...

Билмирәм, ичимдә баш-баша дуран,
Мәни каһ диндирән, каһ да дондуран
Бу мүдһиш хәјаллар,
Бу һаллар нәдир?
Чәсарәт кәләндә раһатлыг кедир...
Горху һөкм едәндә...
кичиликәрәм мән...
Вичданым кизләнир хәчаләтиндән.

Бир дә көрүрсән ки, ојаныр вичдан,
Дејир: — һәјатмыдыр сәни горхудан?
Ахы нејләјирсән бу чүрүк өмрү?
Киши кими јаша беш күнлүк өмрү.
Горхујла чәсарәт лүруб дөш-дөшә
Тәзә бир инамла кирир дөјүшә!

Нечә «мән» јашајыр тәк бирчә «мәндә»,
Өлдүрән дә мәнәм, ахы өлән дә.
Су да өзүмдәдир, од да өзүмдә.
Дост да өзүмдәдир, јад да өзүмдә.
Рәһм дә мәндәдир, зүлм дә мәндә,
Һәјат да мәндәдир, өлүм дә мәндә...

Инсанлар дөјүшүр бири-бирилә,
Инсанлар дөјүшүр өз-өзләрилә.
Јаман дөјүш кәдир көјдә, јердә дә,
Дөјүшләр һәр заман кирир бир дона.
Утанмаз-утанмаз һәр дөврә дә
Јыхырыг күнаһы әсрин бојнуна.

Де, кимдир јарадан бу фәсадлары?
Дөјүшдә јараныр ән бөјүк сөз дә.
Әсрин нә күнаһы?

Бу тәзадлары
Кәлин, биз ахтараг өз ичимиздә.
Сонсуз дөјүшләрдә һәјат јүксәлир,
Бүтүн јүксәлишләр говгадан кәлир.

Бә'зән бир саатда, бир нечә күндә,
Дашыјыр илләрин јүкүнү инсан.
Бә'зән өзүмүзү тапмаг үчүн дә,
Биз кечә билирик варлығымыздан.

Сүкунәт...
Дајаныр дилсиз мәзарда,
Гәбрин башдашына илишиб заман.
Вуруша-вуруша
бу вурушларда
Өзүнү ахтарыр һәмишә инсан...

— Мәзарда тапырмы?
— Нә дејим сәнә!
Башга чүр јашамаг сон тәсәллимиз.
Ахы, әслимизә дөнүрүк јенә,
Илкимиз торпага гарышанда биз...

1966—1967.

АТЫЛМЫШЛАР

Анамын хатирэсинэ

I Фэсил

КӨРПЭ

I

Нэ исэ дүшүндү
Дурухду бирдэн.
Сечди бир фикрини мин бир фикирдэн.
Көрпэни арамла бүкдү гундага,
Басыб синэсинэ галхды ајаға...

Үмидэ јас тутуб аглајыр күман,
Хејири шэрлэјир, шэрэ «дост» дејир.
Севилив, сонра да атылдығындан
О да баласыны атмаг истэјир.

Анчаг... дурду јенэ, дурухду јенэ,
Көрпэни астага гојду јатаға.
Сыхды дөшлэрини сүд шүшэсинэ,
Эмзиклэ бир јердэ бүкдү гундага.

О, галхмаг истэди,
Јенэ дөјүкдү.
О, бир дэ дүшүндү сон нијјэтини.
Билди ки, шүшэјлэ биркэ о, бүкдү
Сонунчу аналыг мэхэббатини.
Дизлэри титрэди...
— Бу нэдир белэ?
Бир алов гарсытды ичиндэн ону.

Бир нечэ дамчылыг ана сүдүјлэ
Верди өвлэдына о, сон борчуну.

«Аналыг, балалыг бумудур мэкэр?
Чэкдим гајғысыны бирчэ һэфтэ мэн.
Јолумун үстүндэ бала бир чэпэр,
О тэрэфдэ арзум, бу тэрэфдэ мэн.

Шөһэрэ кэлмишэм узаг рајондан,
Бурда дэрс охујум, сэнэт өјрөним.
Мэхэббат дэрсиндэн кэсилдим јаман,
Олду бу көрпэ дэ «гирмэтим» мәним.

Атамын адына өвлэдым лэкэ,
Һэр дэрдэ бэнзэмэз мәним бу дәрдим.
Мэн онун башыны учалтмалыјкэн,
Мэн онун адына лэкэ кэтирдим.

Тапданды исмэтим, бэдбэхт јетимлэ
Нечэ кечэчэкдир күнүм, рүзкарым?
Нејлэјим?

Атамдан, анамдан өзкэ
Мэн кимэ эл ачым, кимэ јалварым?

Ахсын үрэјимэ, гој, көз јашларым,
Кимсэнин өнүндэ әјилмәмәли.
Нэ амам, нэ атам, нэ гардашларым
Буну билмәмәли, јох, билмәмәли!..

Басыб синэсинэ о, көрпэсини,
Кетди... Ики аддым атмамыш,
она

Гэлби нэсэ деди...

Аддым сәсини
Бэнзэтди о гапы таггылытысына...
«Бөлкэ о кэлэчэк?»
Ахы севириди.
О, мәнэ нэ гэдэр үмидлэр верди.
Бэс сонун?
Бу имиш севкиннин сонун?
Данды севкисини, данды борчуну.

Ким гача билибдир гэдэрдэн јејин?
Неч демэ, зиллэтмиш севкимин ады.
Гадасыны алыб севинч вердијим.
Өзү верэн дэрдэ ортаг олмады.
Нечэ дэ ағырмыш, нечэ дэ ағыр,
Мәним голларымы гыран бу көрпә.
Мәкәр тәкчә мәним өз кұнаһымдыр
Јолумун үстүндә дуран бу көрпә?

Өзкәләр билмәсин дедим, дәрди ми,
Өзүм өз ичимдә једим дәрди ми.
Ағларам,
Сәсим јох,
Һај-һарајым јох!
Аһыма сәс верэн өз аһым олду.
Бу, мәним дүнјаја бала пајым јох,
Бу, мәним дүнјача кұнаһым олду.

Истини јаз билдим,
Јаз ачылмады.
Вахтсыз ачан чичәк хар олмалыјмыш.
Ганунсуз ананын аналыг ады
Елә ганунсуз да позулмалыјмыш...
Мән баха билмирәм бир кұнаһ кими,
Бу тәмиз һиссимә, мәһәббәтимә.
Инди нејләмәли?

Хәчаләтими
Киров вермәлијәм сәадәтимә?

Бу сирри кизләтмәк мүмкүнмү?
Мүмкүн!
Гәлбин дөврәсинә даш һөрүлмәли.
Талесиз баламын јашамасыјчүн
Мәним ана адым өлдүрүлмәли!

Мәним ана һиссим гәм отағында
Тутсун мәнзилини, тапсын јерини.
Тапачаг бәлкә дә јад гучағында
Балам өз бәхтини, өз гәдәрини.

Нә имиш өлчүсү намусун, арын?
О һардан башланар, о һарда битәр?

Дүнјада ганунсуз доғуланларын
Јашамаг һүгугу јох имиш мәкәр?

Әкәр гајнағындан су буланырса,
Булағлар башына нә күл төкмәли?
Атанын, ананын кұнаһы варса,
Онун чәзасыны өвлад чәкмәли?
Бу нәдир?

Бу мүдһиш уғунсузлуғун
Нә ад вермәлијик төрәтдијинә?
Дејирәм, ганунла ганунсузлуғун
Сәһәдди нә имиш, көстәрин мәнә...»

2

«Шәһәрә кәлдијим бир ил дејилди,
Севилдим...

Инандым,
севдим,
атылдым.
Өмрүмүн дүз јолу нечә әјилди,
Јаныб күл олмадым, јаныб ајылдым.

Сәһвләр...
Дүшүнүр һамы хејрини,
Мән сечә билмәдим хејри шардән.
Дүз дүзү кәтирир, әјри әјрини,
Горхурам, јенидән сәһв еләјим мән?!

Бә'ән бирчә анын јанылтысындан
Бүтөв бир өмүрү удузур инсан!
Кимдир јыхылмајан?
Мәкәр тәкәм мән?
Бу дәрдә дүшәнләр дүнјада мин-мин...»
...Сәһвинә һагг вериб әзаб чәкмәјән
Дүшүр тәләсинә икинчи сәһвин.

«Инди нејләмәли?
Өмрүм бојунча
Бир сәһвин одуна күлмү олум мән?
Бәсдир алышдығым, јандығым бунча,
Башламаг кәрәкдир өмрү тәзәдән.
Һәлә нә көрмүшәм? Ијирми баһар,

Бу јашда өзүмү кәфәнләјим мән?
Јох! Белә жармаз!

Ахар сел-сулар
Кол-коса илишән чөр-чөпүн үстдән.
Нијә шиширдирәм мән өз дәрдим?
Јашамаг!»

Јашамаг бир инсан кими
Киминә асандыр, киминә чәтин.

Дүнја сүфрәсидир нази-не'мәтин.
Орда гәм чәкәнә гәм әскик дејил,
Орда дәм чәкәнә дәм әскик дејил.

«Елә өмрүм боју кәрәк ағлајам?
Мәнимчүн дүнјанын тәк гәми галмыш?
Елә бил наз-не'мәт гуртарыб тамам,
Дәрд чәкиб, гәм јемәк мәнәми галмыш?

Јох! Даһа бәсимдир, бәсимдир!» — дејә
Бахды,
О һәсрәтлә бахды көрпәјә.
Бәләјин үстүнә ахырды дән-дән
Көз јашы — әзабы, әләми, дәрди.
Һара кетдијини һеч кәсдирмәдән
Елә аддымлајыр, елә кедирди...

Күләк выјылдајыр,
Ғар совурурду.
О, јенә дајанды,
О, јенә дурду.
Бәлкә јолу азыб?

Сонунчу мәнзил

Бәллидир...
Кетдији бу јолу дејил,
О, өмүр јолуну азыб, чашдырыб.
Башыны гундаға јахынлашдырыб,
Исидир көрпәни од нәфәсилә.
Бәлкә сон борчуну өдәјир белә.
Чатды бир һәјәтә...
Дөјүкдү,

Дурду
О, учунурду.
Бир саға чеврилди, бир сола бахды,

Бојланыб һәјәтдән о, јола бахды.
Кирди бир дәһлизә... Мәрмәр пилләләр
Даш үзә бәнзәр.
Көзүнүн учујла гундаға сары
Бахмадан

астача галхды јухары.
Мејданча үстүндә гојуб көрпәни,
Енди пилләни,
Енди!

Ендими?
Көрпә анасындан ајрылдығыны
һисс етмиш кими
чығырды бирдән.

Елә бил пүскүрүб од чыхды јердән,
Бүрүдү ананы...
Дурду јериндә.
Илдырым шаггыды бәбәкләриндә.
Истәди гајыда...
Анчаг гачды о,
Бала наләсиндән узаглашды о.
Донду додағында бир «чан» кәлмәси,
Ғалды гулағында көрпәнин сәси.
Ајаг таппылтысы...

О, дөнмүр дала,
Ғачыр, хәјалында говур ан аны...
О елә билир ки, бу гачышыјла
Ачыр хошбәхтлијин гапыларыны.
Үз тутуб сабаһа бу күндән гачыр,
О, бу гачышыјла өзүндән гачыр.
О, гачыр аналыг мәнәбәтиндән,
О, гачыр өзүнә өз төһмәтиндән.
Ғачыр көнлүндәки бәрәдән ашыб...
Амма јахшы билир, о, нәдән гачыр.
Өзкәләр көзүндә күнаһсызлашыб,
Тәмиз көрүнмәкчүн ләкәдән гачыр.

Һәлә ешидилмир үрәјин сәси...
Инаныр, о сәсин боғулдуғуна.
Өзкәләр өнүндә пак көрүнмәси
О, һәлә билмир ки, ләкәдир она.

Ғачыр,
амма билмир о, нәјә гачыр,

Ләкәдән гачыркән ләкәжә гачыр.
Инсан бир өмүрдә икидир, ики.
Атыб көрпәсини елә билди ки,
Адынын үстүндән ләкәни атды,
Өзүнә башга бир тале жаратды.
Тәмизә чыхартды о, өз адыны,
Сабаһа узанан гол-ганадыны
Көрпә бағламышды...

Голунун үстдән
Ону даш пилләнин үстүнә гојду.
Голлары бошалды.

Жолунун үстдән
Көрпә көтүрүлдү... Бу нә жолујду?
Һара апарачаг бәс бу јол ону?
Нә имиш көрәсән бу јолун сону?
Голлар көрпәсизди...

Анчаг бу күндән
Голлар ағырлашды јүнкүллүјүндән.
Көрпәнин јеринә инди дә вицдан
Асылды ананын гол-ганадындан.

3

Чатды мәнзилинә тагәтсиз, биһал,
Гырыг чарпајыја узанды дәрһал.
Јумду көзләрини...

Көрдү јүз јердән
Көзүнү зилләјир она көрпәси.
Ачды көзләрини...

Пәнчәрәләрдән
Долду отағына көрпәнин сәси.
Көрдү ки, отагда һәр шеј гышгырыр,
Ачды пәнчәрәни, јер-көј гышгырыр.
Гышгырыр масанын үстә китаблар,
Гышгырыр гапы да, пәнчәрәләр дә.
Гышгырыр чарпајы, гышгырыр дивар,
Гышгырыр көрпәнин јатдығы јер дә.

Тутду гулағыны, сыхдыгча сыхды,
О елә билди ки, сәс чөлдән кәлир.
Көрдү бу сәс дејил, бу гышгырыгды,
Билди ки, гәлбиндән, көнлүндән кәлир.

Су ичди, боғазда тыханыб галан
Гәһәри өтүрә, бир уда бәлкә.
Ачды радиону,

она јүк олан
Дәрдини бир анлыг унуда бәлкә...
«Чаван аналара сөһбәт, мәсләһәт».
Бу да башга төһмәт, башга мәзәммәт!
Радиону сусдурду.

Ајаға дурду...
Сөһбәт гулағында сәсләнди јенә.
Һәр шеј елә бил ки, дуруб гәсдинә,
Кәсир јолуну.
Һансы бир гүввәсә

өзү билмәдән
Гәфил итәләди ичиндән ону.

Көрән бирдән-бирә она нә олду?
Бајагкы гәсдини јохса данырды?
Баладан гачдығы бу јолларла о,
Инди баласыјчүн ганадланырды.

Инди о јүјүрүр дала бахмадан,
Бајаг јүјүрмүрдү, о сүрүнүрдү.
Бајаг аналығы тапдајыб данан
Инди ана олуб кери дөнүрдү.

О, боға билмәди гәлбин сәсини.
О, учур,
О, гачыр дар дөнкәләрдә.
Ким билир, ким билир, о, көрпәсини
Тапа биләчәкми гојдуғу јердә?

Бир охун башына нечә доланыр
Нијјәтин гарасы, арзунун ағы.
Бир инсан үрәји хошбахтлыг саныр
Бајаг итирмәји, инди тапмағы.

Јүз рәнкли, јүз сәсли истәјимизлә
Бир саат ичиндә јүз адамыг биз.
Илкини башладын, сонуну көзлә,
Инкарла тәсдигдә бүтөв, тамыг биз.

Кечәнин јарысы... Күчәләр лал-кар.
Јағдыгча сулу гар тәрләјир јоллар.

Сулу гар әријир...

Хәчаләтиндән

Елә бил тәр төкүр пучур-пучур јол.
О гачыр, јел кими бурулур тиндән,
О өнә гачдыгча дала гачыр јол.

О чатды һәјәтә... јумду көзүнү,
Мәрмәр пилләләрә атды өзүнү.
Көрпәни көрмәди гојдуғу јердә,
О, бир даша дөндү даш пилләләрдә.
Дөшәнди јанына

көрпәјә сары

Узанан о титрәк, күчсүз голлары.

Бу голлар безмишди бу күн көрпәдән,
Бу голлар көрпәјә узаныр инди.
Бу голлар буз кими сојугду нәдән?
Бу голлар үстүндә чан јаныр инди...
— Инди мән нејләјим, нејләјим? — деди.
Бир-бир гапылары дөјмәк истәди.
Дајанды...

Аһынын шө'ләләриндә

Елә бил гәфләти бир улдуз доғду.
Һардаса гәлбинин кизли јериндә
Севинди...

Бир гәдәр јүнкүлләшди о.

— Мән ки, пешман олуб дөндүм керижә.
Гәдәр өз һөкмүнү белә дөндәрир.
«Бәлкә хејирлиси беләјмиш» дејә,
Инди өз-өзүнә тәскинлик верир.

Вичдандан асылыб үрәји дартан,
Јүкүн ағырлығы азалды бир аз.
Өзүнү алдадыб јашајыр инсан,
Бәлкә бу алверсиз јашамағ олмаз.

Анчаг бу мәгамда бир мәтләб дә вар:
Бир дәфә алданан јүз јол алданар.
Икинчи кұнаһа јол верәр инсан,
Биринчи кұнаһа һагг верән заман.

Кечди бир нечә күн гаралы, ағлы.
Каһ ачыггабағлы, каһ гашгабағлы.
О, гәсдән гәшш едиб күлүрдү бир ан,
Гәлбиндә мәләјиб ону сарсыдан
Көрпәнин сәсини батырмағ үчүн,
Анчаг күчләнирди о сәс күнбәкүн:
Дәниз нәрилтиси, су шырылтысы,
Јарпағ пычылтысы, јел выјылтысы
Онун гулағында ана ахтаран
Көрпә баласынын һычгырығыјды...
— Мәним даш үрәјим, јохдур бир соран
Аналығ һиссинә бәс нечә гыјды?
О, бир јер истәјир, о, бир јер анчаг,
Узағ, узағ олсун бу гәсдән узағ!
Јох! Гача билмәди, о, бу сәсләрдән.
Наһар еләјәндә сызларды һәрдән
Дөшүнүн киләси, дөшүнүн учу.
Бу онун ән бөјүк кұнаһы, сучу.
Бу нә мүсибәтдир, күлүшләриндә
Һөнкүрүр гәлбинин һајы, һарајы.
Өзү чәрәк јејир...

Амма дөшүндә

Сызлајыб ағлајыр көрпәнин пајы...

Бу нә мүсибәтдир, бу нә мүсибәт,
Буна табламаға бир үрәк һаны?
Бу нечә дәһшәтдир, бу нечә вәһшәт,
Нечә сусдурасан бурда вичданы?

Һәјат нә ојундур, нә дә ојунчаг,
Дандығын керчәји керчәк бил јенә.
Инсан бир әлилә јандырыр,
анчаг,

О бири әлилә вурур дизинә.
О да дизләринә вуруб ағлады,
Отуруб ағлады, дуруб ағлады:
— Галмады бир шејә — деди — кұманым,
Сачымы дәрд јолду, гәм дарағлады.
О гәдәр аһ чәкдим,
аһым, аманым

Виранэ көнлүмдө түстү баглады.
Дүшүб гасырғаја, борана көнлүм,
Азмышам јолуму гэм мешәсиндә.
Елә дағ-дағ олуб виранэ көнлүм,
Арылар шан бағлар һәр кушәсиндә.

Үмидлә, инамла јашајыр ана,
Күнләри, ајлары өтүшүр белә.
Күчәдә, бајырда ушағ көрдүмү,
Бахыр диггәт илә, бахыр зәнд илә.

Ахтарыр өзүнүн чизкиләрини
О каһ бу ушағда, каһ о ушағда.
Кимсәјә ачмајыр анчағ сиррини,
Көзләри ахтарыб һеј арамағда.

Беләдир әзәлдән, беләдир гајда:
Тапмағ чәтин олу, итирмәк асан.
Инди ағлајырсан...

Анчағ нә фајда
Өзү јыхыланын ағламағындан?

Бәс көрпә?
Нә јазды бәхтинә рүзкар?
Көрпәләр евинә вердиләр ону.
Аталы, аналы јетим балалар
Јахшы ки, билмәјир атылдығыны.

Билмәди...

Бәс сону?

Сону мүсибәт!

Бу дәрди сөјләмә гәлбидашлара.
Јахшы ки, һөкүмәт, јахшы ки, дөвләт
Јенә саһиб дурур атылмышлара!

II Фәсил

ГОҶА

1

Ана таныјырам, ијирми јашындан
Дул галды.

Бәлалар өтдү башындан.
Дәрди габаглады.

Көдәри өтдү.

Ики нәр чүссәли бала бөјүтдү.
Бири чатан кими он једдисинә,
Сәс вәрди Вәтәнин чағрыш сәсинә.
Кетди од'ичинә.
Кетди,
Кәлмәди.
Кәнч өмрү јарымчыг битди,

кәлмәди.

Ана кичијинә үмид баглады,
Дәрдини кизләтди, кечә ағлады.
О бирчә арзуја, бирчә нијјәтә
Верди үрәјини, верди бүсбүтүн.
Дөздү һәр ағрыја, һәр әзијјәтә,
«Бир өвлад бөјүтдү бир афәт үчүн».
Она тој еләди,

Өмүр јүкүндән
Санды ки, азаддыр бу күндән бәри.
Анчағ о билмәди,

елә о күндән
Башланыр ән бөјүк мүсибәтләри.

Ана өз ишини тамам битирди.
Битирди!
Һәр шеји, демәк, итирди.
Вәзифән битдими, борч едәндими,
Үз астарә дөнүр, астар үзләшир.
Кејилиб атылмыш бир палтар кими
Инсан да бу заман кәрәксизләшир.

Ајыра билмәди јохушдан дики,
О, буну билмәди,

Нә биләди ки,
Һәр һөкмүн битәчәк иш-күч битәндә,
Һөрмәтин итәчәк һөкмүн итәндә.

Бир вахт ајылды ки, дәјишиб јерләр,
Чөмчә исти олуб инди газандан.
Ел ағзы —

фал ағзы

јахшы дејирләр,
Көјнәк јахын имиш үрәјә чандан.

Бир вахт ајылды ки,
кечиб иш ишдән,
Бахышлар сојујуб, үз јаман дөнүб.
Ана баша дүшдү, бу тәрпәнишдән
Оғул да дејәсән анадан дөнүб.
Көрдү ки, һөкмүнү

О, бирчә-бирчә

Итирир...
Һөрмәти әлиндән кедир.
Бир вахт ајылды ки, буилки сәрчә
Билдирки сәрчәјә чиб-чиб өјрәдир.

Көһнәлик — гајнана,
Јенилик — кәлин!
Һәрә өз фикриндә һағлы,
һәм доғру!
Кәлән јени илә кедән көһнәнни
Сону көрүнмәјән дөјүшүдүр бу.

Ана бу очаға кәлин кәләндән,
Бу гәдим јувада бир гајда варды:
Кәлинләр ојаныб һамыдан еркән
Әрләри једириб јола саларды.

Ана бу гајданы мүгәддәс билир,
Ана бу гајданы јаман күдүрдү.
Ана бу гајданы инди һәр сәһәр
Тәзә кәлининдән тәләб едирди.

Кәлинсә јатырды доғгуза гәдәр,
Оғул ачгарына ишә кедирди.
Бир күн,

беш күн,

он күн!

Өтдү' беләчә.

Ана нә данышды,
Ана нә динди.
Көрдү ки, оғул да динмир...

Бир кечә

Дөзмәди...
Кәлинә јаман тәпинди.
Ики әгидәнин, ики чәһәннин
Дөјүшү башланды сүкутдан сонра.

Ана дөзәммәди...
Бу тәзә кәлин
Тәзә нырх гојанда көһнә базара.

Партлады үрәкләр,
Ачылды үзләр.
Јаман ганад ачды латајыр сөзләр.
Кәлин гајнананы бүкдү бучаға:
— Көзүнү дүнјаја јахшы ач, — деди.
Инди мән саһибәм, мән, бу очаға.
Ишә бах!

Јерлијә јерсиз гач. — деди.

Көмәјә чағырды ана оғлуну.
Оғул данышмады...
Дурду киримиш.
Ана билмәди ки, бу имиш сону,
Кәлин кәлән кими оғул итирмиш.

Ара верилмәди евдә даваја,
Үрәкләр партлады гәзәбдән, киндән.
Оғул барыш үчүн кирди араја,
Һеч бири дөнмәди өз чәһәсиндән.
— Бизим зәманәдә белә дејилди.
— Сахла! Чохдан битиб сәнин заманын.
Ана билмәди ки,

Күнәш әјилди,

Өз тәзә һөкмү вар тәзә дөвранын.
Елә ки, гочалдын,
Бил өз јерини!
Ојнаја билмирсән, көз јум һәр шејә.
Әлачың одур ки,

Көрдүкләрини

Вурасан һәмишә көрмәмәзлијә,

Бу да нөгсаныдыр Горгуд Дәдәнин,
Дөрдчә нахышында јанылды нәғаш.
Оғулу анадан ајыран кәлин,
Кәлин јох,
«Ајыран» чағрылајды каш!

Оғул арвадына һағг верди јүз јол,
Ананын көнлүндә дүјүнләнди даш.

Бир дејән олмады, ај дөнүк огул,
Ахы үз вар иди, саггал чыхмамыш.

Үмидләр, арзулар көрдү таланмыш,
Айыран дырнагы этдән айырды.
Бир дејән олмады, а чаныжанмыш,
Ахы диш јох икән додаг ки варды.

Көрдү ки, бу огул, о огул дејил,
Көрдү ки, умубмуш зэрәрдән хејир.
Белин агрысыны көрдү, бел дејил,
Кәмәр инилдәјиб чәкмәк истәјир.

Үрәк агрыларла долуб дашанда
Инсан башдан-баша килејләшәрмиш.
Јад гызы очага доғмалашанда,
Доғмалар кет-кедә өкејләшәрмиш.

Ана өз ишини тамам битирди.
Битирди...
Һәр шеји демәк итирди.
Бу дүнја беләдир,

Бахмыр фәрјада.

Вахт чатды,
Көчүнү чәк јаваш-јаваш.
Вәзифән битдими сәнин дүнјада —
Өзүнү битмиш бил, өзүнү, гардаш!

Бу дүнја беләдир,

Көтүрә билмир

Сахта бир бәзәји, сахта бир сүсү.
Нәфс артыг тикәни өтүрә билмир,
Кәрәклик — инсанын дәјәр өлчүсү!

Кәрәк билирләрсә дүнјада сәни.
Бөјрүндә, башында дост көрәчәксән.
Елә ки, итирдин кәрәклијини,
Дүнјада һәр шеји итирәчәксән.

Јерләри астача дәјишир заман,
Бахмыр нә фәрјада, нә көз јашына.
Дүнәнки мәгамы әлиндән чыхан
Дүнәни бу күнүн гахыр башына:

— Сәни бу дүнјаја мән кәтирмишәм,
Сәнә дөшләримдән мән суд вермишәм.
Кечәләр јатмадым јатасан дејә,
Бөјүдүб чатдырдым сәни әрсәјә.

Мән сәнин һәм атан, һәм анан олдум,
Ахырда беләчә алданан олдум.
Ананы өзүнә јад тутдун, огул,
Борчуну нә јаман унутдун, огул?

— Адичә бир ишдир бала јетирмәк
Ананын аналыг тәбиәтинә.
Мә'лум керчәкләри дилә кәтирмәк
Јарашмыр, ај ана, ләјагәтинә.

Әманәт кассасы дејил ушаглар,
Хәрчиндән кәсәрәк газанч көрәсән.
Артыг кәлирини орда сахлајыб,
Сонра фаизилә өмүр сүрәсән.

Ушагтәк бахырыг огула, гыза,
Билмирик, бөјүјүр илбәил өвлад.
Раһат јашамагчүн

сабаһымыза

Дүнән вердијимиз борч дејил өвлад.

Јанында бөјүјүр...

Анчаг јахшы бил,

Огул да јар үчүн, гыз да јар үчүн.
Өвладлар, өвладлар! Бизимчүн дејил,
Биз онлар үчүнүк, биз онлар үчүн!

Өвлад — севкимиздән көјәрән нүбар,
Тәзәдән јарадыр өвладлар бизи.
Одур ки, борчуну дејил,

гој онлар

Бизә гајтарсынлар өз севкимизи.

Ај ана, асандыр борчу гајтармаг,
Севкини гајтармаг чәтиндир, чәтин!
Өвладлыг борчуну өдәмәк анчаг,
Өвәзи дејилдир һәлә севкинин.

Өвләдә борчуну јада саланда,
Ана севкисини умур оғулдан.
Мәһәббәт!

Мәһәббәт унудуланда,
Борчуну истәјир борчлудан инсан.

2

✓ Җығылыб мәчлисә достлар, танышлар,
Оғул ад күнүнү кечирир бу күн.
Сағлыглар баш алыр:

— Бир арзумуз вар:

Даим чичәк ачсын гој сәнин өмрүн.
Гапынын далында дајаныб ана,
Мәчлиси динләјир:

— Сәнин зәкана,

Сәнин һүнәринә биз ки, мәфтунуг.
Ана фәрәһләнир...

Анчаг нејләсин,

Ичәри кирмәјә ихтијары јох.

— Бу көзәл дүнјаја сәни бәхш едән
Анаја афәрин, анаја әһсән!
Нечә фәрәһләнир, севинир ана,
Гапынын далындан бахыр оғлуна.
Белә дә дәрәд олар?..

Оғул доғасан,

Онун шад күнүнә кендән бахасан?
Дөзмәди...

Истәди кечиб ичәри,
Гышгыра, дејә ки, бајагдан бәри
Әһсән дедијиниз ана мәнәм, мән,
Мәнәм ону доғуб өзкәјә верән.
Сахлады өзүнү, азча гымышды.

Сәһәрки сөһбәт

Јадына дүшдү,

Кәлин демишди:

— Чаванлар кәләчәк, чаванлар анчаг.
Букүнкү мәчлисин сәнә дәхли јох.
— Һә, баша дүшүрәм.

Нә десин ана,

Анлады, баланын доғум күнүнүн

Бир дәхли јох имиш оғул доғана...

Олмады, олмады бир дејән она:

— Бәс доғум күнүндә шадлыг етдијин
Оғулу ким доғуб, ај нанкор кәлин?

— Бу көзәл өлкәјә сәни бәхш едән
Анаја афәрин, анаја әһсән!

Дилхор олдуса да сағлыгдан јана,
Кәлин сусду...

Бу јердә о, динә билмәз.

Шәһинә тәрифләр сөјләнән ана
Гапы далындадыр,

билмәди бир кәс. ✓

— Бу сағлыг үстүндә инди кәрәк сән,
«Ана» маһнысыны чаласан бизә.
Өвләдын аналыг мәһәббәтиндән
Гој атәш чиләнсин үрәјимизә.

Оғул бир инамла галхды ајаға,
Дивардан тарыны алды үрәклә.
Ана үрәјини дуја билмәјән
«Ана» маһнысыны чалды үрәклә.

Бәс нијә көврәлдин, кәлин, ај кәлин,
Өз мәрһум ананмы дурду көзүндә?
Бәс ана гәлбинә нијә дағ чәкдин?
Ахы бир анасан сабаһ өзүн дә.

Бојлусан... заман да јаман дөвр едир,
Сән нә илк анасан, нә дә сон ана.
Бәс ана дејилми, өзүн сөјлә бир,
О гапы далында гојдугун ана?

Сән дә бир анасан, кәлин, ај кәлин,
Индии сабаһа Киров вермисән.
Әкәр гајнанана еләдикләрин
Кәлсә өз башына, көтүрәрмисән?

Нә тез доғмалашдын сән јад оғлуна?
Ана өз оғлунун чијнинә јүкмүш.
Сән демә, ананын һаггы јох она,
Амма јад гызынын һаггы бөјүкмүш,

О да һагг, бу да һагг!
Һагсызлыға бах!

Дәјишир јерини нечә дә һаглар.
Дәвран доландыгча дүнәнки гонаг
Бу күн саһиб олуб сәни ајаглар.

Баланын ад күнү јазыг ананын
Шад күнү олмады, дад жүнү олду.
Башында турп әкди о, гајнананын,
О, кәлин олмады, о, күнү олду.

Кәлин нә дедисә әр гулаг асды,
Кәлин гајнананы бучаға басды.

Көјдән улдуз төкдү амансыз кәлин,
Зәрбини көстәрди,
Гәләбә чалды.
Үччә ај кечмәмиш бу һансыз кәлин
Евдә һакимлији әлиңә алды.

Ана данышмады,
кириди, сусду.
Ахы чохларыны гынамышды о.
Инди өз башына кәлди...

Ишә бах!
Бирчә шеј дүшүнүр, бирчә шеј анчаг:
«Һәр шејә дөзәрәм, тәки тәк балам,
Гәлби гырыг балам, о көврәк балам
Фикир еләмәсин, һеч дарыхмасын.
Бир дә... евин сирри чөлә чыхмасын...»

Ана баша дүшдү: Бу һаја, күјә
Дөзмәз.

Оғлуна да о гыја билмәз.
Јох, јох! Бундан сонра дөзүб һәр шејә,
Кәлинлә бир евдә јашаја билмәз!

Атды анасыны икинчи оғул
Анасы бир кәлмә деди: — Чох сағ ол,
Боғду ичиндәки үсјан сәсини.
Деди: — Нејләмәли, беләјмиш гәдәр.
Јығды боғчасыны, дүјүнчәсини,
Гочалар евинә көчдү бир сәһәр.

ГОЧАЛАР ЕВИ

I

Әјләшир гочалар икибир, үчбир,
Гочалар евинин дәһлизләриндә.
Өмүр китаблары сәтирбәсәтир
Охунур онларын бәнизләриндә.

Нәдәнсә данышыр солғун бахышлар.
Орда тәәссүф дә, тәәччүб дә вар.
Һансы әзабларын шырымларыдыр
Үзләрдә ачылан дәрин гырышлар?

Бир өмрүн зирвәси...

Тәрәзи,
чәки.

Азмыдыр, чохмудур хејри шәриндән.
Һәјатын гајғысы, һәјатын јүкү
Артыг көтүрүлүб чијинләриндән.

Јохдур бу дүнјадан гәсди, гәрәзи,
Хошбахтмы, бәдбәхтми бу һалында о?
Јурулур ичиндә мизан-тәрәзи,
Көрән нәји чәкир хәјалында о?

Тәрәзи көзләри... тутушду, енди,
О үрәк ачмаға сирдаш ахтарыр.
Вериб чәмијјәтә борчуну...

Инди
Һаггыны чәкмәјә бир даш ахтарыр.

Борчуну намусла верән кәсләрин
Һаггыны мүмкүнмү даш илә чәкмәк?
Јох! О ағырлыгда даш һаны? Јәгин
О һаггы борчунла чәкәсән кәрәк.

Кәнчлик — арзуларын учуш нөгтәси,
Гочалыг — гондуғун сонунчу мәскән.
Сәнә пычылдајыр өмрүн зирвәси,
Дүшүн, нәји нәјә гурбан вермисән?

Инди газанчын нэ, удуздугун нэ?
Көрүрсэн ахырда һамысы бирдир.
Истэр аглајана, истэр күләнэ
Онсуз да бу дүнја һәмишә сирдир.

Ким ача билибдир, бу сирри, де, ким?
Чоху гора икән мөвүч олубдур...
«Дүнја мәнимкидир» сөjlәјән һаким
Дүнјанын әлиндә мүрмүч олубдур.

Бизә тәбиәтин вердикләрини
Заман алыр...
Бизә гочалыг галыр.
Һәр кәлән, кедәнин тутур јерини,
Заман тәбиәтдән интигам алыр.
Сөнүб очаглары, сөнүб одлары,
Дәрин дүшүнчәләр баш адыб кедир.
Һәјат јох,

арзу јох,

инди онлары

Дүшүнчә тәрпәдир, фикир тәрпәдир.
Јата да билмирләр...
Сүбһәдәк ојаг.

Ојулур дөшәкчә, ојулур балыш.
Адамлар бир јана,
Сән бир ишә бах,
Гочадән јуху да безар олармыш.

Чијниндән дүшдүмү һәјатын јүкү,
Һәјатын ләззәти битди бүсбүтүн.
Арзулар ешгинә јох, буну бил ки,
Инди јашајырсан јашамаг үчүн.
Өлүнчә бу јүкдән һәзәр ејләмә!

Килејләнмә, кәл.

Чәк ону үрәклә!

Һәјат, сән демә,
Һәјатын јүкүнү чәкәркән көзәл!

2

Гочалар евиндә сәлигә, саһман...
Отагда һәр кәсин өз кушәси вар.

Масанын үстүндә көзлүк, гәләмдан,
Гәзетләр, журналлар, чилд-чилд китаблар.
Долабын үстүндә кибрит вә сигар,
Чүрбәмчүр нүсхәли һәбләр, дәрманлар.
Балача отағын баш диварындан
Чаванлыг шәклини асыб һәр бири.
Күзкүдә өзүнү көрдүмү? Бир ан,
Шәкилә зилләнир тез нәзәрләри.

Бу күн, дүнән илә дурур јан-јана,
Дајаныб арада учурум — илләр.
Хәјалын хатирә ганадларына
Сығыныб,

Дүнәнә учур көнүлләр.

Каһ она,

каһ буна дөнүр бахышлар,
Тәәссүф бу күнә, алгыш дүнәнә!
Күзкүјә баханда әјилән башлар,
Шәкилә баханда дикләнир јенә.
Бу күнү — гочалыг, сабаһы — торпаг,
Дүнәнлә јашајыр, дүнәнлә анчаг!

Үч оғул атасы чилинкәр әми
Гочалар евинә јеничә көчмүш.
Дүнјанын кәдәри, дүнјанын гәми,
Елә бил чијниндән гәлбинә чөкмүш.

Гочалар евинин гајдаларына
Нә гәдәр чалышыр, ујуша билмир.
Јаман ағыр кәлир атылмаг она,
Пәнчәрә өнүндән бир ан чәкилмир.

О, һәр күн көзләјир, «јох, ола билмәз,
Аталар, аналар атыла билмәз».
Чырпыныр үрәји бу дар гәфәсдә,
Көзләри бајырда, гулағы сәсдә.

Беләчә күнләри о јола салды,
Кишинин көзләри јолларда галды.
«Демәк һагг да мәнә, күнаһ да мәнә...
Онларын бир сөзү јалан олмады.

Ja haғлы, ja haғсыз, мән инчијәндә,
Бир дәфә көнлүмү алан олмады,
Голуну бојнума салан олмады.

Тәклијин гәмнини тәк өзүм једим,
Әһвалым, овғатым һеч сорулмады.
Нечә јол һирсләниб «кедирәм» — дедим,
Бир јол габағым кәсән олмады.

Галмајыб аманым, галмајыб һејим,
Көнүл ханыманым нә тез учулду.
Өз исти јувамдан көчүб кәлмәјим,
Сән демә, онларын көнлүндән олду...»
Бир күн зәнк дә чалды евә чилинкәр,
Нәвәси көтүрдү дәстәји...

— Бәли!

Билмәди нә десин?

Јашарды көзләр.

Титрәди додағы,

Титрәди дили...

Нәвәси ғышғырды: — Чаваб версәнә!
Аваранын бири.

Сусду о јенә.

Амма тел-тел олду гәлби бу сәсдән,

Деди: — О дүз дејир, аварајам мән.

Дәстәји асынча, үрәјиндәки

Јаралар гөвр етди...

Доғулан тәки

Гоча, нәвәсинә адыны верди.

Нәвә бабасына чох бәнзәјирди.

Дүшүндү: «Ејби јох, доланыб дөвран,
Јербәјер ејләјәр тез-кеч һамыны.
Алар мәним нәвәм өз атасындан
Бир күн бабасынын интигамыны».

Гызыл чәрчивәдә көһнә бир шәкил:

Рәгс едир учабој, көзәл бир оғлан.

— О кимдир?

— Јахшы бах.

— Көзүм кор дејил.

Таныја билмирәм.

һирсләнди рәггас:

— Мәни танымырсан?

Көзлүјүнү тах,

Бир дә јахшы бах.

— Сәни таныјрам, ону јох анчаг.

— Һә...буну дүз дедин, нә галды биздән?

Чохдан ајрыјмышыг өз-өзүмүздән.

Буро-буро дејән күнләрим варды,

Мән идим бәзәји тој-дүјүнләрин.

Гызлар да һәсрәтлә мәнә бахарды,

Еһ, кечән күнләрим, кечән күнләрим,

Дејиб гоча рәггас аһ чәкди...

Јенә

Оғрун бахышларла бахды шәклинә.

Гајдадыр һәсрәтлә бахар һәмишә

Чаван кәләчәјә, гоча кечмишә.

Чаванын сәрвәти — һәлә өндәдир,

Гочанын нәји вар — кечмишиндәдир.

О: — Кечән күнләрә күн чатмаз — дејә.

Сигар түстүсүнү чәкди синәјә.

— Ә...фикир верирәм бајагдан сәнә,

Чәкирсән далбадал, чәкирсән јенә.

Тәркидә билмирән, азалт бир гәдәр,

Чанына јазығын кәлмәјир мәкәр?

— Нә чан? Күн ахшамдыр, өлүмдән даныш,

Артыг нә чан галмыш, нә өмүр галмыш.

— Дејирсән, тирләниб узанаг инди?

Өмрүн галан пајы даһа ширинди.

Сән о зәһримары бир гәдәр аз чәк,

Көр нә күнә салыб сәни өскүрәк?

Чөлдән тапмамысан ахы бу чаны,

Онун әвәзинә ич о дәрманы.

— Һансыны дејирсән? О сары тозу?

Өзүнү алдадыб јашамаг јетәр.

Дибиндән гурујан ағачыг... Бизи,

Нә күбрә көјәрдәр, нә су көјәрдәр.

— Сус, елә данышма, горхурам.

— Нәдән?

— Јох, һәлә јашамаг истәјирәм мән.

— Бәс мән истәмирәм?

— Өмүр чох көдәк!

— Кеч-ја тез, жаранан бир күн кедәчәк.
— Инсан ики дэфә јашајайды каш!
Јаман үшүјүрәм...

— Мән дә, а гардаш!
Нечә дәрәчәдир истилик көрән?
Һава чох күман ки, сојујуб јенә,
Бир о дәрәчәјә көз јетирсәнә.
Көзлүјү тах.

— Киши, көрүр көзүмүз.
Көзлүјү көзүмә сән дүртмә тез-тез.
О галхды,

бојланды термометрә,
Чырпды дизләринә о, бирдән-бирә:
— Сән өл, бир ишә бах, ијирмисәккиз!
— А киши, бәс нијә үшүјүрүк биз?
— Һава нә истијмиш, хәбәримиз јох.
— Чөлүмүз истидир, ичимиз сојуг.
Инди сән көрдүнмү һаглыјам, ләлә,
Дәвадан, дәрмандан кар ашмаз бизә.
Бош-бош үмидләрлә, тәсәллиләрлә
Өзүнү алдатмаг јарашмаз бизә.

3

Бир шәкил чыхартды чибиндән гоча.
Бахды, хејли бахды, бахды дојунча.
— Бу оғлум, бу гызым...
— Бәс бу балача?
— Нәвәмдир, бу језнәм, бу да...
— Һә, кимдир?
— О, кәлинимдир.
— А киши, сәнин ки ушагларын вар,
Сән аллаһ, бәс бурда нә азарын вар?
Деди: — Өзүмдәдир, валлаһ, һәр күнаһ,
Олмаг истәмәдим һеч кәсә мөһтач.
Биз дүнја көрмүшүк, дејирәм, аллаһ
Сағ көзү етмәсин сол көзә мөһтач.

Елә ки, рәһмәтлик арвадым өлдү,
Мәним бу дүнјад н әлим үзүлдү.
Јүк ола билмәдим чаван кәлине,
Аллаһ да чох көрдү мәнә гарымы.

Бура кәлмәјимдә, инан, мән јенә
Күнаһкар билмирәм ушагларымы.

Сындырмыр өзүнү, ахы нә кәрәк?
Сиррини ичиндә сахлајыр гоча.
Елә ки, јатаға кирир,

сүбһәдәк
Јорғанын алтында ағлајыр гоча.

Кечириб ишығы о гоча рәггас,
Кирир јатағына... јатаг буз, о буз.
Дикилир отагдан чөлә бахышы,
Отаг зил гаранлыг, көј улдуз-улдуз.
Динләјир, дөјүкүр...

Бу нәдир белә?
О, инилти сәси ешидир бирдән.
Бојланыр јатаға о, диггәт илә:
«Јохса о, ағлајыр?... Көр нејләдим мән?
Дејәсән кишинин гәлбинә дәјдим...
Ағлајыр... әввәлләр мән дә беләјдим...»

Кечәнин јарысы... чилинкәр ојаг.
Рәггас аста-аста дилләнир: — Дејән
Сәнин үрәјинә тохундум бајаг,
Әкәр беләдирсә, кеч тәгсиримдән,

Дүзүнү сөјләдим мән сәнә анчаг.
Гардаш, алдатмајаг бир-биримизи,
Дүзүнү дејәк ки, атыблар бизи.
Керчәји кизләдиб, дүзү данмајаг,
Өвладлар утансын, биз утанмајаг.

Дөвранын кәрдиши беләдир, белә,
Бу дүнја әзәлдән јаман дүнјады.
Күчлүнү галдырар чијинләринә,
Күчсүзү чијиндән атан дүнјады.

Кимини галдырар јердән көјләрә
Кимини ендирәр көјләрдән јерә.
Јахшыны јамана, хејири шәрә,
Доғруну әјријә сатан дүнјады.

Тутма бу дүнјаны, тутма тәк әлли,
Накаһан күлүшү јенә тәсәлли.

Нә севинчи бәлли, нә гәми бәлли,
Зәһәри шәкәрә гатан дүнјады.

Бу нечә анадыр, дүз илгары јох,
Киминә сығалдыр, киминә јумруг.
Јејә биләнләрә бир тикә гујруг,
Јејә билмәјәнә јаван дүнјады.

Ушагла ојнајар, кәнчлә бәһс едәр,
Ким она ағ олса, она гәсд едәр.
Бизи әлдән салар, бизи синсидәр,
Өзү һаман дүнја, һаман дүнјады.
Доғрусу, бу дүнја јаман дүнјады.

4

— Мәним аман-заман бир оғлум варды,
Ону да әлимдән өлүм апарды.
Өмрүн бу чағында галдым көмәксиз,
Гочалар евини гуран вар олсун,
Әлачсыз галмадыг бу мәгамда биз.
Сән дә мәним кими өвлад сарыдан
Дејәсән мәғмунсан?..

Дурухду бир ан.

Ана билмәди ки, нә десин?..

Бирдән

Дөнүб деди: — Мәнми?

— Һә!

— Сонсузам мән.

«Сонсузам!» Сөздәки дәншәтә бир бах!

Јә'ни мәндән сонра һеч ким дүнјада

Мәним чырағымы јандырмајачаг.

Сонсузам! Мејвәсиз бир көкәм, сојам,

Әслимин, нәслимин сонунчусујам.

Ана јалан деди, гәлбиндәкиләр

Дилинә кәлмәди.

Јох, кәлә билмәз

Нә өзү, нә оғлу, нә дә кәлини

Өзкәләр өнүндә алчала билмәз.

Сусду...

Боғазында дүјүлдү гәһәр,

Сахлады өзүнү ана биртәһәр.

— Бәс һара кедирсән һәрдән ахшамлар?

— Көрпәләр евинә.

— Орда кимин вар?

— Ора дајаг јерим, үмид јеримдир.

Ордакы атылмыш бүтүн көрпәләр

Елә билирәм ки, нәвәләримдир.

Гоча сөз демәди, бир сигар ешди,

Мәтләби аңлады, сөзү дәјишди.

Јенә данышдылар дағдан, арандан,

Һәр кәс отағына кечдији заман,

Гоча деди: — Сәндән бир хаһишим вар,

Ора нә вахт кетсән, мәни дә апар.

Күчәнин бу тајы — көрпәләр еви,

О тајы — гочалар сығыначағы.

Инсан мөһтач олур башгаларына

Бир өмрүн илк чағы, бир дә сон чағы.

Мөһтач олан вахтда мөһтачы атмаг?

Бу, һансы китабда јазылыб, дејин?

Вичданы унутмаг, инсафы сатмаг

Бәлкә өлчүсүдүр мүасирлијин?

Бә'зән бабалары бәјәнмәјирик,

Бә'зән биз онлара «чаһил» дејирик.

Инсафы данана аман вермәмәк,

Једији чөрәјә дал чевирмәмәк,

Сәдагәт, дәјанәт, дүзлүк, әдаләт,

Е'тибар, кишилик, бөјүјә һөрмәт,

Улу бабалардан мирасдыр бизә,

Кәлин, бир дә бахаг кечмишимизә...

Јашлылар өлкәси дејилицә нәдән

Ана вәтәнимиз Азәрбајчана?

Бәс бунун сәбәби нә имиш көрән?

Һәкимләр һәрәси јозду бир јана.

Мин бир тәчрүбәдә, мин бир ојунда,

Алимләр мәһәјә вурду бу сирри.

Бири һавасында, бири сујунда,

Бири иглиминдә көрдү бу сирри.

Бир дејән олмады: — Нә олуб сизә?

Нәдир бу тәчрүбә, нәдир бу сынаг?

Мән һејрәт едирәм һејрәтинизә,
Инсанын һаггыдыр узун јашамаг!

Мәним дә сөзүм вар: — Еј, дајанын сиз,
Нәдир бу тәәччүб, нәдир бу һејрәт?
Дүз дејил, дүз дејил јозумларыңыз,
Инсаны јашадар инсана һөрмәт!
Узун јашамагын сирри —
јурдумун

Нә торпагындадыр,
Нә дә сујунда.
Кичијә мәрһәмәт, бөјүјә һөрмәт!
Сәбәби бундадыр, сәбәби бунда!
Өз јашына көрә һамыја сажы:
«Јол бөјүјүн, амма су кичијинди...»
Бөјүјә еһтирам, кичијә гајғы
Јохса бир «әһаләт сажылыр инди»
Инсан гочалдымы?

Башгаларындан
Дөнүб көмәк умур дилсиз көрпәтәк.
Билмирәм, әләтми, әшјамы инсан,
Кәрәксиз оlanda атылсын кәрәк?

Атылмаг!
Кимсәјә кәрәк олмамаг!
Сән һеч билирсәнми бу нә демәкдир?
Инсанлыг адындан данышыб, анчаг
Инсанлыг адыны ләкәләмәкдир.

Аталар, аналар өвладларына
Өмүрдән пәј верир, чандан пәј верир.
Јандырыр өзүнү баладан јана,
Тутуб әлимиздән јол да көстәрир.

Елә ки, гочалды, әл ачыр бизә,
Күвәнир, сыгыныр көмәјимизә.
Даныр инсан оғлу өтән илләри
Бахынча бу күнүн өз зирвәсиндән.
Бир вахт әлимиздән тутан әлләри
Бизә ачыланда кәсирик бә'зән...
Аздыр беләләри јахшы ки, биздә,
Анчаг горхулудур олса да тәк-тәк.

Һеч вахт көрүнмәјиб ән'әнәмиздә
Бөјүјүн, кичијин һаггыны кәсмәк!
Һәмишә өјрәдиб, өјрәдир заман:
Көкдән кәлмәјәни јох етмәк асан!

IV Фәсил

КӨРПӘЛӘР ЕВИ

1

Атды анасыны икинчи оғул,
Анасы бир кәлмә деди: «Чох сағ ол!»
Нә десин тәлејин сәрәнчамына,
Гочалар евинә сығынды ана.

О кедир базара һәр базар күнү,
Каһ күл-чичәк алыр, каһ да ојунчаг.
Көрпәләр евинә атыр өзүнү,
Көзләјир јолуну орда бир ушаг.

Көрпәләр евиндә һамы бир јана,
Чилли бир ушаға мејлини салмыш.
Ону көрән кими басмыш бағрына,
Демиш: — Сән атылмыш, мән дә атылмыш.

О күндән бәри,
Базар күнләри,
Көрпәләр евиндә бир чанланма вар,
Нәнәни көзләјир бүтүн ушаглар.
О чилли көрпә,
Үрәји севкидән нискилли көрпә
О күндән бәри,
Көзләјир нәнәни базар күнләри.

Көрпәләр евиндә бир тој-бүсәт вар,
Ушаглар севинир, әјләнир јенә.
Үрәји нискилли көрпә балалар
Топлашыб ананын јан-јерәсинә.

Дүнјаја кәләли, онлар дүнјадан
Јаманлыг көрүбләр, бәли, јаманлыг.

Бәзәнир, дүзәнир...

Бәжәнилмәкчүн
Көрүн нә ојундан чыхыр ушаглар.

Јанашыр гадына...

Бахыр үзүнә.

Бахышда јалварыш, бахышда үсјан.

Бахыр матдым-матдыми,

О, дөнә-дөнә,
Бахышлар гышгырыр: «Мән сәнин балан!»

Ағыр... Бу мәнзәрә нә гәдәр ағыр!

Үрәкләр чырпыныр...

Көзләр интизар.

Бурда өзләринә ана ахтарыр

Ана гучағына һәсрәт балалар.

Гырылыр үмиди, тутулур јенә,
Бир күнчә гысылыр бәжәнилмәјән.
Баш вур о үрәјин дәринлијинә,
Итәрсән, батарсан о үрәкдә сән.

8

Көрпәләр евиндә бир тој-бүсәт вар,
Ушаглар севинир, әјләнир јенә.

Үрәји нискилли көрпә балалар

Топлашыб гарынын јан-јәрәсинә,

Ушаглар ојнајыр, атылыб-дүшүр,

Гарынын гәлбиндә күлләр өпүшүр.

О, чилли көрпәни басыр бағрына,

«Чыртдан» нағылыны данышыр она:

— Ким јатыб, ким ојаг?

Дилләнир ушаг:

— Һамы чоҳдан јатыб, тәк Чыртдан ојаг.

Чыртданын анасы јохму, әј нәнә?

Онун да анасы...

— Нә дејим сәнә?

Билирсән, әј бала, Чыртдан...

— Һә, Чыртдан...

— Икиддир јаман.

О диви...

— Өлдүрәр... Горхмур һеч нәдән.

Бөјүјүб Чыртданла дост олачам мән.

— Јахшы, мәним балам...

Кечди бир гәдәр

Онлар чоҳ данышыб, чоҳ күлүшдүләр.

Әввәлки мәтләбә гајытды јенә:

— Һә, бәс... сәнин анан, јохму, әј нәнә?

— Мән өзүм анајам.

О, дөндү бирдән

Бәләкли кукланы көтүрдү јердән.

Гышгырды: — Бунун да анасы мәнәм.

Һеч кәсә, һеч кәсә буну вермәнәм!

— Ди, јахшы, гој олсун о, сәнин балан.

Ахы кимдир ону әлиндән алан?

— Бәс сәнин евин вар?

Нә десин ана?

— Вар!

— Мәни евинә сән апарсана.

Нијә апармырсан?..

Һә, дилләнсәнә.

Ана данышмады. Сусду.

— Ај нәнә,

Јашардыг бир јердә биз нәнә-бала.

Анаја охшајан көзәл бир хала

Апарды өзүјлә дүнән Адили.

Титрәди ананын додағы, дили.

— Адил анасыны тапды... ај нәнә...

Бәс мәним...

Ардыны демәди.

Јенә

Сусдулар...

Бахышлар данышды лал-кар,

Онлар бирдән-бирә гучаглашдылар.

Сөһбәтә бу јердә хитам вурулду.

Артыг нә данышым, артыг нә дејим,

Кизли дүјғуларла бошалды, долду

Анадан јетимлә, баладан јетим.

Ана һеч билмир ки, нә дүјғудур бу?

Нијә бу дүјғунун әсири олду?

Јенә дә гәлбиндә сонсуз диләкләр,

Нијә бу дүјғуја о сәчдә гылмыш?

Тапар бир-бирини сыныг үрәкләр.

Тапар бир-бирини ики атылмыш.
Атылмыш!

Атылмыш, һәгигәтди бу —
Биринин әввәли, биринин сону.

Адыны тәмизә чыхармаг үчүн
Көрпәсини атан о бәдбәхт кәлин,
Ичиндә көйнәжиб даим һөнкүрән
Аналыг һиссини ахыр киритди...
Кечди бир гәдәр,
Көзәл бир инсана о әрә кетди...
Санды ки, көрпәдә итирдијини
Әриндә тапачаг...
Олмады анчаг!..

Олмады... Асылды өз диләјиндән.
Икинчи көрпәни көзләди мүдам...
Демә өз илкини атдыгы күндән
Онун аналыгы олубмуш тамам.
Давалар, дәрманлар кара кәлмәди,
Аналыг истәди, ала билмәди.

Күчәдә, бајырда о, нечә-нечә
Гучагы көрпәли ана көрүнчә
Гысганды... һәсрәтлә сүздү гадыны
Тәк өзү динләди өз фәрјадыны...
Иткин көрпәсинин доғум күнүндә
О, гара кејинди, о, јас сахлады.
Амма бир күмана үмид бағлады.
Атдыгы көрпәни о, тапмаг үчүн
Ушаг евләринә баш вурду һәр күн
— Бәлкә о бурдадыр... хәбәрсизәм мән...
Әкәр бурдадырса һансыдыр көрән?
Бәлкә бу?.. Охшамыр... Амма бах бунун
Јаманча охшајыр мәнә көз-гашы...
Јох, бу балачадыр... Онунса бу күн
Ахы тамам олур дүз једди јашы...
Бахыр, о, сағына, солуна бахыр,
Доғма баласыны танымыр анчаг.
О, һардан биләјди өз өвладыдыр,
Бөјрүндә дајанмыш бу чил-чил ушаг.

СОН СӨЗ

Мәһкәмә гурулсун!

Атылмышларын
Узаг, көздән узаг сығначағында,
Вичданлар әјләшсин о күн һакимин
Бири сол јанында, бири сағында.

Мәһкәмә гурулсун, һөкм верилсин,
Һәр кәс һаггыны јох, борчуну билсин!
Баласыны атан аналар илә
Анасыны атан балалар кәлсин.

Атсын күлләсини өз чәбһәсиндән
Өзүнү һагг билән дилләр бирбәбир.
Амма бу атәшин горхма сәсиндән,
Һәдәфи јенә дә өз чәбһәсидир.

Һәјат сынағындан чыхан «зирәкләр»
Һаггыны истәсин, борчуну дансын.
Балаја, анаја гыјан үрәкләр,
Мәһкәмә өнүндә нијә утансын?

Хәчаләт! Утанмаг! Намусун, арын
Илкин мејвәсидир...

Умма сән ондан!

Вичдан һакимини алдаданларын
Горхусу олармы һагг диванындан?

Мәчәллә һөкмүјлә хатырланан борч.
Јахшыдыр мин дәфә, өдәнилмәсә.
Верилән чәзанын кимә нә хејри,
Күнаһкар өзүндә күнаһ билмәсә?

Зорла борч өдәтмәк?

Де, кимә кәрәк?

Дејирәм һөкм дә һәзин нәғмәтәк
Көнүлдән-көнүлә ахсын, дујулсун!
Мәһкумун үзүнә охунан һөкмүн
Мәгсәди — ганмазы гандырмаг олсун!

Ганмагда чэза да, эдалэт дэ вар.
Гансын!
Борчундан да бир бој учалсын!
Севкија, гајгыја мөнтач оланлар
Анчаг севкијлә дэ һаггыны алсын!

1976—1978.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

ВӘТӘНДАШ

Вәтән вар	7
Вәтәндаш	9
Азәрбајчан оғлујам	10
Севдим, билдим ки...	14
Мәнә нә вар	15
Нео	17
Шәки	22
Дан јери	23
Гара гуту	26
Күләк — от	28
Сәһәндә мәктуб	31
Сәһәнд гардашымыза	33
Вүсәлда һичран	34
Ејни јашдајыг	36
Нә ондансан, нә бундан	39

ИНСАН ВӘ ЗАМАН

Екранда көрүш	43
Горху	44
Анам тәзәдән бөјүјүр	45
Антенна	46
Мүсафир	49
Әкс-сәда	50
Булудлар нә јаман көзәл олурмуш	51
«Даг селијәм»	53
Баш	54
Мәним анам	57
Идман јарышы	58
Мешин гапылар	59
Сигналлар	61
Елм — әхлаг	63
Шаирләр	66
Бабамын комасы	69
Гәрибәдир	72
Јазығым кәлир	73
Експонат адам	75
Јашдан килејлијәм	77

Бабам, атам, мән	79
«Чаванлыгда»	81
Тәрки силәһ	82
Шаирләрн өлдүрүрләр	84
Көлкәләр	87
Ки вар, мин аја дәјәр	88
Трамвай	90
Күндәлик	91
Кичикми, бөјүкмү?	94
Јахын узаг олду	95
Огул тоју	98

НӘСӘНСӘ ӨЗҮН ОЛ

Тәјјарәләр	103
Гыз галасы	105
Тәкәрләр үстүндә	106
Нәсәнсә өзүн ол	107 ✓
Миз архасында	110
«Мән олдуғум кимийәм»	112
«Јолуну ахтаран...»	113
Ал күнәшин сағлыгына	114
Ики кор	116
Гафијәләр	117
Бешик	118
Ештијат	121
Гатарларда кечәләр	123
Һејрәт	125
Сәһвләрим, сәһвләрим...	128
Имкан — арзу	130
Фикир	131
Јол — дағ	132
Ики јолчу	134
Ахтарышларым	136
Гаранлығ	137
Јашыдларым	138
Каш	143
Өзүдүр	144
Јашамағ үчүн	145
Бирлик	146
Мәним халам	149
«Өмүр-јолум»	152
Сүкуту јаза билән...	153
Бәлкә	154
Өртмә пәнчәрәни	155
Охшарлығ	156
Јашаја-јашаја јашамајан вар	158
Бүтөвлүк	160

СӘІАҺӘТ

Латын дили	163
Чәрәк — сәадәт	165
Чәрәк — вәтән	166

Табут кедир	168
Португалија лөвһәләри	170
Совха медаллар	176
Олум ја өлүм?	178
Камаһ нәлә чәкир	180
Кичик пәнчәрә	183

АҒРЫЛАР

Биз јенә дә сөзә кәлдик	187
«Узағ бир сәфәрә...»	189
«Ај бәләлы башымын»	190
Ағрылар	191
«Дедни: јорду мәни»	193
Күчәдә итирдим	194
Унудам кәрәк	195
Көр нечә күчлүсән	197
Елә билирдим ки...	199
Мән нијә беләјәм?	202
«Јахшы ки, дүнјада»	204
«Нә мәни анладың»	205
«Бу нә јолдур»	207
Бу улу дүнја	208
Јарпағлар төкүлүр	209
Нәдир?	211
«Бу күн»	212
«Нағыл истәјирәм»	213
Кәпәнәк	214
Нағыл кечәм	215
Килид	217
Мәндән о тајда	218
Јамаһ дарыхмышам	220
Дарыхма һа...	221
Севки килеји	224
Јол ишарәси	225
«Мән сәни јаратдым»	226
«Нечә миннәтдарам»	226
Ағ түк	227
Сән һардан биләсән	229
Дәринсән, зирвәсән	231
«Чискинли һавалар»	233
«Дејирсән»	234

ГОШМАЛАР, КӘРАҢЛЫЛАР, ГӘЗӘЛЛӘР

«Бир јоллуг»	237
Әлвида	238
«Мәним гисмәтимдир»	239
Олмушам	240
Дүнја	241
Бәл көрүм	242
Дүнјанын	243

«Долдур үрәјини»	244
Гочалыг	245
Инсан көјдә ај кимидар	246
Олду	247
«Көнүл вердик»	248
«Кәл-кәл дејә»	249
«Нур атәшә»	250
«Мин китаб сөз јазырыг»	251
«Де билирсәнми»	251
«Көнлүм»	252

ПОЕМАЛАР

Ленинлә сөһбәт	255
Дөрдүз он алты	286
Гүјмәт	365
Тәзәдлар	378
Атылмышлар	418

Редактору *Гүшәи Исазаде*
 Рассамы *Н. Мәммәдов*
 Бәдии редактору *В. Лазымов*
 Техиники редактору *В. Плиткина*
 Корректорлары *О. Сүлейманова, Ф. Ахундова*
 ИБ № 2268

Фотојыгыма верилмиш 10. 01 1984-чү ил. Чапа имзалан-
 мыш 10. 10 1984 чү ил. ФГ 03457 Кағыз форматы
 84×108¹/₃₂. Офсет кағзы. Офсет үсулу илә чап олунур.
 Физики чап вәреғи 14,375. Шәрти ч. в. 24,15. Учот нәшр
 вәреғи 18,7. Сифариш № 32. Тиражы 15 000.
 Гүјмәти 2 ман 60 гәп.

Азәрбајҹан ССР Дөвләт Нәшријат Полиграфија вә
 Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси. «Јазычы» нәшриј-
 јаты. 370005 Бақы, Нәтәван мејданчасы

26 Бақы комиссары адына мәтбәә. 370005. Бақы. Әли
 Бајрамов күчәси 3.

Вагабзаде Бахтияр Махмуд оглы

ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

В двух томах

ТОМ II

(на азербайджанском языке)

Баку - 1984

Издательство «Язычы», 370005, Баку, площадь Натаван
Типография им 26 бакинских комиссаров, 370005, Баку,
ул. Али Байрамова, 3

2m50r

MS-184087